

ISSN: 2786-6726 ONLINE

ISSN 2786-6718 PRINT

ACTA ACADEMIAE BEREKSASIENSIS, PHILOLOGICA

2022

ACTA ACADEMIAE BEREKSASIENSIS PHILOLOGICA

ВИПУСК I, №1
VOLUME I, №1
I. ÉVF. 1. SZÁM

2022

**Acta Academiae Beregsasiensis,
Philologica
2022**

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

**Acta Academiae Beregsasiensis,
Philologica**

Науковий журнал / Scientific journal / Tudományos folyóirat

Випуск I, №1 / Volume I, Issue 1 / I. Évfolyam, 1. Szám

Бергове / Berehove / Beregszász

2022

УДК 001.891:81'(05)

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

«Acta Academiae Beregsiensis, Philologica» – це науковий журнал, заснований у 2021 році ЗВО «Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II». Мета видання – висвітлювати та популяризувати сучасні наукові студії в царині української, угорської та іноземної філології, пропагувати наукові досягнення країни в галузі мовознавства та літературознавства. / *Acta Academiae Beregsiensis, Philologica* – scientific journal founded in 2021 by Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. The aim of the journal is to present and popularize the results of modern scientific research in the field of Ukrainian, Hungarian and foreign philology and to promote the country's scientific results in the field of linguistics and literature. / *Acta Academiae Beregsiensis, Philologica* – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola által 2021-ben alapított tudományos folyóirat. A kiadvány célja az ukrán, a magyar és a külföldi filológia területén végzett modern tudományos kutatások eredményeinek ismertetése és népszerűsítése, az ország tudományos eredményeinek népszerűsítése a nyelvészet és az irodalomtudomány területén.

Журнал виходить два рази на рік. / The journal is published twice a year. / A folyóirat évente kétszer jelenik meg.

Свідомство про державну реєстрацію / Certificate of state registration / Az állami regisztrációról szóló tanúsítvány:

KB № 25090-15030P, 08.11.2021.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II / Recommended for publication by the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education / Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa.

Головний редактор / Editor-in-Chief / Főszerkesztő:

Аніко Берегсасі, доктор габілітований з галузі мовознавства, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Anikó Beregszászi**, PhD in Linguistics, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Beregszászi Anikó**, habilitált nyelvész, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Заступник головного редактора / Deputy Editor-in-Chief / Főszerkesztő-helyettes:

Єлизавета Барань, доктор філософії з галузі мовознавства, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Erzsébet Bárány**, PhD in Linguistics, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Bárány Erzsébet**, PhD nyelvész, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Відповідальні секретарі редколегії / Executive secretaries of the editorial board / Felelős szerkesztők:

Вільмош Газдаг, доктор філософії з галузі мовознавства, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Vilmos Gazdag**, PhD in Linguistics, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Gazdag Vilmos**, PhD nyelvész, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Андрея Певсе, кандидат педагогічних наук (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна) / **Andrea Pösze**, Candidate of Pedagogical Sciences (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine) / **Pösze Andrea**, a pedagógiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Контактні дані редакції / Contact details of the editorial office / A szerkesztőség kapcsolattartási adatai:

90202, Закарпатська обл., м. Берегове, вул. І. Франка, буд. 14, корпус 2 / 90202, Transcarpathia, Berehove, Ivan Franko Street, 14, building number 2 / 90202, Kárpátalja, Beregszász, Ivan Franko u. 14, 2. számú épület.

Офіційний сайт журналу / The official website of the journal / A folyóirat hivatalos honlapja:

<https://aab-philologica.kmf.uz.ua/>

E-mail: aab-philologica@kmf.org.ua

© Автори / The Authors / A szerzők, 2022

© Редактори / The Editors / A szerkesztők, 2022

© Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II /
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education/
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2022

Зміст / Contents / Tartalom

Дослідження / Studies / Tanulmányok

Lois Márta

- Milyen nézetekkel korrelálnak a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek?
Preskriptivizmus és asszimilációtól való félelem felnőtt nyelvtanulók
között Magyarországon 9

Рейка Матей, Еніке Товт-Орос, Степан Черничко

- Онлайн-словник плюрицентричної угорської мови 27

Gazdag Vilmos

- Államnyelvi hatás a kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók
nyelvhasználatában 43

Vecsernyés Ildikó, Kovács Magdolna

- A magyar megszólítások és köszönési formák tanítása
(nem csak) finneknek 61

Parapatics Andrea

- Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei.
Részeredmények 85

Ana Vasiliev

- Hungarian Language as a Factor of Identity Preservation in Transylvania
Nowadays in Comparison with Russian Identity
in the Republic of Moldova 106

György Ladislav, Tuska Tünde

- Nyelv (kétnyelvűség) és (kettős) identitás az alföldi szlovákok körében
Magyarországon 119

Dančo Jakab Veronika

- A magyar nyelv oktatása Szlovákiában. Egy empirikus kutatás
eredményei 144

Szabó Gergely

- „Mér nem mondd magyarul?” Diaszporizáció és nyelvi ideológiák 162

Рецензія / Review / Szemle

Beáta Dobsa

István Csernicskó, Kornélia Hires-László, Zoltán Karmacsi,

Anita Márku, Réka Máté and Enikő Tóth-Orosz:

Ukrainian language policy gone astray185

Редколегія 188

Editorial Team 191

Szerkesztőbizottság.....194

Дослідження
Studies
Tanulmányok

Lois Márta

Milyen nézetekkel korrelálnak a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek?

Preskriptivizmus és asszimilációtól való félelem felnőtt nyelvtanulók között Magyarországon

1. Bevezetés

A magyarországi idegennyelv-tanulás mérsékelt sikerességére évek óta nagy figyelem hárul. A magyar nyelvtanulók nyelvtanulással kapcsolatos attitűdjeit sokrétűen vizsgálják (pl. Csizér–Kormos, 2007; Öveges–Csizér, 2018), és egyre jobban ismerjük a sajátos, ellentmondásokkal teli viszonyulásukat a nyelvtanuláshoz (Einhorn, 2015a, 34–35. o., 42–46. o.). Tanulmányommal ehhez kívánok kapcsolódni a nyelvtanulási környezet szerepének a kiemelésével. Bemutatom, hogy a nyelvtanulással kapcsolatos nézetek összefüggnek a magyarral kapcsolatos nézetekkel és az oktatás általános nyelvszemléletével, és amellet érvelek, hogy ezek szerepe a nyelvtanulásban meghatározó.

Az elmúlt három évtizedben fontos lépések történtek az idegennyelv-oktatás modernizációjával kapcsolatban Magyarországon. Az óraszámok növekedtek, a tartalmi szabályozókat megújították (Asztalos–Szénich–Csizér, 2020, 257. o.), az eredmények azonban csak lassan jelentkeznek (Öveges–Csizér, 2018). A lakosság nyelvtudása nem éri el az európai átlagot (Eurostat 2018, URL₁), és a nyelvvizsgák számának az emelkedése is megtorpant (Rozgonyi, 2019, 4. o.; Nyelvvizsgastatisztikák, URL₂). A nyelvpedagógiai kutatások ennek számos okát azonosították, de jellemzően az osztálytermi munkát és a tanulási folyamatot vizsgálják. A tágabb társadalmi környezet leírására kevesebb figyelmet szentelnek, noha annak fontosságában szakmai konszenzus van.

Tanulmányomban azt bizonyítom, hogy a nyelvtanulók kétnyelvűséggel kapcsolatos nézetei nem függetlenek attól, ahogyan a magyar nyelvről gondolkodnak. A nyelvtanulással kapcsolatos vélekedések a nyelvtanulók magyarról szóló nézeteivel összefüggésben formálódnak, melyek között kiemelkedő szerepet tölt be a preskriptivizmus és az asszimilációtól való félelem. Továbbá a nyelvtanulók kétnyelvűségről szóló nézetei a magyartanáraik vélekedéseivel is összefüggéseket

mutatnak, vagyis az is meghatározó, hogy a tanulókat milyen nyelvszemléletű pedagógusok veszik körül – nem idegennyelv-órán.

2. A kettős egynyelvűség ideológiája

A kétnyelvűséget számos tévhit övezi (lásd Bartha, 1999; Lanstyák, 2007), de a kettős egynyelvűség tévhite a legelterjedtebb (Bartha, 2009, 145. o.). E vélekedés szerint a kétnyelvűek olyan beszélők, akik mindkét nyelvükön anyanyelvi szinten tudnak.

A kettős egynyelvűség tévhite a sztenderd nyelvi ideológiában gyökerezik, az adja az idealizált beszélő elképzelésének alapját. A sztenderd nyelvi ideológia szerint a nyelvekben létezik egy „tökéletes” vagy „helyes” nyelvváltozat, melyet – Tolcsvai Nagy (2007, 30. o.) megfogalmazása alapján – kodifikált, tekintélyi változatnak ismernek el a beszélők. A nem sztenderd változatokat ezekben a társadalmakban a nyelvhasználók a sztenderdhez képest jellemzően alulértékelik. Ebből adódik az ideológia kétnyelvűekre vonatkozó szemlélete, miszerint a kétnyelvűek mindkét nyelvükön „tökéletes” monolingvis beszélők. Holott a valóságban e nyelvhasználók köre is sokkal változatosabb. A sztenderd nyelvi ideológia hatására a kétnyelvű beszélők saját nyelvváltozatukat gyakran elítélik, alulértékelik (pl. Laihonon, 2009, 69. o.), és Bartha (2009, 149. o.) szerint ez meghatározhatja a beszélők, sőt akár az egész közösség nyelvválasztási, iskolaválasztási döntéseit, nyelvi önértékelését. Bartha (2009, 148–149. o.) arra is figyelmeztet, hogy a kétnyelvűséget övező tévhitek a mai napig újratermelődnek különböző kontextusokban, és az idegennyelv-oktatásban is éreztetik hatásukat.

Dolgozatomban a kétnyelvűséggel kapcsolatos nézeteket az idegennyelv-tanulással összefüggésben elemzem, mert az foglalkoztatott, hogy a tanulók Magyarországon, sajátos szociokulturális helyzetükben milyen nyelvtanulókká válnak. Feltételeztem, hogy az oktatási kultúránkat meghatározó sztenderd nyelvi ideológia és néhány egyéb, hagyományosan jelen lévő ideológia (pl. az idegen szavakkal szembeni negatív attitűdök, lásd pl. Lanstyák, 2007, 187–188. o.) megjelennek majd a nyelvtanulók körében. A kérdés azért is érdekes, mert a kétnyelvűséget övező tévhitek a motivált nyelvtanulók között is jelen voltak az adatbázisomban. Beszédes eredmény, hogy a motivált nyelvtanulók sem hitték el, hogy képesek kétnyelvűvé válni. Minél motiváltabbak voltak, annál inkább azt gondolták, hogy a kétnyelvűvé válás egyedüli módja az, ha valaki kisgyermek korában tanul meg két nyelvet (a pontos megfogalmazást, a kutatásban szereplő tételmondatot lásd később).

3. Adatgyűjtés és mintavétel

Vegyes módszerű kutatásomban tanárok és 18–24 év közötti nyelvtanulók nézeteit vizsgáltam. Saját fejlesztésű kérdőívvel és félig-strukturált interjúkkal az anyanyelvükkel kapcsolatos és a nyelvtanulással kapcsolatos nézeteiket mértem fel.

Az adatgyűjtés 2014 és 2017 között zajlott. Az interjúztatás (tanárok: N=20; tanulók: N=25) és a kérdőívfejlesztés egy időben zajlott, hogy a terepen szerzett tapasztalatokat beépíthessem a kérdőívbe: ez erősítette a kutatás exploratív jellegét. A 2017-ben – kérdőívvel szerzett – kvantitatív adatok (tanárok: N=57; tanulók: N=507) pedig lehetővé tették, hogy a nézetek között korrelációs elemzést végezzek.

Tanulmányom fókuszában a tanulókról szóló kvantitatív kutatás áll. A diákok többsége (418 fő) Budapesten tanult, átlagéletkoruk 20,7 év volt. A főiskolások/egyetemisták (409 fő) közül 126-an magyar szakon, kilencvenen nyelv szakon tanultak, és tizenegyen magyar szakra és nyelv szakra is jártak. Jellemzően két idegen nyelvet tanultak. Az első idegen nyelvüket átlagosan 11,7 évig, a másodikat 4,2 évig, a harmadikat 2,5 évig tanulták az adatgyűjtésig. Rozgonyi (2019, 9. o.) adataihoz viszonyítva a diákok nyelvvizsgaeredményei az országos átlagnál jobbak voltak: 7,1 százalékuknak alapfokú nyelvvizsgája volt, 70,8 százalékuknak volt közép- vagy felsőfokúja, és csak 22,1 százalékuk nem rendelkezett nyelvvizsgával.

4. A kérdőív kérdései és a vizsgált nézetek

A kutatásban használt kérdőív 33 magyar nyelvvel kapcsolatos állítást és 55 nyelvtanulással kapcsolatos állítást tartalmazott a demográfiai adatokat és a nyelvtanulási tapasztalatokat (a nyelvtanulással töltött évek számát és a nyelvvizsgaeredményeket) felmérő kérdések után. Ezeket pontozták az adatközlők hatfokú Likert-skálán. (A pontozást és a tanulmányban szereplő tételmondatokat lásd a Függelékben).

A magyar nyelvről szóló állítások többsége Szabó (2007) és Lanstyák (2007) alapján az idegen szavakkal kapcsolatos attitűdöt, a nyelvművelésbe vetett hitet, és azt mérték, hogy a diákok mennyire fogadják el a „helyes” és „nem helyes” dichotómiát a nyelvi alakulatok értékelésekor. Ezekkel a kérdésekkel azt próbáltam körbejárni, hogy a diákok mennyire azonosulnak a sztenderd nyelvi ideológiával és a nyelvművelői hagyományokkal. Azt is felmértem, hogy az előíró szemlélet a tanulók szerint mennyire volt erős a magyartanáraik – és általában a tanáraik – körében. A kutatás egyik eredménye az, hogy a kérdőívben megadott tételmondatok pontozása után főkomponens-elemzés mutatta meg, hogy a diákok valójában milyen dimenziók mentén gondolkodnak a magyar nyelvről, (lásd alább a faktorokat.)

A nyelvtanulással kapcsolatos részben a nyelvtanulási motiváció leggyakrabban vizsgált tényezőit mértem Csizér–Kormos (2007, 2009) és Taguchi – Magid –Papi

(2009) alapján, illetve néhány közismert nézetet is vizsgáltam. Horwitz (1988, 285. o.) nyomán például szerepelt a kérdőívben a következő hiedelem: Vannak könnyebben és nehezebben tanulható nyelvek. Ebben a részben kaptak helyet a kétnyelvűséggel kapcsolatos kérdések is.

A kérdőívet egy próbavizsgálatban (N=85) teszteltem. A végleges kutatásban ezután Varimax elforgatással kiegészített főkomponens-elemzést végeztem az SPSS Statistics 18 szoftverrel. Egynél nagyobb sajátértékű komponensekkel dolgoztam (vö. Székelyi–Barna, 2008, 23. o.), a több faktorra illeszkedő elemeket kizártam (vö. Székelyi–Barna, 2008, 48. o.), és a kommunalitást 60% körülinek elvártam (vö. Székelyi–Barna, 2008, 23. o.). Így megkaptam azt a faktorstruktúrát, amely a tanulók anyanyelvről és nyelvtanulásról szóló vélekedéseit reprezentálja.

Az anyanyelvről szóló 33 állításból húsz tömörült faktorokba, és a kapott öt faktor együtt a teljes variancia 59,28%-át magyarázta. E faktorok a következők:

1) Az idegentől való félelem (7 kérdés) faktor a nyelvi asszimilációtól való félelmet és az idegen szavakkal kapcsolatos tartózkodó magatartást írja le, pl. Ha egy idegen szó helyett tudunk magyar szót írni vagy mondani, akkor jobb ezt a magyar szót használni.; Nyelvünk nemzetköziesedik az angol nyelv hatására, ezt a folyamatot érdemes lenne lassítani. (Sajátérték: 3,82. A faktor által magyarázott varianciarányad: 19,09%. A faktorba tartozó többi itemet a Függelékben közlöm. Így járok el a többi faktornál is.)

2) A nyelvi előítéletesség faktor (4 kérdés) itemei szerint a beszélők nyelvhasználatából következtetni lehet arra, hogy mennyire okosak, intelligensek vagy műveltek (vö. Kontra, 2009), pl. Ahogy beszél egy ember, abból nagyon gyorsan meg lehet tudni, hogy mennyire okos. (Sajátérték: 2,74. A faktor által magyarázott varianciarányad: 13,71%.)

3) Az adatközlő preskriptivizmusa faktor (4 kérdés) az adatközlők előíró szemléletét mutatja, pl. Nekem nagyon tetszik, ha valaki helyesen beszél: ha figyel a nyelvhelyességre. (Sajátérték: 1,97. A faktor által magyarázott varianciarányad: 9,87%.)

4) A tanárok preskriptivizmusa faktor (3 kérdés) azokat a tapasztalatokat sűríti, hogy a tanulók szerint a tanáraik mennyire voltak preskriptívek, pl. A tanároknak fontos a nyelvhelyesség: jellemző, hogy feleléskor, dolgozatban, sőt egy egyszerű órai szereplésnél is figyelnek rá és javítják.; A magyartanárom fontosnak tartotta a nyelvhelyességet, gyakran javított minket. (Sajátérték: 1,81. A faktor által magyarázott varianciarányad: 9,03%.)

5) Az iskola preskriptivizmusa faktor (2 kérdés) végül a tágabb nyelvi környezet jellemzését adja, pl. Magyarországon az iskolákban elég nehéz helyzetben vannak azok, akik máshonnan jöttek, vagy határon túliak, és tájszólásuk van, mert eléggé elutasítóak az emberek azokkal szemben, akik máshogy beszélnek. (Sajátérték: 1,52. A faktor által magyarázott varianciarányad: 7,58%.)

Ezek a faktorok írták le a tanulók magyarral kapcsolatos vélekedéseit és tapasztalatait. Érdeemes megjegyezni, hogy a faktorok elnevezései (pl. a tanárok preskriptivizmusa) a kutató értelmezését tükrözik. Az egy faktorba illeszkedő tételmondatok csoportjait ugyanis a vizsgálatot végző nevezi el a tételmondatok tartalma alapján. (A faktorokba tömörült itemek megtalálhatóak a Függelékben.)

A faktorok megbízhatónak bizonyultak (Cronbach alfa $< 0,6$), és korrelációs együtthatók számolásával összevethetőek voltak a kétnyelvűségről szóló nézetekkel, melyeket Bartha (2009, 144. o.) alapján a következő tételmondatokkal mértem:

- Kétnyelvű az, aki mindkét nyelven anyanyelvi szinten beszél.
- A kétnyelvűvé válás egyedüli természetes módja az, ha valaki kisgyermek korában, a családjában tanul meg két nyelvet. (Pontozását lásd a Függelékben.)

A magyarról szóló nézetek és a kétnyelvűségről szóló nézetek között mindenképp számítottam korrelációkra, mert az adataimban tettenért magyarról szóló nézetek (vagyis az öt faktor) mélyen összefüggtek a sztenderd nyelvi ideológiával, melyről Bartha (2009, 149. o.) bebizonyította, hogy meghatározó alapja a kétnyelvűségről szóló diskurzusoknak.

5. Korrelációk a magyarról szóló nézetekkel

A magyarról és a kétnyelvűségről szóló nézetek összefüggését Pearson-féle korrelációs együtthatókkal vizsgáltam, és hat szignifikáns eredményt kaptam. Az alábbi, 1. sz. táblázat tartalmazza a korrelációs együtthatókat. A szignifikáns eredményeket csillag jelöli.

1. táblázat. A magyarról szóló nézetek és a kétnyelvűségről szóló nézetek összefüggései

	Kétnyelvű az, aki mindkét nyelven anyanyelvi szinten beszél.	A kétnyelvűvé válás egyedüli természetes módja az, ha valaki kisgyermek korában, a családjában tanul meg két nyelvet.
idegentől való félelem	0,097*	0,136**
nyelvi előítéletesség	0,009	0,093*
adatközlő preskriptivizmusa	0,100**	0,096*
tanár preskriptivizmusa	0,057	0,093*
iskola preskriptivizmusa	-0,070	0,033

(* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$)

Három fontos jelenség alapján értelmezhetjük az eredményeket. Az első az idegentől való félelem, a második az adatközlők előítéletessége és preskriptivizmusa, végül pedig a tanárok előíró szemlélete. Az értelmezés előtt azonban megjegyzem, hogy a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek elfogadottsága igen erős volt a diákok között, mert a „Kétnyelvű az” kezdetű itemmel az 507 diákból 434-en egyetértettek (4, 5 vagy 6 ponttal értékelték), és a másik kétnyelvűségről szóló nézetet is elfogadta a többség (298-an pontozták 4, 5 vagy 6 ponttal). Ezek a tévhitek igen elfogadottak, ezért is érdekes, hogy milyen nézetek támogatják meg annyira, hogy a beszélők a mai napig fenntartják őket.

A korrelációk közül az idegentől való félelem faktorhoz kapcsolódó eredmények szerint az a tanuló, aki fél a nyugati kultúra térnyerésétől, az valószínűleg erősebben hisz a kétnyelvűségi tévhitekben. Az idegentől való elzárkózás Magyarországon társadalmi szinten jelentős (vö. Csepeli–Örkény, 2018), és az első együttható szerint a nyelvi sokszínűségtől és sokféleségtől is tartózkodik ez a kultúra. A kétnyelvűség egy kivételes és ritka jelenséggé tűnik fel, hiszen csak azok számítanak kétnyelvűnek, akik mindkét nyelvükön anyanyelvi szinten tudnak (lásd a táblázatban a 0,097 értékű együtthatót.)

A második eredmény szerint (első sor, jobb oszlop) egy tanuló minél inkább hiszi azt, hogy Magyarországnak egy „zárt”, monolingvis, monokulturális országnak kell maradnia, annál kevésbé fogadja el, hogy egy beszélő nem gyermekként, hanem később is (pl. tanulmányai és munkája miatt, vagy költözés miatt) kétnyelvűvé válhat. Az asszimilációtól való félelem nyilvánvaló módon nem kedvez a nyelvtanulásnak, és behatárolja a nyelvtanulók elképzeléseit a nyelvtanulásban elérhető szintekről. Ez a beszélők nyelvi identitását is érinti, hiszen ezek a tanulók magukat valószínűleg egy igen magas fokú idegennyelv-tudás mellett is egy-nyelvűnek tartanák.

A korrelációk értelmezésében azt sem zárhatjuk ki, hogy a kapcsolat a másik irányban is létezik. Vagyis nemcsak azt mondhatjuk, hogy az idegentől való félelem táplálja a kétnyelvűségről szóló tévhiteket, és a kétnyelvűséggel kapcsolatos vélemények valószínűleg változnának egy nyíltabb, befogadóbb társadalmi közegben, hanem az is feltételezhető, hogy a kétnyelvűséggel kapcsolatos laikus nézetek felszámolása segíthet egy elfogadóbb, az asszimilációtól kevésbé féltő beszélő-közösség kialakításában. A korrelációs együtthatót így is értelmezhetjük. Ez felveti a nyelvtanárok és a nyelvészek felelősségét, melyet Bartha (2009, 149–150. o.) és Einhorn (2015b, 55–56. o.) is hangsúlyoz.

Áttérve a második jelenségre, a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek azzal is együtt jártak, hogy a tanulók mennyire tartották magukat preskriptívnek és nyelvileg előítéletesnek. Minél előítéletesebbnek és preskriptívebbnek jellemezte ugyanis magát egy tanuló, annál erősebben hitt a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitekben. E két ideológia valószínűleg igen fontos szerepet tölt be a kettős

egynyelvűség ideológiájának fenntartásában, és mivel az előíró szemlélet hagyományosan igen erős Magyarországon, és Kontra (2009) a nyelvi előítéletesség erősségét is bizonyította: ezek szerepét hosszú távon is jelentősnek feltételezhetjük.

A harmadik jelenségkör a nyelvtanulási környezet egy kifejezett szegmensére hívja fel a figyelmet. A magyartanárok és a nem nyelvszakos tanárok szerepét a nyelvtanulásban a kutatók csak ritkán hangsúlyozzák, pedig eredményeim alapján fontos szerepük bizonyított. A kettős egynyelvűség ideológiáját jobban magukénak érezték azok a nyelvtanulók, akik a magyartanáraikra és általában a tanáraikra úgy emlékeztek, mint akik az előíró szemléletet követték (lásd a tanár preskriptivizmusa faktort az 1. sz. táblázatban). A pedagógusok általános nyelv szemlélete tehát a mai napig a kétnyelvűséget övező tévhitek fenntartását segítik.

Egy korábbi munkámban (Lois, 2016) tanári interjúk elemzésével bizonyítottam, hogy a pedagógusok olyan nézeteket hagyományoznak tovább, melyekkel a nyelveket egymáshoz képest rangsorolják. A magyar nyelvet gyakran kiemelték, például kivételes kifejezőerejével, szinonímákban való egyedülálló gazdagságával és nehezen tanulhatóságával érvelve. Az angol pedig egy minden más nyelvnél egyszerűbb nyelvként konstruálódott meg az interjúkban: jó eszköz a nemzetközi kommunikációra, de nincs mélysége, az interjúkban elhangzottak szerint „egy másodnyelv”, egy „eszköznyelv”. Ezeket a nézeteket is érdemes lenne korszerűsíteni.

A dolgozat e pontján fontos hangsúlyozni, hogy kutatási eredményeim azért számítanak újdonságnak, mert a magyartanárok és a nem nyelvszakos tanárok felelősségét nem hangsúlyozza a szakirodalom a tanulók idegennyelv-tanulásról szóló nézeteinek formálódásában. A magyarországi nyelv ideológiai kutatások a magyarral kapcsolatos nézetek alakításában emelik ki a magyartanárok – és általában a tanárok – szerepét (pl. Szabó, 2011, 181. o.; Jánk, 2016, 223. o.), de kutatásom szerint annak a hatása a nyelvtanulásra is kiterjed. A Függelékben szereplő tételmondatokból látható, hogy a tanárok preskriptivizmusa faktor nem a nyelvtanárokról szóló tapasztalatokat sűríti, azok mégis kapcsolatban vannak a tanulók nyelvtanulásról szóló nézeteivel.

Összefoglalva eredményeim kiegészítik Bartha (2009) tanulmányát, aki a sztenderd nyelvi ideológia hatását hangsúlyozta a kétnyelvűséget övező tévhitek kialakulásában és fennmaradásában. A sztenderd nyelvi ideológiával összefüggésben lévő nyelvi előítéletesség és preskriptivizmus is együttjár a kétnyelvűséget övező tévhitekkel, és az asszimilációtól való félelem is erősíti újraformálódását. A tanárok szerepét is bizonyították adataim, vagyis a többnyelvűséget övező tévhitek elleni küzdelemre a mai napig szükség van ezen a szintén is.

6. A tévhit a motivált nyelvtanulók között

Kutatásomban a nyelvtanulók nyelvi motivációját is vizsgáltam, és jelen dolgozat 2. fejezetében említettem az ezzel kapcsolatos eredményt. Az integratív motivációt leíró “Mennyire szeretnél hasonlónak válni ennek a nyelvnek a beszélőjéhez?” tételmondat korrelált az egyik kétnyelvűséggel kapcsolatos itemmel, ahogy e fejezetben bemutatom.

A kérdőívben az integratív motivációt két kérdéssel vizsgáltam, és Pearson-féle korrelációs együtthatót számoltam a kétnyelvűséggel kapcsolatos két itemmel (lásd a következő táblázatban és a Függelékben).

2. táblázat. Az integratív motiváció és a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek összefüggése

	Kétnyelvű az, aki mindkét nyelven anyanyelvi szinten beszél.	A kétnyelvűvé válás egyedüli természetes módja az, ha valaki kisgyermek korában, a családjában tanul meg két nyelvet.
Mennyire tetszik neked ez a nyelv?	0,057	0,013
Mennyire szeretnél hasonlónak válni ennek a nyelvnek a beszélőjéhez?	0,012	0,138*

(* $p < 0,05$)

Ahogy látjuk, minél elkötelezettebb volt egy nyelvtanuló a célnyelvi beszélőkkel kapcsolatban, annál inkább hitt abban, hogy a kétnyelvűség csak a gyermekkorban alakulhat ki. Valószínűleg a motivált nyelvtanulók szeme előtt is egy “tökéletes”, kiegyensúlyozott, “nyelveket nem keverő” beszélő lebegett, amikor a kétnyelvűekre gondoltak.

Ezt az eredményt rendkívül fontosnak tartom, mert azt bizonyítja, hogy a nyelvtanulási motiváció nem értelmezhető elszigetelten a többi hiedelemtől. A nyelvtanulási motivációra vonatkozó kutatások ugyanis a magyar nyelvtanulókat rendszerint úgy jellemzik, hogy az attitűdjük jó, motivációjuk erős (pl. Nikolov, 2003, 72. o.; Csizér–Kormos, 2007, 40. o.; Öveges–Csizér, 2018, 81. o., 133.o.). Ezek viszont nem adnak magyarázatot a nyelvtanulás mérsékelt sikerességére. Érdemes tudatosítani, hogy a nyelvtanulók nyelvszemléletének összetettebb vizsgálata szükséges, mert a motiváció fontos hajtóerőt jelenthet a nyelvtanulásban, de egyéb érzelmek és hiedelmek megtörhetik az erejét. A 2. táblázatban kiemelt adat például úgy is értelmezhető, hogy a motivált nyelvtanulók sem hiszik el, hogy

kétnyelvűekké válhatnak, vagyis egyfajta korlátozással képzelik el a nyelvtanulás lehetséges kimenetét, végpontját.

7. Összegzés

Dolgozatomban bebizonyítottam, hogy a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek a mai napig jelen vannak Magyarországon összefüggésben azzal a preskriptív, purista és előítéletes nyelvszemlélettel, mely a sztenderd nyelvi kultúrát jellemzi. A nyelvtanulók kétnyelvűségről szóló vélekedéseit továbbá nem csak saját ideológiáik, hanem a tanáraik anyanyelvéről szóló ideológiái is befolyásolják.

A bemutatott eredmények számos elméleti és pedagógiai következtetésre adnak módot. Az elméleti következtetések közül a legfontosabb, hogy a nyelvi ideológiák folyamatos vizsgálatra érdemesek és szerepük a nyelvtanulásban is meghatározó. A nyelvtanulással kapcsolatos ideológiák mélyen összefüggnek a beszélők első nyelvére vonatkozó nyelvszemléletével, és azzal a szociokulturális közeggel, melyben formálódnak.

Megtudtuk, hogy a nyelvtanulásról szóló nézetek és a nyelvtanulási motiváció nem értelmezhetők egymástól elkülönítve. Eredményeim alapján érdemes a motivációkutatásokban figyelemmel lenni a nyelvtanulással kapcsolatos egyéb nézetekre, tévhitekre, mert azok is alakítják a nyelvtanulói profilt.

A pedagógiai következtetésekre áttérve kijelenthetjük, hogy a nyelvtanulók magyarról szóló nézetei a nyelvtanulásban, a nyelvekről való gondolkodásban meghatározóak. A nézetek felismerése és a nyelvszemlélet formálása fontos tanári feladat. A nem nyelvszakos tanárok felelőssége is nagy, mert a diákok nyelvszemlélete az általuk közvetített tartalmak mentén is formálódik. Ha a nyelvtanulással kapcsolatban korszerű, tudományos alapokon nyugvó nézeteket kívánunk elterjeszteni, akkor a tanárok és a diákok magyarral kapcsolatos ideológiáival is foglalkozni kell. A tanulók nyelvtanulásról szóló nézetei nem fognak korszerűsödni, ha a tanáraik fenntartják az előíró szemléletet és a kétnyelvűségről szóló tévhiteknek megágyaznak az anyanyelvvel kapcsolatos nyelvi ideológiákkal.

Végül érdemes kihangsúlyozni, hogy mégsem hárítható minden felelősség a tanárookra és az iskolákra, hiszen a nyelvekkel kapcsolatos ideológiák egy bezárkózó, monolingvis nyelvi közösség képét vetítik elénk. A Magyarországot jellemző „zárt-ság” valószínűleg még sokáig meghatározza a nyelvekről szóló gondolkodást, melynek feloldásában a tanárok ugyan segíthetnek, de ők sem szakíthatók ki teljesen az őket is körülvevő nyelvi környezetből, nyelvi kultúrából.

Irodalom

1. Asztalos Réka – Szénich Alexandra – Csizér Kata 2020. Nyelvoktatás és autonóm nyelvtanulás – Helyzetkép és megújulási törekvések Magyarországon. In: Ludwig, Christian – Tassinari, Maria Giovanna – Mynard, Jo szerk. *Navigating foreign language learner autonomy*. Hong Kong: Candlin & Mynard ePublishing. 255–279. o.
2. Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
3. Bartha Csilla 2009. Út a többnyelvűség felé? – Nyelvideológiák, attitűdök és nyelvcsere: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek megőrzésében. In: Borbély Anna – Vanconé Kremmer Ildikó szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi konferencia Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6*. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 141–155. o.
4. Csepeli György – Örkény Antal 2018. A nacionalizmus alakváltozása Magyarországon és Oroszországban 1995 és 2013 között. Egy komparatív összehasonlító kutatás eredményei. *Metszetek*. 7/3: 43–63. o.
5. Csizér Kata – Kormos Judit 2007. Az angol nyelvtanulási motiváció alakulása Budapesten tanuló egyetemisták és főiskolások körében. *Magyar Pedagógia* 107/1: 29–43. o.
6. Csizér Kata – Kormos Judit 2009. Learning experiences, selves and motivated learning behaviour: A comparative analysis of structural models for Hungarian secondary and university learners of English. In: Dörnyei, Zoltán – Ushioda, Ema szerk. *Motivation, Language Identity and the L2 Self*. Bristol: Multilingual Matters. 98–119. o.
7. Einhorn Ágnes 2015a. *A pedagógiai modernizáció és az idegennyelv-tanítás*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
8. Einhorn Ágnes 2015b. Pedagógiai kultúraváltás az idegennyelv-tanításban? Vitaindító. *Modern Nyelvoktatás* 21/4: 48–58. o.
9. Horwitz, Elaine Kolker 1988. The beliefs about language learning of beginning university foreign language students. *Modern Language Journal* 72/3: 283–294. o.
10. Jánk István 2016. Nem-e magyart tanítunk? – nyelvi alapú diszkrimináció az iskolában. In: Kozmács István – Vančo Ildikó szerk. *Sztenderd – nem sztenderd. Variációk egy nyelv változataira. Válogatás a 18. Élőnyelvi Konferencia – Nyitra, 2014. szeptember 18–20. – előadásaiából I*. Lakitelek: Antológia Kiadó. 223–230. o.
11. Kontra Miklós 2009. Mivel korrelálnak a nyelvi előítéletek Budapesten? In: Borbély Anna – Vanconé Kremmer Ildikó szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi konferencia Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6*. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar. Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 37–51. o.
12. Laihonon, Petteri 2009. A magyar nyelvi standardhoz kapcsolódó nyelvi ideológiák a romániai Banságban. In: Lanstyák István – Menyhárt József – Szabó Mihály Gizella szerk. *Tanulmányok a kétnyelvűségről IV*. Dunaszerdahely: Gramma. 47–77. o.

13. Lanstyák István 2007. Általános nyelvi mítoszok. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk. *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely – Budapest: Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó. 174–212. o.
14. Lois Márta 2016. Középiskolai nyelvtanárok nézetei a nyelvek egyenlő(tlen)ségéről és a nyelvérzék szerepéről. In: Reményi Andrea Ágnes – Sárdi Csilla – Tóth Zsuzsa szerk. *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 131–144. o.
15. Nikolov Marianne 2003. Angolul és németül tanuló diákok nyelvtanulási attitűdje és motivációja. *Iskolakultúra* 8: 61–73. o.
16. Öveges Enikő – Csizér Kata szerk. 2018. *Vizsgálat a köznevelésben folyó idegennyelv-oktatás kereteiről és hatékonyságáról. Kutatási jelentés*.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/sajtoszoba/nyelvoktatasi_kutatasi_jelentes_2018.pdf (letöltés ideje: 2022. 03. 14.)
17. Rozgonyi Zoltán 2019. 2020. felsőoktatás és nyelvvizsgák. http://nyelvtudasert.hu/data/uploads/000_2020-nyelvvizsgak_jovoje-rz.pdf (letöltés ideje: 2022. 03. 14.)
18. Szabó Tamás Péter 2007. Fiatalok a nyelv fejlődéséről és fejlesztéséről. *Magyar Nyelv* 103/4: 461–470. o.
19. Szabó Tamás Péter 2011. Ideológiák a nyelvi hibajavítás hátterében? Metanyelvi elemzések. In: Hires-László Kornélia – Karmacs Zoltán – Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest – Beregszász: Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 174–183. o.
20. Székelyi Mária – Barna Ildikó 2008. *Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára*. Budapest: Typotex.
21. Taguchi, Tatsuya – Magid, Michael – Papi, Mostafa 2009. The motivation questionnaire used by Taguchi et al. (2009). In: Dörnyei, Zoltán – Ushioda, Ema 2011. szerk. *Teaching and researching motivation* (2nd Edition) Harlow: Longman. 275–283. o.
22. Tolcsvai Nagy Gábor 2007. Nyelvéírás és nyelvi értékelés. Problémavázlat. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk. *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely – Budapest: Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó. 27–32. o.
23. URL1: Eurostat 2018. Number of foreign languages known (self-reported) by age. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_aes_l22&lang=en (letöltés ideje: 2022. 03. 14.)
24. URL2: Nyelvvizsga-statisztikák (vizsgázók száma alapján). Évek szerinti bontás nyelvek szerint 2012–2021. Oktatási Hivatal. Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Osztály. https://nyak.oh.gov.hu/doc/stat/stat_disp.asp?strID=Ao (letöltés ideje: 2022. 03. 14.)

References

1. Asztalos Réka – Szénich Alexandra – Csizér Kata 2020. Nyelvoktatás és autonóm nyelvtanulás – Helyzetkép és megújulási törekvések Magyarországon [Foreign

- Language Teaching and Autonomous Language Learning: An Overview and Innovative Practices in Hungary]. In: Ludwig, Christian – Tassinari, Maria Giovanna – Mynard, Jo szerk. *Navigating foreign language learner autonomy*. Hong Kong: Candlin & Mynard ePublishing. 255–279. o. (In Hungarian).
2. Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek [Basic Issues of Bilingualism: Speakers and Communities]*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. (In Hungarian).
 3. Bartha Csilla 2009. Út a többnyelvűség felé? – Nyelvideológiák, attitűdök és nyelvcseré: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek megőrzésében [Are these ways to multilingualism? – Language ideologies, attitudes and language shift: the role of opinions about bilingualism in the maintenance of minority languages]. In: Borbély Anna – Vanconé Kremmer Ildikó szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi konferencia Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6. [Language ideologies, attitudes and stereotypes. 15th Hungarian Sociolinguistics Conference, Párkány–Štúrovo (Slovakia), 4–6 September, 2008]*. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 141–155. o. (In Hungarian).
 4. Csepeli György – Örkény Antal 2018. A nacionalizmus alakváltozása Magyarországon és Oroszországban 1995 és 2013 között. Egy komparatív összehasonlító kutatás eredményei [The metamorphosis of nationalism in Hungary and Russia between 1995 and 2013: results of a comparative comparison research]. *Metszetek [Cross-Sections]*. 7/3: 43–63. o. (In Hungarian).
 5. Csizér Kata – Kormos Judit 2007. Az angol nyelvtanulási motiváció alakulása Budapesten tanuló egyetemisták és főiskolások körében [Language learning motivation among students in tertiary education in Budapest]. *Magyar Pedagógia [Hungarian Pedagogy]* 107/1: 29–43. o. (In Hungarian).
 6. Csizér Kata – Kormos Judit 2009. Learning experiences, selves and motivated learning behaviour: A comparative analysis of structural models for Hungarian secondary and university learners of English. In: Dörnyei, Zoltán – Ushioda, Ema szerk. *Motivation, Language Identity and the L2 Self*. Bristol: Multilingual Matters. 98–119. o.
 7. Einhorn Ágnes 2015a. *A pedagógiai modernizáció és az idegennyelv-tanítás [Pedagogical modernization and foreign language teaching]*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. (In Hungarian).
 8. Einhorn Ágnes 2015b. Pedagógiai kultúraváltás az idegennyelv-tanításban? Vitaindító [Transforming our pedagogical culture in foreign language teaching: proposals for debate]. *Modern Nyelvoktatás [Modern Language Teaching]* 21/4: 48–58. o. (In Hungarian).
 9. Horwitz, Elaine Kolker 1988. The beliefs about language learning of beginning university foreign language students. *Modern Language Journal* 72/3: 283–294. o.
 10. Jánk István 2016. Nem-e magyar tanítunk? – nyelvi alapú diszkrimináció az iskolában [Do not we teach Hungarian? Linguistic discrimination in the school]. In: Kozmács István – Vančo Ildikó szerk. *Sztenderd – nem sztenderd. Variációk egy nyelv változataira. Válogatás a 18. Élőnyelvi Konferencia – Nyitra, 2014. szeptember 18–*

20. – előadásából I. [Standard and Non-Standard: Varieties of a Language Variety. A selection from the 18th Hungarian Sociolinguistics Conference I., Nitra, 18–20 September, 2016]. Lakitelek: Antológia Kiadó. 223–230. o. (In Hungarian).
11. Kontra Miklós 2009. Mivel korrelálnak a nyelvi előítéletek Budapesten? [Linguistic prejudice in Budapest and its correlates]. In: Borbély Anna – Vanconé Kremmer Ildikó szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi konferencia Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4-6. [Language ideologies, attitudes and stereotypes. 15th Hungarian Sociolinguistics Conference, Párkány–Štúrovo (Slovakia), 4–6 September, 2008]*. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar. Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 37–51. o. (In Hungarian).
12. Laihonon, Petteri 2009. A magyar nyelvi standardhoz kapcsolódó nyelvi ideológiák a romániai Banságban [Language ideologies in the Romanian Banat concerning the Hungarian Standard variety]. In: Lanstyák István – Menyhárt József – Szabó Mihály Gizella szerk. *Tanulmányok a kétnyelvűségről IV. [Studies on bilingualism IV]*. Dunaszerdahely: Gramma. 47–77. o. (In Hungarian).
13. Lanstyák István 2007. Általános nyelvi mítoszok [General language myths]. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk. *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről [Workshop studies on language cultivation]*. Dunaszerdahely – Budapest: Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó. 174–212. o. (In Hungarian).
14. Lois Márta 2016. Középiskolai nyelvtanárok nézetei a nyelvek egyenlőségéről és a nyelvérzék szerepéről [Beliefs of secondary school language teachers about the un/equality of languages and about the role of language learning aptitude]. In: Reményi Andrea Ágnes – Sárdi Csilla – Tóth Zsuzsa szerk. *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben [Perspectives in Today's Hungarian Applied Linguistics]*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 131–144. o. (In Hungarian).
15. Nikolov Marianne 2003. Angolul és németül tanuló diákok nyelvtanulási attitűdje és motivációja [Language learning attitude and motivation of students studying English and German]. *Iskolakultúra* 8: 61–73. o. (In Hungarian).
16. Öveges Enikő – Csizér Kata szerk. 2018. *Vizsgálat a köznevelésben folyó idegennyelv-oktatás kereteiről és hatékonyságáról. Kutatási jelentés [Research into the framework and effectiveness of foreign language teaching in Hungarian public education. Research report]*. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/sajtoszoba/nyelvoktatasi_kutatasi_jelentes_2018.pdf (In Hungarian).
17. Rozgonyi Zoltán 2019. *2020. felsőoktatás és nyelvvizsgák [2020, Higher Education and Language Exams]*. http://nyelvtudasert.hu/data/uploads/ooo_2020-nyelvvizsgak_jovoje-rz.pdf (In Hungarian).
18. Szabó Tamás Péter 2007. Fiatalok a nyelv fejlődéséről és fejlesztéséről [Hungarian young speakers about the development of their first language and how to develop it]. *Magyar Nyelv [Hungarian Language]* 103/4: 461–470. o. (In Hungarian).
19. Szabó Tamás Péter 2011. Ideológiák a nyelvi hibajavítás hátterében? Metanyelvi elemzések [Do Ideologies Conduct Repair? Analysis of Metalanguage]. In: Hires-László Kornélia – Karmacs Zoltán – Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban.*

- A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai [Language myths, ideologies, language policy and linguistic human rights in Central Europe in theory and practice. Presentations of the 16th Hungarian Sociolinguistics Conference].* Budapest – Beregszász: Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete. 174–183. o. (In Hungarian).
20. Székelyi Mária – Barna Ildikó 2008. *Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára [Survival Kit to the SPSS. On the Multivariate Analytical Techniques for Social Science Researchers].* Budapest: Typotex. (In Hungarian).
21. Taguchi, Tatsuya – Magid, Michael – Papi, Mostafa 2009. The motivation questionnaire used by Taguchi et al. (2009). In: Dörnyei, Zoltán – Ushioda, Ema 2011. szerk. *Teaching and researching motivation (2nd Edition)* Harlow: Longman. 275–283. o.
22. Tolcsvai Nagy Gábor 2007. Nyelvleírás és nyelvi értékelés. Problémavázlat [Linguistic description and evaluation]. In: Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk. *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről [Workshop studies on language cultivation].* Dunaszerdahely – Budapest: Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó. 27–32. o. (In Hungarian).
23. URL1: Eurostat 2018. Number of foreign languages known (self-reported) by age. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_aes_l22&lang=en (Accessed: 14 March 2022)
24. URL2: Nyelvvizsga-statisztikák (vizsgázók száma alapján). Évek szerinti bontás nyelvek szerint 2012–2021 [Language exam statistics (based on the number of examiners). Ratings by year and by language, 2012–2021]. Oktatási Hivatal. Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Osztály. https://nyak.oh.gov.hu/doc/stat/stat_disp.asp?strID=Ao (In Hungarian). (Accessed: 14 March 2022)

Függelék

Példa a vizsgálatban szereplő tételmondatok pontozására

Kérem, jelöld, hogy mennyire értesz egyet az állításokkal!

Veszélyeztetni a magyar nyelvet, ha sok idegen szó honosodik meg benne.

nagyon nem értek egyet 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 teljesen egyetértek

Csökken a magyarok száma, ez veszélyeztetni nyelvünk fennmaradását.

nagyon nem értek egyet 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 teljesen egyetértek

A magyar nyelvről szóló faktorok a hozzájuk tartozó tételmondatokkal

1) Az idegentől való félelem faktor: (7 tételmondat)

Nyelvünk nemzetköziesedik az angol nyelv hatására; ezt a folyamatot érdemes lenne lassítani.

Veszélyt látok abban, hogy a globalizáció előrehaladásával a magyar nyelv és kultúra fontossága háttérbe szorul.

Veszélyeztetni a magyar nyelvet, ha sok idegen szó honosodik meg benne.

Az amerikai kultúra terjedése rossz hatással van az európai nemzetek saját hagyományaira. Gyakran zavar az utcán és televízióban (a kirakatokban és a reklámokban) a sok idegen nyelvű felirat.

Ha egy idegen szó helyett tudunk magyar szót írni vagy mondani, akkor jobb ezt a magyar szót használni.

Csökken a magyarok száma, ez veszélyezteti nyelvünk fennmaradását.

2) A nyelvi előítéletesség faktor: (4 tételmondat)

Ahogy beszél egy ember, abból nagyon gyorsan meg lehet tudni, hogy mennyire okos.

A beszédéből hamar hallatszík, ha valaki nem egy tanult ember.

Ha bekapcsolom a rádiót és egy ismeretlen embert hallok beszélni, kb. 2 perc után meg tudom mondani, hogy az illető mennyire intelligens.

Meg tudom állapítani az emberek beszédéből, hogy mennyire műveltek.

3) Az adatközlő preskriptivizmusa faktor: (4 tételmondat)

Az újságíróknak, az értelmiségieknek, a nyelvészeknek kötelessége a nyelvi példamutatás.

Nekem nagyon tetszik, ha valaki helyesen beszél: ha figyel a nyelvhelyességre.

Vannak a magyarban olyan szavak és kifejezések, amiket sokan helytelenül használnak.

Manapság az emberek igénytelenebbül beszélnek, mint 50 vagy 100 éve.

4) A tanárok preskriptivizmusa faktor: (3 tételmondat)

A tanároknak fontos a nyelvhelyesség: jellemző, hogy feleléskor, dolgozatban, sőt egy egyszerű órai szereplésnél is figyelnek rá és javítják.

A magyartanárom fontosnak tartotta a nyelvhelyességet, gyakran javított minket.

Szerintem az általános iskolákban elég jellemző, hogy a tanárok rászólnak a gyerekekre, és kijavítják őket, hogy magyarul ezt máshogy szoktuk, vagy máshogy kell mondani.

5) Az iskola preskriptivizmusa faktor: (2 tételmondat)

Magyarországon az iskolákban elég nehéz helyzetben vannak azok, akik máshonnan jöttek, vagy határon túliak, és tájszólásuk van, mert eléggé elutasítóak az emberek azokkal szemben, akik máshogy beszélnek.

Magyarországon az iskolákban gyakran megtörténik, hogy kinevetnek valakit azért, ahogyan beszél.

A kétnyelvűséggel kapcsolatos kérdések pontozása

Kérem, jelöld, hogy mennyire értesz egyet az állításokkal!

Kétnyelvű az, aki mindkét nyelvén anyanyelvi szinten beszél.

nagyon nem értek egyet 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 teljesen egyetértek

A kétnyelvűvé válás egyedüli természetes módja az, ha valaki kisgyermek korában, a családjában tanul meg két nyelvet.

nagyon nem értek egyet 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 teljesen egyetértek

Az integratív motivációról szóló itemek pontozása

Mennyire tetszik neked ez a nyelv? (Értékelj egy 6-os skálán! Karikázd be!)

egyáltalán nem 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 nagyon tetszik

Mennyire szeretnél hasonlóná válni ennek a nyelvnek a beszélőjéhez? (Karikázd be! Köszönöm!)

egyáltalán nem 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 nagyon tetszik

A tanulók ezeket a kérdéseket megválaszolták az első, a második, (és ha volt, a harmadik) idegen nyelvükénél is. A tanulmányban egy olyan integratív motivációról szóló adatot közlök, mely a tanulók legmagasabb pontjait tükrözi. Ha pl. egy tanuló angolul és németül tanult, és az angolnál az első kérdésre 5 pontot adott, de a németnél csak 4-et, és a második kérdésnél az angolra 3 pontot adott, de a németnél 5-öt, akkor mindkét kérdésnél az 5 pontot vettem figyelembe. Az adat tehát egy általános elköteleződést tükröz: azt az integrativitást jelzi, amelyet legmagasabb fokon (bármelyik idegen nyelvvel kapcsolatban) megélt a diák az idegennyelv-tanulás során.

Mivel korrelálnak a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek?

Preskriptivizmus és asszimilációtól való félelem felnőtt nyelvtanulók között Magyarországon

Lois Márta, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola, doktorandusz; loismarta@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2785-9627.

Európában annyira elterjedt nézetté vált, hogy a kétnyelvűség kivételes jelenség (Bartha, 2009, 145. o.), hogy ez Magyarországon is meghatározza a nyelvekről való gondolkodást. Magyarországon emellett jellemzően a sztenderd nyelvi ideológia mentén ítélik meg a beszélők a kétnyelvűeket, vagyis „a kétnyelvűséggel kapcsolatos nyelvvideológiai koncepciók, tévhitek a sztenderd, normatív, a változatosságot kizáró nyelvészeti felfogással karöltve formálódnak, értelmeződnek újra a mai napig különféle kontextusokban” (Bartha, 2009, 149. o.). Tanulmányomban ezt részletezem 18–24 éves nyelvtanulókkal végzett kutatásom alapján, és bemutatom, hogy milyen magyar nyelvről szóló nézetekkel mutatnak összefüggést a kétnyelvűségről szóló nyelvi ideológiák. Kitérek a nyelvtanulási motiváció szerepére is.

Kvantitatív kutatásomban (n=507) magyarról és nyelvtanulásról szóló nézeteket gyűjtöttem kérdőív segítségével, és főkomponens-elemzés után összefüggéseket kerestem Pearson-féle korrelációs együtthatók számolásával. Az eredmények szerint a tanulók kétnyelvűségről vallott nézetei összefüggnek azzal, hogy mennyire kaptak tanáraiktól preskriptív szemléletű anyanyelvi nevelést, illetve azzal, hogy ők maguk milyen mértékben hívei a preskriptív ideológiának. Ezen kívül a kétnyelvűséggel kapcsolatos nézetekkel a tanulók asszimilációs félelme és nyelvi előítéletessége is korrelált. A kétnyelvűségről szóló tévhiteket tehát a mai napig táplálja az a preskriptív, purista és előítéletes nyelvszemlélet, mely a sztenderd nyelvi kultúrával összefügg, és jelen van Magyarországon. Eredményeim szerint még az igen motivált nyelvtanulók is azt vallják, hogy „a kétnyelvűvé válás egyedüli természetes módja az, ha valaki kisgyermek korában, a családjában tanul meg két nyelvet” (Bartha, 2009, 147. o. alapján megfogalmazott item a kérdőívben).

Tanulmányomban kiemelem a magyartanárok és a nem nyelvszakos tanárok szerepét a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek fenntartásában, és amellett érvelek, hogy a nyelvtanulási motiváció kutatásában is nagyobb figyelmet kell szentelni a nyelvtanulási hiedelmeknek, mert a motiváció összekapcsolódik azokkal, tőlük nem elszakítható.

Kulcsszavak: *kétnyelvűség, nyelvtanulási motiváció, nézet, nyelvi ideológia, kettős egy-nyelvűség, idegennyelv-tanulás*

З чим корелюють хибні уявлення про двомовність?

Прескриптивізм і страх перед асиміляцією серед дорослих осіб, що вивчають мову, в Угорщині

Марта Лоїс, Католицький університет ім. Петера Пазманя, Докторська школа з лінгвістики, аспірантка; loismarta@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2785-9627.

У Європі загальнопоширеною стала думка, що двомовність є винятковим явищем (Bartha, 2009, с. 145), тож вона впливає на точку зору про мови і в Угорщині. Поряд із цим, в Угорщині мовці судять про двомовних осіб у контексті нормативної мовної ідеології, тобто „пов’язані з двомовністю мовно-ідеологічні концепції, хибні уявлення формуються на основі стандартизованого, нормативного мовного світогляду, що виключає різноманітність, заново відтворюються до сьогодні у різноманітних контекстах” (Bartha, 2009, с. 149). У публікації детально охарактеризовано ці підходи на основі опитування респондентів віком 18–24 роки і показано, які кореляції із поглядами на угорську мову засвідчують мовні ідеології про двомовність. Звернено увагу і на роль мотивації у вивченні мови.

У нашому квантитативному дослідженні (n=507) з допомогою анкетування зібрано погляди про угорську мову та вивчення мов, а після аналізу головних компонентів здійснено пошук залежностей із застосуванням коефіцієнту кореляції Пірсона. Результати засвідчують, що погляди респондентів про двомовність корелюють із тим, наскільки вони отримали від учителів виховання рідною мовою на основі прескриптивного світогляду, а також із тим, наскільки вони самі є прихильниками прескриптивної ідеології. Також із поглядами респондентів стосовно двомовності корелює їх страх перед асиміляцією та мовні упередження. Таким чином, хибні уявлення про двомовність до сьогодні живляться тим прескриптивним, пуристичним і упередженим мовним світоглядом, який пов’язаний із нормативною мовною культурою і поширений в Угорщині. Згідно з результатами, навіть дуже мотивовані до вивчення мов респонденти вважають, що „єдиним природним способом набуття двомовності є те, коли хтось із дитинства засвоює в родині дві мови” (Bartha, 2009, с. 147).

У публікації звернено увагу на роль учителів-мовників та інших педагогів у збереженні хибних уявлень про двомовність та зроблено висновок, що у дослідженні мотивацій вивчення мов більшу увагу необхідно приділити уявленням та стереотипам про цю сферу.

Ключові слова: *двомовність, мотивація у вивченні мови, погляди, мовна ідеологія, подвійна одномовність, вивчення іноземної мови*

What do beliefs about bilingualism correlate with?

Prescriptivism and fear of assimilation among adult foreign language learners in Hungary

Márta Lois, Pázmány Péter Catholic University, Doctoral School of Linguistics, doctoral student; loismarta@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2785-9627.

It has become such a widespread notion in Europe that bilingualism is an exceptional phenomenon (Bartha, 2009, p. 145) that it also determines the way we think about languages in Hungary. Moreover, in Hungary speakers typically judge bilingualism along the lines of standard linguistic ideology, that is, “the linguistic ideological concepts and beliefs about bilingualism are still being shaped and reinterpreted in various contexts, in tandem with the standard, normative linguistic concept of bilingualism, which excludes diversity” (Bartha, 2009, p. 149, translated by me). In my study I will elaborate on this issue based on my research among 18-24-year-old language learners, and show how linguistic ideologies about bilingualism are related to beliefs about the Hungarian language. I will also discuss the role of language learning motivation.

In my quantitative research (n=507) I collected beliefs on Hungarian and language learning using a questionnaire, and after principal component analysis I looked for correlations by calculating the Pearson correlation coefficients. The results show that students’ beliefs about bilingualism are related to the extent to which they were taught their first language using a prescriptive approach, and to the extent to which they themselves subscribe to prescriptivism. In addition, students’ fear of assimilation and linguistic prejudice also correlated with their beliefs about bilingualism. Thus, misconceptions about bilingualism are still fuelled by the prescriptive, purist and prejudiced linguistic attitudes associated with the standard language culture that are present in Hungary. My results show that even highly motivated language learners believe that “the only natural way to become bilingual is to learn two languages in one’s family from an early age” (one of the items of the questionnaire, based on Bartha, 2009, p. 147).

In my study I highlight the role of teachers in maintaining language ideologies related to bilingualism, and argue that language learning motivation research should also pay more attention to language learning beliefs, because motivation is interlinked with and inseparable from them.

Keywords: *bilingualism, language learning motivation, beliefs, language ideology, double monolingualism, foreign language learning*

Рейка Матей, Еніке Товт-Орос, Степан Черничко

Онлайн-словник плюрицентричної угорської мови

1. Вступ – плюрицентричні мови

Плюрицентрична мова — це мова, яка використовується принаймні у двох країнах, де вона має офіційний статус державної, співдержавної або регіональної мови з хоча б частково власними (кодифікованими) нормами, які зазвичай сприяють особистій ідентичності (Muhr, 2016, с. 16). Принаймні один із наступних шести критеріїв має відповідати, щоб мова була плюрицентричною. Повна плюрицентричність досягається, якщо виконуються всі критерії. Однак, якщо виконується критерій №1, це означає формальну плюрицентричність. Більшість плюрицентричних мов відповідають лише деяким критеріям, оскільки їхня плюрицентричність все ще розвивається (Clune, 1992, с. 1; Muhr, 2012, с. 30).

Критерій №1: Виникнення. Певна мова вживається принаймні у двох країнах, які функціонують як «центри взаємодії». Національні варіанти функціонують як нормотворчі центри.

Критерій №2: Офіційний статус або сильна етнолінгвістична обізнаність.

Підкритерій №2.1. Мова має офіційний статус принаймні у двох націй:

- (а) державна мова (наприклад, як німецька в Австрії та Німеччині);
- (б) співдержавна мова (наприклад, як німецька, французька та італійська мови у Швейцарії);
- (в) регіональна мова (наприклад, німецька в Італії: Південний Тіроль, каталонська у Франції та Іспанії тощо).

Мова повинна використовуватись в офіційних функціях в освіті, культурі, науці, пресі тощо, оскільки інакше вона не може функціонувати як нормотворчий центр.

Підкритерій №2.2. У країнах, де національний різновид плюрицентричної мови не має належного формального статусу (не є державною або офіційною мовою), сильна лінгвістична обізнаність щодо мовної спільноти виступає як заміна визнання та офіційного або регіонального статусу.

Прикладами цього є західна вірменська, угорська в Словаччині, Румунії, Сербії, Україні тощо, а також такі мови, як курдська, яка повністю або частково не має статус державної в жодній країні.

Критерій №3: Мовна дистанція. Національні різновиди плюрицентричної мови повинні мати достатньо мовних (та/або прагматичних) характеристик, які відрізняють її від інших різновидів і, таким чином, можуть служити символом для вираження національної або регіональної ідентичності та соціальної унікальності. Заходи мовного планування зазвичай збільшують такі ознаки, але також можуть використовуватися для їх розмежування (як це було у бельгійській, нідерландській, тобто фламандській мові в 1950-х роках).

Критерій №4: Прийняття плюрицентричності. Мовна спільнота повинна прийняти статус своєї мови як плюрицентричного різновиду та розглядати її як частину своєї соціальної, національної або регіональної ідентичності.

Критерій №5: Релевантність для ідентичності. Національна норма має мати відношення до соціальної ідентичності та бути (певною мірою) очевидною для мовної спільноти та вести принаймні до деяких її власних (кодифікованих) норм.

Критерій №6: Кодифікація норм. Мовні норми національних різновидів мають бути певною мірою кодифіковані (у граматиках, словниках, правописах, підручниках тощо), щоб досягти визначеності щодо спільного використання мови та національних особливостей плюрицентричної мови.

Як правило, плюрицентричні мови мають один домінантний варіант, і один або кілька недомінантних різновидів. «Питання плюрицентричності стосується відносин між мовою та ідентичністю, з одного боку, та мовою і владою, з іншого. Майже незмінно плюрицентричність є асиметричною: нормам одного національного різновиду (або деяких національних різновидів) надається вищий статус як внутрішньо, так і зовнішньо, ніж нормам інших», – писав М. Клайн (Clyne, 1992, с. 455). Наприклад, домінантний різновид іспанської як плюрицентричної мови вживається в Іспанії, а недомінантними варіантами вважаються різновиди іспанської, наприклад, у Мексиці та в різних країнах Південної Америки. Так само домінантним варіантом німецької вважають різновид цієї мови в Німеччині, а недомінантні варіанти використовуються, наприклад, в Австрії, Швейцарії.

2. Угорська як плюрицентрична мова

Політична фрагментація угорського мовного простору, що склалася після Першої світової війни, а потім, підтверджена мирними договорами після Другої світової війни, докорінно змінила напрямок і характер мовних

контактів у регіонах, які опинились поза межами новостворених кордонів Угорщини (Lanstyák, 2008). Оскільки угорські громади, які проживають за межами Угорщини, стали національними меншинами після підписання мирних угод, які завершили Першу світову війну (за винятком короткого періоду між 1938 і 1944 роками), результати мовних контактів мали місце на всіх рівнях мовної системи, зокрема в лексичному складі угорської мови.

5-ступенева шкала запозичень Томасона та Кауфмана (1988, с. 74–100) підходить для характеристики ступеня контактів між мовами. На першому рівні шкали запозичення обмежується випадковим лексичним рівнем і переважно іменниками, прикметниками, тоді як п'ятий рівень є запозиченням через дуже сильний культурний тиск, що означає трансформацію типології мови та значну зміну у фонологічних і морфологічних нормах. Різновиди угорської мови, якими розмовляють за межами Угорщини, – залежно від мовного варіанту, стилю та регістру – знаходяться між першим і другим рівнями шкали запозичень Томасона та Кауфмана (Fenyvesi, 2005, с. 5). Другий рівень характеризується появою, крім лексичних, елементів граматичних запозичень. Різновиди розмовної мови тісно пов'язані з другим рівнем шкали запозичень, тоді як різновиди письмової мови тісно пов'язані з першим рівнем (табл. 1).

Таблиця 1. 5-ступенева шкала запозичень Томасона та Кауфмана

Етапи	Особливості
1. Причинно-наслідковий контакт	Лише лексичні запозичення
2. Трохи більш інтенсивний контакт	Незначні структурні запозичення: сполучники та частки
3. Більш інтенсивний контакт	Дещо більше структурних запозичень: допоміжні слова, суфікси, афікси
4. Сильний культурний тиск	Помірні структурні запозичення (основні структурні особливості, які викликають відносно незначні типологічні зміни)
5. Дуже сильний культурний тиск	Важкі структурні запозичення (основні структурні особливості, які спричиняють значне типологічне порушення)

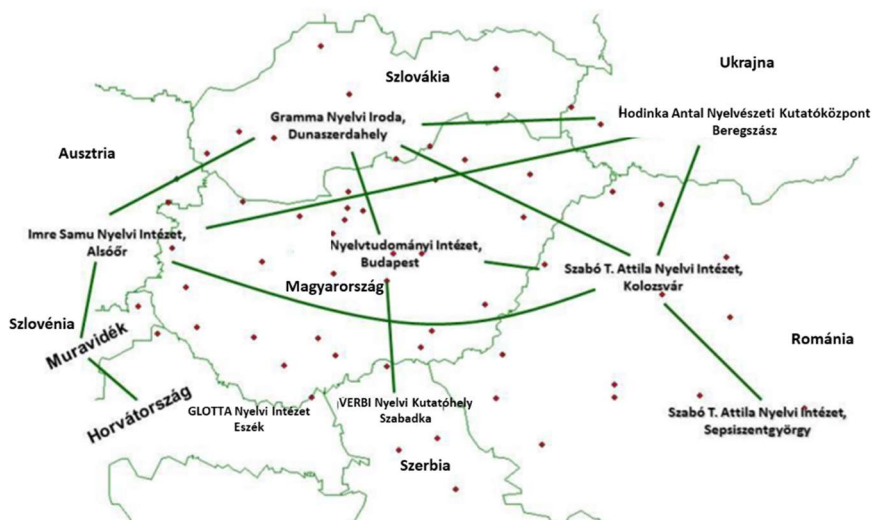
Джерело: *Thomason–Kaufman, 1988, с. 74–100.*

Серед лексичних запозичень угорської мови – як наслідок багатовікових контактів між угорською та різними слов'янськими мовами – запозичення слов'янського походження становлять найбільший шар лексики (Gerstner, 2003, с. 124–126). Значна кількість лексичних елементів слов'янського походження поширилася в угорському мовному ареалі; багато з них є частиною стандартного різновиду угорської мови. Дослідження цих запозичень мають давню традицію в угорській лінгвістиці (Melich, 1910, Kniezsa, 1955, Kiss, 1976).

3. Угорсько-угорський онлайн-словник «Termini»

У 2001 році було засновано мережу центрів лінгвістичних досліджень «Termini Research Network», основна мета якої – дослідження варіантів угорської мови, які вживаються за межами Угорщини (Péntek, 2009) (рис. 1). Одна з основних цілей досліджень – зібрати й проаналізувати специфічні елементи лексики розмовної та письмової угорської мови за межами Угорщини (Csernicskó-Márku-Máté, 2022).

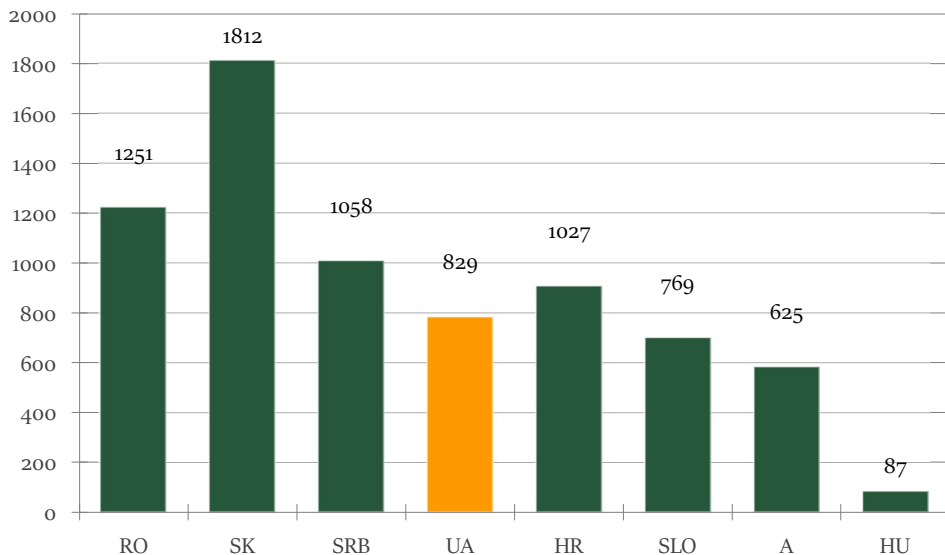
Рисунок 1. «Termini» — мережа науково-дослідних інститутів угорського мовознавства

Результати досліджень узагальнюються в специфічному словнику. Словник, також доступний в Інтернеті з 2007 року, складається із запозичених слів іншомовного походження, які відрізняються від слів в Угорщині та використовуються автохтонними угорськими меншинами, що проживають у Карпатському басейні за межами Угорщини. На додаток до слів і фраз, які використовуються виключно у мовленні угорців в сусідніх з Угорщиною країнах, слова, які також використовуються в Угорщині, але в іншому значенні, також були зібрані в базу даних (Benő-Juhász-Lanstyák, 2020). Станом на кінець вересня 2022 року словникова база даних містила 5034 словникових статей (Benő et al., 2021).

Оскільки цей онлайн-список слів містить прямі запозичення з багатьох мов Карпатського басейну, які контактують з угорською (переважно з офіційних мов сусідніх з Угорщиною країн, зокрема словацької, української, румунської, сербської, хорватської, словенської та німецької), база даних є багатим джерелом для дослідження контактів угорської та індоєвропейських мов (рис. 2).

Рисунок 2. Розподіл словникових статей за регіонами в «угорсько-угорському» словнику «Termini» за країнами (вересень 2022 року за регіональним розподілом)

Джерело: За даними угорсько-угорського онлайн-словника «Termini», Csernicskó-Márku-Máté, 2022

У цій базі даних, яку легко знайти в мережі Інтернет, записи перераховані за різними критеріями, зокрема такими як: регіон, стиль, мова-донор, частина мови, категорія тощо (рис. 3).

Рисунок 3. Огляд інтерфейсу редагування

The screenshot shows a web-based form for editing dictionary entries. The interface is in Hungarian. Key sections include:

- CIMSZÓ*** (Headword): A text input field containing 'bulocska'.
- Alaki felépítés** (Morphological structure): A section with checkboxes for 'Rejtett szócikk' and 'Kölcsönzőtípus'.
- Címzők** (Morphological variants): Fields for 'Címzők kiejtése', 'Írásváltozat', 'Szófej', and 'Kölcsönzőtípus'.
- 1. nyelvtani alak** (First morphological form): A dropdown menu with 'háza, kértém, vigabb'.
- 2. nyelvtani alak** (Second morphological form): A dropdown menu with 'háza, kért, vigan'.
- 3. nyelvtani alak** (Third morphological form): A dropdown menu with 'háza, kértén'.
- Utalás más szócikre** (Reference to other words): A text input field.
- Bibliográfiai adatok** (Bibliographic data): A text input field containing 'Lizánc Páter: A kárpátjai magyar nyelvjárások atlasza I. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó. 1992. 305. táblázat'.
- Származás** (Origin): A section with dropdown menus for 'Elsődleges átdó nyelv' (Primary source language), 'Elsődleges etimon' (Primary etymology), 'Másodlagos átdó nyelv' (Secondary source language), 'Másodlagos etimon' (Secondary etymology), 'Harmadlagos nyelv' (Third language), and 'Harmadlagos etimon'.
- Jelentés** (Meaning): A section with dropdown menus for 'Fogalomkör minősítés' (Conceptual classification) and 'Ertelmezés' (Interpretation).
- Minősítés** (Classification): A section with dropdown menus for 'Felségjelzés' (Supremacy), 'Dialektus' (Dialect), 'Regiszter' (Register), 'Stílusváltozat' (Style variant), 'Időbeliség' (Temporal), 'Érzelmi viszonyulás' (Emotional relationship), and 'Egyéb' (Other).
- Példamondatok** (Example sentences): A table with columns for 'Felségjelzés: régió', 'Felségjelzés: beszéd', 'Példamondatok típusa', 'Példamondatok', and 'Forrás'.

Джерело: Csernicskó-Márku-Máté, 2022

Готові записи зазвичай мультимодальні: на додаток до лексикографічних даних запису є ілюстративне зображення, а з 2020 року все більше статей містять автентичні аудіодані, щоб допомогти зрозуміти значення слова (рис. 4).

Онлайн-словникова база даних може бути основою для розширення угорських одномовних словників. Вже є дослідження в області плюрицентричності угорської мови (див. Muhr et al. ред., 2020), хоча лексикографічні аспекти цієї проблематики ще не були ретельно досліджені. Результатом нашого проекту є словникова база даних, яка пропонує можливість для порівняльного аналізу лексики невідомітантих варіантів плюрицентричної угорської мови (Benč et al., 2021).

Оскільки цей онлайн-словник містить прямі запозичення з багатьох мов, які контактують з угорською в Карпатському басейні (переважно офіційні мови сусідніх країн: словацька, українська, румунська, сербська, хорватська, словенська, німецька), база даних є багатим джерелом для вивчення контактів між угорською та індоевропейськими мовами.

Рисунок 4. Мультимодальна словникова стаття словника

The screenshot displays the 'Termini Kutatóhálózat' online dictionary interface. At the top, there is a navigation bar with links: Termin, Ht-online kezdőoldal, Ht-fórum, Linkek, and Kapcsolat. Below this is a search section with a text input field containing 'bulocska' and a 'Keres' button. To the left of the input field are labels: Keresés, Hol?, Hogyan?, and Példamondatok száma:. To the right of the input field are radio buttons for 'címszóban', 'jelentésben', and 'példamondatban', and another set of radio buttons for 'szó elején', 'szó belsejében', 'szó végén', and 'teljes egyezés'. Below these are radio buttons for 'egy sem', 'kettő', and 'mind', and a checkbox for 'Ékezet nélküli keresés (csak címszóban)'. On the right side of the interface, there is a sidebar with a 'Főmenü' section containing links: A Termini szótár bemutatása, Szerkesztőség, Keresés a szótárban, Bejelentkezés, and Regisztráció. Below this is a 'Bejelentkezés' section with a 'Felhasználó' field, a 'Jelszó' field, and a 'Bejelentkezés' button. At the bottom of the sidebar, there is a message: 'Még nem regisztrálta magát? Regisztráljon most!'. The main content area shows the search results for 'bulocska' (fn) ~-k, ~t, ~ja, with a definition in Hungarian and a small image of bread.

Termini Kutatóhálózat

Termini Ht-online kezdőoldal Ht-fórum Linkek Kapcsolat

Keresés

Hol? ☐ címszóban ☐ jelentésben ☐ példamondatban

Hogyan? ☐ szó elején ☐ szó belsejében ☐ szó végén ☐ teljes egyezés

Példamondatok száma: ☐ egy sem ☒ kettő ☐ mind

☐ Ékezet nélküli keresés (csak címszóban)

bulocska (fn) ~-k, ~t, ~ja
(Gaszti) Ka (ált) (köz) (köz) zsemle • Ka Sokáig kuporgatott pénzből vásárolta meg a megerősítés engedélyét, a legújabb szalagot ajándékozta hozzá, s akkor jött ez a grórn, émeletyit szaga megtörte a megálmódott elegancia mulandó varázsát, és megidézte helyette a lúkas gyomrú piaci kófkát, akiknek soha nincs idejük ebédelgetni, hát kis forrott bulocskákból csipegetnek, miközben honnan lenne fogalmuk arról, hogy a bulocska nem illik Gyurikához. (Berniczky Éva: A tojásárus hosszúnapja. Budapest: Magvető, 2004., 88. old.) • Ka Ki ne mondott volna már életében olyat, hogy bulocská, paszpirt, pricep. (Kárpátinfo, 2008. december 30.)

[or/ukr булочка 'ua' < ősszláv bul-a 'gömb, dudor, kampó']

Bibliográfiai adatok:
Lizanec Péter: A kárpátaljai maovar nyelvírások atlasza I. kötet. Budapest: Akadémiai

Főmenü
A Termini szótár bemutatása
Szerkesztőség
Keresés a szótárban
Bejelentkezés
Regisztráció

Bejelentkezés
Felhasználó
Jelszó

Még nem regisztrálta magát? Regisztráljon most!

Джерело: URL

Цей словник відрізняється не тільки від друкованих, але й від більшості онлайн-словників. Для зовнішніх користувачів ця база даних діє як набір слів в алфавітному порядку, тобто більш-менш стандартний словник: він містить усі дані, які потрібні пересічним користувачам словника (наприклад: правопис, вимова, тип, походження, концептуальний рейтинг, значення). Однак він також містить кілька типів даних, які зазвичай не включаються до традиційних словників (наприклад: формальна структура ключового слова, його приналежність до типу запозиченого слова, бібліографічні дані про його лінгвістичну обробку). Ці дані не відображаються зовнішнім користувачам. Отже, це інше обличчя цього словника, і саме це робить його онлайнною базою даних.

У ході проекту ми досліджуємо подібності та відмінності, які з'являються в специфічному словнику кожного невідоміючого варіанту угорської мови. Аналіз бази онлайн-словника виявив, що ряд запозичень, які вживаються у різновидах угорської мови у сусідніх з Угорщиною країнах, відомі не лише в одному, а й у кількох інших регіонах. Так, наприклад, стандартне угорське

(SH) слово *influenza* (українською: грип) є прямим запозиченням у всіх регіонах, і ці слова дуже схожі за звучанням у більшості регіонів: RO, SRB, HR, SLO *gripa*, UA *gripp*, A *grippe*, SK *chripka* (рис. 5).

Рисунок 5. *Influenza* та його варіанти в онлайн-словнику «Termini»

gripás (mn) ~abb, ~an

(Orv) **Er** (ált) (köz) (biz), **Va** (ált) (köz) (köz), **Hv** (ált) (köz) (köz), **Mv** (ált) (köz) (biz) **influenzás** ♣ **Er Bihar megyében nincs járványveszély, ennek ellenére 5 gripás megbetegedést jegyeztek.** (www.tvs.ro) ♣ **Er Kicsit fáj a balkarom, tegnap édesanyám beadta az oltást, én minden évben megkapom a gripa* elleni oltást, amiután mindig 3 napig fáj a kezem, de nem leszek még véletlenül sem beteg, legalábbis nem gripás.** *ez egy nagyon hülyén hangzó szó... valami nincs rendben vele (kekivansagai.freeblog.hu) [szrb / ~m gripa 'nátház, influenza' / c náthás, influenzás < fr grippe 'szeszély, ábrándozás'; 'nátház, hurut'],

[~m ← gripa],

[hrv gripa (fn-f) 'nátház, influenz' < fr grippe (fn-f) 'ua']

(→chripka, chripkajárvány, chripkás, gripa, gripajárvány, gripp, grippe, grippjárvány, kripka, kripkajárvány, kripkás)

Módosítás. Modlista. Email. Fotó. Megjegyzés hozzáadása.

gripp (fn) ~ek, ~et, ~je

(Orv) **Ka** (ált) (szak) (köz) **influenza** ♣ **Ka Hűléses megbetegedések, gripp [címbe]** (Kárpáti Igaz Szó, 2003. november 29. (177–178. szám), 14. oldal.) ♥ **Ka Az idei gripp különösen súlyos szövődeményekkel jár.**

[or грипп 'ua' < fr grippe 'ua']

(→chripka, chripkajárvány, chripkás, gripa, gripajárvány, gripás, grippe, gripes, grippjárvány, kripka, kripkajárvány, kripkás)

Módosítás. Modlista. Email. Fotó. Megjegyzés hozzáadása.

grippe (grippé) (fn)

(Orv) **Er** (ált) (köz) (vál), **Öv** (köz) meghűlés; **influenza** ♣ **Er Romániában egy új grippe vírus jelent meg.** (www.impulzus.ro) ♣ **Er Közeleg a grippe vírus - figyelmeztet dr. Sáva Ferenc.** (www.pluszportal.ro)

[ném Grippe < fr grippe],

[rom, ném gripă, Grippe 'ua']

(→chripka, chripkajárvány, chripkás, gripa, gripajárvány, gripás, gripp, grippjárvány, kripka, kripkajárvány, kripkás)

Módosítás. Modlista. Email. Fotó. Megjegyzés hozzáadása.

Джерело: Csernicskó-Márku-Máté, 2022

Крім того, ми також знайшли схожі слова для SH: *póló* / *pólóing* «майка, футболка» у кількох регіонах: RO *májó* 'майка/майка без рукавів', UA *májka* 'майка, футболка', SRB, HR *májica* 'майка без рукавів, футболка' SLO *májca* «майка».

Назви різноманітних безалкогольних напоїв також схожі в більшості регіонів: RO *szukk* «безалкогольний напій», UA *szok* «фруктовий сік» SLO *szok* «фруктовий сік, безалкогольний напій, сироп», HR *szók* і SRB *szokk* «фруктовий сік», безалкогольний напій» (SH: *gyümölcsle*).

У поодиноких випадках серед прямих лексичних запозичень виявлено схожість усієї фонетичної форми слова та його значення, що поширюється на кілька (п'ять, шість, сім) регіонів. Наприклад, RO, SK, A, SRB, HR, SLO *cirkula* 'циркулярна пила' (SH *körfűrész*), SK, SRB, HR, SLO, UA *szesztra* '(лікарняна) медсестра' (SH *nővér*), SK, SRB, HR, SLO, A, UA *tunel* 'тунель' (SH *alagút*), SK, SRB, HR, SLO, UA *vetrovka* 'вітровка, плащ' (SH *széldzseki*) тощо.

Онлайн-версія словникової бази також містить лексеми, які схожі за звучанням, але мають різні значення, пов'язані з ними в кожному регіоні. Наприклад, слово *blokk* в базі має такі значення:

- 1) RO, SK, UA, SRB, HR, SLO житловий будинок, багатоквартирний будинок;
- 2) UA картон (сигарети);
- 3) UA, SRB, HR порожнистий будівельний блок із глини.

Словник іншомовних слів, виданий у Будапешті в 2007 році (Tolcsvai Nagy ed. 2007: 137), на додаток до вищезгаданих значень слова *blokk*, подає 13 додаткових значень. Для наведених вище 3 значень словник уточнює, що вони трапляються лише у використанні угорського населення вказаних країн.

Численні запозичення у варіантах угорської мови за межами Угорщини вживаються не лише у вербальному спілкуванні, але й у газетах, журналах та художній літературі. Словники угорської мови, однак, десятиліттями ігнорували ці слова, оскільки угорська лінгвістика, лексикографія не розглядала їх як частину угорської мови, яка увійшла до мовного вжитку угорських меншин внаслідок тісних контактів із сусідніми мовами (Csernicskó–Márku, 2021).

Після краху комуністичних режимів соціолінгвістика поступово стала частиною угорської лінгвістики, і – в результаті тривалої професійної полеміки (дивись видання, ред. Контра та Салі, 1998) – почався розвиток нового мовного підходу в угорській лінгвістиці. Зокрема, почалася переоцінка мовлення угорців, які проживають у сусідніх державах. У 1994 році угорські лінгвісти з Словаччини підняли питання щодо слів, які вживають угорці, які проживають за межами Угорщини: «Якщо в словниках угорської мови для них немає місця, то в словниках яких мов їх потрібно розглядати?» (Lanstyák–Szabó Mihály, 1994).

Друге, доповнене видання Короткого тлумачного словника угорської мови, опубліковане в 2003 році (Pusztai ред., 2003), включало кілька слів і значень, які не використовують в Угорщині, але наявні в мовленні угорців, що проживають за межами Угорщини. До словника увійшли лише 383 слова, які представляють специфічні елементи недомінантних варіантів

угорської мови. Це становить 0,003% словникових статей репрезентативного словника сучасної угорської мови (Kiss, 2004). Цікаво, що ці слова не були включені до словника як частини стандартного (літературного) варіанту угорської мови. Біля кожного слова словник вказує, що це слово є частиною угорського стандарту в Румунії, Словаччині чи Україні. Таким чином, ці лексичні елементи, разом із численними іншими, становлять частину недомінантних різновидів угорської мови (Máté–Csernicskó, 2020). Ці слова мають ознаки стандартного різновиду *i*, отже, мають бути включені до словників, які відіграють значну роль у кодифікації стандартного діалекту (літературної норми) сучасної угорської мови. Деякі спеціальні лексичні елементи угорських мовних різновидів, що використовують за межами Угорщини, були включені до нового тлумачного словника угорської мови (Pusztai ред., 2003) та до інших словників (Eöry ред., 2007).

Ці лексичні запозичення, разом із численними іншими, складають частину того, що найкраще вважати закарпатським різновидом плюрицентричної угорської мови. Як стверджували дослідники (Beregszászi, 1997, Csernicskó, 1997, Máté–Csernicskó, 2020), цей варіант демонструє характеристики стандартного варіанту *i*, отже, має бути визнаний таким разом з іншими регіональними стандартами угорської мови та її елементи мають бути включені до словників, які відіграють значну роль у кодифікації стандартної угорської мови. У майбутньому угорські словники мають представляти не лише угорську мову в Угорщині, але всі варіанти цієї мови.

5. Висновки

Онлайн-словник угорської мови є одним з доказів того, що угорська мова є плюрицентричною мовою, тобто є мовою з більш ніж одним національним варіантом і іншим набором мовних норм, як-от: німецька, англійська, іспанська мови, – і має розглядатися як така з усіма лінгвістичними та соціолінгвістичними наслідками.

Угорсько-угорський онлайн-словник «Termini» є абсолютно інноваційним і безпрецедентним. Професійна цінність і соціальна користь словника вже значні, оскільки лексикографи, дослідники та викладачі закладів вищої освіти також співпрацювали з нами над відображенням транскордонних мовних різновидів у нещодавно виданих угорських словниках. База даних пропонує багато аналітичних можливостей, тому редактори словника в майбутньому приділятимуть більше уваги тому, щоб зробити базу даних більш доступною для дослідницьких цілей.

Література

1. Benő Attila – Lanstyák István – P. Márkus Katalin – M. Pintér Tibor 2021. A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis szerkezeti és szerkesztési sajátosságai. *Magyar Nyelvőr* 145. (2021/4.) 378–379 o.
2. Benő Attila – Juhász Tihamér – Lanstyák István 2020. A Termini „határtalan” szótára. *Magyar Tudomány* 181/2: 153–163. o.
3. Beregszászi Anikó 1997. Kárpátaljai szavak a Magyar Értelmező Kéziszótárban? *Pánsíp* 5(2): 24–27. o.
4. Clyne, Michael ed. 1992. *Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations*. Berlin et. al.: Mouton de Gruyter.
5. Csernicskó István 1997. Kárpátaljai szójegyzék. *Pánsíp* 5(2): 28–29. o.
6. Csernicskó István – Márku Anita 2021. Ízelítők a Termini magyar–magyar szótár kárpátaljai anyagából. *Magyar Nyelvőr* 145. (2021/4.) 417–431. o.
7. Csernicskó. István – Anita Márku – Réka Máté 2022. The (online) dictionary of pluricentric Hungarian. In: Rudolf Muhr, Reglindis De Ridder, Gerhard Edelmann, Aditi Gosh eds. *Pluricentric languages in different theoretical and educational contexts*. Graz–Berlin: PCL-Press. pp. 145–154.
8. Eőry Vilma 2007. *Értelmező szótár+*. Budapest: Tinta Kiadó.
9. Fenyvesi, Anna 2005. Introduction. In: Anna Fenyvesi ed. *Hungarian Language Contact Outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. pp. 1–9.
10. Gerstner Károly 2003. A magyar nyelv szókészlete. In: Kiefer Ferenc szerk. *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 117–157. o.
11. Kiss Jenő 2004. Egy régi-új nyelvi sikerkiadvány: a Magyar értelmező kéziszótár. *Magyar Tudomány* 5: 670–673. o.
12. Kiss Lajos 1976. *Szláv tükörszók és tükörjelentések a magyarban*. Nyelvtudományi Értekezések 92. Budapest: Akadémiai Kiadó.
13. Kniezsa István 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai 1–2*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
14. Kontra, Miklós 1997. Hungarian Linguistic Traitors Champion the Cause of Contact Dialects. In: W. Wölck and A. de Houwer eds. *Recent Studies in Contact Linguistics*. Bonn: Dümmler. pp. 181–187.
15. Kontra Miklós – Saly Noémi szerk. 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Budapest: Osiris.
16. Lanstyák István 1995a. A magyar nyelv központjai. *Magyar Tudomány* 40(10): 1170–1185. o.
17. Lanstyák István 1995b. Többközpontú nyelv-e a magyar? *Irodalmi Szemle* 38(1): 72–84. o.
18. Lanstyák István 2008. A magyar szókészlet szétfejlődése 1918 után. In: Fedinec Csilla szerk. *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. 118–135. o.
19. Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella 1997. *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség*. Bratislava: Kalligram Könyvkiadó.

20. Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella 1994. Standard – köznyelv – nemzeti nyelv. *Szabad Újság*, 1994. december 7., 9. o.
21. Máté, Réka – István Csernicskó 2020. The pluricentricity of Hungarian from a Transcarpathian point of view as demonstrated by family names. In: Ildikó Vančo – Rudolf Muhr – István Kozmács – Máté Huber eds. *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang D. pp. 55-68.
22. Melich János 1910. *Nyelvünk szláv jövevényszavai*. Budapest: A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai.
23. Vančo, Ildikó – Rudolf Muhr – István Kozmács – Máté Huber eds. 2020. *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang D.
24. Muhr, Rudolf 2012. Linguistic dominance and non-dominance in pluricentric languages. A typology. In: Rudolf Muhr – Catrin Norrby – Leo Kretzenbacher – Carla Amorós eds. *Non-Dominant Varieties of Pluricentric Languages. Getting the Picture. In memory of Michael Clyne*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang D. pp. 23-48.
25. Muhr, Rudolf 2016. The state of the art of research on pluricentric languages: Where we were and where we are now. In: Rudolf Muhr – Kelen Ernesta Fonyuy – Zeinab Ibrahim – Corey Miller eds. 2016. *Pluricentric Languages and non-dominant Varieties worldwide. Volume 1: Pluricentric Languages across continents – Features and usage*. Wien et. al., Peter Lang Verlag. p. 9-32.
26. Péntek, János 2009. Termini: The Network of Hungarian linguistic Research Centres in the Carpathian Basin. *Minorities Research* 11: pp. 97-123.
27. Pusztai Ferenc ed. 2003. *Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
28. Thomason, S.G. – Kaufman, T. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley–Los Angeles–Oxford: University of California Press.
29. Tolcsvai Nagy Gábor ed. 2007. *Idegen szavak szótára*. Budapest: Osiris Kiadó.
30. URL1: <http://termini.nyttud.hu/htonline//htlista.php?action=search>

References

1. Benő Attila – Lanstyák István – P. Márkus Katalin – M. Pintér Tibor 2021. A Termini magyar-magyar szótár és adatbázis szerkezeti és szerkesztési sajátosságai [Structural and editorial features of the Termini Hungarian–Hungarian dictionary and database]. *Magyar Nyelvőr [Hungarian Language Guard]* 145. (2021/4.) 378–379 o. (In Hungarian).
2. Benő Attila – Juhász Tihamér – Lanstyák István 2020. A Termini „határtalan” szótára. [The 'Borderless' Dictionary of the Termini Research Network] *Magyar Tudomány [Hungarian Science]* 181/2: 153–163. o. (In Hungarian).
3. Beregszászi Anikó 1997. Kárpátaljai szavak a Magyar Értelmező Kéziszótárban? [Subcarpathian words in the Concise Defining Dictionary of Hungarian?] *Pánsíp [Pan Whistle]* 5(2): 24–27. o. (In Hungarian).

4. Clyne, Michael ed. 1992. *Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations*. Berlin et. al.: Mouton de Gruyter.
5. Csernicskó István 1997. Kárpátaljai szójegyzék [A list of Subcarpathian vocabulary]. *Pánsíp [Pan Whistle]* 5(2): 28–29. o. (In Hungarian).
6. Csernicskó István – Márku Anita 2021. Ízelítők a Termini magyar-magyar szótár kárpátaljai anyagából [Samples of the Subcarpathian material of the Termini Hungarian-Hungarian dictionary]. *Magyar Nyelvőr [Hungarian Language Guard]* 145. (2021/4.) 417–431. o. (In Hungarian).
7. Csernicskó, István – Anita Márku – Réka Máté 2022. The (online) dictionary of pluricentric Hungarian. In: Rudolf Muhr, Reglindis De Ridder, Gerhard Edelmann, Aditi Gosh eds. *Pluricentric languages in different theoretical and educational contexts*. Graz/Berlin, PCL-Press. pp. 145–154.
8. Eöry Vilma 2007. *Értelmező szótár+ [Defining dictionary plus]*. Budapest: Tinta Kiadó (In Hungarian).
9. Fenyvesi, Anna 2005. Introduction. In: Anna Fenyvesi ed. *Hungarian Language Contact Outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. pp. 1–9.
10. Gerstner Károly 2003. A magyar nyelv szókészlete [The vocabulary of the Hungarian language]. In: Kiefer Ferenc szerk. *A magyar nyelv kézikönyve [Handbook of the Hungarian language]*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 117–157. o. (In Hungarian).
11. Kiss Jenő 2004. Egy régi-új nyelvi sikerkiadvány: a Magyar értelmező kéziszótár [An old-new language success publication: the Concise defining dictionary of Hungarian]. *Magyar Tudomány [Hungarian Science]* 5: 670–673. o. (In Hungarian).
12. Kiss Lajos 1976. Szláv tükörszók és tükörjelentések a magyarban. *Nyelvtudományi Értekezések 92. [Slavic mirror words and meanings in Hungarian. Discourses in linguistics 92]*. Budapest: Akadémiai Kiadó (In Hungarian).
13. Kniezsa István 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai 1–2. [Slavic loanwords in Hungarian language]*. Budapest: Akadémiai Kiadó (In Hungarian).
14. Kontra, Miklós 1997. Hungarian Linguistic Traitors Champion the Cause of Contact Dialects. In: W. Wölck and A. de Houwer eds. *Recent Studies in Contact Linguistics*. Bonn: Dümmler. pp. 181–187.
15. Kontra Miklós – Saly Noémi szerk. 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról. [Rescue or treason of language? Debate on the Hungarian language use beyond the borders]*. Budapest: Osiris (In Hungarian).
16. Lanstyák István 1995a. A magyar nyelv központjai [The centers of the Hungarian language]. *Magyar Tudomány [Hungarian Science]* 40(10): 1170–1185. o. (In Hungarian).
17. Lanstyák István 1995b. Többközpontú nyelv-e a magyar? [Is Hungarian a pluricentric language?] *Irodalmi Szemle [Literary Review]* 38(1): 72–84. o. (In Hungarian).
18. Lanstyák István 2008. A magyar szókészlet szétfejlődése 1918 után. [The development of the Hungarian vocabulary after 1918] In: Fedinec Csilla szerk. *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban. [Values, dimensions in Hungarian research]*. Budapest:

- MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. 118–135. o. (In Hungarian).
19. Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella 1997. *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség [Hungarian language use, schools, and bilingualism]*. Bratislava: Kalligram Könyvkiadó (In Hungarian).
 20. Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella 1994. Standard – köznyelv – nemzeti nyelv. [Standard – common language– national language] *Szabad Újság [Free Journal]* 1994. december 7., 9. o. (In Hungarian).
 21. Máté, Réka – István Csernicskó 2020. The pluricentricity of Hungarian from a Transcarpathian point of view as demonstrated by family names. In: Ildikó Vančo – Rudolf Muhr – István Kozmács – Máté Huber eds. *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang D. pp. 55–68.
 22. Melich János 1910. *Nyelvünk szláv jövevényszavai. [Slavic loanwords to our language]*. Budapest: A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai (In Hungarian).
 23. Vančo, Ildikó – Rudolf Muhr – István Kozmács – Máté Huber eds. 2020. *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang D.
 24. Muhr, Rudolf 2012. Linguistic dominance and non-dominance in pluricentric languages. A typology. In: Rudolf Muhr – Catrin Norrby – Leo Kretzenbacher – Carla Amorós eds. *Non-Dominant Varieties of Pluricentric Languages. Getting the Picture. In memory of Michael Clyne*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang D. pp. 23–48.
 25. Muhr, Rudolf 2016. The state of the art of research on pluricentric languages: Where we were and where we are now. In: Rudolf Muhr – Kelen Ernesta Fonyuy – Zeinab Ibrahim – Corey Miller eds. 2016. *Pluricentric Languages and non-dominant Varieties worldwide. Volume 1: Pluricentric Languages across continents – Features and usage*. Wien et. al., Peter Lang Verlag. p. 9–32.
 26. Péntek, János 2009. Termini: The Network of Hungarian linguistic Research Centres in the Carpathian Basin. *Minorities Research* 11: pp. 97–123.
 27. Pusztai Ferenc ed. 2003. *Magyar értelmező kéziszótár. Második, átdolgozott kiadás [Concise defining dictionary of Hungarian. 2nd, revised edition]*. Budapest: Akadémiai Kiadó (In Hungarian).
 28. Thomason, S.G. – Kaufman, T. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley–Los Angeles–Oxford: University of California Press.
 29. Tolcsvai Nagy Gábor ed. 2007. *Idegen szavak szótára [Dictionary of foreign words]*. Budapest: Osiris Kiadó (In Hungarian).
 30. URL1: <http://termini.nyttud.hu/htonline//htlista.php?action=search>

Онлайн-словник плюрицентричної угорської мови

Рейка Матей, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Науково-дослідний центр імені Антонія Годинки, молодший науковий співробітник; Кафедра філології, асистент; mate.reka@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-3598-4057.

Еніке Товт-Орос, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Науково-дослідний центр імені Антонія Годинки, молодший науковий співробітник; toth-orosz.eniko@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-8588-6626.

Степан Черничко, доктор гуманітарних наук, професор. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Кафедра філології, професор; csernicsko.istvan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-4512-988X.

Плюрицентрична мова — це мова, яка використовується принаймні у двох країнах, де вона має офіційний статус державної, співдержавної або регіональної мови хоча з частково власними (кодифікованими) нормами, які зазвичай сприяють особистій ідентичності носіїв мови. Плюрицентричні мови мають один домінуючий варіант і або кілька недомінуючих різновидів. Унаслідок політичної фрагментації угорського мовного простору, що склалася після Першої світової війни, а потім підтвердилася мирними договорами після Другої світової війни, угорська мова є однією з плюрицентричних мов Європи. У статті розглянуто результати тісних мовних контактів у недомінуючих варіантах сучасної угорської мови, що вживають поза межами Угорщини. Наслідки мовних контактів висвітлено на основі лексичних запозичень, які зафіксовано у спеціальному онлайн-словнику. Словник містить запозичені слова іншомовного походження, які використовують автохтонніми угорські меншини, що проживають у Карпатському басейні за межами Угорщини. Як додаток до слів і фраз, які вжито виключно у мовленні угорців у сусідніх з Угорщиною країнах, слова, які також поширені в Угорщині, але в іншому значенні, було зібрано у базу даних. Станом на кінець вересня 2022 року словникова база даних містила 5034 словникових статей. Оскільки цей онлайн-список запозичених слів містить прямі запозичення з багатьох мов Карпатського басейну, які контактують з угорською мовою (переважно з офіційних мов сусідніх з Угорщиною країн, зокрема словацької, української, румунської, сербської, хорватської, словенської та німецької), база даних є багатим джерелом для дослідження контактів угорської та індоевропейських мов. На основі матеріалу онлайн-словника виявлено, що серед лексичних запозичень угорської мови — як наслідок багатовікових контактів між угорською та різними слов'янськими мовами — запозичення слов'янського походження становлять найбільший шар лексики іншомовного походження угорської мови. Результатом проекту є словникова база даних, яка дає можливість для порівняльного аналізу лексики недомінуючих варіантів плюрицентричної угорської мови.

Ключові слова: *плюрицентрична мова, угорська мова, онлайн-словник, Закарпаття, Карпатський басейн, запозичені слова.*

About an online dictionary of the pluricentric Hungarian language

Réka Máté, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Antal Hodinka Linguistics Research Center, Junior Researcher; Department of Philology, Assistant; mate.reka@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-3598-4057.

Enikő Tóth-Orosz, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Antal Hodinka Linguistics Research Center, Junior Researcher; toth-orosz.eniko@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-8588-6626.

István Csernicskó, Doctor of Linguistics, Professor of the Department of Philology at Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education; csernicsko.istvan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-4512-988X.

A pluricentric language is a language that is used in at least two countries where it has the official status of a state, commonwealth or regional language with at least partially its own (codified) norms that usually contribute to the personal identity of speakers. Pluricentric languages have one dominant variant and (one or) several non-dominant varieties. As a result of the political fragmentation of the Hungarian language area that developed after the First World War, and then, confirmed by the peace treaties after the Second World War, the Hungarian language is one of the pluricentric languages in Europe. The article examines the results of close linguistic contacts in non-dominant varieties of the modern Hungarian language used outside Hungary. The consequences of language contacts are highlighted on the basis of lexical borrowings, which are fixed in a specific online dictionary. The dictionary consists of borrowed words of foreign origin used by autochthonous Hungarian minorities living in the Carpathian Basin outside Hungary. In addition to words and phrases that are used exclusively in the speech and writing of Hungarians in countries neighboring Hungary, words that are also used in Hungary, but with a different meaning, were also collected in the database. As of the end of September 2022, the dictionary database contained 5,034 dictionary entries (words). Since this online loanword list contains direct borrowings from many languages of the Carpathian Basin that are in contact with Hungarian (mostly from the official or state languages of Hungary's neighboring countries, including Slovak, Ukrainian, Romanian, Serbian, Croatian, Slovenian, and German), the database is a rich source for the study of contacts between Hungarian and Indo-European languages. Based on the material of the online dictionary, it was found that among the lexical borrowings of the Hungarian language – as a result of centuries-old contacts between Hungarian and various Slavic languages – borrowings of Slavic origin constitute the largest layer of vocabulary of foreign origin in the Hungarian language. The result of the project is a dictionary database that provides an opportunity for a comparative analysis of the vocabulary of non-dominant variants of the pluricentric Hungarian language.

Keywords: *pluricentric language, Hungarian language, online dictionary, Transcarpathia, Carpathian Basin, loanwords*

Gazdag Vilmos

Államnyelvi hatás a kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók nyelvhasználatában¹

1. Bevezetés

Az egészségügyi nyelvhasználat, s ezen belül az orvos–beteg kommunikáció vizsgálata kiemelt jelentőségű a társadalomtudományi, pszichológiai és nyelvészeti kutatásokban egyaránt (Kuna, 2020, 280. o.). Az egészségtudományi terminológia kettőssége, azaz a szakemberek egymás közötti és a betegekkel folytatott kommunikáció eltérő jellege, különös tudatosságot kíván a nyelvhasználóktól, mivel a terminusok regiszternek megfelelő megválasztása nagyban befolyásolja a kommunikáció eredményességét (Bakó, 2014, 213. o.).

A gyógyításban alapvető fontosságú az orvos és a beteg közötti kommunikáció, amelynek hatékonysága a gyógyulás folyamatát is nagyban meghatározza (Boronkai, 2014, 17. o.). A nemzetközi híradásokban gyakran lehet olyan esetekről hallani, olvasni, „amikor a nem kielégítő idegennyelv-tudású orvosok a nyelvi deficitjük következményeként kockáztatták páciensük egészségét” (Husztí-Wéber, 2014, 87. o.). Bizonyos tekintetben hasonló a helyzet a határon túli régiók egészségügyi szolgáltatásait illetően is.

Ukrajnában az orvosok és az ápolónők képzése is államnyelven folyik, s az is gyakori jelenség, hogy olyan egészségügyi szakemberek kerülnek egy-egy magyar közösség körébe, akik valahonnan Ukrajnából származnak, s egyáltalán nem is értik a magyar nyelvet (Gazdag, 2015, 28. o.). Így nem ritka az az eset sem, hogy „a magyar anyanyelvű betegek az ukrán és orosz nyelvű orvosokkal és nővérekkel csak nehézkesen tudják magukat megértetni” (Márku, 2003, 102–103. o.). Természetesen vannak olyan magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók is, akik az államnyelvi oktatás kizárólagossága ellenére is jól elboldogulnak a magyar szaknyelvi kommunikációval, s így szükség esetén akár közvetítő szerepet is el tudnak látni egy-egy orvos–beteg társalgás során. Ugyanakkor fontos lehet azt is hangsúlyozni, hogy esetükben az államnyelvi oktatás kizárólagossága miatt

¹ „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

fokozottan érvényesülnek a másodnyelvi hatások (Balázs, 2009, 199. o.), „s így a magyar szakszavakat vagy nem is ismerik, vagy ha ismerik is, alig használják, mivel így a vegyes nyelvű munkaközösségekben könnyebben megértik egymást” (Györke, 1991, 70–71. o.).

Jelen írás keretei között egy az egészségügyben dolgozók körében végzett szociolingvisztikai felmérés eredményei alapján a kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók főbb nyelvhasználati sajátosságainak az ismertetésére teszünk kísérletet, különös tekintettel a másodnyelvi hatások nyomán érvényesülő nyelvi sajátosságokra.

2. Néhány szó a kutatásról és az adatközlőkről

Az Új Nemzeti Kiválóság Program támogatásával megvalósuló kutatásaink során négy, a nyelvhasználati lehetőségek vonatkozásában jelentős eltérést mutató kárpátaljai magyar csoportnyelv szociolingvisztikai vizsgálata történt meg: diáknyelv, katonai szleng, autószerelők nyelvhasználat és – a jelen írás keretei között bemutatásra kerülő – egészségügyi dolgozók nyelvhasználat.

A világjárványhoz kapcsolódó karantén-intézkedésekhez igazodva a kutatás kérdőíves lekérdezés formájában került megvalósításra. A kérdőívek online formában és papír alapon, a közeli ismerősök közreműködése mellett, az ún. hólabda módszer alkalmazása révén kerültek kitöltetésre. A kutatásban összesen 74 személy vett részt: 64 nő és 10 férfi, akik lakhelyüket tekintve Kárpátalja 35 magyarlakta településén élnek, s összesen 26 település egészségügyi intézményében tevékenykednek. A lak- és a munkahelyek száma közötti eltérés amiatt van, hogy az ungvári, munkácsi és beregszászi egészségügyi intézményekben a környező településekről is bejárnak dolgozni.

A megkérdezett személyek 12 különböző oktatási intézményben szereztek szakképesítést. A válaszadók túlnyomó többsége, azaz 62 fő kárpátaljai intézményt végzett: Ungvári Állami/Nemzeti Egyetem, Beregszászi Egészségügyi Szakiskola/College (a köznyelvben és néhány adatközlő által megadott pontosság alapján is: *Meducsi*); Ökörmezői és Huszti Egészségügyi College. Öt fő Ukrajna más megyéiben, illetve külföldön diplomázott: Lvivi Egészségügyi Szakközépiskola és Bukovinai Állami Orvostudományi Egyetem (Ukrajna), Tartui Állami Egyetem (Észtország), Vlagyimiri Egészségügyi College (Oroszország), Daugavpils Egészségügyi College (Lettország). A fennmaradó hét adatközlő pedig nem adott választ az elvégzett oktatási intézmény vonatkozásában. Az oktatási intézménynek megfelelően változatos képet mutat a képzési nyelv is: 37 adatközlő ukrán, 13 fő ukrán-orosz, 7 fő orosz, 2 fő magyar, 9 fő magyar-ukrán/orosz, 1 fő orosz-észt, illetve 5 fő nem adott választ. A munkában eltöltött évek számát tekintve voltak olyan adatközlők, akik csupán pár éves (31 fő kevesebb, mint 10 év), s olyanok is, akik

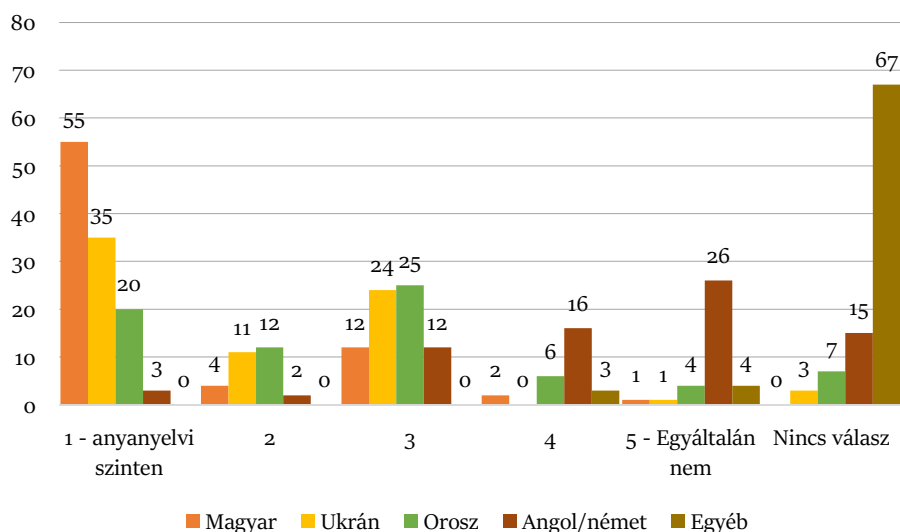
több évtizedes (41 fő 11–50 év, illetve további 1 fő 51 év) munkatapasztalattal rendelkeznek. Egy adatközlő pedig nem válaszolt az erre vonatkozó kérdésre.

A képzés szakiránya ugyancsak fontos tényező lehet, ugyanis szoros összefüggést mutat azzal, hogy melyik intézményben, milyen tannyelven és mennyi ideig folytatott tanulmányokat az adott személy. Ezért a kutatás során erre is rákérdeztünk. A kérdésre 16 fő nem válaszolt, 5 fő a felsőfokú, illetve a középiskola (véltetően egészségügyi szakközépiskola) kategóriával azonosította a képesítését. 19 fő az ápoló vagy ápolónő, 14 fő a nővér, 2 fő szakápoló besorolást, 1 fő pedig a szláv nyelvi hatás nyomán meghonosodott *medszesztra* (< ukr., or. *медсестра* – ‘ápolónő’) kölcsönszót használta az önazonosításra. Öt fő szülésznőként, s ugyancsak 5 fő – a szláv nyelvi jelentéstartalommal bővült – *felcser*-ként (< ukr., or. *фельдшер* – ‘orvossegéd’), 1 adatközlő pedig *medikus*-ként (a két éves szakmai gyakorlat meglétéből kiindulva az ukrán és orosz nyelvi *медик* ‘orvos’ szó magyarosítása, mintsem a standard magyar orvostanhallgató) határozta meg a képesítését. Két fő orvosi, egy fő pedig – az ugyancsak szláv hatást tükröző – *családi orvosi* (< ukr. *сімейний лікар*; or. *семеїний лікар* alapján), míg a fennmaradó három fő műtős asszisztensi, gyermekgyógyászti és szemeszi képesítéssel rendelkezik.

3. Nyelvismeret és nyelvhasználat

A kutatásban résztvevő személyek közül 50 fő a magyart, 19 fő az ukránt tekinti anyanyelvének, míg a fennmaradó 5 fő magyar/ukrán kétnyelvű személyként azonosította magát. Ha alaposan szemügyre vesszük az adatközlők képzési nyelvvel kapcsolatos fentebb ismertetett adatokat, akkor szinte magától értetődő lehet az, hogy a kétnyelvűség tágabb értelmezési lehetőségei alapján (lásd pl. Kontra, 1981, 8. o., Bartha, 1999 vagy Beregszászi–Csernicskó, 2003, 30. o.) valamennyi adatközlő kétnyelvűnek tekinthető, s vélhetően az anyanyelve mellett legalább további egy nyelven képes kommunikálni. Ezért azt is megkérdeztük adatközlőinktől, hogy milyen szinten ismerik a magyar, ukrán, orosz, angol/német, illetve más nyelveket. A kapott válaszok alapján 55 fő anyanyelvi szinten ismeri a magyar nyelvet, vagyis ötten többen, mint amennyien anyanyelvüknek tekintik azt. Az ukrán nyelvet 35 fő ismeri anyanyelvi szinten, vagyis az ukránt anyanyelvének tekintő személyeken kívül 16 magyar, vagy magát kétnyelvűként azonosító személy is. Az orosz 20 fő, míg angol vagy német nyelvet 3 fő ismeri saját bevallása alapján anyanyelvi szinten. Érdekes lehet viszont azt is megnézni, hogy az angol vagy német nyelvet 26 fő egyáltalán nem ismeri, illetve további 15 fő nem adott meg e kérdés kapcsán választ, ami nyilvánvalóan ugyancsak a nyelvismeret hiányára utal. Egyéb nyelveket (nevezetesen cseh, észt, román) csupán 3 fő beszél egy minimális szinten (lásd az 1. ábra adatait).

1. ábra. Az adatközlők nyelvismerete

Forrás: Saját szerkesztés

A nyelvismeret mellett természetesen fontos lehet megvizsgálni azt is, hogy az egyes nyelvek milyen használati gyakorisággal vannak jelen az adatközlők mindennapjaiban. A magyar nyelvet 65 fő, az ukrán nyelvet 55 fő, míg az oroszot csak 19 fő használja napi rendszerességgel. Érdekes, s vélhetően a hibás értelmezés eredményeként született adatnak tekinthetjük azt, hogy egy adatközlő a magyar nyelv vonatkozásában a havinál ritkább használatot jelölte meg, ugyanis összehasonlításképpen ezt az opciót az ukrán nyelv vonatkozásában senki sem választotta. 11 adatközlő jelölte viszont azt, hogy heti néhány alkalommal használja az államnyelvet. Vagyis, ha megnézzük a két nyelv használati gyakoriságára vonatkozó adatokat, akkor a magyar és ukrán nyelv vonatkozásában nagymértékű azonosítást figyelhetünk meg, aminél a fentebb már bemutatott nyelvismereti adatok alapján természetesen nem feltételezhetünk azonos mértékű kommunikációs képességeket. Az idegen nyelvek használata az adatközlők, a helyi lakosság, illetve az esetlegesen előforduló külföldi páciensekkel való kommunikáció alapján meg lehetőségek ritka (erre vonatkozóan lásd az 1. táblázat adatait).

Érdekes lehet azt is megnézni, hogy a nyelvek használata miként változik a hivatali kommunikációban attól függően, hogy azt helyi, vagy esetleg a magasabb, járási szintű egészségügyi intézményekre vonatkoztatjuk.

Kizárólag magyar nyelvet 17 adatközlő használ a helyi, és 3 adatközlő a járási szinten. Az ukrán nyelv vonatkozásában ez 5 főt jelent helyi, és 18 főt járási szinten.

Magyar és ukrán nyelven helyben 30 fő, járási szinten pedig 34 fő kommunikál. A fenti két nyelv mellett helyben 16 fő, járási szinten pedig 13 fő az orosz nyelvet is használja (lásd 2. ábra).

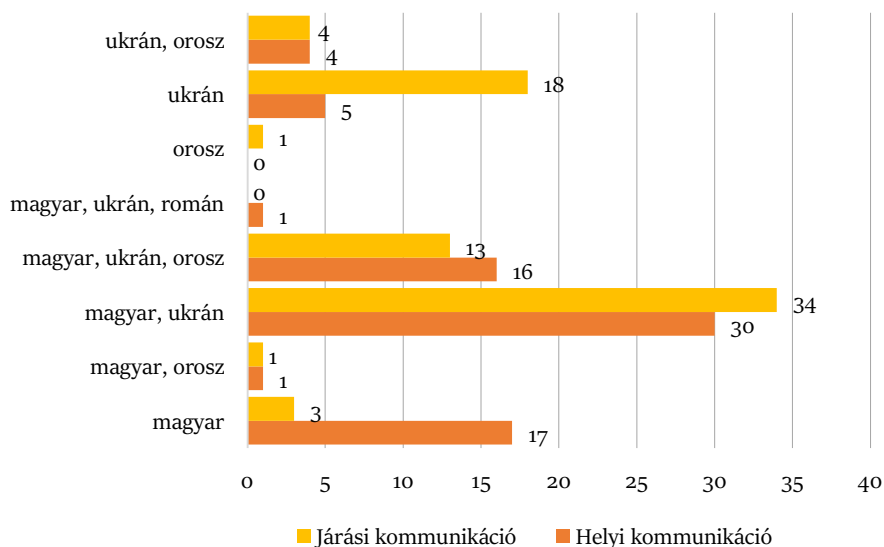
1. táblázat. Az egyes nyelvek használati gyakorisága

(1 – naponta, 2 – hetente egy-két alkalommal, 3 – hetente, 4 – havonta egy-két alkalommal; 5 – ezeknél ritkábban)

	1	2	3	4	5	Nincs válasz
Magyar	65 fő	2 fő	3 fő	2 fő	1 fő	1 fő
Ukrán	55 fő	11 fő	3 fő	2 fő	-	3 fő
Orosz	19 fő	18 fő	11 fő	11 fő	4 fő	11 fő
Angol/német	2 fő	2 fő	-	10 fő	40 fő	20 fő
Egyéb: észet, román, cseh	1 fő	-	-	3 fő	3 fő	67 fő

Forrás: Saját szerkesztés

2. ábra. A hivatali kommunikáció nyelve

Forrás: Saját szerkesztés

A fenti adatok természetesen nem érvényesek az írásban megvalósuló kommunikációra, illetve a hivatali dokumentáció vezetésére. Itt ugyanis a magyar nyelvet csak az a két adatközlő jelölte meg, akik jelenleg már Magyarországon praktizálnak, s ebből fakadóan a jelen pillanatra vonatkoztatták válaszaikat. 71 fő szerint a dokumentációt kizárólag államnyelven, vagyis ukránul kell készíteni, s csupán 1 fő jelölte azt, hogy ukrán és orosz nyelven egyaránt lehetőség nyílik az ügyvitel folytatására.

4. Az államnyelvi hatás megnyilvánulása

Az államnyelvi képzés, illetve a munkahelyen történő államnyelvi kommunikáció természetesen hatással van az adatközlők magyar nyelvhasználatára is.

Az iskolai nyelvhasználat – csoport- és szaknyelvi mivoltából fakadóan – az általános és középiskolában is, de a felsőbb szinteken még inkább, sajátos terminológiával rendelkezik, melyben az államnyelvi elemek meghonosodása szinte természetes jelenség (Gazdag, 2013a, 114. o.; 2013b, 216. o.), s főként a tanult tantárgyak, a kapcsolódó eszközök megnevezéseit illetően jellemző.

Épp ezért az adatközlőket azzal kapcsolatosan is megkérdeztük, hogy milyen tantárgyakat tanultak a képzésük során. A válaszok között, ahogyan az előre várható volt, a magyar megnevezések mellett (pl. *sebészet*, *belgyógyászat*, *gyógy-szertan*, *gyerekgyógyászat*, *biokémia*, *nőgyógyászat* stb.) államnyelvi megfelelők is előfordultak: *infekció* – ‘a magyar nyelvben fertőzés jelentésben ismert szó Kárpátján fertőző osztályt is jelent’ < ukr. *інфекція*, or. *инфекция*; *reanimácija* – ‘újraélesztés’ < ukr. *реанімація*, or. *реанимация*; *terápia* – ‘belgyógyászat’ < ukr. *терапія*, or. *терапия*. E szavak egy részét az adatközlők az eredeti, cirill betűs írásmód szerint adták meg, mint pl. *офтальмологія* – ‘szemészet’; *догляд захворювання* – ‘betegellátás’.

A képzésben fontos szerepe van a tanárok, illetve hallgatótársak megszólításának is. Az adatközlők az őket oktató tanárokat elsősorban a *Tanár úr/Tanárnő*, illetve a keresztnév + apai név formákkal szólították meg, s ezeket a válaszokat rendre cirill betűs írásmóddal adták meg, pl. *Марія Василівна*, *Олександр Григорович*. Egy adatközlő ezeken kívül a *Professzor Úr* és az ugyanazon jelentésben használt *Пан Професор* megszólítási formákat is megadta.

Az adatközlői válaszok alapján a különböző szakos diáktársakat általában a szaknak megfelelően emlegették, vagyis használatosak voltak a *szülésznők*, *bábák*, *nővérek* magyar nyelvi elnevezések, de természetesen előfordultak az államnyelvi hatást tükröző formák is, mint például a fentebb már említett *felcser* és *med-szesztra*, vagy az: *akuserka* – ‘szülésznő’ < ukr., or. *акушерка*; *farmacevt* – ‘gyógyszerész’ < ukr., or. *фармацевт*.

S mivel adatközlőink jelenleg már dolgozó szakemberek, így evidensnek tűnt az, hogy arra is rákérdezzünk, miként szólítják meg a közvetlen kollégáikat. A kérdés kapcsán legtöbb adatközlő a magyar munkatársak esetében a keresztnévvel, míg az ukrán kollégák esetében a keresztnév és apai névvel történő megszólításról nyilatkozott. De akadtak olyan válaszok is, amely szerint a helyi orvosnőt *doktorka* – ‘orvosnő, doktornő’ < ukr. *докторка* formában szokták megszólítani.

Arra is rákérdeztünk, hogy az adatközlőink közvetlen munkatársai milyen beosztásban dolgoznak. Természetesen a magyar nyelvi *orvos*, *ápoló*, *mentős*, *laboráns* megnevezések mellett több beosztást is orosz/ukrán nyelvi formában adtak meg a válaszadók, pl.: *aneszteziszt* – ‘altatóorvos’ < ukr., or. *анестезист*; *dezinfektológus* – ‘fertőtlenítőorvos’ < ukr., or. *дезинфектолог*; *lor* – ‘fül-orr-gégész’ < ukr., or. *лор* ← *отоларинголог*; *medbrát* – ‘kórházi ápoló (férfi)’ < ukr., or. *медбрат*; *szanitár(ka)* – ‘ápoló, betegápoló’ < ukr. *санитар*; or. *санитар*, a medszesztra szinonimájaként használt *szesztra* (erről lásd Gazdag, 2019) – ‘nővér’ < ukr., or. *(медицина) сестра*, illetve a kárpátaljai magyarban ebből létrejött hibrid kölcsönszó a *gyerekszesztra*.

Az egészségügy, ahogyan bármelyik más szakterület is, számos speciális munkaeszközzel rendelkezik, melyek megnevezéseit a használók a társalgásaik során csak államnyelvi formában említene, sőt az is gyakori jelenség, hogy a magyar nyelvi megfelelőiket nem is ismerik. Az erre vonatkozó kérdés kapcsán az adatközlőink az *EKG*; *röntgen*; *vérnyomásmérő*; *ultrahang*; *inhalátor*; *CT*; *sterilizátor*; *kvarclámpa*; *vércukorszint-mérő*; *fonendoszkóp*; *látásvizsgáló tábla*; *magasságmérő*; *defibrillátor* stb. magyar nyelvi eszközneveken kívül az alábbi orosz/ukrán megnevezéseket adták még meg: *amplipulsz* – ‘amplipulzus, SMT terápia’ < ukr., or. *ампліпульс*; *bint* – 1. ‘kötés’; 2. ‘kötszer, fásli’ < ukr., or. *бинт*; *dozátor* – ‘adagoló (készülék)’ < ukr., or. *дозатор*; *elektroforez* – ‘elektroforézis’ < ukr. *електрофорез*, or. *электрофорез*; *glukometr* – ‘vércukorszint mérő’ < ukr., or. *глюкометр*; *holki* – ‘injekciós tű’ < ukr. *голки*; *ingalátor* – ‘inhalátor’ < ukr. *інгальатор*, or. *ингальатор*; *katalka* – ‘hordágy’ < ukr., or. *каталка*; *latak* – ‘vesetál’ < ukr., or. *лоток*; *lejkoplaszter* – ‘seb- vagy ragtapasz’ < ukr. *лейкопластир*, or. *лейкопластырь*; *pipetka* – ‘pipetta’ < ukr. *pipетка*, or. *pipетка*; *pribor* – ‘felszerelés, eszközcsomag’ < or. *прибор*; *pulzoximéter* – ‘véroxigén-szint mérő’ < ukr., or. *пульсоксиметр*; *spatel/spátely* – ‘orvosi spatula’ < ukr. *шпатель*, or. *шпатель*; *viksz* – ‘sterilizáló doboz’ < or. *воздушно-инфракрасный стерилизатор*; *zazsim* – ‘orvosi csipesz, sebészeti olló’ < or. *зажим*; *zond* – ‘szonda’ < ukr., or. *зонд*.

Amint azt fentebb már megjegyeztük, az egészségügyben a dokumentáció vezetésének nyelve szinte kizárólagosan az államnyelv. Ez alapján feltételezni lehetett azt is, hogy a különböző típusú dokumentumokat a magyar nyelvi

kommunikációban is jórészt az államnyelvben használt megnevezések alapján azonosítják az adatközlőket. Így értelemszerűen erre is rákérdeztünk.

A magyar nyelvi *kórlap, fejlap, napló, beutaló, igazolás* mellett a következő szláv átvételeket sikerült adatolni: *isztória* – ‘körtörténet’ < ukr. *історія*, or. *история*; *kartocska* – ‘személyi lap’ < or. *карточка* *kártoteka* – ‘nyilvántartó’ < ukr., or. *картомка*; *szprávka* – ‘igazolás’ < or. *справка* *zvit* – ‘jelentés’ < ukr. *звіт*; *zszurnál* – ‘napló’ < ukr., or. *журнал*, illetve a különböző típusú adatok rögzítésére szolgáló naplók cirill betűs írásmóddal megadott megnevezései: *журнал обліку хворих* ‘betegnyilvántartó’; *журнал аналізів* ‘laborvizsgálati napló’; *журнал передачі змїни* ‘műszak-átadási napló’ stb.

Érdekes adatnak tekinthető viszont az, hogy a páciensek körében leggyakrabban előforduló betegségek felsorolásában a *gripp* – ‘influenza’ < ukr. *грип*; or. *гripp* kivételével csak magyar megnevezéseket soroltak az adatközlők: pl. *magas és alacsony vérnyomás, köhögés, torokfájás, láz, nehézlégzés, fulladás, ízületi fájdalom, szédülés, vércukoringadozás, emésztési zavarok, szorongás, depresszió, gerincfájdalom, bőrkiütések, felső- és alsó légúti megbetegedések* stb.

A korábban a Beregszászi járás lakosai körében végzett élőnyelvi kutatásaink során az egészségügy témakörébe tartozó, de köznyelvi használatú kölcsönszavakat is sikerült adatolnunk (erről lásd pl. Gazdag, 2021, 222. o.), s így természetesen ezek használatára rákérdeztünk az adatközlőinknél is.

Összesen nyolc kölcsönszó használata kapcsán kellett az adatközlőknek nyilatkozniuk. Ezek a következő szavak voltak: *aparát* – ‘készülék, műszer’ < ukr. *апарат*; or. *annapam*; *gruppa* – ‘kategória (az egészségkárosodás, rokkantság súlyosságát regisztráló I-III. fokozatú kategória)’ < or. *группа*; *hárkálás* – ‘krákogás’ < ukr. *харкану*; or. *харкань*; *náprávlennyie* – ‘kórházi beutaló’ < or. *направлення*; *szeszia* – ‘vizsgaidőszak’ < ukr. *цесія*, or. *цесуя*; *sztrahovka* – ‘biztosítás’ < ukr., or. *страховка*; *szutki* – ‘teljes (24 órás) munkanap’ < or. *цутки*; *ucsot* ‘nyilvántartó’ < or. közny. *учётчик*.

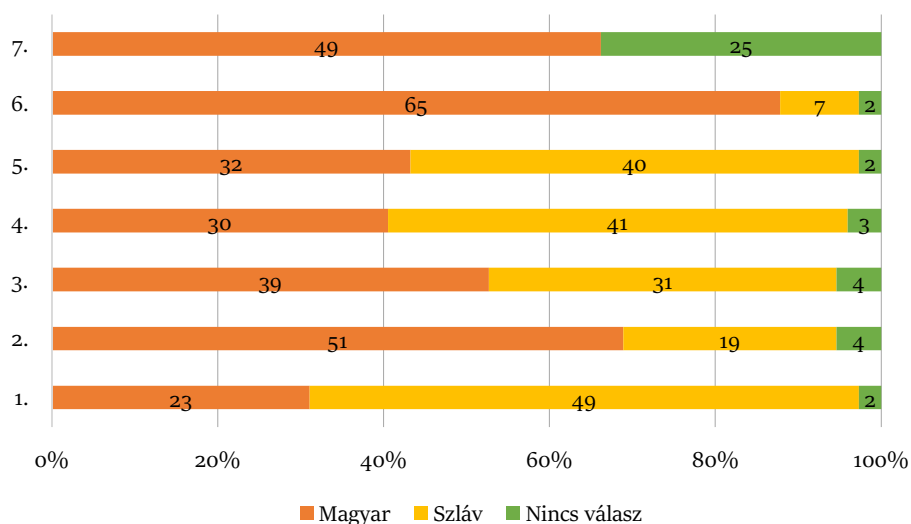
Az adatközlői válaszok alapján (lásd a 2. táblázat adatait) egyértelműen kijelenthető az, hogy a *hárkálás* kivételével az összes szó aktív használatban van az általunk megkérdezett egészségügyi dolgozók körében is, a többi szó esetében ugyanis 40–50 fő nyilatkozott az adott szó általa történő használatáról. Egy adatközlő ebben a feladatban egy választ sem adott, ami vélhetően a figyelmetlenségnek, s nem a szavak ismereti hiányának tudható be.

2. táblázat. Az egészségügy fogalomkörébe tartozó köznyelvi kölcsönzések használata

Kölcsönszó	Használja	Nem használja	Nincs válasz
szutki	49	24	1
sztrahovka	48	25	1
gruppa	55	18	1
ucsot	50	23	1
aparát	58	15	1
hárkálás	21	52	1
szeszia	47	26	1
náprávlenyie	65	8	1

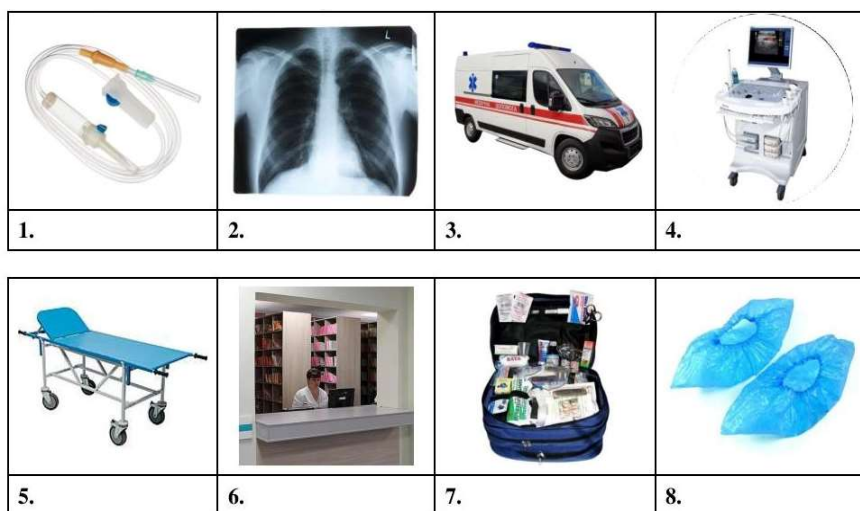
Forrás: Saját szerkesztés

A kölcsönszavak spontán előhívásának szándékával az adatközlőknek fogalom-meghatározási feladatot is adtunk egy *Hogyan nevezik ...?* kérdésben csoportosítva. Ennek keretében hét az egészségügy témaköréhez kapcsolódó körülírást kellett azonosítaniuk: 1. a szülés után járó gyermeknevelési szabadságot; 2. a köhögéssel és lázzal járó járványszerű vírusos fertőzést; 3. a kórházi folyosók és a szobák tisztaságáért felelős személyt; 4. a sérült testrész kötözésére vagy rögzítésére szolgáló széles szövetszalagot; 5. az injekció és védőoltás beadására szolgáló egyszerhasználatos eszközt; 6. az orvos munkáját segítő, betegellátásért felelős szakképzett gondozókat; 7. a balesetek alkalmával végzett szakértői vegyvizsgálatot. A meghatározásokat szándékosan úgy válogattuk össze, hogy azok a korábbi kutatások által igazoltan kölcsönszóval is megnevezhető dolgokra vagy fogalmakra utaljanak. Ennek megfelelően az adatközlők válaszai, egy kivételtől eltekintve, rendre tartalmazznak másodnyelvi megfelelőket (lásd a 3. ábra adatait). Az első meghatározást 49 adatközlő a *dekret* – ‘szülési szabadság’ < ukr. *декретна відпустка*; or. *декретный отпуск* kölcsönszóval azonosította. A második meghatározásnál 19 fő adta meg a *gripp* – ‘influenza’ < ukr. *грип*; or. *грипп* kölcsönzést. A harmadiknál 31 fő a *szanitár(ka)* – ‘ápoló(nő), betegápoló’ < ukr. *санітар*; or. *санитар*; a negyediknél 41 fő a *bint* – 1. ‘kötés’; 2. ‘kötszer, fásli’ < ukr., or. *бинт*; az ötödiknél 40 fő a *spricc* – ‘fecskendő’ < ukr., or. *шприц*; a hatodiknál viszont csupán 7 fő adta meg a fentebb már többször is említett *medszesztra* kölcsönszót. Az utolsó fogalom meghatározása során senki nem adta meg a köznyelvben adatolt *expert* – ‘szakértői vizsgálat (általában a véralkoholszint megállapítására)’ < ukr. *експертиза*; or. *экспертиза* kölcsönszót, sőt 25 válaszadó nem is tudta ezt semmilyen megfelelővel azonosítani.

3. ábra. A fogalom-meghatározások adatai

Forrás: Saját szerkesztés

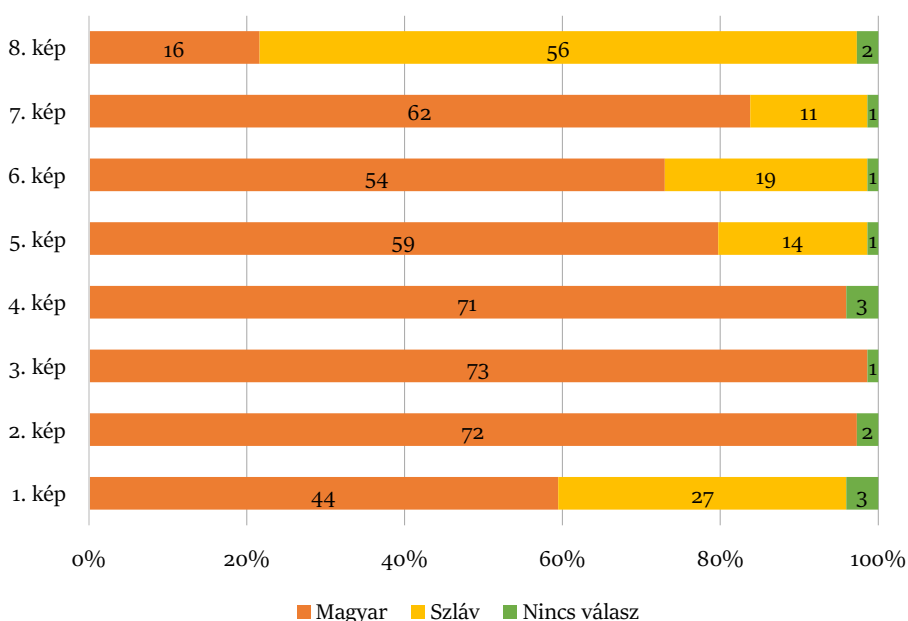
Hasonló céllal került bele a kérdőívbe egy nyolc tárgyképet tartalmazó azonosítási feladat is, ahol a válaszadóknak a képek alatti rubrikába kellett beírniuk az általuk jónak vélt megnevezéseket.

4. ábra. Képezonosítási feladat

Forrás: Saját szerkesztés (a megadott képek az internetről kerültek összegyűjtésre)

Az első képen szereplő katéter neve 26 adatközlő szerint *szisztéma* – ‘csepegtető rendszer; infúzió’ < ukr., or. *система*, 1 adatközlő szerint pedig *kápelynica* – ‘csepegtető; infúzió’ < or. *капельница*. A második képen látható *röntgenfelvétel*, a harmadikon szereplő *mentőautó*, illetve a negyedik képen megadott *ultrahang-készülék* esetében szláv nyelvi megfelelőt senki sem adott meg. Az ötödik kép egy hordágyat ábrázol, ami 12 válaszdó szerint *katalka* – ‘hordágy’ < ukr., or. *каталка*, illetve további 2 adatközlő szerint *noszilka* – 1. ‘hordágy’; 2. ‘különböző dolgok kézi szállítására szolgáló eszköz’ < ukr. *носилка*; or. *носкили*. A hatodik képen egy kórházi iktató látható, amit 19 fő a *regisztratúra* – ‘iktató (hivatal)’ < ukr., or. *реєстрація* kölcsönszóval azonosított, de olyan adatközlő is volt, aki a képen látható hölgyben vélt egy konkrét személyt felfedezni, s ezért nála a Maricska néni válasz került megadásra. A hetedik képen szereplő elsősegély-táskát 11 adatközlő azonosította a szláv nyelvi *aptecska* – ‘elsősegély csomag; (házi, úti) gyógyszer-készlet’ < ukr., or. közny. *аптечка* megfelelővel. Az utolsó ábrán szereplő cipővédő lábszákot viszont kiugró számban, összesen 56-an *bahil(a)* – ‘lábvédő, lábszák’ < ukr. *бахил*, or. *бахил* megnevezéssel azonosították (a magyar és szláv nyelvi megfelelők használati aránya kapcsán lásd az 5. ábra adatait)

5. ábra. A magyar és szláv nyelvi megfelelők használati aránya a képezonosítási feladat adatai alapján

Forrás: Saját szerkesztés

Utolsó feladatként arra kértük adatközlőinket, hogy soroljanak további olyan kölcsönszavakat, amelyeket ők a munkájuk során használni szoktak. Természetesen számos olyan mindennapi használatban lévő kölcsönszó is megadásra került, amelyeket a korábbi kutatásaink során már adatoltunk, s a kapcsolódó írásainkban bemutattunk, így most csupán azokat, az egészségügy témakörébe tartozó szavakat adjuk meg, amelyek a munka korábbi részeiben még nem kerültek említésre: **dezsuralók** – ‘ügyeletese’ < or. *дежурный*; **himija** – ‘vegyszerezési munka’ < az or. *химия*; ukr. *хімія* kémia szavak alapján; **koridor** – ‘folyosó, kórházi váró’ < ukr., or. *коридор*; **medfak** – ‘egészségügyi kar’ < *медфак* ← ukr. *медичний факультет*, or. *медицинский факультет*; **medpunkt** – ‘egészségügyi ellátó vagy elsősegélynyújtó hely’ < ukr., or. *медпункт* ← *медичний пункт*; **páláta** – ‘kórterem, betegszoba’ < ukr., or. *палата*; **perekisz** – ‘hidrogén-peroxid’ < ukr., or. *перекис*; **prejornája** – ‘iktató, recepció’ < or. *приёмная*; **prévénka** – ‘védőoltás, vakcináció’ < or. *прививки*; **prijom** – ‘iktató, recepció’ < ukr. *прийом*; **radzál** – ‘szülőszoba’ < or. *родзал* ← *родильный зал*; **tapcsán** – ‘vizsgálóágy’ < ukr., or. *тапчан*; **tápocski** – ‘szobapapucs’ < ukr., or. *тапочки*; **UFO** – ‘infravörös melegítő’, illetve ‘ultraibolya sugárzásos vértisztító’ < ukr. *інфрачервоний обігрівач*, illetve ukr. *ультрафіолетове опромінення*.

4. Összefoglalás

A fentebb leírtak alapján talán egyértelműen bizonyítottnak tekinthetjük a kárpát-aljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók többnyelvű voltát, ami az esetek túlnyomó többségében magyar anyanyelvi dominanciát feltételez. Az államnyelv elsajátítása és ismereti foka az adatközlőknél szoros összefüggést mutat azzal, hogy milyen tannyelven folytatták a szakirányú képzésüket, illetve, hogy milyen nyelvi összetételű munkaközösségben tevékenykednek. Ez utóbbi azt is nagymértékben meghatározza, hogy az egyes személyek milyen gyakorisággal használják az anyanyelvüket, az államnyelvet és az orosz nyelvet, valamint a különböző idegen nyelveket.

A többnyelvűségi helyzet, illetve a többnyelvű beszélőközösségek révén az adatközlők anyanyelvében is jelentős mértékű az államnyelvi hatás, ami jól megmutatkozik az egészségügyhöz kapcsolódó nyelvhasználati színtereken előforduló másodnyelvi elemek révén. Ukrán és orosz nyelvi elemeket az egészségügyi intézmények különböző egységei és helyiségei, a használt gyógyászati eszközök, az írott dokumentumok, a betöltött munkakörök megnevezései között is adatolhatunk. Ugyanakkor ezek nem okoznak megértési nehézségeket az orvos/ápoló és beteg/páciens kommunikációban, mivel e szavak jelentős része a köznyelvben általánosan is ismert és használt.

Irodalom

1. Bakó Alexandra Vivien 2014. Tudatos terminológiai választás vagy esetleges szóhasználat? – egészségtudományi hallgatók regiszterhasználatának vizsgálata. In: Dr. Bocz Zsuzsanna szerk. *Porta lingua – 2014. Szaknyelvi regiszterek és használati színterek*. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és –kutatásról. Budapest: Szaknyelvoktatók és –Kutatók Országos Egyesülete. 213–228. o.
2. Balázs Géza 2009. Szaknyelvi nyelvhelyességi ajánlások. In: Bősze Péter szerk. *A Magyar Orvosi Nyelv tankönyve*. Budapest: Medicina Könyvkiadó. 197–211. o.
3. Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
4. Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2003. A kétnyelvűség (bilingvizmus) fogalma. In: Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. 28–31. o.
5. Boronkai Dóra 2014. A konverzációelemzés alkalmazása az orvos-beteg kommunikáció kutatásában. In: Dr. Bocz Zsuzsanna szerk. *Porta lingua – 2014. Szaknyelvi regiszterek és használati színterek*. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és –kutatásról. Budapest: Szaknyelvoktatók és –Kutatók Országos Egyesülete. 17–34. o.
6. Gazdag Vilmos 2013a. Az anyanyelv használati körének módosulásai Kárpátalján. In: Kötél Emőke – Szoták Szilvia szerk. *Határhelyzetek IV. Hagyomány és jövőkép. Anyanyelv(ek), oktatáspolitikai stratégiák, karrierkövetés*. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 94–120. o.
7. Gazdag Vilmos 2013b. A nyelvválasztási stratégia és a pályaválasztás összefüggései a kárpátaljai beregszászi járás magyar középiskolásai körében. In: Szoták Szilvia szerk. *Határhelyzetek 5. Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetekben*. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 200–230. o.
8. Gazdag Vilmos 2015. A kárpátaljai magyar nyelvhasználat orosz/ukrán kölcsönszavai *Zempléni Múzsá: Társadalomtudományi és kulturális folyóirat*, 15 évf. 4 sz. / 2015. 25–30. o.
9. Gazdag Vilmos 2019. Szesztra – egy kiveszett szláv jövevényszó regionális újrakölcsönzéséről. *Magyar Nyelv* 115. évf. 4 sz. 460–467. o.
10. Gazdag Vilmos 2021. *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelv-járásaiban*. Törökbálint: Termini Egyesület.
11. Györke Magdolna 1991. A kárpátaljai magyar szaknyelvek. In: *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében*. Kiadja a Széchenyi társaság a Pszicholingva Nyelviskola közreműködésével. Budapest. 70–71. o.
12. Huszti Judit – Wéber Katalin 2014. Interkulturális orvosi kommunikáció Európában. Egy tananyagfejlesztés tanulságai. In: Dr. Bocz Zsuzsanna szerk. *Porta lingua – 2014. Szaknyelvi regiszterek és használati színterek*. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és –kutatásról. Budapest: Szaknyelvoktatók és –Kutatók Országos Egyesülete. 87–96. o.

13. Kontra Miklós 1981. A nyelvek közötti érintkezés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre. *Nyelvtudományi Értekezések*. 109. sz. Budapest: Akadémiai Kiadó.
14. Kuna Ágnes 2020. Változás az orvos-beteg kommunikációban. Változó szemlélet, módszer és gyakorlat. *Magyar Nyelvőr*, 144. évf. 3. sz. / 2020, 280–303. o.
15. Márku Anita 2003. A magyar nyelv Beregszász szolgáltató egységeiben, boltjaiban, éttermeiben és a piacon, valamint az orvosi rendelőben. In: Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. 100–104. o.

References

1. Bakó Alexandra Vivien 2014. Tudatos terminológiai választás vagy esetleges szóhasználat? – egészségtudományi hallgatók regiszterhasználatának vizsgálata [A conscious choice of terminology or a possible use of words? – examining register use by health science students]. In: Dr. Bocz Zsuzsanna szerk. *Porta lingua – 2014. Szaknyelvi regiszterek és használati színterek. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és -kutatásról [Porta lingua – 2014. Language registers and usage contexts. Articles and studies on Hungarian professional language teaching and research]*. Budapest: Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete. 213–228. o. (In Hungarian).
2. Balázs Géza 2009. Szaknyelvi nyelvhelyességi ajánlások [Linguistic correctness recommendations]. In: Bősze Péter szerk. *A Magyar Orvosi Nyelv tankönyve [Textbook of the Hungarian Medical Language]*. Budapest: Medicina Könyvkiadó. 197–211. o. (In Hungarian).
3. Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek [Basic issues of bilingualism. Speakers and communities]*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó (In Hungarian).
4. Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2003. A kétnyelvűség (bilingvizmus) fogalma [The concept of bilingualism]. In: Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba [The way of our word. Introduction to the use of the Transcarpathian Hungarian language]*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. 28–31. o. (In Hungarian).
5. Boronkai Dóra 2014. A konverzációelemzés alkalmazása az orvos-beteg kommunikáció kutatásában [Conversion analysis applied to doctor-patient communication research]. In: Dr. Bocz Zsuzsanna szerk. *Porta lingua – 2014. Szaknyelvi regiszterek és használati színterek. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és -kutatásról [Porta lingua - 2014. Language registers and usage contexts. Articles and studies on Hungarian professional language teaching and research]*. Budapest: Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete. 17–34. o. (In Hungarian).
6. Gazdag Vilmos 2013a. Az anyanyelv használati körének módosulásai Kárpátalján [Changes in the use of the mother tongue in Transcarpathia]. In: Kötél Emőke – Sztókai Szilvia szerk. *Határhelyzetek IV. Hagyomány és jövőkép. Anyanyelv(ek), oktatáspolitikai stratégiák, karrierkövetés [Border situations IV. Tradition and*

- vision. Mother tongue(s), education policy strategies, career development]. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 94–120. o. (In Hungarian).
7. Gazdag Vilmos 2013b. A nyelv választási stratégia és a pályaválasztás összefüggései a kárpátaljai beregszászi járás magyar középiskolásai körében [The correlation between language choice strategy and career choice among Hungarian secondary school students in the Berehovo district of Transcarpathia]. In: Szoták Szilvia szerk., *Határhelyzetek 5. Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetekben* [Border situations 5. Stereotypes, choices, survival strategies in minority situations]. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. 200–230. o. (In Hungarian).
8. Gazdag Vilmos 2015. A kárpátaljai magyar nyelvhasználat orosz/ukrán kölcsönszavai [Russian/Ukrainian loanwords in the use of the Hungarian language in Transcarpathia]. *Zempléni Múza: Társadalomtudományi és kulturális folyóirat* [Zempléni Múza: Social science and culture journal]. 15. évf. 4. sz. / 2015. 25–30. o. (In Hungarian).
9. Gazdag Vilmos 2019. Szesztra – egy kiveszett szláv jövevényszó regionális újrakölcsönzéséről [Szesztra - on the regional re-appropriation of a lost Slavic word]. *Magyar Nyelv* [Hungarian Language] 115. évf. 4. sz. 460–467. o. (In Hungarian).
10. Gazdag Vilmos 2021. *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban* [Slavic elements in the Hungarian dialects of the Berehovo district of Transcarpathia]. Törökbálint: Termini Egyesület (In Hungarian).
11. Györke Magdolna 1991. A kárpátaljai magyar szaknyelvek [The Hungarian languages of Transcarpathia]. In: *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében* [Bilingualism in the Carpathian Basin]. Kiadja a Széchenyi társaság a Pszicholingva Nyelviskola közreműködésével. Budapest. 70–71. o. (In Hungarian).
12. Huszti Judit – Wéber Katalin 2014. Interkulturális orvosi kommunikáció Európában. Egy tananyagfejlesztés tanulságai [Intercultural medical communication in Europe. Lessons from a curriculum development project]. In: Dr. Bocz Zsuzsanna szerk. *Porta lingua – 2014. Szaknyelvi regiszterek és használati színterek. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és -kutatásról* [Porta lingua – 2014. Language registers and usage contexts. Articles and studies on Hungarian professional language teaching and research]. Budapest: Szaknyelvoktatók és -Kutatók Országos Egyesülete. 87–96. o. (In Hungarian).
13. Kontra Miklós 1981. *A nyelvek közötti érintkezés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre* [On some issues of interlanguage contact, with a special focus on our “Anglicising” medical language]. *Nyelvtudományi Értekezések*. 109. sz. Budapest: Akadémiai Kiadó (In Hungarian).
14. Kuna Ágnes 2020. Változás az orvos-beteg kommunikációban. Változó szemlélet, módszer és gyakorlat [Change in doctor-patient communication. Changing attitudes, methods and practice]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard]. 144. évf. 3. sz. / 2020, 280–303. o. (In Hungarian).
15. Márku Anita 2003. A magyar nyelv Beregszász szolgáltató egységeiben, boltjaiban, éttermeiben és a piacon, valamint az orvosi rendelőben [The Hungarian language is spoken in Berehove's service units, shops, restaurants and the market, as well as

in the doctor's surgery]. In: Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba [The way of our word. Introduction to the use of the Transcarpathian Hungarian language]*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. 100–104. o. (In Hungarian).

Államnyelvi hatás a kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók nyelvhasználatában

Gazdag Vilmos, PhD, docens. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens; gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

Ukrajnában az orvosok és az ápolónők képzése is államnyelven folyik, s az is gyakori jelenség, hogy olyan egészségügyi szakemberek kerülnek egy-egy magyar közösség körébe, akik valahonnan Ukrajnából származnak, s egyáltalán nem is értik a magyar nyelvet. Így nem ritka az az eset sem, hogy „a magyar anyanyelvű betegek az ukrán és orosz nyelvű orvosokkal és nővérekkel csak nehézkesen tudják magukat megértetni”. Természetesen vannak olyan magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók is, akik az államnyelvi oktatás kizárólagossága ellenére is jól elboldogulnak a magyar szaknyelvi kommunikációval, s így szükség esetén akár közvetítő szerepet is el tudnak látni egy-egy orvos-beteg társalgás során. Ugyanakkor fontos lehet azt is hangsúlyozni, hogy esetükben az államnyelvi oktatás kizárólagossága miatt fokozottan érvényesülnek a másodnyelvi hatások, s így a magyar szakszavakat vagy nem is ismerik, vagy ha ismerik is, alig használják, mivel így a vegyes nyelvű munkaközösségekben könnyebben megértik egymást”.

Jelen dolgozat keretei között egy, a közelmúltban végzett kérdőíves felmérés adataira alapozva próbáljuk meg bemutatni a kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók egyes nyelvekkel kapcsolatos nyelvismereti szintjét, illetve az azokon való kommunikációjuk gyakoriságát, valamint a magyar nyelv vonatkozásában megjelenő nyelvhasználati sajátosságait, ezen belül kiemelt figyelmet szentelve az általuk használt szaknyelvi vonatkozású, vagy az egészségügy regiszterébe sorolható, de általánosan is ismert államnyelvi kölcsönszavaknak.

A kutatás eredményei alapján egyértelműen bizonyítottnak tekinthetjük a kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók többnyelvű voltát, ami az esetek túlnyomó többségében magyar anyanyelvi dominanciát feltételez. Az államnyelv elsajátítása és ismereti foka az adatközlőknél szoros összefüggést mutat azzal, hogy milyen tannyelven folytatták a szakirányú képzésüket, illetve, hogy milyen nyelvi összetételű munkaközösségekben tevékenykednek. Ez utóbbi azt is nagymértékben meghatározza, hogy az egyes személyek milyen gyakorisággal használják az anyanyelvüket, az államnyelvet és az orosz nyelvet, valamint a különböző idegen nyelveket.

Kulcsszavak: Kárpátalja, egészségügyi dolgozók, magyar nyelv, nyelvhasználat, államnyelvi hatás, kölcsönszavak.

Вплив державної мови у мову угорськомовної медичними працівниками у Закарпатті

Вільмош Газдаг, к.ф.н., доцент. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Кафедра філології, доцент; gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

В Україні лікарі та медсестри навчаються державною (українською) мовою, також часто можна зустріти медичних працівників, які приїхали звідкись з України та зовсім не розуміють угорської мови. Тому нерідко "пацієнти з угорською рідною мовою зазнають труднощів у спілкуванні з українськими та російськомовними лікарями та медсестрами". Звичайно, є й носії угорської мови - медичні працівники, які, незважаючи на винятковість державної мовної освіти, здатні спілкуватися угорською мовою і, за необхідності, навіть можуть виступати посередниками в розмовах між лікарем і пацієнтом. У той же час важливо підкреслити, що в їхньому випадку, через винятковість державної мовної освіти, вплив другої мови більш виражений, і вони або не знають угорської термінології, або якщо знають, то майже не використовують її, оскільки їм легше розуміти друг друга у змішаних мовних робочих спільнотах.

У цій статті, ґрунтуючись на даних недавнього анкетного опитування, ми намагаємося представити рівень володіння мовою та частоту спілкування деякими мовами корінних угорськомовних працівників охорони здоров'я у Закарпатті, а також характеристики їх мовного використання стосовно угорської мови, звертаючи особливу увагу на використання технічних запозичень, пов'язаних з мовою, або запозичень, які загальновідомі, але можуть бути включені до реєстру охорони здоров'я.

Виходячи з результатів дослідження, багатомовність закарпатських медичних працівників, які рідною мовою угорською, можна вважати очевидним свідченням, яке в основному переважає домінування угорської рідної мови. Рівень володіння офіційною мовою респондентів тісно пов'язаний з мовою, якою вони пройшли професійне навчання, та мовним складом трудового колективу, в якому вони працюють. Останнє також багато в чому визначає частоту використання людиною рідної, державної та російської мов, а також різних іноземних мов.

Ключові слова: *Закарпаття, медичні працівники, угорська мова, використання мови, вплив державної мови, запозичення.*

State language effects in the language use of native Hungarian-speaking health care workers in Transcarpathia

Vilmos Gazdag, PhD, Associate Professor. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College, Department of Philology, Associate Professor; gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

In Ukraine, doctors and nurses are trained in the official language, and it is also common to find health professionals who come from somewhere in Ukraine and do not understand

Hungarian at all. It is therefore not uncommon for "patients with Hungarian mother tongues to find it difficult to communicate with Ukrainian and Russian-speaking doctors and nurses".

Of course, there are also native Hungarian-speaking health workers who, despite the exclusivity of state language education, are able to communicate in Hungarian and, if necessary, can even act as mediators in doctor-patient conversations. At the same time, it is important to emphasize that in their case, because of the exclusivity of state language education, second language influences are more pronounced, and they either do not know Hungarian terminology or, if they do, they hardly use it, since it is easier for them to understand each other in mixed-language working communities.

In this paper, based on the data of a recent questionnaire survey, we try to present the level of language proficiency and the frequency of communication in certain languages of the native Hungarian-speaking health care workers in Transcarpathia, as well as the language use characteristics of the Hungarian language, paying special attention to the use of technical language-related loanwords or loanwords that are commonly known but can be included in the health care register.

Based on the results of the research, the multilingual nature of Transcarpathian Hungarian mother tongue health care workers can be considered as clear evidence, which in the vast majority of cases implies a Hungarian mother tongue dominance. The level of proficiency in the official language of the respondents is closely related to the language in which they have completed their vocational training and the language composition of the work community in which they work. The latter also largely determines the frequency with which individuals use their mother tongue, the official language and Russian, as well as various foreign languages.

Keywords: *Transcarpathia, health care workers, Hungarian language, language use, state language effect, loanwords.*

Vecsernyés Ildikó, Kovács Magdolna

A magyar megszólítások és köszönési formák tanítása (nem csak) finneknek

1. A megszólításokról

Domonkosi Ágnes (2002, 5. o.) “a nyelvi érintkezésformák vizsgálata során a kommunikációs partnerre utaló nyelvi elemeket” értelmezi megszólításként. A megszólításokhoz tartozik pl. a tegezés, a magázás, az önözés és a különböző nominális formák (kereszt- és becenevek, pozícióra utaló megszólítások, foglalkozásnevek és kedveskedő elemek).

A megszólítások használatában a magyar nyelvben az utóbbi 30 évben történt élőnyelvi változások az anyanyelvi beszélőkben is okozhatnak bizonytalanságot, nem csak a magyar mint idegen nyelvet tanulóknak. A kutatások többek között a következő tendenciákra hívják fel a figyelmet: a tegezés terjedése a családban, a munkahelyen és a kb. 35 év alatti ismeretlenek között az utcán és a szolgáltatásokban, illetve az önözés terjedése a magázás rovására (Domonkosi 2002, 149–155 o., 2010, 2018, Sólyom 2011). A témával kapcsolatos kérdőíves felmérések alapján bizonytalanság tapasztalható az *ön* és a *maga* használatát illetően (Domonkosi 2002, 151–155 o., Kovács–Tánczos 2015, 248–252. o.). Egyes televízióműsorokban, a valóságshow-kban (vö. Lappalainen–Vecsernyés megj. alatt), valamint több közösségi médiában, például a YouTube videókban (Isosävi–Vecsernyés 2022), a tegezés dominanciája figyelhető meg a magyarban is. Ha nyelvtanulóink az említett fórumokon is ismerkednek a magyar nyelvvel, előfordulhat, hogy kialakul bennük az a téves kép, hogy nyelvünkben a tegeződés túlsúlya a jellemző.

A nominális megszólítások terén is nagy változásoknak lehettünk tanúi. A szocializmus alatti elvtársazás próbálta eltüntetni a háború előtti hierarchikus megszólításokat. A rendszerváltás után az *úr/uram*, *asszony(om)*, *kisasszony* megszólítás visszatért, de nem olyan mértékben, mint a szocializmus előtt, különösen ami a *kisasszonyt* illeti, az *úrhölgy* pedig legfeljebb a diplomáciában használatos. A keresztnevek és becenevek használata megszólításként általános a magyarban, a becenév magázással is párosítható. A becenevek használata megszólításként

részen és továbbra is hierarchikus: a magasabb pozícióban levő becenevén szólíthatja például a beosztottját, de a megszólított nem feltétlenül hív(hat)ja a főnököt a becenevén. (Bencze 2005, 238. o., Koutny 2009, 85–88. o.)

A nyelvkönyveknek nem könnyű lépést tartaniuk az említett változásokkal ezért hangsúlyozottan a tanáron múlik, mennyire igyekszik átadni az élőnyelvi változásokat a nyelvtanulóknak. A megszólítások tanítása kiemelt szerepet kap a skandináv kultúrkörhöz tartozó finn anyanyelvűek tanításában, hiszen a finn nyelv megszólítási szokásai jelentősen eltérnek a magyarétól. E kérdés körülménye is ugyanígy fontos lehet más országokban is, ahol például a tegeződés általános, illetve másként használják a nominális megszólításokat. Általában véve is érdemes hangsúlyt fektetni a megszólítások (nem csak a magázás és önözés) használatára a MID tanításban, hiszen a megszólítások kultúrafüggőek, ezért a diákoknak nagy szükségük van támpontokra használatukban. A megszólítások használati szabályainak alapos megtanítása a nyelvi udvariasság elsajátításának fontos része. A nyelvtanuló pragmatikai kompetenciájának fejlesztésében a tanároknak és a jó tananyagoknak kiemelt szerepük van (l. pl. Maróti 2019). A megfelelő célnyelvi sémák gyakoroltatásával akkor is tud eligazítást nyújtani a nyelvtanár diákoknak, ha nem ismeri a hallgatók anyanyelvének megszólítási szabályait.

2. Megszólítások a finn nyelvben

A finn megszólítások nyelvi eszközei hasonlóak a magyaréhoz. A finnben is megtalálható a tegezés és a magázás (a továbbiakban a magázás kifejezés alatt a nem-tegező formákat értjük: az önözést, a magázást és a tetszikelést.). A kettő különbségét az igeragozás, a birtokos személyjelek és a névmások segítségével fejezzük ki. A finnben a magázás a megszólított(ak) számától függetlenül többes szám 2. személyrel jár; a főként elkerülési stratégiaként használt egyes szám 3. személyű igehasználat nagyrészt elavult. A finn is használ nominális megszólítási típusokat (rangok, kedveskedő elnevezések stb.), azonban használati körükben jelentős eltérések vannak a magyar nyelvhez képest. A magázásról tegezésre való áttérés már az 1960–70-es évek fordulóján kezdett széles körben terjedni Finnországban (Paunonen 2010, 335–337. o., Lappalainen 2015, 75–82. o.), így a magázás ugyan létezik a finnben, de viszonylag ritka, például az országelnök és a miniszterelnök megszólításakor hallhatjuk vagy idős vevő esetében a boltban (ez utóbbi esetben gyakran csak egy *Olkaa hyvä!* 'Tessék. /magázó forma/' erejéig a blokk átnyújtásakor). Az illetanok felismerik a tegezés terjedését, azonban továbbra is a magázással való kezdést ajánlják például az üzleti életben és a hivatalokban (Lappalainen 2015, 77. o.). Például egy 2021-es viselkedési útmutató szerint (Anaja 2021) a katonaságnál továbbra is a magázás ajánlott a feljebbvalókkal és az idősebbekkel kapcsolatban. Ami viszont meglepő, sőt ironikus, de jellemző a tegezés

elterjedtségére: a magázást ajánló útmutató tegező formában szólítja meg olvasóit. Egy másik példa a tegezés terjedésére: néhány éve az egyetemi tantárgyak leírásaiban a korábbi személytelenebb, passzív igeformák helyett a diákokat közvetlenül megszólító, tegező formát ajánlatos használni.

A kereszt- és becenevek, illetve a kedveskedő elnevezések használata is viszonylag ritka a finn nyelvben közvetlen megszólításként (Isosävi–Lappalainen 2015, 12. o.), ezek megfelelő használatának elsajátítása nehezebb lehet az idegen nyelvet tanulóknak. A (hivatali) ranggal járó megszólítások, illetve a *herra* ‘úr’ szó nagyon ritka, ezek könnyen gúnyos árnyalatot kaphatnak pl. *Mitä herra Niemi/herra johtaja oikein ajattelee? Mire is gondol egyáltalán Niemi úr/igazgató úr?* Az oktatásban a diákok finn nyelven (minden szinten) szívaival köszönnek a tanáraiknak, keresztnéven szólítják és tegezik őket szinte kortól és rangtól függetlenül, beszédben és írásban is. *Hei [Riho]* ‘Szia [Riho]’ – köszön a kolléga és diák egyaránt Riho Grünthal professzornak az egyetemen – és tegezéssel folytatja mondanivalóját.

A finn és magyar megszólítási és köszönési formák különbségeire és tanításuk fontosságára Varga Judit már korábban felhívta a figyelmet (Varga 1996), tanításuk konkrét módszereire azonban – jellegeből adódóan – nem tér ki a tanulmány.

3. A megszólítások tanítása (nem csak) finneknek

Maticsák Sándor (1996) hét, 1961–1989 között megjelent, finneknek írott magyar nyelvkönyvet vizsgált meg a köszönések, a tegezés/magázás és a nominális megszólítások szempontjából. Megállapításai szerint a hét nyelvkönyvben viszonylag kevés a megszólítások tanítására vonatkozó rész, közülük például csak kettő említ meg minden napszakkal kapcsolatos üdvözlést (Maticsák 1996, 152–153 o.). (A köszönések és a megszólítások kapcsolatáról l. a 3.1. fejezetet.) A magázás és önözés kérdését már árnyaltabban mutatja be a nyelvkönyvek egy része, különösen a különböző foglalkozásokhoz kapcsolódóan, részben pedig a nembeli különbségek figyelembevételével (Maticsák 1996, 153–159 o.), azonban kritikája szerint az elemzett tankönyvekből tanuló diákok „beszélgetőpartnerét a legjobb esetben is csak a nevéen tudja megszólítani” (Maticsák 1996, 155. o.).

A folyamatban levő élőnyelvi változások miatt tanárként tehát minden adandó alkalmat érdemes megragadnunk arra, hogy kitérjünk a megszólítások tanítására – bármely tananyag alapján és bármely szinten is tanítsunk. Alább bemutatjuk, mely szinten milyen típusú megszólítások tanítására szoktunk hangsúlyt fektetni és miért. Mindketten a Helsinki Egyetemen tanítunk, és több mint húsz évi nyelvtanítási tapasztalattal oktatunk magyar nyelvet főként finn anyanyelvű hallgatóknak minden nyelvi szinten. Jelen tanulmányunkban egyrészt saját készítésű, a gyakorlatban kipróbált és bevált feladatainkat és ötleteinket mutatjuk be a

megszólítások használatának tanítására, másrészt ismert MID-tankönyveknek a megszólítások tanításában jól alkalmazható feladataiból és szövegeiből is válogatunk, mivel ez utóbbiak jobban ismertek a magyart mint idegen nyelvet tanítók körében. Meggyőződésünk, hogy példáinkat nemcsak finn anyanyelvűeket tanítók hasznosíthatják, hanem olyan kollégák is, akik anyanyelvi háttérüket tekintve heterogén csoportokban tanítanak, illetve nem ismerik nyelvtanulóik anyanyelvének megszólítási rendszerét.

3.1. A köszönések tanítása

Bár nem a megszólítások közé tartoznak, a köszönések tanításánál (valószínűleg már a legelső órán) ki kell térnünk a tegezés–magázás kérdésére. Amint az 1. táblázatban látható, a kezdő szinten tanítandó köszönések és a tegezés–nemtegezés kérdése kéz a kézben jár, azaz egy adott köszönést általában vagy mindig tegezés vagy mindig magázás/önözés követ (vö. pl. Balázs 1993, 38–39. o.), kivéve a 2. oszlop néhány napszakokhoz kapcsolódó köszönését. Tehát nemcsak azt mondjuk el a hallgatóknak, hogy melyek az informális és melyek a formális köszönések, hanem konkrétan kitérünk szoros összefüggéseikre a tegezés és a magázás használatával.

1. táblázat. A köszönések és a tegezés–nemtegezés összefüggése

Tegezés	Gyakran (de nem mindig) magázás/önözés	Magázás/önözés
Szia!/Szervusz!	Jó reggelt (kívánok)!	Jó napot (kívánok)!
Sziasztok!/Szervusztok!	Jó éjszakát (kívánok)!	Jó estét (kívánok)!
Heló(sz((tok)))!	Jó éjt!	(Kezét) csókolom.
		Viszontlátásra!/Viszlát!

Forrás: Balázs 1993, 38–39. o. alapján saját készítésű táblázat

Erre a kérdésre fontos kitérni például a finn diákok esetében, mert míg a *szia/szervusz* köszönést a magyarban egyértelműen tegezés követi, ezek két finn megfelelőjét, a *hei* vagy *terve* üdvözlést tegezés és magázás is követheti, a harmadikat, a *moi* 'szia, heló' köszönést pedig tegezés követi. Nem ritkaság, hogy kezdő vagy akár középhaladó szinten álló finn anyanyelvű hallgatóinktól olyan e-mailt kapunk, amelyben – annak ellenére, hogy abban következetesen, a tanítottaknak

megfelelően magáznak bennünket, a tanáraikat – mégis a *szia* és a *keresztnev* párosításával kezdik az üdvözlést. A többes számú köszönési formák elkülönítése, mivel ilyenek nincsenek a finnben, szintén nagyon fontos a finnek, de sok más anyanyelvű diák számára is.

3.2. A tegezés és a nemtegezés tanítása

A nulláról induló, "A1" szintű órákon saját tananyagunkban a 4. leckétől kezdünk foglalkozni konkrétan a nemtegező formák tanításával, és ezen a szinten minden leckében van ehhez kapcsolódó feladat: az írásbeli feladatok mellett a diákok szóban kérdéseket alakítanak magázóvá (pl. a Wordwall szerencsekerekes játékaik segítségével egymást kérdezgetve, l. a példát az 1. ábrában). "Ismerkedés" témában nemcsak egymással, hanem a tanárral is interjút készítenének, szituációs gyakorlatokban ismétlik a magázó/önöző formákat stb. Amíg finnül a tanárt tegezik, magyarul már a kezdetektől igyekszünk hozzászoktatni őket a magázáshoz. Az *ön* és a *maga* használatával kapcsolatban eleinte elég egy leegyszerűsített szabályt tanítanunk (amely egyenesen következik a témával kapcsolatos felmérések eredményeiből, pl. Domonkosi 2002, 151–155. o.): az *ön* névmás kissé távolságtartó, de ismeretlenekkel használva udvariasnak tarthatjuk, a *maga* nem távolságtartó, de ismeretlenekkel udvariatlannak tűnhet. Később ez a kép árnyalható. Az interjúkészítés lehetőséget ad a köszönési formák gyakorlására is. Ezzel kapcsolatban a következtetезességét emeljük ki: fontos a tegezéshez és a magázáshoz megfelelő köszönési formák kiválasztása. A táblázatban összefoglalt köszönési formák közül csupán a *Kezét csókolom!*-ot nem tanítjuk aktívan. Ezzel kapcsolatban elegendőnek tartjuk a passzív nyelvtudást is, részben azért, mert a diákok egy része ezt a formát túl viccesnek vagy éppen irritálónak találja, részben pedig a többihez képest korlátozottabb használata miatt. A gyermek/fiatal-felnőtt/idős nő viszonylatban használt *Csókolom!* – *Szia!*/*Szervusz!* üdvözléspár azonban jó példa az aszimmetrikus magázás tanítására (l. később: 9. ábra).

"B1–2" szinten a fő hangsúlyt a szituációs gyakorlatokra helyezzük: orvos–beteg, ügyfél az utazási irodában, riporter–riportalan és hasonló helyzetekkel gyakorolják a diákok a megszólításokat. Hasznos lehet az is, ha például a Zoomon egy magyar ismerős jelentkezik be, akiről a lehető legtöbb információt próbálják megtudni a diákok – magázó/önöző formájú kérdések segítségével.

A bizonyosan nem csak a finnek számára nehéz többes számú magázást is jól lehet gyakoroltatni párbeszédekben. Egyik bevált gyakorlatunkban kártyákon helyszíneket osztunk ki, (könyvtárban, kávézóban, buszon, orvosnál, étteremben stb.), majd a diákok néhány perces felkészülés után, három fős csoportokban, olyan párbeszédet készítenek, amelyek az adott helyszínen elhangozhatnának. A párbeszédet előadják a diákok, és a többieknek ki kell találniuk, mely helyszínt

kapták a párbeszéd alkotói. A diákok által készített párbeszédetek egy része biztosan tartalmazni fog többes számú magázó formákat is.

1. ábra. Wordwall-feladat a nemtegezés gyakoroltatására

Forrás: URL1, saját készítésű feladat

Nem feledkezhethünk meg arról sem, hogy megtanítsuk a tegezés felajánlásának szabályait. Erre nagyszerű lehetőséget nyújt például a MagyarOK tankönyv (Szita–Pelcz 2016, 15. o.) alábbi feladata (l. 2. ábra). A feladat kapcsán meg lehet kérni a nyelvtanulókat, beszéljék meg kis csoportokban, mit gondolnak, ki ajánlhatja fel a tegeződést, majd tanári segítséggel megfogalmazhatjuk a szabályokat (vö. Deme, Grétsy, Wacha 1999. 101. o., 104. o.).

„C1” szinten például tolmácsórákon szoktuk gyakoroltatni a tegezés és magázás szabályait. Kísérő tolmácsolások gyakorlása során például az alábbi párbeszédet tolmácsoltatjuk a diákokkal (l. 3. ábra, részlet saját tananyagunkból). A finn turista mondatait szó szerint magyarra fordítottuk (piros színnel), hogy jól láthatók legyenek a két beszédpartner nyelvhasználatában való eltérések.

2. ábra. Tegeződés felajánlása a MagyarOK. Magyar nyelvkönyv B1+ 3. kötetének feladatában

c) Hallgassa meg újra a hangfelvételt, és egészítse ki a mondatokat!

~~Üdvözlöm a cégnél!~~ – Figyelj csak! – Nem ismerjük egymást valahonnan? – Hívj fel, ha végeztél! – Nahát, milyen kicsi a világ! – Tegeződünk, jó? – Várj csak! – Ne vicceld!

Gabi: Kovács Gabriella vagyok, marketingmenedzser. Üdvözlöm a cégnél!

Miklós: Köszönöm, nagyon kedves. Lénárd Miklós.?

Gabi: Nekem is ismerős az arca. Nem miskolci véletlenül?

Miklós: De igen. Igaz, az egyetemet már nem ott végeztem.

Gabi: Én is miskolci vagyok. Ott járt iskolába?

Miklós: Igen. Általános iskolába és középiskolába is.

Gabi: Hova?

Miklós: Az Ávasi Gimnáziumba. 2003-ban érettségiztem.

Gabi:? Én is az Ávasiban érettségiztem, de néhány évvel korábban. Az öcsém viszont 2003-ban végzett. Lehet, hogy ismered is. Kovács Bencének hívják.

Figyelj csak! Várj csak! Mondd csak!
⇒ barátságosabb felszólítás

Forrás: Szita–Pelcz 2016, 15. o.

3. ábra. Autóbérlés (feladat tolmácsórán)

Autóbérlés

Turista: No hei! 'Na szial!'

Ügymintézö: Jó napot kívánok! Miben lehetek a segítségére?

Turista: Haluaisin vuokrata auton. 'Szeretnék autót bérelni.'

Ügymintézö: Akkor jó helyre jött. Ez megbízható, régi cég, amelyet külföldön is sokan ismernek.

Turista: Kuulostaa hyvältä. Mä ajattelin käydä katsomassa Tokajin viinialuetta ja sit' sielt' ylös vuoristoon. 'Jól hangzik. Úgy gondoltam, megnézem a tokaji borvidéket, aztán irány a hegyekbe.'

Ügymintézö: Akkor a legészszerűbb, ha dzsipet bérel.

Turista: Joo, jeeppi on jees. Löytyyks' teiltä Chryslerin Cherokeeetä? Igen, a dzsip nagyon szupi. Van Chrysler Cherokeeetok?

Ügymintézö: Természetesen. Jó ízlése van. Hány napra van rá szüksége? (...)

Forrás: Saját készítésű tananyag

A fenti példával azt szeretnénk illusztrálni, hogy mennyire megnehezíti a tolmács munkáját, ha a két fél nyelvi regisztere nem azonos. Az autóbérlő cég magyar munkatársa magázó formát használ, a finn fél tegezést és nyelvi regisztere

szlenges. A tolmácsnak ezek között kell "harmóniát" kialakítania. Hasonló gyakorlatokat készítettünk utazási iroda, pénzváltás és egyéb témákban is. Mindegyiknél szolgáltató–ügyfél kapcsolatról van szó, és finnul várhatóan tegezést használnának a beszédpartnerek.

3.3. Kerülési stratégiák és a tetszikelés tanítása

A kerülési stratégiák tanítása is korán előkerül: az „A1” szinten pl. már a térben és időben való tájékozódással kapcsolatban: a Bocsánat, hol van a Kálvin tér? vagy az Elnézést, hány óra van? és hasonló udvarias kérdésekkel kapcsolatban, amelyekkel elkerülhető az igei személyragok, valamint az ön és a maga kifejezések használata. Ezeket például szituációs gyakorlatokkal lehet elsajítani, illetve drill formájában is gyakorolni. Magasabb, „B2” szinten a kerülési stratégiákat már összekapcsoljuk a feltételes mód használatával és a nominális kifejezésekkel (ez utóbbit l. alább), egyre bonyolultabb nyelvtani kifejezéseket alkalmazva például mondatátalakításos gyakorlatokkal: Bocsánat, hol van a Kálvin tér? >> Bocsánat/Elnézést, megmondaná, hol van a Kálvin tér? >> Bocsánat/Elnézést, meg tudná mondani, hol van a Kálvin tér? Bocsánat, legyen szíves megmondani... stb. Ugyanez gyakorolható szituációs gyakorlatként is és már csak a bonyolultabb formákat használva: pl. helyszín a bolt, az uszoda stb., ahol kereshető egy-egy áru vagy például az uszodában az öltöző. Hasonló gyakorlatok a kereszt- vagy becenevek hozzáadásával is elvégezhetők, ami egyben az ön vagy maga kerülésének stratégiáját is gyakoroltatja: Hány óra van? > Éva néni/Tanárnő, megmondaná/meg tudná mondani/ legyen szíves megmondani hány óra van. (A nominális formákat részletesebben l. a 3. 4. részben.)

4. ábra. A tetszikelés első megjelenése az órákon

5. d. Kielioppia. Tessék + infinitiivi.

Unkarissa *tetszik*-apuverbin imperatiivimuodon *tessék*:in ja infinitiivin kanssa voidaan ilmaista kohteliaita pyyntöjä. Tätä rakennetta käytetään silloin, kun aiotaan teititellä. Tämä rakenne on käytössä yleensä silloin, kun lapset puhuvat aikuiselle tai aikuinen puhuu vanhukselle, mutta käyttö on tällä hetkellä laajenemassa.

Esim.

Tessék *leülni*!
Tessék mondani, hány óra van?

Tessék *felöltözn*i!
(etuliite pysyy paikallaan)

Olkaa hyvä ja istuutukaa!
Olkaa hyvä ja sanokaa, paljonko kello on.
Olkaa hyvä ja pukeutukaa!

Forrás: Saját tananyag

A tetszikelés már "A1" szinten előkerül saját tananyagunkban (l. 4. ábra). Itt felhívjuk a figyelmet arra, hogy a *tessék + infinitívuszos* szerkezet a leggyakrabban gyerek és felnőtt, illetve felnőtt és idős ember között használatos, azonban a szerkezet használati köre Magyarországon napjainkban szélesedni látszik.

A tetszikelés "A.2.1" szinten a szórend tanítása kapcsán kerül újra elő, amikor segédigés szerkezetekkel ismerkedünk, pl. *Péter meg fogja enni a szendvicset* vagy *Le tetszik ülni?* Később párbeszédekben gyakoroljuk: beszélgetésben a buszon egy idős nénivel, orvosnál stb.

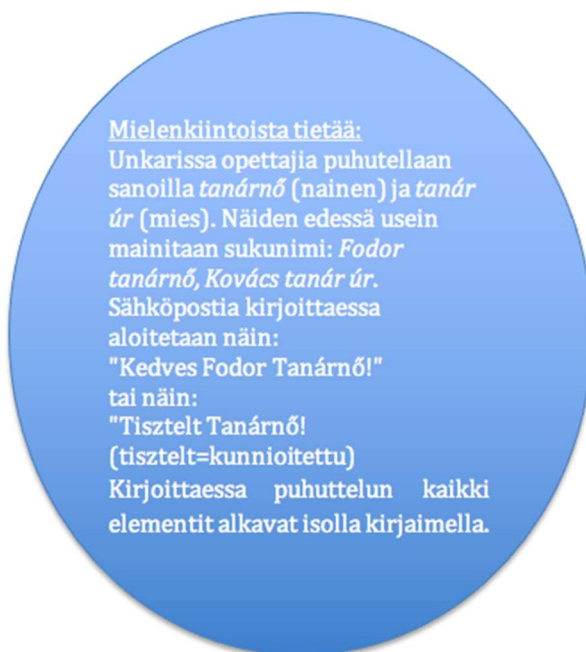
3.4. A nominális megszólítási formák tanításáról

Az alapok elsajátítása már a kezdő szinten történik. Az első melléknevek tanításakor (kedves, drága) rögtön ki lehet térni főnévi használatukra és a kedveskedő megszólításokra: kedvesem, drágám. (Csak említés szintjén vagy néhány példa erejéig, mert a birtokos személyjeleket ekkor még nem tanulták.) Néhány példát érdemes említeni használati területükre (család, barátok, de pl. piacon is). Ez ugyanis – magyarázat nélkül – egy magyarul tanuló, az ismeretlenekkel nagyobb távolságot tartó finn számára nagyon furcsának tűnhet. Az első említés után egy-két órával megtanítjuk a diákoknak, hogyan szólítják általában a tanárt magyar nyelvterületen (l. 5. ábra). Az ábra a következő információkat tartalmazza: "A tanárokat Magyarországon *tanárnőnek* (nő) és *tanár úrnak* (férfi) szólítjuk. Ezek előtt gyakran említjük a vezetéknévet is: *Fodor tanárnő, Kovács tanár úr*. Az e-maileket így kezdjük: *Kedves Fodor Tanárnő!* vagy *Tisztelt Tanárnő!* (A *tisztelt* finnül *kunnioitettu*.) Írásban a megszólítás minden elemét nagy betűvel kezdjük."

Ugyanekkor már említjük az órán, hogy az *úr/uram, hölgyem, asszonyom* használata a magyarban bizonyos szituációkban természetes (pl. szolgáltatások, orvos–beteg, rendőr–járókelő viszonylat) szemben a finn nyelvvel, amelyben rendkívül ritka.

A nevek és a becenevek használatára külön hangsúlyt fektetünk. A finn nyelvben ugyanis a néven szólítás más európai nyelvekhez viszonyítva ritka; általában olyan kommunikációs helyzetekben jelenik meg, mint például többszereplős beszélgetésekben beszélgetőpartner váltásakor vagy témaváltás esetén, illetve pl. a tévében a valóságshow-kban a sikeres versenyzők dicsérése során (Seppänen 1989, Lappalainen 2015, 85-86. o., Lappalainen–Vecsernyés megj. alatt). A beceneveket pedig főleg családi körben használják; munkahelyen, baráti, ismerősi, szomszédi kapcsolatokban ezek ritkábbak. Kivételként említhetjük, hogy a férfi sportolók gyakran kapnak becenevet és nyilvánosan is azon emlegetik őket (URL2.). A becenevek a finnben azért is ritkábbak, mert viszonylag hamar önálló névvé válnak és belekerülnek a hivatalos névrendszerbe, mint például a Kristiina névből rövidült Tiina vagy a Ma(a)ria névből keletkezett Marika, Maikki, Maija, Maiju stb.

5. ábra. A tanárok megszólításával foglalkozó rész tananyagunkban

Forrás: Saját tananyag

Saját tananyagainkban már kezdő szinten áttekintjük a leggyakoribb magyar férfi- és női neveket, ill. azok beceneveit. Kezdő, A1-es szintű tananyagunkban található az alábbi táblázat (2. táblázat).

A nem magyar anyanyelvűek számára nehézségeket okozhat, ha egy szövegben, párbeszédben stb. ugyanazt a személyt hol Istvánnak, hol Pistának nevezik, illetve gyakran azt sem tudják, férfiről vagy nőről van-e szó. Különösen nehéz a keresztnévtől hangalakjukban lényegesen eltérő becenevek felismerése. Bármely tananyagból tanítunk is, minden alkalommal, amikor abban beceneves megszólítással találkozunk, feltétlen térjünk ki az adott becenév eredetijére, arra, milyen nemű személy szokta kapni ezt a nevet, és hogy a becenév használata milyen szituációkban természetes a magyarok számára. Szerencsére több ismert magyar nyelvkönyvünk bővelkedik a becenévi megszólítást tartalmazó párbeszédekben (l. pl. a 6–7. ábrát), ami kiváló lehetőséget ad a becenevek használati szabályainak tanítására. Órán egy vicces feladattal törkesszünk arra, hogy a hallgatók jobban megjegyezzék a becenevek használatának kiemelt szerepét a magyar nyelvben: a finn hallgatók nevéből magyar becenévképzőkkel szoktunk beceneveket készíteni.

2. táblázat. Magyar keresztnévek és becenevek 2021-ben.

férfinév	becenév/lempinimi	női név	becenév/lempinimi
YLEISIMMÄT 2021 A leggyakoribb keresztnévek 2021-ben			
László	Laci, Lackó, Lacus	Mária	Marcsi, Marika
István	Isti, Pisti, Pista, Pityu	Erzsébet	Erzsi(ke), Bözsi
József	Józsi, Jóska, Joci	Katalin	Kati(ka), Katus, Kató
Zoltán	Zoli, Zozó	Éva	Évi(ke), Vica
János	Jani, Jancsi	Ilona	Ilus, Lonci
SUOSITUIMMAT 2021 A legkedveltebb (újszülötteknek adott) nevek 2021-ben			
Levente	Levi	Hanna	Hannácska
Máté	Mátéka	Zsó	Zozi, Zuzu
Dominik	Domi(ka)	Anna	Ancsi, Annus, Ani, Panna
Bence	Benci, Bencéske	Léna	Léni, Lénus
Olivér	Oli(ka), Olivérke	Luca	Lucácska, Lucus

Forrás: az URL3, URL4 és URL5 felhasználásával készült saját tananyag

6. ábra. Feladatrészlet a MagyarOK. Magyar nyelvkönyv A2+ 2. kötetéből

b) Egészítse ki a szöveget múlt idejű igékkel! Ellenőrizze megoldásait a hangfelvétellel!

Laci: Szia, Ágota-Marietta! Fáradtnak tűnsz. Csak nincs valami baj?

Ágota-Marietta: Szia, Laci! Nem, ahogy, minden rendben. Csak üzleti úton voltam a Fülöp-szigeteken, és éjjel háromkor érkeztem (érkezik) haza. Egy fél napot (késik) a gép! Tizenkét órát (várakozik) a manilai reptéren.

Forrás: Szita-Pelcz 2014, 96. o.

7. ábra. Feladat a Lépésenként magyarul 1. könyvből

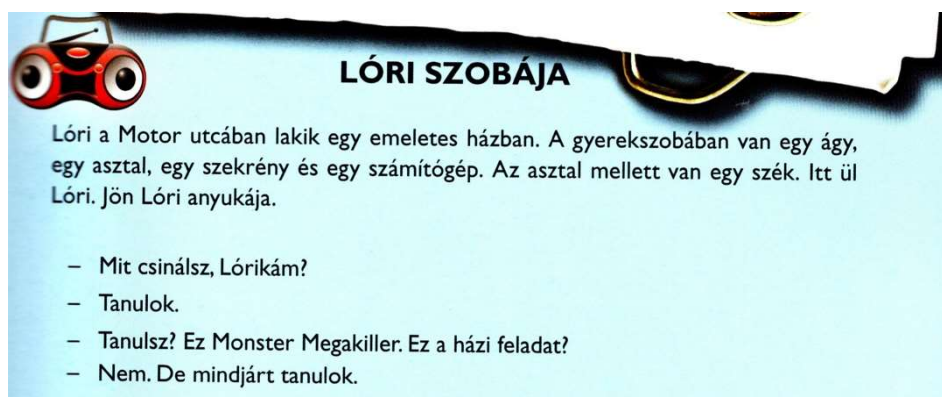
c)

- Szia, Kati! Szia, Andris!
- Szia, Robi! Megyünk teniszezni. Te nem jössz?
- Nincs kedvem teniszezni, mert fáj a karom.

Forrás: Durst 2017, 242. o. 2.1. feladat c. rész

Amennyiben a becenevet birtokos személyjelekkel használjuk, fokozottabb kedveskedést vagy ironikus árnyalatot érhetünk el. Ennek a jelenségnek a tanításra adhat aprópót pl. a 8. ábrában látható olvasmány feldolgozása – szintén már A1-es szinten.

8. ábra. Megszólítás beceneven birtokos személyjellel

Forrás: Durst 2013, 17. o.

A nevek és becenevek tanításán túl foglalkoznunk kell az egyéb nominális megszólításokkal is. Mindig érdemes felhívni a figyelmet a nominális megszólítás használati körére, ha az általunk használt tananyagban találkozunk vele. Az alábbiakban (l. 9–11. ábra) láthatunk egy-egy példát különböző magyar nyelvkönyvekből, amelyek aprópóján foglalkozhatunk az egyéb nominális megszólításokkal.

Ha az általunk használt tankönyvben csak kevés nominális forma szerepel a neveken és beceneveken kívül, a Halló, itt Magyarország II. nyelvkönyvben nagyon sok ilyen található; ez a tankönyv egyébként számos, a megszólítások tekintetében napjainkban is jól használható párbeszédmintával szolgál. Annak ellenére, hogy bizonyos formák ma már ritkábbak, elavultnak számíthatnak, például egy munkahelyen folyó beszélgetésben a „kisasszony” megszólítás (Erdős–Prileszky 2002, 108. o.), a tankönyv számos olyan szituációt mutat be, amelyben tipikusan előfordulnak olyan nominális megszólítások, amelyek ismerete hasznos és fontos a nyelvtanuló számára. Ezeket a párbeszédet érdemes, akár tömbösítve is, megismertetni és kielemezni a nyelvtanulókkal. Ahogyan korábban is megállapítottuk, a tankönyvek nem mindig tudnak lépést tartani a megszólítások szabályainak gyors változásaival. Ha az általunk használt tankönyvben található megszólításhasználat elavult, ami nem egyedi probléma, annak aprópóján beszélhetünk az utóbbi néhány évtized élőnyelvi változásairól, és felhívhatjuk a figyelmet a napjainkban használatos alakra. A 9. ábrán egy példát találhatunk az aszimmetrikus

megszólításra: a fiatal lány *Csókolom!*-mal köszön, magázza és nénizi az idősebbet, aki pedig *Szervusz*-szal köszön vissza és tegezi őt. A 10. ábra az *uram* megszólítást mutatja be eladó és vevő kapcsolatban, a 11. pedig a *drágám* használatát idősebb hölgy részéről egy nála jóval fiatalabbal kapcsolatosan.

9. ábra. „Néni” megszólítás az Unkaria helposti egy párbeszédében

- Csókolom, Mari néni!
- Szervusz, Móni! Hogy vagy?
- Köszönöm, jól. És Mari néni hogy van?
- Köszönöm, jól (vagyok).

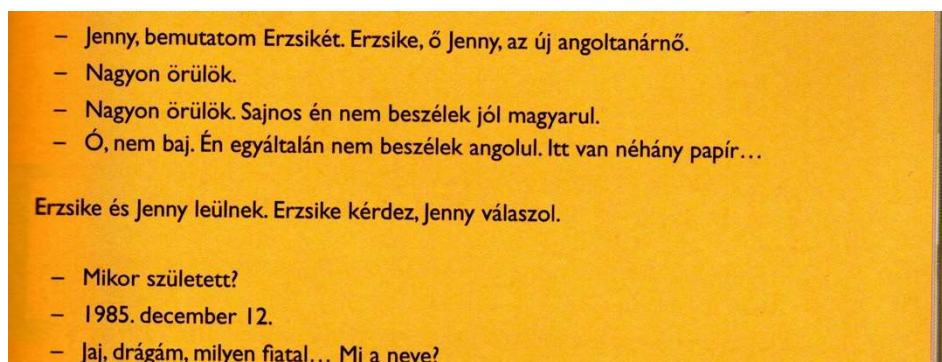
Forrás: Markus-Vecsernyés-Wichmann 2012, 15. o.

10. ábra. „Uram” megszólítás a Lépésenként magyarul 1. könyvben (részlet)

FÉRFI	– Lehet, hogy otthon van a pénztárcám?
ELADÓ	– Elnézést, de...
FÉRFI	– Egy pillanat... De utána az étteremben én fizettem.
NŐ	– Igen. Akkor lehet, hogy az étteremben hagytad a pénztárcát?
FÉRFI	– Ó, akkor biztos ellopta már valaki...
NŐ	– Hát, lehet...
ELADÓ	– Elnézést, uram, de mi az a kezében?
FÉRFI	– Ja, a pénztárca!

Forrás: Durst 2017, 187. o.

11. ábra. „Drágám” megszólítás a *Hungarian the easy way 1.* tankönyvben
(olvasmányrészlet)

Forrás: Durst 2013, 27. o.

A finnben a nemspecifikus foglalkozásnevek és megszólítások részben elavultak, részben tudatosan próbálják eltávolítani őket a nyelvből (pl. *opettaja* 'tanár' és *opettajatar* 'tanárnő' – ez utóbbi teljesen elavult). Míg 1950-ben a nemre utaló foglalkozások száma 700 körül volt, 1990-re ez 500 körülire csökkent (Engelberg 1998, 76. o.) A nemre utaló egyéb, eredetileg a *mies* 'férfi' szót tartalmazó foglalkozásnevektől továbbra is igyekeznek megszabadulni, például a *lehtimies* 'újságíró' (szó szerint: újságférfi) helyett mára a *toimittaja* 'szerkesztő' szó terjedt el 'újságíró' jelentésben is. Ezért a diákoknak nem könnyű megérteniük, illetve elsajátítaniuk a magyar nemspecifikus foglalkozásnevek használatát megszólításként.

„Az orvosnál” gyakori téma a nyelvkönyvekben, például a testrésznevek és a birtokos személyjelek használatával egybekötve. „B2” szinten, e téma ismétlésekor vagy a témával kapcsolatos kisebb fordításoknál, esetleg tolmácsolás gyakorlásakor ezt a megszólítások, üdvözlések, udvariassági formák tanítására is felhasználhatjuk. Érdeemes kitérni a nem szempontjából semleges foglalkozásnevek (pl. *orvos*, *tanár*, *ápoló*), illetve a nemspecifikus megszólítások közötti eltérésre is (az orvos – doktornő/doktor úr, tanár – tanárnő/tanár úr, ápoló – nővérke közötti különbségre).

A 12. ábra párbeszéd-részlete több köszönési formát és megszólítást is tartalmaz, látható benne nem egyenrangú üdvözlés (*Jó napot kívánok!* – *Jó napot*; *doktornő* – *Szabó néni*), kerülési stratégia a megszólításban (*Mi a panasza?* *Láza nincs?*), nemspecifikus megszólítás (*nővérke*) és udvarias kérdés is (*legyen szíves*).

12. ábra. Orvosnál

- *Jó napot kívánok, doktornő!*
- *Jó napot, Szabó néni! Foglaljon helyet! Mi a panasza?*
- *Nagyon meg vagyok fázva. Sokat köhögök, folyik az orrom. Fáj a torkom, a fejem és a hátam is.*
- *Láza nincs?*
- *Sajnos eltörött a lázmérőnk, de az éjszaka nagyon kiizzadtam. A homlokom és a testem még mindig nagyon melegnek érzem.*
- *Nővérke, mérje meg a beteg lázát, legyen szíves!...*

Forrás: részlet saját tananyagból

A megszólítások „C1” szinten gyakorolhatók hivatalos levelek írásával és hivatalos beszédek fordításával is. A magyar nyelv írásbeli használatával kapcsolatos órákon többek között ösztöndíjkérelmek írását gyakoroljuk, például magyar nyelvű irodalmi mű idegennyelvi fordítására „pályázunk” ösztöndíjat. Próbálunk eligazítást adni a megfelelő szófordulatok alkalmazásában. A 13. ábra rövid példa egy ösztöndíjpályázat imitálására.

13. ábra. Ösztöndíjpályázat imitálása

Műfordítói Alapítvány

Móry Zsuzsanna elnök

Tisztelt Elnök Asszony!

Örömmel értesültem ... Tisztelettel megpályázom... Engedje meg Elnök Asszony, hogy bemutassam egy, már elkészült fordításomat...
....Remélem, hogy Elnök Asszony támogatásra érdemesnek tartja fordítástervemet...

Forrás: saját tananyag

A fordítás- és tolmácsolásórákon hivatalos, illetve kötetlenebb beszédeket is fordítanak vagy tolmácsolnak a hallgatók, vagy eljátszák a kísérőtolmács szerepét különböző ügyek intézésekor (orvosnál, bankban, bérletvásárláskor, biztosítónál, autóbérlésnél stb.). A kellően udvarias forma megtanítására nagy figyelmet kell

fordítani, ugyanis a diákok tapasztalata szerint a magyarországi hivatalos ügyintézés is megnehezedhet, ha a megszólítások és a tegezés/magázás használata nem megfelelő.

4. Összegzés

A megszólítások gondot okoz(hat)nak az anyanyelvi beszélőnek is, ezért használati szabályaiknak tanítását, gyakoroltatását már az alapoknál érdemes elkezdeni a MID tanításban. A rendelkezésre álló tananyagok a tegezés és a nemtegezés szabályaira fektetik a hangsúlyt, amely fontos része a témának, de a nominális megszólítások fontosságáról sem szabad megfeledkeznünk. Kezdhetjük például azzal, hogyan szólítsák meg a diákok tanáraikat, mert ez a gyakori órai használat miatt jól megtanulható, s akkor talán már nem lesz annyira idegen számukra a többi nominális megszólítás sem. Bárhol is fordul elő nominális megszólítás az általunk használt tananyagban, érdemes felhívni rá a figyelmet, egy kis „kitérőt” tenni, tisztázni használati körét. Ne felejtsük el említeni, hogy a megszólítások használatának szabályai eltérhetnek a városban és vidéken, Magyarországon és a határon túli magyarok nyelvhasználatában. Az összegyűjtött és itt bemutatott példák és gyakorlatok segítséget nyújthatnak a MID tanároknak a megszólítások bemutatására, illetve a diákokkal való gyakoroltatásukra. Mi, tanárok azonban csak fogódzók tudunk adni hallgatóinknak, a megfelelő megszólítási formát a gyakorlatban, magyar nyelvterületen tudják a legjobban elsajátatítani – azzal a megszorítással, hogy az anyanyelvi beszélők is küzdenek némi bizonytalansággal a megszólítások változó világában.

Irodalom

1. Anaja, Markus 2021. *Protokollaopas maanpuolustajalle*. Helsinki: Sotilasperinteen seura ry. <https://maanpuolustusmitali.fi/wp-content/uploads/2021/09/Maanpuolustustajan-protokollaopas.pdf>.
2. Balázs Géza 1993. *Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben*. Nyelvtudomány Értekezések 137. Budapest: Akadémiai Kiadó.
3. Bencze Lóránt 2005. Politeness in Hungary: Uncertainty in a changing society. In: Kickey, Leo – Stewart, Miranda eds. *Politeness in Europe*. Clevedon: Multilingual Matters. pp. 237–246.
4. Deme László – Grétsy László – Wacha Imre szerk. 1999. *Nyelvi illemtan*. Budapest: Szemimpex Kiadó.
5. Domonkosi Ágnes 2002. *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 79. Debrecen: A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete.
6. Domonkosi Ágnes 2010. Variability in Hungarian address forms. *Acta Linguistica Hungarica* 57. pp. 29–52.

7. Domonkosi Ágnes 2018. The Socio-Cultural Values of Hungarian V forms of Address. *ERUDITIO-EDUCATIO* 13(3), pp. 61–72.
8. Durst Péter 2017. *Lépésenként magyarul 1. Magyar nyelvkönyv kezdőknek*. Szerzői kiadás.
9. Durst Péter 2013. *Hungarian the easy way 1. Coursebook*. Design Kiadó.
10. Engelberg, Mila 1998. Sukupuolistuneet ammattinimikkeet. *Virittäjä* 1/1998, 74–92. o.
11. Erdős József – Prileszky Csilla 2002. *Halló, itt Magyarország II.* Negyedik, javított kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
12. Isosävi, Johanna – Lappalainen, Hanna 2015: Johdanto. In: Isosävi, Johanna – Lappalainen, Hanna szerk. *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*. Helsinki: Finnish Literature Society. 9–13. o.
13. Isosävi, Johanna – Vecsernyés Ildikó 2022. Addressing, greeting and related gestures in the opening sequences of Finnish, French and Hungarian YouTube videos. *Contrastive pragmatics: a cross-cultural disciplinary journal* 7/35. pp. 1–34.
14. Koutny, Ilona 2009. Rendszerváltozás – nyelvi változás. *THL2* (1–2). 79–90. o. http://real.mtak.hu/74773/1/THL2_2009_1-2_079-090.pdf.
15. Kovács Magdolna – Tánczos, Outi 2015. Hapuilua pimeässä? Unkarin muuttuvat puhuttelukäytännöt. In: Isosävi, Johanna – Lappalainen, Hanna szerk. *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*. Helsinki: Finnish Literature Society. 241–261. o.
16. Lappalainen, Hanna 2015. Sinä vai te vai sekä että? Puhuttelukäytännöt suomen kielessä. In: Isosävi, Johanna – Lappalainen, Hanna szerk. *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*. Helsinki: Finnish Literature Society. 72–104. o.
17. Lappalainen, Hanna – Ildikó Vecsernyés (megj. alatt). Comparing address practices in the Finnish and Hungarian ‘Got Talent’ TV programmes. In: Baumgarten, Nicole – Vismans, Roel szerk. *Forms of address in contrastive contexts. Topics in address research*. Amsterdam: John Benjamins.
18. Markus, Kaija – Vecsernyés Ildikó – Wichmann, Irene 2021. *Unkaria helposti 1*. Porvoo: Suomi–Unkari Seura.
19. Maróti Orsolya 2019. Politeness and pragmatic competence in teaching Hungarian as a second language: successes and pitfalls. In: Szende Thomas – Alao, Georges eds. *Pragmatic and cross-cultural competences: Focus on politeness*. Bruxelles, Bern, Berlin, New York, Oxford, Wien: Peter Lang. pp. 187–203.
20. Maticsák Sándor 1996. Megszólítás, köszönés és névhasználat a finn és magyar nyelvkönyvekben. In: Keresztes László – Maticsák Sándor szerk. *Finnisch-ugrische kontrastive Untersuchungen II. Universität Jyväskylä*. Hungarologische Beiträge 6. 151–161. o.
21. Paunonen, Heikki 2010. Kun Suomi siirtyi sinutteluun. Suomalaisten puhuttelutapojen murroksesta 1970-luvulla. In: Lappalainen, Hanna – Sorjonen, Marja-Leena – Vilkkuna, Maria szerk. *Kielellä on merkitystä: näkökulmia kielipoliittikkaan*. 325–368. o.

22. Seppänen, Eeva-Leena 1989. Henkilöön viittaaminen puhetilanteessa. In: Auli Hakulinen szerk. *Suomalaisen keskustelun keinoja 1*, (Kieli 4). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 195–222. o.
23. Sólyom, Erika 2011. Linguistic address systems in post-1989 Hungarian urban discourse. In: Steven Tötösy de Zepetnek – Louise O. Vasvári eds. *Comparative Hungarian Cultural Studies*. West Lafayette: Purdue University Press. pp. 284–294.
24. Szita Szilvia – Pelcz Katalin 2014. *MagyarOK. Magyar nyelvkönyv A2+ 2. kötet*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
25. Szita Szilvia – Pelcz Katalin 2016. *MagyarOK Magyar nyelvkönyv B1+ 3. kötet*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
26. Varga Judit 1996. A magyar és finn udvariassági stratégiáról: a magyar és a finn megszólítási módok. In: Keresztes László – Maticsák Sándor szerk. *Finnisch-ugrische kontrastive Untersuchungen II. Universität Jyväskylä*. Hungarologische Beiträge 6. 105–115. o.
27. URL1: <https://wordwall.net/hu> (letöltés ideje: 2022. május 23.)
28. URL2: Susanna Pekkarinen: Miesurheilijoita ylistetään mörköinä, enkeleinä ja jättiläisinä – naisista tunnetuin on Äitee, ja professorin mielestä se kertoo asenteistamme <https://yle.fi/uutiset/3-12203203> (letöltés ideje: 2022. június 23.)
29. URL3: <https://nyilvantarto.hu/hu/statistikak?stat=kozerdeku> (letöltés ideje: 2022. június 23.)
30. URL4: <http://magyarnevek.hu/nevek/utonevstatisztika> (letöltés ideje: 2022. június 23.)
31. URL5: <https://nevekneked.hu/> (letöltés ideje: 2022. június 23.)

References

1. Anaja, Markus 2021. *Protokollaopas maanpuolustajalle [Protocol guide for national defenders]*. Helsinki: Sotilasperinteen seura ry. <https://maanpuolustusmitali.fi/wp-content/uploads/2021/09/Maanpuolustustajan-protokollaopas.pdf>. (In Finnish).
2. Balázs Géza 1993. *Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben [Phatic elements in the Hungarian language]*. Nyelvtudomány Értekezések 137. Budapest: Akadémiai Kiadó (In Hungarian).
3. Bencze Lóránt 2005. Politeness in Hungary: Uncertainty in a changing society. In: Kickey, Leo – Stewart, Miranda eds. *Politeness in Europe*. Clevedon: Multilingual Matters. pp. 237–246.
4. Deme László – Grétsy László – Wacha Imre szerk. 1999. *Nyelvi illemtan [Linguistic etiquette]*. Budapest: Szemimpex Kiadó (In Hungarian).
5. Domonkosi Ágnes 2002. *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban [Address forms and elements referring to the interlocutor used in Hungarian]*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 79. Debrecen: A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete (In Hungarian).

6. Domonkosi Ágnes 2010. Variability in Hungarian address forms. *Acta Linguistica Hungarica* 57. pp. 29–52.
7. Domonkosi Ágnes 2018. The Socio-Cultural Values of Hungarian V forms of Address. *ERUDITIO-EDUCATIO* 13(3), pp. 61–72.
8. Durst Péter 2013. *Hungarian the easy way 1. Coursebook*. Design Kiadó.
9. Durst Péter 2017. *Lépésenként magyarul 1. Magyar nyelvkönyv kezdőknek. [Hungarian: Step by step. Hungarian coursebook for beginners]*. Szerzői kiadás (In Hungarian).
10. Engelberg, Mila 1998. Sukupuolistuneet ammattinimikkeet [Gendered occupational terms]. *Virittäjä* 1/1998, 74–92. (In Finnish).
11. Erdős József – Prileszky Csilla 2002. *Halló, itt Magyarország II. [Hallo, this is Hungary]*. Negyedik, javított kiadás. Akadémiai Kiadó (In Hungarian).
12. Isosävi, Johanna – Lappalainen, Hanna 2015: Johdanto [Introduction]. In: Isosävi, Johanna és Lappalainen, Hanna szerk. *Saako sinutella vai täytyykö teitillä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä [Addressing people with T or V? Studies on address practices in European languages]*. Helsinki: Finnish Literature Society. 9–13. (In Finnish).
13. Isosävi, Johanna – Vecsernyés Ildikó 2022. Addressing, greeting and related gestures in the opening sequences of Finnish, French and Hungarian YouTube videos. In: *Contrastive pragmatics: a cross-cultural disciplinary journal* 7/35. 1–34.
14. Koutny, Ilona 2009. Rendszerváltozás – nyelvi változás [Hungarian political system change – changes in language]. *THL2* (1–2). pp. 79–90.
http://real.mtak.hu/74773/1/THL2_2009_1-2_079-090.pdf (In Hungarian).
15. Kovács Magdolna – Tánzos, Outi 2015. Hapuillua pimeässä? Unkarin muuttuvat puhuttelukäytännöt [Fumbling in the dark? Changing addressing practices in Hungarian]. In: Isosävi, Johanna és Lappalainen, Hanna szerk. *Saako sinutella vai täytyykö teitillä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä [Addressing people with T or V? Studies on address practices in European languages]*. Helsinki: Finnish Literature Society. 241–261. (In Finnish).
16. Lappalainen, Hanna 2015. Sinä vai te vai sekä että? Puhuttelukäytännöt suomen kielessä [T or V or both? Addressing practices in Finnish]. In: Isosävi, Johanna és Lappalainen, Hanna szerk. *Saako sinutella vai täytyykö teitillä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä [Addressing people with T or V? Studies on address practices in European languages]*. Helsinki: Finnish Literature Society. 72–104. (In Finnish).
17. Lappalainen, Hanna – Ildikó Vecsernyés (in press). Comparing address practices in the Finnish and Hungarian ‘Got Talent’ TV programmes. In: Baumgarten, Nicole – Vismans, Roel eds. *Forms of address in contrastive contexts. Topics in address research*. Amsterdam: John Benjamins.
18. Markus, Kaija –Vecsernyés Ildikó –Wichmann, Irene 2021. *Unkaria helposti 1. [Easy Hungarian 1.]*. Porvoo: Suomi-Unkari Seura (In Finnish).
19. Maróti Orsolya 2019. Politeness and pragmatic competence in teaching Hungarian as a second language: successes and pitfalls. In: Szende Thomas – Alao, Georges eds. *Pragmatic and cross-cultural competences: Focus on politeness*. Peter Lang. Bruxelles, Bern, Berlin, New York, Oxford, Wien. pp. 187–203.

20. Maticsák Sándor 1996. Megszólítás, köszönés és névhasználat a finn és magyar nyelvkönyvekben [Addressing, greeting and use of names in Finnish and Hungarian language books]. In: Keresztes László – Maticsák Sándor szerk. *Finnisch-ugrische kontrastive Untersuchungen II [Finno-Ugrian Contrastive Research II]*. Universität Jyväskylä. Hungarologische Beiträge 6. 151–161. o. (In Hungarian).
21. Paunonen, Heikki 2010. Kun Suomi siirtyi sinutteluun. Suomalaisten puhuttelutapojen murroksesta 1970-luvulla [When Finland switched over to using T. On the change of Finnish addressing practices in the 1970s]. In: Lappalainen, Hanna – Sorjonen, Marja-Leena – Vilkuna, Maria szerk. *Kielellä on merkitystä: näkökulmia kielipolitiikkaan [Language matters: aspects of language policy]*. 325–368. (In Finnish).
22. Seppänen, Eeva-Leena 1989. Henkilöön viittaaminen puhetilanteessa [Person references during conversations]. In: Auli Hakulinen szerk. *Suomalaisen keskustelun keinoja 1 [Means of discourse in the Finnish language 1]* (Kieli 4). Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos (In Finnish). 195–222.
23. Sólyom, Erika 2011: Linguistic address systems in post-1989 Hungarian urban discourse. In: Steven Tötösy de Zepetnek – Louise O. Vasvári eds. *Comparative Hungarian Cultural Studies*. West Lafayette: Purdue University Press. pp. 284–294.
24. Szita Szilvia – Pelcz Katalin 2014. *MagyarOK. Magyar nyelvkönyv A2+ 2. kötet [MagyarOK. Hungarian coursebook A2+ Part 2]*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem (In Hungarian).
25. Szita Szilvia – Pelcz Katalin 2016. *MagyarOK Magyar nyelvkönyv B1+ 3. kötet [MagyarOK. Hungarian coursebook B1+ Part 3]*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem (In Hungarian).
26. Varga Judit 1996. A magyar és finn udvariassági stratégiáról: a magyar és a finn megszólítási módok [On the strategies of Hungarian and Finnish politeness: address forms in Hungarian and Finnish]. In: Keresztes László – Maticsák Sándor szerk. *Finnisch-ugrische kontrastive Untersuchungen II. [Finno-Ugrian Contrastive Research II]* Universität Jyväskylä. Hungarologische Beiträge 6. 105–115. o. (In Hungarian).
27. URL1: <https://wordwall.net/hu> (Accessed: 23.05.2022.)
28. URL2: Susanna Pekkarinen: Miesurheilijoita ylistetään mörköinä, enkeleinä ja jättiläisinä – naisista tunnetuin on Äitee, ja professorin mielestä se kertoo asenteistamme [Male athletes are praised as bogey-men, angels or giants – the most famous female is The Mum, and according to the professor it tells about our attitudes]. <https://yle.fi/uutiset/3-12203203> (Accessed: 23.06.2022.)
29. URL3: <https://nyilvantarto.hu/hu/statisztikak?stat=kozerdeku> (In Hungarian). (Accessed: 23.06.2022.)
30. URL4: <http://magyarnevek.hu/nevek/utonevstatisztika> (In Hungarian). (Accessed: 23.06.2022.)
31. URL5: <https://nevektut.hu/> (In Hungarian). (Accessed: 23.06.2022.)

A magyar megszólítások és köszönési formák tanítása (nem csak) finneknek

Vecsernyés Ildikó, PhD ösztöndíjas. Helsinki Egyetem (Helsingin yliopisto), nyelvtanár; ildiko.vecsernyes@helsinki.fi, ORCID: 0000-0002-0713-5771.

Kovács Magdolna, docens/hab., PhD.. Helsinki Egyetem (Helsingin yliopisto); magdolna.kovacs@helsinki.fi, ORCID: 0000-0001-7999-9950.

A megfelelő megszólítási és köszönési formák kiválasztása az anyanyelvi beszélők számára sem egyszerű, különösen az utóbbi 30 évben történt élőnyelvi változások következményeképpen. A sikeres kommunikáció megvalósulásának érdekében a tegezés, magázás, önözés és a nominális formák (többek között a kereszt- és becenevek, pozícióra utaló megszólítások, foglalkozásnevek, kedveskedő formák) megismertetése és elsajátíttatása fontos helyet foglal el a magyar mint idegen nyelv tanításában. A megszólítások eszköztárának és használati szabályainak elsajátítása a hallgatók pragmatikai kompetenciáját fejleszti. A megszólításokat érintő, viszonylag gyorsnak mondható változásokkal a nyelvkönyveknek sem könnyű lépést tartaniuk, ezért általában a tanáron múlik, mennyire igyekszik átadni az élőnyelvi változásokat, illetve legalább fogódzókat nyújtani hozzájuk.

A megszólítások tanítására különösen nagy hangsúlyt kell fektetni a skandináv kultúrkörhöz tartozó finn anyanyelvűek tanításában. A magázás ugyan létezik a finn nyelvben, de meglehetősen ritkán használják, olyannyira, hogy a fiatalabb generációk számára nehézségeket okozhat a gyakorlatban. A finn nyelvben, ahogyan azt több kutatás is bizonyítja, a kereszt- és becenevek, illetve a kedveskedő elnevezések használata viszonylag ritka, és annak egészen más szabályai vannak, mint a magyarban. A (hivatali) ranggal járó megszólítások esetében kiemelten nehéz a tanár dolga: a finnben ezeket meglehetősen ritkán használják, sőt nemegyszer gúnyos, csúfolódó árnyalatot kaphatnak. Ezért külön figyelmet kell szentelni a tanárok és a(z egyetemi) hivatali bürokráciában dolgozók megszólítására, hiszen a hallgatók egy része Magyarországon folytatja nyelvi tanulmányait.

Bár a köszönések nem szerves részei a megszólításoknak, a tegezés–magázás témakörét indikálhatják, illetve bizonyos hivatalos megszólítások – különösen írásbeli formában és ismeretlen személy megszólításakor (pl. *Tisztelt Elnök Asszony!*) – általában magázással járnak. Nyelvtanárként azt sem lehet eleget hangsúlyozni, hogy a magyar köszönések egy része – konkrét, tegezésre vagy magázásra utaló formai elem nélkül is – informális, tegezést indikáló (pl. a *szia*, *szervusz*), másik része pedig formális (pl. *Jó napot kívánok!*, *Viszontlátásra!*), így szinte mindig nemtegező formákkal jár együtt. A formális köszönések megtanítására külön hangsúlyt kellene fordítani azoknál a diákoknál, akiknek anyanyelvében ritkábban használnak ilyeneket.

Tanulmányunkban az élőnyelvi kutatások alapján leszűrt következtetések figyelembevételével gyakorlati példákat, ötleteket mutatunk be a megszólítások fontos jellemzőinek MID tanításához – részben a korábban megjelent nyelvkönyvekre, részben saját anyagainkra építve. A hagyományos módszerek (fordítási, tolmácsolási feladatok) mellett modern, sokszor játékos feladatokat fejlesztettünk ki sokéves nyelvtanári pályánk során. Példáink inspirálhatják a nem finn anyanyelvűeknek tanító MID tanárokat is – tanítványaik nyelvi hátterének figyelembe vételével – saját anyagok összeállítására.

Kulcsszavak: *megszólítások, köszönési formák, nyelvtanítás, pragmatikai kompetencia, magyar, finn*

Вивчення угорських форм звертання та вітання для фінів (і не тільки)

Ілдіко Вечерньєш, аспірантка. Гельсінський університет, викладач-мовник; ildiko.vecsernyes@helsinki.fi, ORCID: 0000-0002-0713-5771.

Магдолна Ковач, доцент, доктор габілітований. Гельсінський університет; magdolna.kovacs@helsinki.fi, ORCID: 0000-0001-7999-9950.

Вибір відповідних форм звертання і вітання є непростим завданням навіть для користувачів рідної мови, особливо внаслідок швидких змін живої мови протягом останніх 30 років. З метою реалізації успішної комунікації знайомство та засвоєння звертань на «ти» і на «Ви», номінальних форм (зокрема власних імен, прізвищ, назв занять і професій, зменшувально-пестливих слів тощо) займає важливу роль у вивченні угорської мови як іноземної. Засвоєння лексичного багатства звертань і правил їх використання розвиває прагматичні компетенції студентів. Зважаючи на швидкі зміни форм звертання, підручники мови не встигають за всіма новаціями, тому саме від викладача залежить, наскільки він старається познайомити зі змінами в живій мові або ж принаймні дати певні орієнтири.

Особливий акцент на вивченні форм звертань необхідно приділяти при роботі з фінами, які належать до скандинавської культури. Зокрема, у фінській мові є форми звертання на «Ви», але вони користуються ними дуже рідко, настільки, що для молодшої генерації це викликає труднощі на практиці. Як засвідчують дослідження, у фінській мові рідко вживаються власне імена, прізвища, зменшувально-пестливі форми, а правила їх використання кардинально відрізняються від тих, які є в угорській мові. Справжнім викликом для викладача є також знайомство з офіційними звертаннями: у фінській мові ними користуються дуже рідко, навіть більше: буває, що вони отримують іронічний, глузливий відтінок. Тому окрему увагу необхідно приділяти тому, як фінам слід звертатися до викладачів та співробітників університету, адже частина студентів продовжують вивчення мови в Угорщині.

Хоча форми вітань не є органічною частиною звертань, проте стосуються теми використання «ти-Ви», а при офіційних звертаннях – особливо на письмі та при звертанні до незнайомих осіб (наприклад, Шановна пані президент!) – зазвичай вимагають звертання на «Ви». Викладач-мовник повинен постійно наголошувати і те, що в угорській мові частина форм вітань – і без конкретних формальних елементів, які вказують на форму «ти» або «Ви» – є неформальними, що передбачають звертання на «ти» (наприклад: szia, szervusz (привіт)), а інша частина – формальними, офіційними (наприклад: Jó napot kívánok! (Добрий день!), Viszontlátásra! (До побачення!)), тож завжди вимагають звертання на «Ви». На засвоєння офіційних форм вітань особливу увагу необхідно звертати у випадку тих студентів, у яких у рідній мові такими користуються рідко.

У публікації на основі власних досліджень запропоновано приклади практичних вправ, ідей стосовно вивчення звертань. Поруч із традиційними методами (завдання з перекладу), ми завдяки багаторічному практичному досвіду роботи розробили також ігрові завдання. Наші приклади можуть стати зразком і для тих мовників, які працюють не з фінами, при розробці власних матеріалів.

Ключові слова: *звертання, форми вітання, вивчення мови, прагматична компетенція, угорці, фіни*

Teaching Hungarian address forms and greetings to (but not only) Finnish speakers

Vecsernyés, Ildikó, PhD student. Helsinki University, University Instructor; ildiko.vecsernyes@helsinki.fi, ORCID: 0000-0002-0713-5771.

Kovács, Magdolna, adjunct professor, PhD. Helsinki University; magdolna.kovacs@helsinki.fi, ORCID: 0000-0001-7999-9950.

Choosing the appropriate forms of address and greetings is not easy even for the native Hungarian speakers, especially as a result of the changes in the Hungarian language in the last 30 years. In order to achieve successful communication, the acquiring the use of T and V forms (by pronouns *maga* or *ön*) and nominal address forms (including first or last names, nicknames, titles, job titles and endearments) occupies an important role in the teaching of Hungarian as a foreign language. Mastering the tools of the address forms and the rules of their use develops the pragmatic competence of the students. Because of the relatively quick changes in the address system in Hungarian, the language books can not be always up to date, therefore it usually depends on the teacher to pass on the changes in the present language use or at least providing information on them.

Particular emphasis should be placed on the teaching of Hungarian address system to native speakers of Finnish (a language belonging to the Scandinavian cultural circle). Although V forms exist also in the Finnish language, their use is quite infrequent. Consequently, the use of them can cause difficulties for the younger generations. In Finnish, as several studies have shown, the use of last names, nicknames and endearments are relatively rare and has completely different rules than their equivalents in Hungarian. Teaching addressing by titles in Hungarian is challenging, because in Finnish titles are used quite rarely and they can even get an ironic tone. Therefore, special attention should be paid to addressing teachers and those working in the (university) bureaucracy, as some students continue their language studies in Hungary.

Although greetings are not an integral part of address system, they may indicate the subject of using T or V forms; and certain official address forms, especially in writing and addressing unknown persons (e. g. *Tisztelt Elnök Asszony!* 'Dear Madam President!'), usually involve V forms. As a language teacher, it is not enough to emphasize that some of the Hungarian greetings – even without a specific formal or informal element – are informal and indicate T forms (e.g. *a szia, szervusz*), and some of them are formal indicating almost always V forms (e.g. *Jó napot kívánok!*, *Viszontlátásra!*). If the students

do not use formal greetings regularly in their native language, the teachers of Hungarian have to pay close attention to those forms of Hungarian in teaching and have to give enough time to practicing the correct address forms during the whole period of Hungarian language studies.

In this paper we present our best practices and ideas for teaching address forms and rules of their use, based on the research on Hungarian language changes in the last 30 years. In addition to the traditional methods (e. g. translation, interpreting tasks), we have developed modern, often playful tasks during our many years' teaching career. We present practical examples for teaching of important features of the Hungarian address system, based partly on the earlier published language teaching books and partly on our own materials. Based on these examples and practices, teachers of Hungarian as a foreign language may get inspiration to develop their own materials, within the limits of the possibilities.

Keywords: *address forms, greetings, language teaching, pragmatic competence, Hungarian, Finnish*

Parapatics Andrea

Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei. Részeredmények

1. Bevezetés

A társadalom és a gazdaság változásai, az urbanizációs és a mobilizációs folyamatok a nyelvjárások életére is befolyással voltak. Területiségük és használati körük szűkebbé vált, a legfeltűnőbb nyelvjárási jegyek visszaszorulóban vannak, és már csupán minimális mértékben számolhatunk egyesnyelvű, azaz olyan beszélőkkel, akik ne sajátították volna el a köznyelvet vagy a regionális köznyelv valamely változatát. Másfelől viszont: „Vonatkozó fölmérések hiányában, de a hétköznapi tapasztalatok szerint kijelenthető, hogy a hozzávetőlegesen 12,5–13 millió magyar anyanyelvűt tekintve a magyarok spontán beszélt nyelvhasználatuk többségében ma is regionális vagy regionális színezetű. Nyelvjárási nyelvhasználatuk elvileg bárhol és bármikor találkozhatunk. Nemcsak kisebbségi környezetben (ott gyakrabban), hanem Magyarországon is. Nemcsak falvakban, hanem városokban is” (Kiss, 2017, 201. o.).

Mivel a közoktatás a gyakorlatban jellemzően egynormájú nyelvszemléletet követ (l. pl. Jánk, 2019; Parapatics, 2020a, de elméletben vö. a Nemzeti alaptanterv vonatkozó tételeit, vö. pl. szintén Parapatics, 2020a), a nyelvjárási háttérrel nem kiegészíti a köznyelv (additív anyanyelvi nevelés), hanem felcseréli (szubtraktív nevelés). Míg a hozzáadó anyanyelvi nevelés (vö. pl. Dudics Lakatos, 2020), illetve a funkcionális–szituatív kettősnyelvűségre nevelés (vö. Kiss, 2001, 150. o.) tudatosabb nyelvhasználókká tehetné a nyelvjárási háttérű beszélőket, hiszen megtanítaná a beszédpartnertől és a nyelvhasználati színtértől függő nyelvváltozati kódváltást, addig a felcserélés a beszélők nyelvi bizonytalanságérzetéhez és a területi variabilitással kapcsolatos negatív attitűdökhöz vezethet, különösen akkor, ha a beszélő kevésbé tudatos saját nyelvi repertoárjának különféle forrású elemeit illetően (újabb eredményekhez l. pl. Berente et al., 2016; Parapatics, 2020a). A jelen tanulmányban azt vizsgálom, milyen nyelvi attitűdökkel, nyelvjárási tudattal bírnak a szülői, nagyszülői korosztályba tartozó beszélők, akik gyermekeiket,

unokáikat e téren is szocializálják akár mintaadással, akár direkt megjegyzések, tanácsok, figyelmeztetések útján.

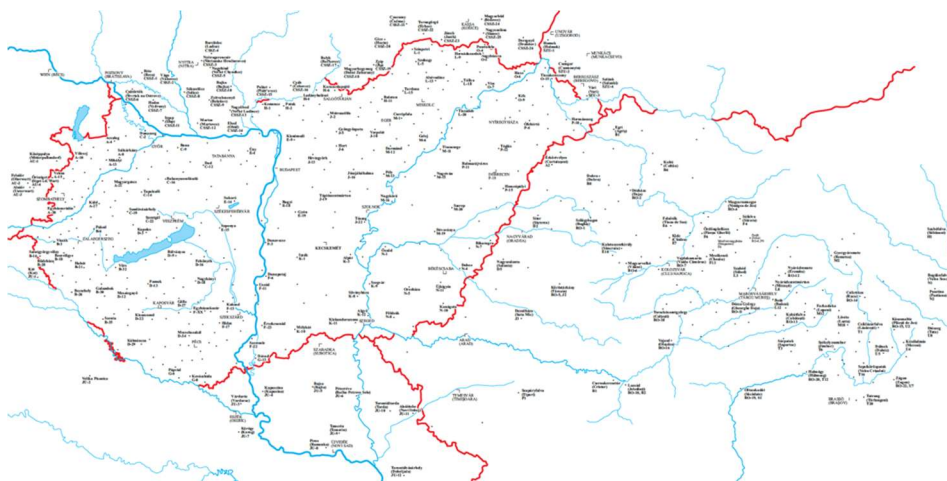
2. A kutatási háttér

2007-ben kezdte meg működését a Magyar Tudományos Akadémia által finanszírozott, szervezetileg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékéhez kapcsolódó Geolingvisztikai Kutatócsoport. Célja nagy mennyiségű szinkrón regionális adat gyűjtése volt egy második általános magyar nyelvatlasz, az Új magyar nyelvjárási atlasz (a továbbiakban ÚMNYA.) koncepciójához. A magyar nyelvtudomány eddigi egyetlen, a magyar nyelvterület egészét lefedő nyelvatlasza A magyar nyelvjárások atlasza (MNYA.), amelynek adatait 1949 és 1964 között gyűjtötték.

A Geolingvisztikai Kutatócsoport programja kettős volt. Egyik céljaul az MNYA. kérdéseinek részleges (1162 kérdésből 220) újrakérdezését tűzte ki ritkított kutatópont-hálózaton. Ez a következőképpen szerepelt a kutatási tervben: 100 magyarországi, 40 romániai, 26 szlovákiai, 6 szerbiai, 4-4 ausztriai, horvátországi és ukrainai, 2 szlovéniai kutatópont (l. az 1. képet). Az új program tehát a magyarországi kutatópontok mennyiségét csökkentette a nagyatlasz kutatópont-hálózatához képest, és valamennyi határon túli kutatópontját megtartotta, Romániához pedig többletkutatópontokat választott ki A romániai magyar nyelvjárások atlasza (RMNYA.) kutatópontjai alapján. Így az Új magyar nyelvjárási atlaszhoz gyűjtött anyag lehetőséget ad követéses vizsgálatra, valamint valóságos-ido-vizsgálatra, arra, hogy egyazon közösség múltbeli és szinkrón állapotát egybevesse (a projekt jelentőségéről, időszerűségéről, szükségességéről és későbbi hasznosíthatóságáról részletesen l. Kiss, 2006).

A program másik célja az volt, hogy 48 új, szociolingvisztikai jellegű kérdés, illetve az azokra kapott válaszok révén a magyar nyelvterület egészére vonatkozóan kutathatóvá váljanak szociodialektológiai (pl. nyelvi mentalitás) és egyéb témakörök (pl. grammatikalitási ítéletek).

A munkaterv szerint a gyűjtők kutatópontonként legalább 10 adatközlőtől kérdezték ki a dialektológiai és a szociolingvisztikai interjút, amelyeket legalább 20–30 perces szabad beszélgetés rögzítése vezetett be. Az egy településen megkeresett adatközlők ideális esetben egyenlő arányban képviselték mindkét nemet, és négy különböző korosztályba tartoztak: 30–45, 46–60, 61–70 éves, 70 év fölötti (l. a Gyűjtési útmutatót a kutatócsoport honlapján: URL1). A gyűjtők törekedtek arra, hogy alacsony iskolai végzettségű, így a köznyelvi hatásoknak kevésbé kitett, lehetőség szerint az adott településen tősgyökeres vagy legalább régóta ott élő adatközlőkkel készítsenek interjúkat.

1. kép. Az ÚMNyA. követéses vizsgálatához kijelölt kutatópont-hálózat

Forrás: A Geolingvisztikai Kutatócsoport honlapja (URL1)

A kutatócsoport munkája 2012-ben befejeződött. A korszerű módon, magas minőségben rögzített, több tízezer órányi hangfelvétel feldolgozása máig nem történt meg szisztematikusan és átfogó módon, csupán kisebb elemzések születtek (pl. Kiss, 2010a; 2010b; Zelliger, 2011; Parapatics, 2012; Iglai, 2017). „Az atlaszmunkálatok azonban valójában a feldolgozásokkal válnak teljessé, a tudomány számára maradéktalanul kiaknázhatóvá” (Kiss, 2006, 138. o.).

A jelen tanulmány ennek a hangarchívumnak az egyelőre részleges feldolgozásába nyújt betekintést egy olyan egyéni kutatási projekt részeredményeként, amely az ÚMNyA. összes magyarországi kutatópontján rögzített összes szociolingvisztikai interjú lejegyzését, adatbázisba rendezését és vizsgálatát vállalta 2020 és 2023 között. A dolgozat egyrészt első ízben közöl számszerű, pontos és részletes adatokat átlátható módon arról, hogy miként valósult, valósulhatott meg a gyakorlatban a Geolingvisztikai Kutatócsoport tervezett programja, egyelőre a nyugat-magyarországi kutatópontok tekintetében. Másrészt az ezen a területen rögzített szociolingvisztikai interjúk elemzésével részeredményeket ismertet a megkérdezettek nyelvi-nyelvjárási tudatáról, attitűdjeiről, nyelvhasználatáról. Ezek által pontosabb képet kapunk arról, milyen konkrétumokkal számolhatunk az ÚMNyA. hangarchívumában, továbbá arról, hogy a rögzített adatok mit árulnak el a beszélőközösség nyelvi mentalitásáról, amely csupán az egyik kutatási kérdéskör az archívum által nyújtott számos lehetőség közül.

A tanulmány szerzője kezdettől részt vett a Geolingvisztikai Kutatócsoport munkájában, 2007-től az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai,

Dialektológiai Tanszéke demonstrátoraként, majd az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola doktoranduszaként, 2010-ben pedig tudományos segédmunkatársként csatlakozott a kutatócsoporthoz a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003 projekt keretében a program 2012-es zárásáig. 2020 szeptembere óta a Geolingvisztikai Kutatócsoport volt vezetője, Kiss Jenő engedélyével dolgozik az ÚMNYA. hangarchívumának nyers anyagával.

3. Az ÚMNYA. nyugat-magyarországi szociolingvisztikai interjúiról

Aki valaha végzett terepmunkát, jól tudja, hogy a tervezett mintavétel a valóságban nem mindig kivitelezhető maradéktalanul. Sokszor csupán az adott kutatóponton felvenni kívánt interjúk szervezésekor derül fény olyan demográfiai jellemzőkre, a településen az elmúlt évek, évtizedek során bekövetkező különféle (pl. gazdasági, ipari, társadalmi stb.) változásokra, amelyek nem teszik lehetővé vagy éppen értelmetlenné teszik a gyűjtést, legalábbis az adott kutatási téma szempontjából. „A Baranya megyei Mecsekszakáll például ma már az üdülőtelepülés, Orfű része, és a lakosságcseré olyan kiterjedt, hogy mindössze két helyi lakost találtunk, a többi ház tulajdonosa vagy külföldi, vagy a közeli városokból: Pécsről, Dombóvárról stb. kiköltözött lakos” – írja Schultz Judit, a Geolingvisztikai Kutatócsoport egyik tagja a a gyűjtési tapasztalatokat összegző tanulmányában (Schultz, megj. e.). Máskor emberi szempontok gátolják a munkaterv maradéktalan kivitelezését. Például: Mivel a 220 pontból álló dialektológiai kérdőív kikérdezése esetenként akár másfél-két órát is igénybe vett a kötetlen beszélgetéssel együtt, a szociolingvisztikai kérdőív 48 kérdésére gyakran már nem tudtak, vagy éppen nem akartak időt és energiát szánni az adatközlők, akkor sem, ha a gyűjtést gondos, helyi kapcsolattartót is bevonó szervezőmunka előzte meg.

E nem elhanyagolható tényezők miatt volt olyan kutatópont tehát, ahol a terv ellenére mégsem készült egyetlen interjú sem, máshol igen, de tíznél kevesebb adatközlővel és/vagy nem a várt életkori és nemi eloszlással. Több kutatópontról viszont tíznél is több dialektológiai és szociolingvisztikai interjúval számolhatunk (l. alább).

A Nyugat-Magyarországon (itt: a Dunától nyugatra, illetve délre eső, az országhatárokon belüli kutatópontokon) rögzített szociolingvisztikai interjúk számáról és rétegzettségéről az 1. táblázat ad áttekintést. A táblázatban használt rövidítések feloldása a következő: ak. = adatközlők száma; f = férfi; n = nő; o. = általános iskolai osztály, előtte számmal jelölve az elvégzett évfolyamok számát; szakm. = szakmunkásképző; szakisk. = szakiskola; tech. = technikum; ip. = ipari iskola, zárójelben jelölve a háromtól eltérő mennyiségben elvégzett évfolyamok számát;

agr. ak. = agrár akadémia; ér. = szakközépiskolai vagy gimnáziumi érettségi vizsga; OKJ = Országos képzési jegyzékben szereplő szakképesítés; főisk. = főiskola; egy. = egyetem; nv. = nem válaszolt.

1. táblázat. Az ÚMNyA. koncepciójához Nyugat-Magyarországon rögzített szociolingvisztikai interjúk adatközlőinek rétegzettsége

Megye	Kutatópont (ak.)	Korosztály			
		30-45 éves	46-60 éves	61-70 éves	70 év fölötti
Győr- Moson- Sopron	Acsalag (9)	30, f, szakm. 39, n, ér. 40, ffi, szakm.	–	63, n, 8 o. 61, n, 8 o. 68, n, 8 o. 68, n, 8 o.	71, f, 8 o. 80, f, 6 o.
	Bakony- szentlászló (6)	43, n, főisk. 45, f, tech.	–	–	73, n, főisk. 77, f, 8 o. 81, f, 8 o. 75, n, ér.
	Lipót (6)	–	58, f, tech.	62, n, szakm. 65, f, szakm. 76, f, 8 o.	71, n, 4 o. 83, n, 6 o.
	Mihályi (12)	38, n, ér. 42, f, szakm.	52, f, ip. 58, n, szakisk.	66, f, ip. (2) 66, n, tech. 66, f, 8 o. 68, n, 8 o.	71, n, 8 o. 76, f, 8 o. 79, n, tech. 85, f, 6 o.
	Szilsárkány (10)	35, n, tech.	54, n, ér.	65, n, 8 o. 65, n, 8 o. 68, f, agr.ak. 70, f, tech. 70, f, tech. 77, f, nv.	71, n, ér. 74, f, 8 o.
Komárom- Esztergom	Dad (10)	38, n, ér. 43, f, főisk.	47, n, főisk. 49, f, ér.	61, f, tech. 61, n, ér. 66, n, 8 o. 70, f, tech.	78, f, 8 o. 78, n, 8 o.
	Úny (10)	41, f, OKJ	51, n, 8 o.	62, n, ér. 70, f, 8 o.	73, f, ér. 74, n, 8 o. 76, n, 8 o. 81, n, 8 o. 83, n, 6 o. 85, f, 6 o.

Megye	Kutatópont (ak.)	Korosztály			
		30–45 éves	46–60 éves	61–70 éves	70 év fölötti
Veszprém	Kapolcs (5)	33, f, szakm.	48, n, ér. 52, f, szakm.	69, f, főisk. 69, n, 8 o.	–
	Magyargencs (2)	45, n, szakm.	–	64, n, 8 o.	–
	Tapolcafő (7)	–	50, n, ér. 54, f, ér. 59, f, ér.	67, n, 8 o.	71, n, 8 o. 72, f, 8 o. 80, n, 9 o.
Fejér	Soponya (5)	–	49, f, 8 o.	63, n, 8 o. 68, n, 8 o.	72, f, 8 o. 73, n, 8 o.
	Sukoró (6)	–	52, f, tech.	61, f, ér. 62, n, 8 o.	71, n, 8 o. 74, f, 8 o. 96, n, 6 o.
Vas	Egyházas- rádóc (8)	31, f, szakm.	53, n, szakm.	63, n, 8 o. 63, n, 8 o. 63, n, 8 o. 65, n, 8 o. 68, f, ér. 70, f, 8 o.	–
	Káld (10)	40, n, 8 o.	51, n, 8 o. 55, f, szakm.	67, n, 8 o. 68, f, 8 o.	71, n, 8 o. 72, f, 8 o. 74, n, 8 o. 75, f, 8 o. 81, n, szakisk.
	Rábagyarmat (10)	25, n, főisk. 45, f, főisk.	51, n, egy. 52, n, ip. 57, f, ér.	70, n, 8 o. 70, n, szakm.	79, n, 8 o. 81, n, 8 o. 84, f, 8 o.
	Szalafő (12)	38, f, tech. 42, n, ip.	48, n, 8 o. 50, f, ip. 54, n, 8 o. 54, f, szakm.	62, n, 8 o. 67, n, 8 o. 68, n, 8 o. 68, n, 8 o.	71, n, 8 o. 74, n, 8 o.
	Velem (6)	33, f, ér.	51, n, ip. 58, n, főisk.	64, n, főisk. 67, n, 8 o.	71, f, 8 o.
	Viszák (10)	33, f, ip. 40, n, szakisk.	54, n, 8 o. 55, f, 8 o.	62, f, 8 o. 63, f, szakisk. 69, n, 8 o. 69, n, 8 o.	81, n, 8 o. 84, f, 6 o.

Megye	Kutatópont (ak.)	Korosztály			
		30–45 éves	46–60 éves	61–70 éves	70 év fölötti
Zala	Pakod (10)	42, f, szakisk.	51, n, ér. 55, f, ér. 56, f, ip. 58, n, főisk. 58, n, tech.	62, f, 8 o. 70, f, 8 o.	82, n, 8 o. 83, n, 6 o.
	Szentgyörgy-völgy (8)	33, n, szakm. 34, f, 8 o.	51, n, ip. 51, n, ip.	65, n, 8 o.	72, f, szakisk. 75, f, 8 o. 84, n, 6 o.
Somogy	Gölle (7)	–	54, n, szakm. 54, n, ér. 59, f, 8 o.	64, n, ér.	75, n, 7 o. 76, f, 8 o. 79, n, 8 o.
	Mesztegyő (13)	38, n, szakm. 43, f, szakisk. 45, n, 8 o.	50, f, szakm. 50, n, szakm. 55, f, ip.	65, n, 8 o. 66, f, 8 o. 66, f, ip. 68, n, 7 o.	74, n, 7 o. 80, n, 8 o. 81, f, 8 o.
	Szenta (10)	40, n, szakm. 40, f, szakisk. 45, f, főisk.	49, f, ip.	64, n, 8 o.	71, n, 8 o. 74, n, 8 o. 77, f, 8 o. 80, f, 7 o. 80, n, 8 o.
	Vörs (6)	35, n, ér.	–	64, f, szakm. 65, n, szakm. 65, f, 6 o. 68, n, 8 o.	73, n, 8 o.
Tolna	Decs (12)	–	57, n, főisk. 60, f, tech.	67, n, 8 o. 68, n, 8 o.	71, n, 8 o. 72, f, szakm. 73, n, 8 o. 73, n, 8 o. 73, n, 8 o. 74, n, 8 o. 81, n, 8 o. 84, f, 8 o.
	Felsőlényék (10)	32, n, főisk. 32, f, főisk.	55, f, szakm. 55, n, 8 o.	61, n, 8 o. 63, f, szakm. 65, n, 8 o. 69, f, ér. 70, n, 8 o.	82, f, 8 o.

Megye	Kutatópont (ak.)	Korosztály			
		30–45 éves	46–60 éves	61–70 éves	70 év fölötti
Baranya	Kovácsbuda (8)	34, n, szakm.	56, f, 8 o. 60, f, ip.	63, n, 8 o. 65, f, szakm. 65, n, ér. 69, n, 8 o.	72, f, 8 o.
	Páprád (6)	42, n, 8 o.	47, f, szakm. 48, n, ér. 56, f, ip.	–	72, f, 8 o. 85, n, 4 o.
	Zengővárkony (10)	38, n, ér. 44, f, szakm.	46, n, 8 o. 54, f, ér.	61, n, szakm. 69, n, ér. 70, f, 8 o.	75, n, 8 o. 76, n, 8 o. 77, f, 8 o.

Forrás: Saját munka

Néhány összegző információ a táblázatban foglaltakról: Nyugat-Magyarországon az ÚMNYA. projekt során 33 kutatóponton 283 fővel készült szociolingvisztikai interjú. Ebből a táblázatban nem szerepel 4 kutatópont 39 adatközlője. Az Egyházaskozár, Hidas és Kakasd kutatópontokon készült interjúkat a fent említett egyéni kutatási projekt során nem dolgozom fel, tekintettel arra, hogy e három községben az oda települt bukovinai székely és moldvai magyar adatközlőket keresték fel a gyűjtők. Így tehát 30 nyugat-magyarországi kutatópont 251 adatközlőjének adatait dolgozom fel, ebből a Máriaújfalu kutatóponton készült 7 szociolingvisztikai interjú adatai egyelőre nem hozzáférhetők. ezért azok szintén nem szerepelnek a táblázatban. Az így maradt 244 adatközlőből 141 nő és 103 férfi. A legfiatalabb 25 éves, a legidősebb 96. Hat kutatóponton nem készült interjú a legfiatalabb korosztály tagjaival, 3-3 kutatóponton a 46–60 év közöttiekkel és a 70 évesnél idősebbekkel, 1 kutatóponton a 61–70 évesekkel, ebből egy település (Bakonyszentlászló) az, ahol két korosztály válasza is hiányoznak. A legalacsonyabb iskolai végzettség a négy elemi osztály (1 fő), a legmagasabb az egyetem (2 fő), és 1 fő nem válaszolt erre a kérdésre. 131 adatközlő iskolai végzettsége 8 osztály vagy az alatti, ebből csupán 15 fő tartozik a 60 év alatti korosztályba. Érettségi vizsgát 29 fő tett legmagasabb végzettségként, és további 16 fő ennél magasabb képzettséget is szerzett (1 fő OKJ-s szakképesítést, 14 fő főiskolai, 1 fő egyetemi diplomát).

Magyargencs kivételével mindegyik kutatóponton készült legalább 5 szociolingvisztikai interjú, ebből 14 helyen legalább 10, ebből Mihalýiban és Decsen 12, Mesztegnyőn 13. Volt olyan kutatópont, ahol több interjút is rögzítettek, ám a végső elemzéshez azokból kevesebb használható fel. Ennek két oka lehet: 1) A gyűjtők csak úgy tudták kikérdezni a kérdőívet, hogy egyszerre két adatközlő vett részt a

beszélgetésben, ami technikailag (pl. egymás szavába vágnak) és tartalmilag (pl. nem mindketten válaszolnak minden kérdésre, és/vagy befolyásolják egymást a válaszadásban) is problémás. 2) A kutatóponton két különböző időpontban történt terepmunka az ÚMNyA.-hoz, és a gyűjtő(k) részben azonos adatközlő(k)höz mentek vissza, tehát voltaképpen duplumok születtek. Megjegyzendő, hogy ezek a felvételek sem haszontalanok, hiszen sok tanulsággal járhat egy beszélő két különböző alkalommal elhangzott véleményének összevetése, miként annak a vizsgálata is, hogyan hat egyik adatközlő nyelvi attitűdje a másikéra, ki hogyan változtatja meg véleményét a beszélgetés során a mellette ülőhöz igazodva, vagy éppen tart ki saját gondolatai mellett. A jelen tanulmányban, illetve az említett hároméves kutatás során ezeket azonban nem dolgozom fel.

4. Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei

4.1. Célok, hipotézisek

A hároméves egyéni kutatás célja annak a vizsgálata az ÚMNyA. adatai alapján, hogy a megkérdezett magyarországi beszélők mennyire vannak tudatában saját nyelvhasználatuk területi meghatározottságának és sajátosságainak, hogyan viszonyulnak ehhez és környezetük beszédmódjához, és hogy milyen tapasztalataik és ismereteik vannak a nyelvi variabilitásról általában.

Hipotézisem szerint nincs minden beszélő tisztában saját és települése nyelvhasználatának regionális jegyeivel, falujuk beszédmódját sokan köznyelvnek tartják, más régiók tőlük eltérő nyelvi sajátosságait viszont érzékelik és értékelik. Bármit is gondolnak saját településük beszédmódjáról, a legtöbben feltehetően kedvelik azt. Feltételezem, hogy az adatközlőket érték már negatív élmények beszédmódjuk regionális jegyei miatt, és hivatalos szituációkban igyekeznek kerülni azokat (azok, akik észlelik ezeket saját magukon). A tájszólást elsősorban az idősebb beszélőknek tulajdonítják, ebből (is) következően a nyelvjárási beszéd eltűnését jósolják. Ezt az adatközlők egy része negatívan élné meg, utalva annak értékességére, a tájszavak által megőrzött, de tovább nem adott tudásra, mások pozitívan amiatt, hogy az a település fiatalabb lakosainak magasabb iskolai végzettségéből adódna, amely „szebb” kiejtést eredményez.

A jelen tanulmány ezeket a hipotéziseket néhány nyugat-magyarországi kutatópont adatközlői körében teszteli, majd összehasonlítja az ÚMNyA. hangarchívumából ezen az országrészen korábban már elvégzett vizsgálatok eredményeivel.

4.2. Anyag és módszer

A vizsgálathoz az ÚMNyA. két Zala és két Vas megyei kutatópontján készített szociolingvisztikai interjúkat dolgozom fel a kérdőív első egységében található kérdésekre fókuszálva, például: Beszélnek-e itt, ezen a településen tájszólásban?

Szebben beszélnek itt, mint a szomszéd településeken? Van-e különbség ezen a településen az idősebbek és a fiatalabbak beszéde között? Mit gondol, megmarad itt a nyelvjárási beszédmód a jövőben is? Sajnálna, ha megszűnne a településükön a nyelvjárási beszédmód? Ugyanúgy beszél városban vagy hivatalos helyen is, mint itthon/otthon családi körben? Előfordult, hogy megszólták nyelvjárási beszédmódja miatt? A felvételek elemzése és a következtetések megfogalmazása során szem előtt tartom azt, hogy az idegen gyűjtőkkel folytatott párbeszéd erős ön-reflexiót vált ki mind az objektív, mind a szubjektív adatok közlése terén. Így, az interjúhelyzetből fakadóan, kivétel nélkül tudatosan közölt, bizonyos mértékig átgondolt, ellenőrzött adatokkal tudok dolgozni, amelyek talán nem minden esetben felelnek meg a valóságnak. Ennek ellenőrzése lehetetlen, azonban nagy segítséget jelent a valóságtól eltérő adatok feldolgozásában az, hogy a projekt résztvevőjeként több tucat kutatóponton készítettem interjúkat.

A jelen dolgozatban vizsgált kutatópontok, zárójelben a gyűjtők nevével: Egyházásrádóc (N. Fodor János, Kocsis Zsuzsanna, Lukács Gabriella, Parapatics Andrea, Schultz Judit), Viszák (Ambrus Lehet, Kocsis Zsuzsanna), Pakod (Ambrus Lehel, Kocsis Zsuzsanna, Sarus Tímea, Szilasi Eszter) és Szentgyörgyvölgy (Bárth János, Schultz Judit). A kutatópontok rövidítései az idézetek forrásának jelölésében: Ehr., Vi., Pak., Sztgyv.

Mint az 1. táblázatból is kiolvasható, mindkét megye mindkét településén 18-18, összesen 36 interjú készült, ebből 16 férfi és 20 női adatközlővel. A legfiatalabb 31 éves, a legidősebb 84 éves volt (többen is) a felvétel időpontjában. Egyházásrádócon nem készült interjú 70 évesnél idősebbel. A legtöbb adatközlő legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános iskolai osztály, ketten 6 osztályt végeztek, hárman szakmunkásképzőt, négyen szakiskolát, négyen ipari iskolát, hárman tettek érettségi vizsgát, egy fő technikumot végzett és további egy fő főiskolát.

A Vas megyei Egyházásrádóc község három, korábban önálló település egyesítésével jött létre, népessége így haladja meg az ezer főt. Mindössze 10 km-re van Körmendtől, és csupán 18-20 km-re fekszik Szombathelytől és Vasvártól is. Viszák teljes népessége nem éri el a 300 főt. Körmendtől 20, Szentgotthárdtól 30, Zalaegerszegtől 35-40 km-re fekszik. A Zala megyei Pakodon ezer főnél kevesebben laknak, a településtől 20-30 km-re található (különböző irányokban) Zalaegerszeg, Vasvár, Jánosháza és Sümeg. A kb. 400 fős Szentgyörgyvölgy határ menti település, szomszédos falvai már Szlovéniához tartoznak. A legközelebbi város a környékén a tőle 20 km-re található Lenti. A négy kutatópontból egyedül Egyházásrádóc fekszik főúton, a 86-os mentén.

Az interjúk vonatkozó részeinek lejegyzése után a válaszokat adatközlőnként a megfelelő kérdésekhez csoportosítva táblázatokba rendeztem. (Ez már 4 kutatópont 36 interjúja esetén is nagy méreteket ölt, így tanulmányokban, illetve papíralapúan nem közölhető.) A válaszokat saját kezűleg dolgoztam fel és elemeztem,

hogy a szubjektív adatokat átfogó és így megfelelő módon értelmezhessem, figyelembe véve például az adatközlők nevetését, hangsúlyait, hezitálását vagy éppen nyomatékosítás gyanánt (és nem vagy nem csupán megakadásjelenséggként) elhangzó szóismétléseit, valamint egy válasz első szavait, mondatait követő kiegészítéseket, módosításokat is, ami több esetben jellemző volt (erről l. alább is). Több interjúban előfordult viszont, hogy egy-egy kérdés kimaradt, vagy elhangzott ugyan, de az adatközlő voltaképpen nem (akár hosszas magyarázatával sem) válaszolta meg.

4.3. *Eredmények*

A válaszok a legtöbb itt vizsgált kérdés esetén hasonló arányú eredményeket hoztak a négy kutatóponton. Elemzésük során több véleményt is idézek az adatközlőktől az alábbiakban, mert meggyőződésem, hogy az élőnyelvi kutatásokat a statisztikai adatokkal reprezentált eredmények mögött álló, az azok forrásaként szolgáló emberi gondolatok teszik valóban élővé, megfelelően értelmezhetővé és még tanulságosabbá, további kutatások számára is. A válaszokat általában a spontán beszédre jellemző és az interjúhelyzettől különösen motivált megakadásjelenségek többsége nélkül közlöm, zárójelben megadva az idézett adatközlőknek az 1. táblázat összesítésében is szereplő információit.

A vizsgált nyugat-dunántúli adatközlők háromnegyede (72%) úgy gondolja, van tájszólás a településükön. Ezt viszont csak 17%-uk tartja szebbnek a többinél, közel felük (47%) semlegesen viszonyul a kérdéshez, hangsúlyozva annak szubjektív voltát. Többben általában mások jelzéseiből tudják valamennyire, hogy beszédmódjuk eltér a köznyelvitől, illetve más területekről. „...akárhova megyünk, mindig nevettek, meg mondták... meg azt is szokták mondani, hogy »Vas megye – Vasvár...«, ugye, mert, ugye, ez a kettő, aztán hogy hát ezek Vas megyeiek, hogy mér mondták... [...] sőt még nem is úgy mondták, hogy *Vas megyeiek*, hanem hogy *Vázs megyeiek*, valahogy így, hát nem tudom, hogy miért, fogalmam nincs, hogy erősebben ejtjük-e az *s*-et vagy az *r*-et, vagy nem tudom én” (Ehr., 63, n, 8 o.).

A megkérdezettek 70%-ának tetszik az ottani beszédmód, heten viszont inkább csak a megszokottként utaltak rá, szintén semlegesen. „Ezt szokta meg az ember, itt nőttem föl. Itt öregedtem meg” (Pak., 62, f, 8 o.). „Szeretem, szeretem. Mer megértem rendesen. Én abba nevelkedtem, hogy megértem” (Vi., 69, n, 8 o.). Megjegyzendő, hogy valakinek viszont éppen azért tetszik a települése beszédmódja, mert kevésbé tájszólásosnak tartja a környékeliekhez képest. „Hát azért valamivel [szebben beszélnek itt]. Innen a faluból, azért tényleg megint csak azt mondom, hogy rendszeresebben bejártak a városba a szomszéd településről. [...] Hát, hogy mondjam, nem olyan falusiasan beszélnek már. Mert, ugye, sokan mondják, hogy »Volt Pesten, már affektál!«” (Ehr., 68, f, ér.). Az idézet jól példázza azt is, hogy az adatok hiteles feldolgozásához és az adekvát leíráshoz gyakran nem elegendő

csupán az első válasz, az első mondatok felhasználása és lejegyzése. Az adatközlők döntő többsége, 81%-a úgy tartja, a helyi szokás szerint beszél családi körben, csupán egy fő érzekelte beszédmódját a televízióban, rádióban hallhatóhoz hasonlóan, két adatközlő szerint pedig nincs különbség a kettő között. A legtöbben (78%) nem hallottak olyan esetről, amikor a település lakóit csúfolták volna beszédmódjuk miatt.

Háromnegyedük különbséget érzékel a településen élő fiatalabbak és idősebbek beszédmódja között, viszont csupán 50%-uk gondolja úgy, hogy csak az idősebbek beszélnének tájszólásban, harmaduk (31%) szerint a fiatalokra is jellemző, igaz, sokak szerint kisebb mértékben is. Ezzel teljes mértékben egybecseng a következő kérdésre adott válaszuk: csupán 33%-uk tartja úgy, hogy a tájszólás (bizonyos mértékig) megmarad a településen, és 50%-uk szerint eltűnik. Hárman nem bocsátkoztak jóslatokba. Az adatközlők háromnegyede sajnálná, ha ez bekövetkezne, hatan viszont semleges viszonyulnak a kérdéshez, mondván: „Nekem, aranyosom, már olyan mindegy” (Pak., 83, n, 6 o.). A legtöbben a régi tudás (pl. kovácsmesterség) elfelejtéséhez kötötték a tájszólás(ok) visszaszorulását, valaki egyenesen műemlékként utalt rá (Sztgyv., 84, n, 6 o.), ezért sajnálnák, ha eltűnne. „Azért jó dolog, hogyha az ember valamit tud a régi múltból is, hogy mit hogyan neveztek [...] régi tárgyakat, régi szakmákat, hogyan működtek” (Ehr., 31, f, szakm.). Mások felmenőik és saját maguk majdani emlékezetét látják abban, ha gyermekeik, unokáik részben megőrzik a tőlük is tanult beszédmódot. „Hát én sajnálnám. [...] Hát azért, mert én, én valahogy úgy voltam vele, nekem még most is előjönnek azok a régi gyerekkori emlékek, nagyszülőkkel, hogy mit szoktak csinálni meg mit főztek, merre mentek” (Sztgyv., 51, n, ip.). „Hát azért azt azért nem szeretném, mert azért azért egy kicsit gondoljanak még miránk is, úgy a fiatalok, ugye, hogy azért mégis azért ezek se voltak annyira utolsók, ugye. Nem?” (Ehr., 63, n, 8 o.). Végül egy másik szempontot is felhozó, sokatmondó gondolat a kérdésről: „Az sajnálnám, ha kihalna, de az, hogy vala...hogy szépen beszéljenek az emberek, arra meg nagyon-nagyon nagy szükség lenne. Tehát helyesen” (Pak., 58, n, főisk.).

Arról, hogy városban, hivatali ügyintézés során változtatnak-e beszédmódjukon, fele-fele arányban válaszoltak igennel és nemmel. „Hát igen, a hivatalos ügyben az ember kicsit felveszi az úgynevezett jómodorságát, és kiejtésben és tájszólásban is igyekszik ezeket mellőzni, az ilyen dolgokat szóban meg kiejtésben is, ami erre a tájra jellemző. Sajnálom, de így van” (Pak., 55, f, ér.). „Hát azért, ha elmegyek hazulról, azért az ember fölöltözik is, ugye, nem így van, mind ahogyan itthon van, hanem [...] szerintem az alkalomhoz illően kell felöltözni is meg beszélni is [...] meg viselkedni is” (Ehr., 63, n, 8 o.). Olyan is volt, aki azt felelte, próbálna másként beszélni ilyenkor, de nem tud (Vi., 69, n, 8 o.). Öt adatközlő (három egyházasrádóci és két vizsági) emlékszik olyan esetre, amikor megszólták

beszédmódja miatt, ebből valakit saját gyermekei, unokái, valakit pedig a kórházban, „azér, mer én voltam a buta, azt mondtam, *gyüttem*. Hát kinevettek érte, hogy *gyüttem*” (Vi., 40, n, szakisk.). 81%-uknak viszont nem volt kellemetlen élményük ezzel kapcsolatban saját bevallásuk szerint, legfeljebb érdeklődtek iránta mások, vagy felismerték ennek alapján, hogy nagyjából hol élhetnek. Csupán egy (az előző kérdésre is igennel felelő, viszáki) adatközlő válaszolta azt, hogy szégyenkezett már nyelvjárási háttere miatt. Jellemzőbbek voltak a következő típusú válaszok: „Most hiába szégyellem, ha így beszélek” (Sztgyv., 65, n, 8 o.). „Nem, hát nem szégyelltem. Értsék hozzám, aztán jólvan. Hát én már öreg vagyok. [...] Nem szégyellettem. Hát paraszt vagyok, falusi, hozzám értették talán” (Pak., 83, n, 6 o.).

Végül arra a kérdésre, hogy ők csúnyának tartják-e valamely másik település beszédmódját (a gyűjtők egyértelművé tették, hogy ezen nem a trágár stílus értendő), szintén sok olyan válasz született, amelyek a megítélés szubjektivitását hangsúlyozták, azt, hogy ami az ő számukra különös, a megszokottól eltérő, vagy akár nehezebben érthető, hibásnak tűnő, az valaki számára természetes, és fordítva: mások számára is különös lehet az, ami az adatközlők anyanyelvjárása. Sokan tehát önmagukat is nyelvi toleranciára intik annak a tudatában, hogy ők maguk is csupán egyféle változatot használnak a sok közül. 58%-uk szerint nincs olyan település, ahol csúnyán beszélnek a magyar nyelvet, további 11%-uk nem tudott vagy nem akart válaszolni erre, és csupán nyolc fő válaszolt igennel és mondott konkrét régiót, települést példaként.

Az egyes kérdésekre adott válaszok megoszlása, mint említettem, általában mind a négy kutatóponton nagyjából hasonló volt. Az egyetlen eltérés annak a kérdésnek a vonatkozásában született, hogy városban, hivatalos helyeken is ugyanúgy beszélnek-e az adatközlők, mint lakóhelyükön. A Zala megyei Pakodon és a Vas megyei Viszákon egyaránt az „igen”-ek száma volt magasabb, előbbi kutatóponton például kiugróan (8 igen, 2 nem), míg Szentgyörgyvölgyön és Egyházasrádócon éppen fordított volt az arány, előbbi kutatóponton szintén kiugróan (1 igen, 7 nem). Egyházasrádócról többen beszámoltak arról, hogy csúfolták a település lakóit beszédmódjuk miatt, és azok közül, akik arra a kérdésre ugyan nemmel válaszoltak, szintén többen elmesélték, hogy gyakran hallják a „Vazs megye, Vazsvár, ott terem a legvár” mondókát, miután megszólalnak egy másik környezetben.

4.4. Következtetések

A hipotézisek a négy vizsgált nyugat-dunántúli kutatóponton csak részben igazolódtak. Az adatközlők általában tudatában vannak saját és településük nyelvhasználatának legfeltűnőbb regionális jegyeivel. Lakóhelyük beszédmódját a legtöbben kedvelik. Más régiók nyelvhasználati különbségeit érzékelik, viszont általában nem értékelik pozitívan vagy negatívan, hanem tisztában vannak a megítélés szubjektív

voltával, azzal, hogy ami az ő számukra különös, az mások számára természetes lehet, és fordítva: megtapasztalták már, hogy ami számukra a megszokott, az valakinek érdekes lehet mind hangzásában és nyelvtanában, mind szókészletében. Ezek az élményeik csak kevés adatközlőnek okoztak kellemetlen pillanatokot, tehát ez a hipotézis nem igazolódott meggyőzően. A szituatív nyelvváltozati kódváltásra vonatkozó feltételezés szintén nem igazolódott maradéktalanul, legalábbis az adatközlők önreflexiója és önbevallása szerint: fele-fele arányban válaszolták azt, hogy városban, hivatalos helyen másként beszélnének, mint otthon, családi körben. A tájszólást csak az adatközlők fele tulajdonítja az idősnek, harmaduk szerint a fiatalokra is jellemző lehet, ezzel összhangban a tájszólás eltűnését is csak az adatközlők fele jósolja. Ezt háromnegyedük sajnálná, a tanulmány 2. pontjában említett szempontok szerint.

A nyugat-dunántúli eredményeket (36 adatközlő) összevetve a már rendelkezésre álló közép-dunántúliakkal (51 adatközlő Kapolcs, Magyargencs, Tapolcafő, Dad, Bakonyszentlászló, Vörs, Felsőnyék és Soponya kutatópontokról, részletesen l. Parapatics, 2020a; 2020b), a következők mondhatók el. A két területen azonos vagy nagyon hasonló eredmények születtek a legtöbb kérdéssel kapcsolatban, így arról, hogy kedvelik-e, illetve szebbnek tartják-e saját településük beszédmodját másokéhoz képest, hogy van-e különbség a fiatalok és az idősök nyelvhasználata között, hogy megmarad-e szerintük a tájszólás a településen, és ha nem, sajnálnák-e, továbbá, hogy megszólták-e már őket, illetve szégyellték-e valaha magukat emiatt.

Feltűnőbb eltérés a két terület között csupán három kérdés esetén figyelhető meg. A közép-dunántúli adatközlők kevésbé tudatosak saját és településük nyelvhasználatának regionális meghatározottságát illetően (iskolai végzettségtől függetlenül), ott összesítve csupán a megkérdezettek kevesebb mint fele (49%) tartotta úgy, hogy a településeken egyáltalán beszélnének tájszólásban, szemben a nyugat-dunántúli adatközlők 72%-ával. Ebből is következően a vizsgált közép-dunántúliak kimagasló, 80%-a ugyanúgy beszél állítása szerint városban, hivatalos helyeken, mint otthonában, szemben a nyugat-dunántúliak körében kapott 50%-os eredménnyel. A közép-dunántúliak közül kevesebben számoltak be (csupán 1 fő, ami 2%-ot tesz ki) arról, hogy csúfolták volna őket beszédmodjuk miatt, igaz, hogy ez a szám a nyugat-dunántúli kutatópontokon sem nagyon magas, 6 fő, ami 17%-nak számít. A közép-dunántúliaktól mégis több olyan válasz érkezett a szituatív nyelvváltozati kódváltással kapcsolatban, amelyek a hivatalos szituációkban, idegenek előtt használt nyelvi formák „normálisabb” voltát emelték ki, amelytől „finomabb”, „korrektebb”, „intelligensebb”, „értelmesebb” embereknek érezték magukat az adatközlők.

5. Kitekintés

A más régiók nyelvhasználata fölötti ítélkezéssel kapcsolatos, a fenti eredményekkel megcáfolt hipotézis alapját a részt vevő megfigyeléssel gyűjtött adatok sokaságán túl friss kutatási eredmények nyújtották. A nyelvjárási háttér napjainkban is létező megbélyegzését igazoló vizsgálatok diplomás pedagógusok (vö. pl. Jánk, 2019; Dudics Lakatos, 2020; Németh, 2020; Parapatics, 2020a), valamint egyetemi hallgatók (i. m.) attitűdjeit tárták fel. E munkák szerint a tanárok és az egyetemisták jó része egyaránt előítéletesen gondolkodik a nyelvjárási színezetű beszédről és beszélőkről. Ez a tanárok esetén gyakran negatív nyelvi diszkriminációhoz is vezet, például a tanulók értékelésében, tudattalanul is. Ugyan a felmért pedagógusok különböző időszakokban különböző információkat tanulhattak az anyanyelvről és az anyanyelvi nevelésről, a jelenleg érvényben lévő Nemzeti alaptanterv előírásai a nyelvi sokféleség és a regionális nyelvi értékek elfogadásáról, megbecsüléséről (i. m.) ugyanúgy vonatkoznak minden gyakorló tanárra, miként az egyetemistákra, akik csupán néhány hónappal vagy évvel az adatgyűjtés előtt tanultak e kérdésekről a köznevelés résztvevőiként. Az elvárásoknak azonban nehéz megfelelni ismeretek hiányában.

Az ÚMNYA. projekt során felkeresett adatközlők döntő része ennél alacsonyabb iskolázottságú, sokan pedig idősebb koruk folytán sem hallhattak iskolai keretek között a nyelvi változatosság témaköréről és a nyelvi toleranciáról. A szociolingvisztikai kérdésekre adott válaszaik gyakran metanyelvi ismereteik hiányáról vagy bizonytalanságáról adnak számot. Sokan mégis olyan hozzáállással viszonyulnak saját maguknak és más vidékek lakóinak a nyelvhasználatához, a magyar nyelv variabilitásához, amelynek elsajátíttatása ma az iskolai (anyanyelvi) nevelés egyik fő célja. A kivételt éppen azoknak a – leginkább közép-dunántúli – kutatópontoknak a lakói képezték, ahol a többség nem érzékeli saját települése beszédmódjának regionális jegyeit. Ez pedig egy újabb érv a nyelvjárástani ismeretek iskolai tanítása mellett a szemléletformálás jegyében.

Az eredmények újabb kutatási kérdéseket is felvetnek (nem elfeledkezve az attitűdöket befolyásoló tényezők komplexitásáról): Különbözik-e a beszélők hozzáállása az itt elemzett kérdésekhez a magyar nyelvterület további pontjain? Milyen mértékben érvényesül a következő nemzedékek tagjainak attitűdformálásában a családi szocializáció, és milyenben az iskolai, amennyiben azok különböznek? További adatok bevonásával erősítendő az eddig feldolgozott mintából levonható következtetések: Van-e összefüggés a nyelvjárási háttér erőssége és a nyelvi sokszínűség kezelése között? Elfogadóbbak-e a nyelvi variabilitással szemben azok a beszélők, akik maguk is érzékelik saját nyelvhasználatuk különbözőségét a köznyelvi változattól?

Az Új magyar nyelvjárási atlasz lenyűgöző terjedelmű hanganyaga és kutató-pont-hálózata e kérdések megválaszolásához is kellő mennyiségű, friss adattal szolgálhat majd további kutatások és kutatók számára.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. A szerző a tanulmány elkészítésekor a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjában részesült.

Irodalom

1. Berente Anikó – Molnár Mária – Sinkovits Balázs 2016. Attitűd és nyelvi identitás két szegedi középiskola diákjainál. In: Czetter Ibolya et al. szerk. *VI. Dialektológiai Szimpozion: Szombathely, 2015. szeptember 2–4.* Szombathely–Nyitra: Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 135–144. o.
2. Dudics Lakatos Katalin 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről. *Magyar Nyelvjárások* 58: 165–173. o.
3. Iglai Edit 2017. *Nyelvjárásközi egybevető vizsgálat a magyar nyelvjárások atlasza és az Új magyar nyelvjárási atlasz alapján.* Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola.
4. Jánk István 2019. *Nyelvi előítéletesség és diszkrimináció a magyartanári értékelésben.* Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara.
5. Kiss Jenő 2001. Az alkalmazott dialektológia: a nyelvjárások és az anyanyelvoktatás. In: Uő. szerk. *Magyar dialektológia.* Budapest: Osiris Kiadó. 145–156. o.
6. Kiss Jenő 2006. Egy új magyar nemzeti nyelvatlasz szükségessé voltáról. *Magyar Nyelv* 112/2: 129–142. o.
7. Kiss Jenő 2010a. Előzetes az Új magyar nyelvjárási atlasz szociolingvisztikai tanulásaiból. *Magyar Nyelvőr* 134/4: 385–389. o.
8. Kiss Jenő 2010b. A New General Atlas of Hungarian Dialects is Forthcoming. *Studia Slavica Hungarica* 55/2: 303–306. o.
DOI: <https://doi.org/10.1556/sslav.55.2010.2.16>
9. Kiss Jenő 2017. A nyelvjárások. In: Tolcsvai Nagy Gábor szerk. *A magyar nyelv jelene és jövője.* Budapest: Gondolat Kiadó. 199–221. o.
10. MNyA. = *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6.* Szerk. Deme László – Imre Samu. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1968–1977.
11. Németh Miklós 2020. A nyelvjárási beszéd megítélése a pedagógusok körében. *Anyanyelv-pedagógia* XIII/1. DOI: 10.21030/anyp.2020.1.3
12. Parapatics Andrea 2012. Nyelvi attitűdök a szlengről az Új magyar nyelvjárási atlasz adatközlőinek tükrében. In: Parapatics Andrea és Csernák-Szuhánszky Debóra

- szerk. *Félúton 7. A hetedik Félúton konferencia (2011) kiadványa*. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. 1–11. o.
13. Parapatics Andrea 2020a. *A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
 14. Parapatics Andrea 2020b. On Dialect Awareness in the Middle Transdanubian Region of Hungary. *Alkalmazott Nyelvtudomány* XX/1. 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2020.1.002>
 15. RMNyA. *Romániai magyar nyelvjárások atlasza* 1–11. Gyűjtötte és a kéziratot összeállította Murádin László. Szerk. Juhász Dezső [1–2.] Magyar Nyelvtudományi Társaság, [3–11.] Magyar Nyelvtudományi Társaság – Pharma Press Kiadó, Budapest, 1995–2010.
 16. Schultz Judit megj. e. *Nyelvjárásgyűjtés XXI. század eleji falusi magyar közösségekben*.
 17. Zelliger Erzsébet 2011. Nyelvjárások a peremvidéken és szórványban. In: Kolláth Anna és Gróf Annamária szerk. *Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Múráty 10/1–2: 289–295. o.*
 18. URL1: <http://umnya.elte.hu> (letöltés ideje: 2022. március 12.).

References

1. Berente Anikó – Molnár Mária – Sinkovits Balázs 2016. Attitűd és nyelvi identitás két szegedi középiskola diákjainál [Attitudes and language identity among students of two high schools in Szeged]. In: Czetter Ibolya et al. szerk. *VI. Dialektológiai Szimpozium: Szombathely, 2015. szeptember 2–4. [VI. Symposium of Dialectology: Szombathely, 2–4th September, 2015]* Szombathely–Nyitra: Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 135–144. o. (In Hungarian).
2. Dudics Lakatos Katalin 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről [On the metalanguage knowledge of Hungarian teachers and their students in Subcarpathia]. *Magyar Nyelvjárások [Hungarian Dialects]* 58: 165–173. o. (In Hungarian).and
3. Iglai Edit 2017. *Nyelvjárásközi egybevető vizsgálat A magyar nyelvjárások atlasza és az Új magyar nyelvjárási atlasz alapján [Comparative interdialect study based on Hungarian Dialect Atlas and the New Hungarian Atlas of Hungarian Dialects]*. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. (In Hungarian).
4. Jánk István 2019. *Nyelvi előítélet és diszkrimináció a magyartanári értékelésben [Linguistic prejudice and discrimination in pedagogical evaluation of Hungarian teachers]*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara. (In Hungarian).
5. Kiss Jenő 2001. Az alkalmazott dialektológia: a nyelvjárások és az anyanyelvoktatás [Applied dialectology: regional dialects and mother tongue education]. In: Uő. szerk. *Magyar dialektológia [Hungarian dialectology]*. Budapest: Osiris Kiadó. 145–156. o. (In Hungarian).

6. Kiss Jenő 2006. Egy új magyar nemzeti nyelvatlasz szükséges voltáról [On why a new Hungarian linguistic atlas is necessary]. *Magyar Nyelv [Hungarian Language]* 112/2: 129–142. o. (In Hungarian).
7. Kiss Jenő 2010a. Előzetes az Új magyar nyelvjárási atlasz szociolingvisztikai tanulságaiból [A preview of sociolinguistic lessons to be drawn from the New Hungarian Dialect Atlas]. *Magyar Nyelvőr [Hungarian Language Guard]* 134/4: 385–389. o. (In Hungarian).
8. Kiss Jenő 2010b. A New General Atlas of Hungarian Dialects is Forthcoming. *Studia Slavica Hungarica* 55/2: 303–306. o.
DOI: <https://doi.org/10.1556/sslav.55.2010.2.16>
9. Kiss Jenő 2017. A nyelvjárások [Regional dialects]. In: Tolcsvai Nagy Gábor szerk. *A magyar nyelv jelene és jövője [The present and the future of Hungarian]*. Budapest: Gondolat Kiadó. 199–221. o. (In Hungarian).
10. MNyA. = *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6. [The General Atlas of Hungarian]* Szerk. Deme László – Imre Samu. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1968–1977. (In Hungarian).
11. Németh Miklós 2020. A nyelvjárás beszéd megítélése a pedagógusok körében [The attitude towards dialectal speech among teachers]. *Anyanyelv-pedagógia [Mother tongue pedagogy]* XIII/1. DOI: 10.21030/anyp.2020.1.3
12. Parapatics Andrea 2012. Nyelvi attitűdök a szlengről az Új magyar nyelvjárási atlasz adatközlőinek tükrében [Language attitudes towards slang of the participants of the New General Atlas of Hungarian Dialects]. In: Parapatics Andrea és Csernák-Szuhánszky Debóra szerk. *Félúton 7. A hetedik Félúton konferencia (2011) kiadványa [Félúton 7. Proceedings of the seventh Félúton conference (2011)]*. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. 1–11. o. (In Hungarian).
13. Parapatics Andrea 2020a. *A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés. Tények, problémák, javaslatok. [The regionality of Hungarian and the public education. Facts, problems and recommendations]*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (In Hungarian).
14. Parapatics Andrea 2020b. On Dialect Awareness in the Middle Transdanubian Region of Hungary. *Alkalmazott Nyelvtudomány [Hungarian Journal of Applied Linguistics]* XX/1: 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2020.1.002>
15. RMNyA. = *A romániai magyar nyelvjárások atlasza 1–11. [The Atlas of Hungarian Dialects in Romania]*. Gyűjtötte és a kéziratot összeállította Murádin László. Szerk. Juhász Dezső [1–2.] Magyar Nyelvtudományi Társaság, [3–11.] Magyar Nyelvtudományi Társaság – Pharma Press Kiadó, Budapest, 1995–2010. (In Hungarian).
16. Schultz Judit in progress. *Nyelvjárásgyűjtés XXI. század eleji falusi magyar közösségekben [Dialect data collection among Hungarian village communities in the beginning of the 21st century]*. (In Hungarian).
17. Zelliger Erzsébet 2011. Nyelvjárások a peremvidéken és szórványban [Regional dialects in peripheral regions and diasporas]. In: Kolláth Anna és Gróf Annamária szerk. *Szépbe szőtt hit... Köszöntő könyv Varga József tiszteletére [Celebrating book in honour of József Varga]*. *Muratáj* 10/1–2: 289–295. o. (In Hungarian).
18. URL1: <http://umnya.elte.hu> (Accessed: 12 March 2022)

Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei. Részeredmények

Parapatics Andrea, PhD. habil. Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet, egyetemi docens; parapatics.andrea@mftk.uni-pannon.hu. ORCID: 0000-0002-1711-0885.

A tanulmány az Új magyar nyelvjárási atlasz koncepciójához 2007 és 2012 között rögzített hangfelvételek közül a nyugat-magyarországi szociolingvisztikai interjúkkal foglalkozik.

A Magyar Tudományos Akadémia által finanszírozott, szervezetileg az Eötvös Loránd Tudományegyetemhez tartozó Geolingvisztikai Kutatócsoport munkájával megvalósuló projekt a dialektológiai jelenségek felmérése mellett szociolingvisztikai kérdésekről is faggatta az adatközlőket a magyar nyelvterület számos kutatópontján. Például: Beszélnek-e itt, ezen a településen tájszólásban? Szebben beszélnek itt, mint a szomszéd településeken? Ugyanúgy beszél városban vagy hivatalos helyen is, mint otthon, családi körben? Előfordult, hogy megszólták nyelvjárási beszédmódja miatt?

Tekintettel arra, hogy a több tízezer órányi archívum feldolgozása máig nem történt meg szisztematikusan és átfogó módon, a dolgozat első fele első ízben közöl számszerű és részletes adatokat arról, hogy miként valósult meg a gyűjtést végző kutatócsoport tervezett programja a gyakorlatban, egyelőre a nyugat-magyarországi kutatópontok vonatkozásában. A tanulmány második fele az ezen a területen rögzített szociolingvisztikai interjúk elemzésével részeredményeket ismertet a megkérdezettek nyelvi-nyelvjárási tudatáról, attitűdjeiről, nyelvhasználatáról.

A tanulmány által pontosabb képet kapunk arról, hogy milyen konkrétumokkal számolhatunk az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt hangarchívumában, továbbá arról, hogy a rögzített adatok mit árulnak el a XXI. század eleji nyugat-magyarországi beszélőközösség nyelvi mentalitásáról. Ez pedig csupán az egyik kutatási kérdéskör az archívum által nyújtott számos lehetőség közül.

Kulcsszavak: *nyelvatlasz, nyelvi attitűd, nyelvi tudat, nyelvjárás, regionalizmus, szocio-dialektológia, szociolingvisztika*

Мовно-діалектна аттїтуда мешканців Західної Угорщини. Часткові результати

Андрея Парапатич, доктор габілітований. Паннонський університет, факультет сучасної філології та соціальних наук, Інститут угорської та прикладної лінгвістики, доцент; parapatics.andrea@mftk.uni-pannon.hu. ORCID: 0000-0002-1711-0885.

У публікації проаналізовано соціолінгвістичні інтерв'ю із Західної Угорщини, зафіксовані серед аудіоматеріалів концепції «Нового атласу діалектів угорської мови» у 2007 та 2012 роках.

Проект, який фінансувався Академією наук Угорщини і був реалізований геолінгвістичною дослідницькою групою при Науковому університеті ім. Лоранда Етвеша, крім діалектологічних явищ вивчав думку респондентів із

соціолінгвістичних питань. Наприклад: Чи розмовляють тут, у Вашому населеному пункті, діалектом? Тут говорять гарніше, ніж у сусідніх селах? Ви розмовляєте однаково у місті чи офіційній установі та вдома, в родинному колі? Чи траплялося, що Вам робили зауваження через вживання діалектизмів?

Зважаючи на те, що до сьогодні не відбулося систематичної та повної обробки архіву в десятки тисяч годин, у першій частині публікації наведено числові та детальні дані, як вдалося дослідницькій групі, яка проводила збір матеріалу, реалізувати заплановану програму на практиці. Наразі йдеться тільки про центри досліджень у Західній Угорщині. У другій частині публікації представлено часткові результати аналізу соціолінгвістичних інтерв'ю, зафіксованих на цій території, про мовну-діалектну свідомість, аттитуду, мововживання респондентів.

Завдяки нашому дослідженню можна отримати точнішу картину того, на які конкретні речі можна розраховувати в аудіо архіві проекту «Новий атлас діалектів угорської мови», а також про те, яким є мовний менталітет мешканців Західної Угорщини початку XXI століття. Це всього лише одне з численних питань, відповідь на які можна отримати, досліджуючи згаданий архів.

Ключові слова: мовний атлас, мовна аттитуда, мовна свідомість, діалект, регіоналізм, соціодіалектологія, соціолінгвістика

Language attitudes towards dialects of Western Hungarian speakers.

Partial results

Andrea Parapatics, PhD. habil. University of Pannonia Faculty of Modern Philology and Social Sciences Institute of Hungarian and Applied Linguistics, associate professor; parapatics.andrea@mftk.uni-pannon.hu. ORCID: 0000-0002-1711-0885.

The paper deals with sociolinguistic interviews that were recorded in Western Hungary as part of the 'New General Atlas of Hungarian' project between 2007 and 2012.

The project, funded by the Hungarian Academy of Sciences and organized by the Geolinguistics Research Group of the Eötvös Loránd University, asked the participants about sociolinguistic issues at several data collection sites in the Hungarian language area, in addition to surveying dialectological phenomena. For example: Do you speak dialects here in this town? Do they speak better here than in the neighboring settlements? Do you speak in the same way in a city or official place as at home, in a family circle? Have you ever been mocked because of your dialect speech?

Given that tens of thousands of hours of the recordings have not yet been processed in a systematic and comprehensive way, the first half of the study provides numerical and detailed data on how the planned program of the research group was realized in practice regarding, for the time being, the Western Hungarian data collecting sites. The second half of the study presents partial results on the language and dialect awareness, attitudes and use of the respondents by analysing the sociolinguistic interviews recorded in this area.

The study provides a more accurate description of the specifics in the archive of the 'New General Atlas of Hungarian' project, as well as what the recorded data reveal on the

linguistic mentality of the Western Hungarian speech community in the beginning of the 21st century. This is just one of the numerous research topics offered by the archive.

Keywords: *dialect, language attitudes, language awareness, linguistic atlas, regionalism, sociodialectology, sociolinguistics*

Ana Vasiliev

Hungarian Language as a Factor of Identity Preservation in Transylvania Nowadays in Comparison with Russian Identity in the Republic of Moldova

1. Theoretical Background

The linguistic identity is studied in linguistics, psychology, sociology, and the relationship between language and national identity is mainly described in sociolinguistics. Linguistic identity refers to a person's identification as a speaker of one or more languages (Leung, Harris, Rampton, 1997, pp. 543–560). It is an important part of our personal identity. The linguistic identity is influenced by different factors and usually contains aspects such as linguistic expertise, affiliation, and familial inheritance (ibid). One of the first researchers who started to study the connection between language and identity and the effects of language shift on identity is Joshua A. Fishman. The scholar believes a language is always a part of a cultural matrix, and destroying a language is equal to destroying a whole identity (Fishman, 1991, p. 4). Many researchers have pointed out the importance of language for social interaction, cohesion, or distinction from others. According to Alain Dieckhoff, a common language may be the ideal vehicle to express the unique character of a social group, and to encourage common social ties on the basis of a common identity (Dieckhoff, 2004, pp. 187–200). Wright and Kelly write about the dynamic role language plays as a unifying factor in maintaining national identity (Wright, Kelly, 1994, p. 3). Questions of linguistic identity, linguistic exclusion or inclusion, languages in contact, languages in conflict, language purity, language conservation, language prestige are all central to the process (ibid).

2. Historical Background: Hungarian Language Use in Transylvania & Russian Language in Moldova

The problem of language use and national identity in Transylvania has been studied by many Hungarian, Romanian and foreign researchers (Livizeanu, 1995, Trencsényi et al., 2001). Following WW1, the administration in Bucharest adopted

an assimilative policy, which aimed at creating a nationally homogenous state. According to Irina Culic's claim, one of the historical events that determined the present-day identity of Hungarians in Transylvania is the Treaty of Trianon (Culic, 2001, pp. 227–249). After the Great Union (unification of Transylvania, Bessarabia, and Bukovina with the Romanian Kingdom), the Hungarians in Transylvania became a minority in the newly created state. They lost their privileges and linguistic rights, and it made them adapt for survival in the new conditions. Later the shock of Trianon led to issues of national and cultural identity as well as intercultural communication (ibid). The other historical event mentioned by Irina Culic is the communist era and Nicolae Ceaușescu's rule, which was a period of de-nationalization, abuse of rights to get education in the mother-tongue and national policy that would fasten the assimilation of Hungarians (ibid).

Following the change of regime in 1989, a constitution adopted in 1991 came into force, but was amended in 2003. The text of the new constitution states that “the official language in Romania is the Romanian language”, which implies the exclusivity of the officiality of the Romanian language (URL1). Despite the fact, that Hungarian is the language of the largest ethnic minority in Romania (6.1% of the total population, according to 2011 census) (URL2), it has official status only in those regions, where the percentage of Hungarian population exceeds 20%. In 1996, Romania and Hungary concluded an intergovernmental agreement for a period of ten years, the so-called Basic contract (Alapszerződés). According to Article 15 (9), Romania and Hungary shall refrain from any policy or practice with the purpose to assimilate the persons belonging to national minorities against their will and shall protect these persons against any action which aims at such assimilation (URL3).

As well as Transylvania, the Republic of Moldova has always been multi-national. The Russian language usage has a long history in the country, and in some ways, its situation is very similar to that one of Hungarian in Transylvania. After the war of 1812, a part of the former Principality of Moldavia was ceded to the Russian Empire, and the region became known as Bessarabia. The period from 1812 to 1918 was characterized by mass russification and assimilation of the indigenous population. Since more and more Moldovans (especially among intelligentsia) opted to speak Russian or to study in this language, their national identity changed gradually as well. In 1918, Onisifor Ghibu, a Romanian teacher and politician, wrote down in his diary a dialogue he had had with a young woman during a meeting with teachers in Bessarabia. Teacher herself, Moldovan by origin, the woman admitted she “does not want to make herself Moldovan anymore” and that she is “staying Russian”. In his diary, Ghibu commented “All these female teachers... they say if they think in Russian, then they are Russian” (Livizeanu, 1995, p. 101).

After the Great Union of 1918, the central administration pursued a policy of romanization. The usage of the Russian language in Bessarabia was strongly limited. It was forbidden to use any other language than Romanian in public spaces, children were only allowed to speak those foreign languages which were taught in schools (Abakumova-Zabunova, 2005, p. 253). The first official population census in Greater Romania was conducted in 1930. According to the official data, of the total population of Bessarabia, which was 2.846.402 inhabitants, 1.610.757 declared themselves to be Romanians/Moldovans, 351.912 – Russians, while the rest belonged to other ethnic groups such as Bulgarians, Gagauz, Germans, Jews (URL4). The census conducted in 1941 showed a significant decrease of the Russian population to 164.410 people (URL5). This fact, we believe, can be explained by the harsh ethnic policy, which made people declare themselves of another nationality, especially in the case of bilingual persons.

After WW2, the situation changed drastically again. The repeated annexation of Bessarabia by the USSR led to serious changes in the whole Moldovan society. After 1945, a lot of Russian speaking people settled in the country, which contributed to a big number of mixed marriages and emerge of dual national/ethnic identities. The 1970 population census showed that most of the population considered themselves Moldovans – 2.303.916 people, Russian being the third most numerous people in the country – 414.444 people. This number continued to grow, as the results of the censuses conducted in 1979 and 1989 showed: 505.730 and 562.069 people accordingly (URL6).

In the years after the collapse of the USSR, the ethnic and linguistic situation in the independent Moldova was similar to that one in the interwar period. Many countries that at the time of the national renaissance set out to achieve the monolingual nation-country model, i.e., to follow the principle “one country, one people, one language”, are still bi- or multinational, bi- or multilingual (Palágyi 2018, p. 188). On 31 August 1989, the Supreme Soviet of the Moldavian SSR enacted two laws. One of them made Moldovan the official language and highlighted the linguistic Moldo-Romanian identity. The second law stipulated the return to the Latin Romanian alphabet. In 1989, when Moldova declared a single official language and switched to the Latin script, nationalist politicians and pro-Romanian cultural figures began to refer to Moldovan as the Romanian language.

The new ethnic policy, the possibility of a repeated union of Moldova and Romania encountered Russian-speaking population's strong disagreement. In September 1989, protests against the central government's actions took place in the south of the country. Later, this led to an armed conflict in Transnistria. As a result, the number of Russians decreased, since a lot of them fled the country. Children born in interethnic marriages started to opt for Moldovan/Romanian identity, which they find to be closer to the European world. Nowadays, a

significant number of Russian speakers from the Republic of Moldova prefer to call themselves “Russian speaking Moldovans”, underlining the difference in mentality, traditions from the “true” Russians, or even highlighting the unacceptance of Russia’s foreign policy.

3. Methodology

The research is based on analysis of questionnaires conducted in Transylvania and in the Republic of Moldova in February-September 2021. For this study the network approach and the ‘friend of a friend’ technique were used to distribute the questionnaires. Since our goal was to establish the relationship between language use and national identity of bi- and multilinguals, we used the random sampling method, which makes the study sample representative.

In Transylvania the target group were Hungarians living in Oradea (Nagyvárad), Cluj (Kolozsvár), Târgu-Mureş (Marosvásárhely), Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy), Miercurea-Ciuc (Csíkszereda) – cities with a large concentration of Hungarian population. In these cities 48 respondents filled-in the questionnaires. Their age ranges from 21 to 57 years old, on average- from 21 to 35. In Moldova, the focus group were Russian-speaking people living in the capital of the country. There the questionnaires were filled-in by 63 inhabitants of Chişinău since the Moldovan capital is a multinational city, where the Russian language is used as *lingua franca*. In Chişinău the age of the respondents varies from 23 to 80 years. Most of them (51.63%) were born between 1988 and 1997, when serious changes were taking place in the socio-economic life of the country.

In both cases Google Forms were used to conduct the survey, but in Transylvania questionnaires were handed out as well. The questions were anonymous. For the Transylvanian respondents they were written in Hungarian, for Moldovans– in Russian. Mainly we asked the same questions in Transylvania and in Chişinău. The only question that differs is the one which regards the L2 use. Since in Transylvania the Hungarian language is spoken only by Hungarians, we asked under what circumstances the respondents learned the Romanian language. In the Moldovan capital respondents had to answer how they learned the Russian language, as this language is spoken and even considered as mother tongue by different peoples living in the city. The translated questionnaires can be found in the Annexes.

At the end, the collected information will be compared to data presented by scientist who study the linguistic situation in Transylvania and to figures provided by the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. This will allow to see what the situation looks like on a larger scale, how the results of this study reflect the official data and try to predict the maintenance of national identities in these regions.

4. The Data

After analysing the questionnaires, we found out that Hungarians from Transylvania get the basis of ethnic identification through language within family. Most of the respondents choose the Hungarian language to communicate with family members. The absolute majority (86%) speaks Hungarian with close relatives (parents, spouse, children), 9.35% use Hungarian and Romanian, 4.65% communicate in Romanian with parents, calling at the same time Hungarian their native language. As a result, 93% of respondents named Hungarian as native language, 7 more percent of respondents consider both languages to be their mother-tongue. The data on the native language of the respondents corresponds to the data on the language spoken by the respondents before starting school - 90.69% spoke Hungarian, 13.95% spoke Hungarian and Romanian, and 1 of the respondents spoke Romanian before the first grade. If the respondents are not married and/or do not have children yet, they mention that in the future they would like to communicate in Hungarian within the family. A similar situation is observed when communicating with friends: only 1 respondent communicates in Romanian, while the overwhelming majority uses Hungarian (62.79%) or both languages (25.58%) for personal communication.

As we could notice from the results of the questionnaires, outside family and friends' community, the Transylvanian Hungarians also try to maintain a strong connection and communicate in their native language. Among themselves, representatives of the Hungarian nationality communicate either in Hungarian (76.74%), or in a mixed way (18.60%). Two respondents communicate in Romanian with other Hungarians. The opposite situation is observed when communicating with people of a different nationality and when addressing strangers: 65.11% speak Romanian with people of another nationality and 69.76%, respectively. When communicating with colleagues, almost 2/3 of the respondents use Hungarian or both languages, another 20.93% speak Romanian at work.

One of the first questions of the questionnaire was "Ethnicity" (*Nemzetiség* in the Hungarian questionnaire, and *Национальность* in the Moldovan one). After processing the data, we found out that 58% of respondents consider themselves to be Hungarians. One of the respondents emphasizes that s/he is Csango by nationality. Despite the big number of people who preserve a Hungarian identity, the percent of those who identify themselves as Romanians, is also big enough and constitutes 30%, while the percentage of people with double identity makes up 9.3%.

Unlike the Hungarian language in Transylvania, the Russian language in Moldova is used by people of different origins, which may cause a shift in national

identity. Currently, despite the outflow of the Russian speaking population and the language policy, the Russian language is still widely used in the country. It is spoken not only by ethnic Russians, but also by Moldovans/Romanians and representatives of other ethnic minorities (Ukrainians, Bulgarians, Gagauz) for whom Russian is dominant or preferred for communication. In Chişinău, we asked 63 people to complete the questionnaire. The number of respondents who consider Russian their native language is 60.1%, which is significantly higher than the percentage (49%) of respondents for whom Moldovan/Romanian¹ is native. 40% of them spoke Russian before going to school, 31.6% spoke Moldovan/Romanian, and another 28.4% spoke other minority languages such as Bulgarian and Ukrainian. A small percentage of respondents (2.9%) noted the fact of switching the language after starting school – from Moldovan/Romanian to Russian.

To communicate with parents, 48.7% of the respondents choose Russian. 58.7% also use Russian to communicate with their spouses, 35.5% speak Moldovan/Romanian and emphasize that they use both languages.

This fact allowed us to assume that in fact the number of bilingual families could be much higher, since 11.6% speak with their children in Moldovan / Romanian and Russian, and the remaining 43.5% speak Russian and other languages (Moldovan/Romanian, Bulgarian, Ukrainian), with other relatives. An even larger number of people (52.2%) use both Moldovan/Romanian and Russian to communicate with friends.

At the same time, many Russian speakers who do not know the official language, identify themselves as Moldovans/Romanians. Even though the Russian language is still widely spoken in the country, the number of respondents with Moldovan/Romanian identity is much higher than that of those who claim to be Russian: 72.5 % vs. 15.5 %. The rest of respondents- 12%- said they are Bulgarians. This can be explained by the fact that these people live compactly in the south of the country (Taraclia County), which helps them preserve their national and cultural identity.

5. Conclusions

At present it is not rare for people to have a double identity, which is also the case of some Hungarians living Transylvania and Russian speaking population from the Republic of Moldova. In 2006 a group of researchers conducted a study in Cluj-Napoca and concluded that "... many Transylvanians experience social exclusion

¹ According to the Constitution, the official language of the country is Moldovan. However, the name of the language is strongly disputed among scholars. Since this question is outside of our competence and both names were indicated by respondents, we will use Moldovan/Romanian to speak about the official language and about the people.

from the 'Hungarian' category in everyday life in Hungary, and they are frequently regarded 'Romanian' by common people" (Veres, 2014, p. 61–86). The same thing often happens to Russian speaking people in Moldova, who say that for Moldovans they are Russians, and for Russians they are Moldovans.

The sociological survey presented in this article allow us to conclude that the opportunity for preserving the ethnic identity is much better in Transylvania than in Moldova, although it was expected to get similar results. This can be explained by the fact that Hungarians in Transylvania live on compact territories, just like before 1920.

Even though the rate of interethnic marriages is high in Transylvania, in certain regions, the number of families that register their kids as "Hungarians" in official documents can be higher than 80% (Kiss, 2009, p. 238). For Bihor County, this number makes 57 %, which almost perfectly matches the result of the present survey– 58%. Another factor that supports the preservation of Hungarian national identity in Transylvania is the cultural collaboration between Romania and Hungary. For example, students from Transylvanian schools and even from Csangó villages have the opportunity to travel to Hungary to improve their language skills and find out more about the Hungarian culture. Also, it is possible for Transylvanians to obtain Hungarian citizenship on a simplified naturalization, which can also influence the national identity of Transylvanians.

Meanwhile, the situation is completely different in Moldova. According to Tishkov, in the early 90's, the Russians who found themselves in diaspora, had three options of life strategy in the new, independent countries: assimilation into the local culture and language, fleeing to Russia, or claiming equal rights and status in the new society (Tishkov, 2007 as cited in Mlechko, 2013, p. 37). Since 2009, the Moldovan government has been promoting the European-Moldovan identity, with which more and more young people identify themselves. The older generation, who was born in the USSR, still feel their connection with Russia and that Russian culture is much closer to them than the European one. This generation still uses the Russian language for everyday communication and tries to preserve Russian traditions. However, the European-Moldovan identity has an increasing impact on the population.

Another key-factor is the low birth rate in Russian families. Among young Russian people surveyed in the late 1990s, only about 4% expressed a desire for their children to be registered as Russian; only 17% would like their children to grow up as people who know the Russian language and culture. The survey conducted in 2007 showed similar results, 8 and 12% respectively (URL7). Very often Russian families opt for studies in Moldovan/Romanian language for their children, which can also result in adopting the Moldovan-European identity. Unlike Hungarians in Transylvania, Russians in Moldova are spread all over the

country, which makes the process of assimilation easier. The last factor, which is an important in understanding the situation, is the separation from the ethnic mass of Russians. Even though there are many Russian organizations, in the past decade less and less cultural events are organized. In the absence of cultural background, Russian children in Moldova learn in schools and in everyday life the history and traditions of Moldova. As a result, they embrace this culture and assimilate into it.

The results of population censuses as well as the results of own questionnaires allows us to predict that in time the Hungarian national identity will be preserved in Transylvania. Not only it is fostered by the local authorities, but there is also a strong desire from the people as well to maintain their language, culture, and identity, which is even more important. At the same time, in Moldova the process of integration of national minorities will only intensify and will possibly lead to assimilation of Russian national identity among Moldovan citizens.

It is planned to continue the research Transylvania and Chişinău in the near future and disseminate more questionnaires to obtain more accurate results. Also, interviews on language attitudes among representatives of the above-mentioned speech communities will be conducted in the same regions. This will give the possibility to better understand the influence on language maintenance and language choice. The results of these researches will be later included in a bigger sociolinguistic study “Russian Language in Moldova vs. Hungarian Language in Transylvania”, where a more detailed description of the linguistic situation of the regions will be provided.

Literature

1. Абакумова-Забунова Н.В. 2005. *Русское население городов Бессарабии XIX в.* Кишинев: Business-Elita.
2. Млечко Т. П. 2013. *Русская языковая личность ближнего зарубежья.* Кишинёв: Славянский университет Республики Молдова.
3. Палади А. 2018. Государственные языки и языки-посредники от Брюсселя до Бельц. В: *Голоса русской филологии из Будапешта.* Будапешт: Университет им. Лоранда Этвеша, с. 183–203
4. Culic Irina 2001. Nationhood and identity: Romanians and Hungarians in Transylvania. In: Trencsényi Balázs et al. eds. *Nation-Building and Contested Identities. Romanian & Hungarian Case Studies.* Budapest-Iaşi: Regio Books, Editura Polirom, pp. 227–249.
5. Dieckhoff A. 2004. Hebrew, the Language of National Daily Life. In: D. Judd et al. eds. *Language, Nation and State: Identity Politics in a Multilingual Age.* Basingstoke: Palgrave Macmillan. pp. 187–200.

6. Fishman Joshua A. 1991. *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
7. Kiss Tamás 2009. *Perspectivă administrativă? O analiză comparativă a discursului demografic maghiar din România*. Cluj Napoca: Institutul pentru studierea problemelor minorităților naționale.
8. Leung C., Harris R., Rampton B. 1997. The idealized native speaker, reified ethnicities, and classroom realities. *TESOL Quarterly* Vol. 31, No. 3, Language and Identity (Autumn, 1997), pp. 543–560. DOI: <https://doi.org/10.2307/3587837>
9. Livezeanu Irina 1995. *Cultural Politics in Greater Romania*. New York: Cronell University Press.
10. Veres Valér 2014. Identity discourses on national belonging: the Hungarian minority in Romania. *Romanian Journal of Political Science*, Vol. 14, No. 1, Summer 2014, pp. 61–86.
11. Wright Sue – Kelly Helen 1994. *Ethnicity in Eastern Europe: questions of migration, language rights, and education*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
12. URL1: Constituția României. <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371> (Accessed: 2021.10.31)
13. URL2: Romania Population and Housing Census. <http://ghdx.healthdata.org/record/romania-population-and-housing-census-2011> (Accessed: 2021.10.31)
14. URL3: Treaty of understanding, cooperation and good neighbourliness (with appendix). <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201966/volume-1966-I-33604-English.pdf> (Accessed: 2021.10.31)
15. URL4: Recensământul populației din 1930. Populația pe Neamuri. Institutul Central de Statistică. <http://www.anr.gov.ro/docs/statistici/statistici/t1.pdf> (Accessed: 2021.10.31)
16. URL5: Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930–2002, pe județe. Institutul Național de Statistică. <http://www.anr.gov.ro/docs/statistici/statistici/t1.pdf> (Accessed: 2021.10.31)
17. URL6: Всесоюзная перепись населения 1979 года. Национальный состав населения по республикам СССР. http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_79.php (Accessed: 2021.10.31)
18. URL7: Русские в Молдове: социально-демографические трансформации. <http://www.demoscope.ru/weekly/2013/0571/analito4.php> (Accessed: 2021.10.31).
19. URL8: Rezultatele Recensământului Populației și al Locuințelor 2014 în Moldova. <https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=479> (Accessed: 2021.10.31)

References

1. Abakumova-Zabunova N.V. 2005. *Russkoe naselenie gorodov Bessarabii XIX v. [Russian population of the cities of Bessarabia in the 19th century]*. Kishinev: Business-Elita. (In Russian.)

2. Mlechko T. P. 2013. *Russkaja jazykovaja lichnost' blizhnego zarubezh'ja* [Russian linguistic personality of the near abroad]. Kishin'ov: Clujjanskij universitet Respubliki Moldova. (In Russian.)
3. Paladi A. 2018. Gosudarstvennye yazyki i yazyki-posredniki ot Bryusselya do Bel'c [State languages and mediating languages from Brussels to the Baltics]. V: *Golosa russkoj filologii iz Budapeshta* [Voices of Russian Philology from Budapest]. Budapesht: Universitet im. Loranda Etvesha, s. 183–203
7. Kiss Tamás 2009. *Perspectivă administrativă? O analiză comparativă a discursului demografic maghiar din România* [Administrative perspective? A comparative analysis of the Hungarian demographic discourse in Romania.]. Cluj Napoca: Institutul pentru studierea problemelor minorităților naționale. (In Romanian).
12. URL1: Constituția României [The Romanian Constitution].
<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371> (In Romanian, Accessed: 2021.10.31).
15. URL4: Recensământul populației din 1930. Populația pe Neamuri. Institutul Central de Statistică [1930 Population Census. Population by Nationalities. Central Statistical Institute]. <http://www.anr.gov.ro/docs/statistici/statistici/t1.pdf> (In Romanian, Accessed: 2021.10.31).
16. URL5: Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930–2002, pe județe [Population by ethnicity in the 1930–2002 census, by county.]. Institutul Național de Statistică. <http://www.anr.gov.ro/docs/statistici/statistici/t1.pdf> (In Romanian, Accessed: 2021.10.31)
17. URL6: Vsesojuznaja perepis' naselenija 1979 goda. Nacional'nyj sostav naselenija po respublikam SSSR [All-Union population census of 1979. The national composition of the population in the republics of the USSR.]
http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_79.php (In Russian, Accessed: 2021.10.31)
18. URL7: Russkie v Moldove: social'no-demograficheskie transformacii. [Russians in Moldova: Socio-demographic transformations.]
<http://www.demoscope.ru/weekly/2013/0571/analito4.php> (In Russian, Accessed: 2021.10.31)
19. URL8: Rezultatele Recensământului Populației și al Locuințelor 2014 în Moldova [Results of the 2014 Population and Housing Census in Moldova.].
<https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=479> (In Romanian, Last accessed: 2021.10.31)

Annex 1

Questionnaire given out in Transylvania

- a. Monogram
- b. Year of birth
- c. Place of birth
- d. Current place of residence
- e. Sex

- f. Nationality
- g. Mother tongue
- h. What language did you speak before you started school?
- i. Did you make a special effort to learn Romanian, or did you learn it in a mother tongue environment?
- j. What language do you speak with your parents?
- k. What language do you speak with your wife/husband?
- l. What language do you speak with your children? *
- m. What language do you speak with other relatives?
- n. What language do you speak with your colleagues? *
- o. What language do you speak with your friends?
- p. What language do you speak with people of the same nationality as you?
- q. What language do you speak with people of other nationalities?
- r. What language do you speak in a shop?
- s. What language do you speak to a stranger?
- t. What language do you speak in government departments and agencies?
- u. In what language do you read?
- v. In what language do you watch films?
- w. In what language do you search for information on the Internet?

* OPTIONAL QUESTION

Annex 2

Questionnaire given out in Chişinău

- a. Monogram
- b. Year of birth
- c. Place of birth
- d. Current place of residence
- e. Sex
- f. Nationality
- g. Mother tongue
- h. What language did you speak before you started school?
- i. Did you make a special effort to learn Russian or did you learn it in a mother tongue environment?
- j. What language do you speak with your parents?
- k. What language do you speak with your wife/husband?
- l. What language do you speak with your children? *
- m. What language do you speak with other relatives?
- n. What language do you speak with your colleagues? *
- o. What language do you speak with your friends?
- p. What language do you speak with people of the same nationality as you?
- q. What language do you speak with people of other nationalities?
- r. What language do you speak in a shop?

- s. What language do you speak to a stranger?
- t. What language do you speak in government departments and agencies?
- u. In what language do you read?
- v. In what language do you watch films?
- w. In what language do you search for information on the Internet?

* OPTIONAL QUESTION

Угорська мова як фактор збереження національної ідентичності в Трансільванії в наші дні у порівнянні з російською ідентичністю в Молдові

Ана Васильєв, Аспірант, Університет ім. Лоранда Етвеша; anavasilev7@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4893-7751.

Мова є одним з основних факторів формування народу та збереження культури. Поряд з іншими факторами, мова є, мабуть, найважливішим чинником створення національної ідентичності – він формує особистість, визначає менталітет, світогляд, поведінку, спосіб життя, систему цінностей та національний характер. Зв'язок між мовою та ідентичністю відіграв важливу роль у національному відродженні в XIX столітті в Європі і є надзвичайно актуальним і в наші дні. Цей факт можна пояснити посиленням міграції, політичними процесами та освоєнням другої мови. Особливо це дійсно для країн, які пройшли через територіальні зміни і в яких є природна двомовність. У таких країнах національні або мовні меншини стикаються з зростаючою необхідністю вивчати і використовувати дві або навіть більше мов і зберігати власну мову і, таким чином, культурну та національну ідентичність. Прикладами таких територій можуть бути Закарпаття, Воєводина та Трансільванія. Остання з великим відсотком угорського населення була частиною Румунії у міжвоєнний період та після 1947 році внаслідок Трианонського та Паризького мирних договорів. Іншим прикладом є багатонаціональна Республіка Молдова, яка отримала незалежність від Радянського Союзу 1991 році. Нині дедалі більше людей у Трансільванії та Республіці Молдова стверджують, що вони двомовні. В результаті це призводить до того, що вони ідентифікують себе більш ніж з однією етнічною групою. Що це може означати і як це вплине на культурну різноманітність у цих регіонах? У цьому дослідженні ми представимо коротку теорію на цю тему, а також історичну довідку та результати соціолінгвістичних опитувань, проведених у Трансільванії та Республіці Молдова у лютому-вересні 2021 року. Мета нашого дослідження – вивчити, як використання рідної мови може стати ключовим фактором національної ідентичності та які можливості її збереження у багатомовному середовищі у Трансільванії та Республіці Молдова. Для досягнення поставленої мети ми порівняємо результати анкетування з соціолінгвістичними теоріями про мову та ідентичність. Надалі дослідження буде продовжено, у вищезазначених регіонах буде проведено інтерв'ю на тему ставлення до мови. Результати буде включено до більшого соціолінгвістичного дослідження "Російська

мова в Молдові в порівнянні з угорською мовою в Трансільванії", де буде дано докладніший опис мовної ситуації в Трансільванії та Молдові.

Ключові слова: мова, етнічність, ідентичність, збереження, Трансільванія, Республіка Молдова

Hungarian Language as a Factor of Identity Preservation in Transylvania Nowadays in Comparison with Russian Identity in Moldova

Ana Vasiliev, PhD Student, Eötvös Loránd Tudományegyetem; anavasiliev7@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4893-7751.

The language is one of the main factors of nation-building and culture preservation. Among other factors, language is perhaps the most important one in creating national identity – it shapes the personality, the mentality, the worldview, the behavior, the lifestyle, the value system and the national character. The relationship between language and identity played an important role in national revival in the XIX century in Europe and is extremely topical in our days. This fact can be explained by intensified migration, political processes and second language acquisition. Especially it is valid for countries that went through consequential territorial changes and where natural bilingualism is present. In such countries, national or linguistic minorities are faced with the growing necessity to learn and use two or even more languages and, at the same time, to preserve their language and, thus, the national identity. Examples of such territories can be Transcarpathia, Vojvodina and Transylvania. The latter with a major percent of Hungarian population, was a part of Romania in the interwar period and since 1947 as a result of Trianon and Paris peace treaties. Another example is the multinational Republic of Moldova, which gained independence from the Soviet Union in 1991. Nowadays more and more people in Transylvania and in the Republic of Moldova claim to be bilingual. This leads to identifying themselves with more than one ethnicity. What would this mean and how would it influence the cultural diversity in these regions? In this study we will present a short theory on the topic as well historical background and the results of sociolinguistic questionnaires conducted in Transylvania and in the Republic of Moldova in February-September 2021. The aim of this research is to examine how mother tongue usage can be a key-factor of national identity and what are the possibilities of its preservation in a multilingual environment in Transylvania and in the Republic of Moldova. To accomplish the goals, we will compare the results of the questionnaires to sociolinguistic theories on language and identity. In the future, the study will be developed, interviews on language attitudes will be conducted in the above-mentioned regions. The results will be included into a bigger sociolinguistic study "Russian Language in Moldova vs. Hungarian Language in Transylvania", where a more detailed description of the linguistic situation in Transylvania and Moldova will be provided.

Keywords: language, ethnicity, identity, preservation, Transylvania, Republic of Moldova

György Ladislav, Tuska Tünde

Nyelv (kétnyelvűség) és (kettős) identitás az alföldi szlovákok körében Magyarországon

1. Elméleti alapvetések

1.1. Szlovák–magyar kétnyelvűségi kutatások Magyarországon

Az utóbbi évtizedekben napvilágot látott monográfiák, tanulmánykötetekben, tudományos és szakfolyóiratokban megjelent írások és tanulmányok egyre növekvő érdeklődéssel reflektálnak a nemzetiségekre, illetve a többségi nemzet nyelvére és kultúrájára, két- és többnyelvű kontextusban is. A jórészt interdiszciplináris orientációjú és komparatív irányvonalú kutatások a reális szlovák–magyar helyzetet is érintik, melyen belül a szlovák–magyar kétnyelvűség problémakörének is figyelmet szentelnek. A nyelv kisebbségi környezetben való működéséről és használatáról több munka született, folyamatosan zajlik a kettős identitás és biculturális mint nyelvi fenomén jelenség értelmezése, a nyelvhez, a nemzeti/etnikai identitáshoz és más területekhez való viszonyulás kutatása.

Tanulmányunk tartalmi orientációjával összhangban áttekintjük az eddig végzett kutatásokat és bemutatjuk a szlovák–magyar kétnyelvűsége jellemző állapot (többé-kevésbé) neuralgikus pontjait, melyben a szlovák nyelv kisebbségi nyelvi státuszba szorult.

Tóth Alexander Ján szerint (2008, 17. o.) a szlovák nyelvjárásokat már a 19. század végén és később, a 20. század első felében olyan szerzők kutatták, mint Melich János, Pechány Adolf vagy Kniezsa István, akik a szlovák–magyar nyelvi kapcsolatokkal is foglalkoztak és lerakták a magyarországi szlovákok nyelve lingvisztikai elemzésének tudományos alapjait. A történeti-dialektológiai szempontok alkalmazásának megvan a helye a mai kutatási trendekben is főleg abban az esetben, ha a nyelvjáráskutatás folyamán a leíró nyelvészeti módszerekhez a vizsgálódás új irányzatai is társulnak, pl. olyanok, melyekben hangsúlyosan jelenik meg a funkcionális aspektus, illetve a beszélők egymáshoz való viszonyulása (vö. Tóth, 2008, 18. o.).

Helyénvaló megemlíteni a következő műveket is: Štolc Jozef-től a *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku/Három szlovák nyelvsziget nyelvjárása*

Magyarországon (1949) és Ondrus Paveltől a *Slovenské nárečie v Maďarskej ľudovej republike/Szlovák nyelvjárások a Magyar Népköztársaságban* (1956).

Kétségtől értékes munka a Fügedi Erik – Gregor Ferenc – Király Péter nevét fémjelző *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku/A magyarországi szlovák nyelvjárások atlasza* (1993), melyről Uhrinová Alžbeta (2017, 126. o.) a következőket írja: „A publikáció többek között a nyelvjárások keverése, az átmeneti és kevert nyelvjárások, a nyelvi integráció kérdései mellett a kétnyelvűséggel és a magyar-szlovák nyelvi interferenciák problémakörével is foglalkozik.”

A deskriptív szemlélettől a kontrasztív-konfrontációs megközelítésen át végül eljutunk a pszicho- és szociolingvisztikai aspektushoz, melyen maga a kétnyelvűség alapszik¹. Az ún. szinkrón kontaktológia kereteiben (lingvisztikai szempontból) a szlovák nyelv kutatásával Magyarországon főleg Žiláková Mária, Uhrinová Alžbeta, Tušková Tünde, Tóth Alexander Ján és György Ladislav foglalkozik. A szlovák-magyar kétnyelvűség vizsgálatának problematikáját többben is érintették doktori értekezésükben/tudományos munkájukban, pl. Császári Éva, Szabóné Marlok Júlia, Szabó Orsolya.

Magyarországon a szisztematikus szociológiai és szociolingvisztikai orientációjú (a szlovák nyelvre irányuló) kutatások a múlt század 90-es éveiben indultak, a Békéscsabán működő *Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete*² megalakulásának (1990) köszönhetően. Az intézetnek (és más együttműködő intézménynek) köszönhetően megvalósult néhány országos szintű, interdiszciplináris szemléletű empirikus kutatás, mely eredményeit számos, a magyarországi szlovákság nemzetiségi vonatkozásait tárgyaló publikáció térképezi fel (lásd: Homišinová, 2011).

A szlovák nyelvszigeteken zajló etnokulturális változásokat Divičanová Anna kíséri figyelemmel (1999); Homišinová Mária (2003) a szlovák értelmiség etnikai identitásának állapotát nyomon követő vizsgálódás eredményei közül kiválasztott mutatókat közli, míg Uhrinová Alžbeta ugyanebben a szociális csoportban az anyanyelvhasználatot veszi górcső alá (2004). A magyarországi szlovákok nyelvi dinamikáját Žiláková Mária prezentálta (2004). A romániai Nagylakon (Nădlac) jelent meg a *Súčasná slovenská jazyková situácia v Maďarsku/A szlovák nyelv jelenlegi helyzete Magyarországon* (Uhrinová, 2011) című monográfia és még ugyanabban az évben (2011) teszi közzé a Homišinová Mária et al. szerzői

¹ A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete komplex szociolingvisztikai kutatást valósított meg Tótkomlóson *Dimenzie jazykovej inakosti: možnosti zachovania jazykov menšín/A nyelvi másság dimenziói: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei* címmel egy hat nemzetiségre vonatkozó országos projekt keretében (konzorciumvezető: Bartha Csilla, témavezető: Borbély Anna, NKFP 5/126/2001).

² Az Intézet 1990-ben a Magyarországi Szlovákok Szövetségén belül alakult meg és működött, 2001 óta az Országos Szlovák Önkormányzat interdiszciplináris társadalomtudományi intézményeként folytatja munkáját.

kollektíva a Magyarországon és Szlovákiában megvalósított, a szlovák fiatalok által beszélt szlovák nyelvvel kapcsolatos tudományos vizsgálat eredményeit. A kisebbségi környezetben létrejövő nyelvi és etnikai folyamatok feltárására irányuló tudományos projekt³ eredményeire reflektál (a kutatásban 3 intézmény működött közre)⁴ Homišinová Mária, Uhrinová Alžbeta és Ondrejovič Slavomír közös publikációja (2013), melyben két választási ciklusban (2002–2010) funkcióban lévő képviselők nézetei, viszonyulásai kerülnek nagyító alá. A szlovák nyelvet bilingvis egyetemi környezetben Tušková Tünde kutatta (2016).

Témánk szempontjából szintén értékes a *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe/Szlovák nyelvhasználat Békés megyében* (2005) című tanulmánykötetet, mely a Békés megyei szlovákság történetének áttekintése mellett a vizsgált régióra vonatkozó lingvisztikai elemzéseken túli információkat oszt meg két bilingvis település – Tótkomlós és Telekgerendás – nyelvi helyzetéről is.

Három, tematikusan hasonló tanulmánykötet – *Slovenčina v menšinovom prostredí/Szlovák nyelv kisebbségi környezetben* (2004), *Slovenčina v menšinovom prostredí II/Szlovák nyelv kisebbségi környezetben II* (2008) és *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí/Szlovák nyelv és kultúra kisebbségi környezetben* (2013), – a nyelv és kultúra közötti kapcsolatra, annak a kisebbségi társadalom identitására gyakorolt szerepére, valamint a szlovák nyelv fejlődését kisebbségi környezetben alakító legújabb perspektivikus trendek elemzésére irányul.

Feltétlenül meg kell említenünk a *Slovenský jazyk v Maďarsku I-II/Szlovák nyelv Magyarországon I-II* (2008) című kétkötetes munkát is, melynek célja a kollektív és az egyéni szlovák nyelvhasználat dokumentálása többségi magyar nyelvi környezetben, különböző kommunikációs szituációkban. A publikáció az élőbeszéd/beszélt nyelv vizsgálatára alapozott, értékes elemzéseket tartalmaz néhány kétnyelvű közösség (Budapest, Pilisszentkereszt, Nagybánhegyes stb.) nyelvhasználatáról.⁵

1.2. A kétnyelvűség és a kettős identitás fogalmának értelmezése

A kétnyelvű kommunikáció kutatása során az alapvető fogalmak értelmezésekor gyakran merülnek fel terminológiai bizonytalanságokból fakadó problémák. Ilyen fogalom például a *kétnyelvűség* (szlovákul *dvojjazyčnosť/bilingvizmus*, illetve *dvojjazykovosť/bilingvalizmus*). Fontosnak tartjuk meghatározni, hogy mi a

³ A projekt címe *Jazykovo-komunikačné správanie poslancov slovenských národnostných samospráv v Maďarsku/A magyarországi szlovák nemzetiségi képviselők nyelvi – kommunikációs viselkedése*.

⁴ Az Országos Szlovák Önkormányzat Kutatóintézete; A Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézete, Kassa; A Szlovák Tudományos Akadémia L. Stúr Nyelvtudományi Intézete, Pozsony.

⁵ Lásd még: György, 2017; Uhrinová, 2017

kétnyelvűség/bilingvizmus – ki a *kétnyelvű/bilingvis beszélő*.⁶ Hasznos lenne szólni a *kettős identitásról* és a *bikulturalitásról* is.

Egyetértünk Štefánik Jozeffel, aki a kétnyelvűségről úgy gondolkodik, „mint két (vagy több) nyelv alternatív használatának képességéről az adott kommunikációs szituáció és környezet függvényében, melyben a kommunikáció megvalósul és mely jellemzi az egyén nyelvi tudatát” (Štefánik, 2000b, 128. o.).

A fenti fogalmak elnevezésével kapcsolatban a magyar *kétnyelvűség* ekvivalenseként a *bilingvizmus/dvojazyčnosť* kifejezések használatát javasoljuk, míg a *dvojazykovosť/bilingvalizmus*⁷ terminológiával óvatosabbak maradunk, tekintettel a fogalom variabilis interpretációjára a mai szlovák nyelvtudományban.

Ondrejovič Slavomír a kettős identitással kapcsolatban Zel'ová Alena és Homišinová Mária nyomán úgy véli, hogy az etnikai identitás fogalma magába foglalja az etnikai hovatartozás ún. objektív elemeit éppúgy, mint a szubjektív etnikai önidentifikációt. A szerző a kettős identitással kapcsolatban kitér arra, hogy azt elsősorban az etnikailag vegyes családokban lehet megfigyelni, és hogy konstrukcióját a két identitás komponenseinek összefonódása alkotja. Abban az esetben, amikor az etnikai elemek közül előnyben részesül valamelyik (leggyakrabban az egyik nyelv, ill. a kulturális sztereotípiák), a kettős etnikai identitás kiegyensúlyozatlan típusáról beszélünk (Ondrejovič, 2008, 86. o.).

Az identifikáció/önazonosítás – egy bizonyos kultúrához való tartozás deklarálásával kapcsolatban fejezetünk végén illő elgondolkoznunk arról a kérdésről is, hogy vajon minden bilingvis személy egyúttal bikulturális-e vagy sem? Úgy gondoljuk (egyetértve Navracsics Judittal, Štefánik Jozeffel és más szerzőkkel), hogy a bilingvizmus és a bikulturalitás nem szigorúan egymást feltételező faktorok. Tagadhatatlan tény, hogy a kétnyelvű beszélők többsége egyben két kultúra hordozója is, lehet a két nyelv ismerete kiegyensúlyozott (a két nyelv közötti azonos fluens kapcsolat inkább csak ideális, mint reális állapot) vagy különböző szintű, viszont a monolingvis egyén is lehet bikulturális, illetve a fordított példa is

⁶ „A kétnyelvűség problematikáját kutató tudósok között gyakran alakulnak ki a terminus eltérő értelmezéséből fakadó félreértések. Különböző szerzők bilingvisnek tartják mindazokat, akik egy olyan skálán mozognak, melynek egyik végén azok vannak, akik mindkét nyelvet monolingvis szinten ismerik, míg a skála másik végén azok, akik a másik nyelvet passzívan birtokolják. Ezért a „bilingvizmus” terminus konnotációja különböző egyéneknél eltérő lehet” (Štefánik, 2000a, 9. o.).

⁷ Pallay Jozef szerint, míg Horecký Ján és Budovičová Viera a kettősnyelvűséget (*dvojazykovosť*) úgy értelmezi, mint egy adott társadalmi tudatállapotot (Budovičová-nál genetikailag rokon, érthető, nemzeti nyelvek váltogatásáról van szó), addig Dolník Juraj az egyén individuális kompetenciájának passzív/receptív kontextusban való megvalósulásaként fogalmazza meg a „bilingvalizmust”. Mi magunk Pallay Jozef elemzésére támaszkodva az individuális és társadalmi/közösségi kétnyelvűség terminust részesítjük előnyben a kétnyelvűséggel és a kettősnyelvűséggel szemben (Pallay, 2005, 73–76. o.).

érvényes, amikor a bilingvis személy egykultúrájú marad, egy kulturális közösséggel azonosul (vö. Navracsics, 2015, 12. o.; Štefánik, 2004, 97–98. o.).⁸

1.3. Kutatásmetodológia

Tanulmányunkban a kutatási anyag részeredményeit mutatjuk be. A kérdőívek enumeratív és explikatív kiértékelése a – *Jazyk (dvojazyčnosť) a (dvojité) identity Slovákov v Maďarsku/Nyelv (kétnyelvűség) és (kettős) identitás az alföldi szlovákok körében Magyarországon* – című tanszéki projekt keretében valósult meg a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karán. A projekt koncepciójában és módszertani alapjaiban követi a *Slovenčina a slovensko-maďarská dvojazyčnosť/A szlovák nyelv és a szlovák–magyar kétnyelvűség*⁹ című kutatást; jelen tanulmányunkban ismertetjük az egy/két nyelv használatára, – a nyelv-választásra és a nyelvismeretre irányuló szociolingvisztikai kérdőív eredményei – (azaz melyik nyelvet használják a beszélők gyakrabban, szívesebben, kivel, melyik nyelven fejezik ki önmagukat könnyebben; melyik nyelvet tartják anyanyelvüknek, illetve mit értenek az anyanyelv alatt; hogyan értelmezik a nyelv és az identitás kapcsolatát; mikor, miért, kivel való kommunikáció során váltanak át egyik nyelvről a másikra stb.) [vö. György, 2017].

Szociolingvisztikai kutatásunkat 2018-tól folyamatosan végezzük. Jelenleg 100 darab kitöltött kérdőívvel rendelkezünk. A kérdőívek tematikusan két részből állnak. Az első blokkban az adatközlők demográfiai adatait rögzítettük. A kutatási mintát különböző életkorú, műveltségű, szociális helyzetű, Békés és Csongrád-Csanád megyei adatközlők alkották (az anonimitás megőrzése érdekében azonosításukra számkódot használtunk). 4 alternatív kérdést tettünk fel, felkínálva a választási lehetőséget. A kérdőíves kutatásban való részvétel feltétele, mint eddig is, a válaszadók bilingvis/bikulturális volta, illetve az az elvárás, hogy valamilyen módon kapcsolatban legyenek a szlovák nyelvvel, kultúrával és identitással stb. Fontos még, hogy életükből minimum 20 évet töltsenek Békés és Csongrád-Csanád megyében (a legfiatalabb generáció esetében legalább 10 évet).¹⁰

⁸ Lásd bővebben: György, 2017, 10–17. o.

⁹ A projekt az interdiszciplináris összefüggésekre építve valósult meg, beemelve a kutatásba a szociolingvisztikai aspektusokat is. A kutatás a nem előkészített, hétköznapi kommunikációs beszédhelyzetben zajló spontán beszédet vizsgálta. Célunk volt feltárni a jelenlegi nyelvi szituációt, feltérképezni és konstatálni, hogy milyen szlovák nyelvet használnak a félig/nem hivatalos szóbeli megnyilvánuláskor a (szlovák – magyar) monolingvis és bilingvis lakosok a nagykürtösi járásban. A strukturális – szisztematizáló és kommunikációs – funkcionális elemzés mellett a kutatás az etnikai és nyelvi-kommunikációs szempontokkal, valamint a nyelv és az identitás kapcsolatának tágabb kontextusaival foglalkozott (lásd: György, 2017).

¹⁰ Lásd a hasonló témájú publikációt: *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe/Szlovák nyelvhasználat Békés megyében* (2005).

A második blokkban a nyelvhasználattal, nyelvtudással, a nyelv és identitás viszonyával, valamint a nyelvhez való viszonnal kapcsolatban gyűjtöttünk információkat. A kérdőív 18 zárt kérdést tartalmaz (szlovák nyelven), melyek egy része az általunk prezentált elemzés tárgyát képezi, e mellett 1 nyitott kérdést¹¹ is feltettünk, melyre az írásban válaszolnak.

Köszönjük mindazoknak, akik kitöltötték a kérdőíveket, és akik segédkeztek a válaszadókhoz való eljuttatásukban. A komplett vizsgálati anyag összegyűjtésénél és osztályozásánál segítségünkre voltak a Szegedi Tudományegyetem szlovák szakos hallgatói, akiknek munkájáért szintén köszönettel tartozunk.¹²

2. A kutatási anyag elemzése

A közelmúltban megvalósított kutatásokhoz (vö. György, 2017) hasonlóan a kérdőív bevezetőjében ez alkalommal is rákérdeztünk az adatközlők szlovák és magyar nyelvtudására, valamint arra is, hányan tartják magukat kétnyelvűnek, illetve egynyelvűnek.

1. táblázat. Rendelkezik szlovák, ill. magyar nyelvtudással?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul beszélek és értek	0	0
szlovákul és magyarul is beszélek és értek	51	56
csak magyarul beszélek, de értek szlovákul is	39	43
csak szlovákul beszélek, de értek magyarul is	1	1
csak magyarul beszélek és értek	9	nem releváns

2. táblázat. Milyen típusú beszélőnek tartja magát?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
kétnyelvű (bilingvis) beszélőnek	44	49
egynyelvű (monolingvis) beszélőnek	47	51

¹¹ Idézzük: „Befejezőként 2-3 mondatban írja le, hogy hol, mikor (ill. kivel, milyen gyakran) van lehetősége találkozni a szlovák nyelvvel (hallani, beszélni, használni a szlovák nyelvet).”

¹² Név szerint: Balás-Kota Diána, Hámos Alexandra, Hortobágyi Gábor, Lestyán Katalin Szilvia, Lipták Anett Judit.

Az 1. sz. táblázatból kiolvasható, hogy a megkérdezettek több mint fele (56%) jelezte, mindkét nyelvet használja. 40 megkérdezett (43%) a passzív kétnyelvűség felé hajlott, ami azt jelenti, hogy bár csak az egyik nyelvet használja, de érti a másikat is. A felkínált lehetőségek közül 9 adatközlő a – *csak magyarul beszélek* – választ karikázta be. Őket így nem elemeztük az 1-18. sz. kérdésben¹³, viszont azzal a kéréssel fordultunk hozzájuk, hogy reagáljanak a nyitott kérdésre (lásd 11. sz. lábjegyzet). Érdekelt, hogy egyáltalán kapcsolatba kerülnek-e a szlovák nyelvvel legalább olyan szinten, hogy az adott kutatási helyen hallják/registrlálják a nyelv jelenlétét.

Annak ellenére, hogy az összes adatközlő mindkét nyelvvel való kapcsolatát deklarálta (még ha eltérő szinten is), csupán 49% tartja magát kétnyelvű beszélőnek (2. sz. táblázat). Ebben az esetben is bebizonyosodott az a tény, hogy sok bilingvis személy afelé hajlik, hogy magát az egynyelvűek közé sorolja éppen annak okán, hogy „tökéletesen” csak az egyik nyelvet ismeri. Lingvisztikai szempontból nézve az adott nyelv/nyelvek „tökéletes” ismeretével indokolt egynyelvűség részükről nem elfogadható, főleg nem abban az esetben, ha figyelembe vesszük a nyelv funkcionális aspektusát. Ezzel kapcsolatban Bartha Csilla következő definíciójára hivatkozunk: „(...) kétnyelvű az, aki a mindennapi érintkezés során két vagy több nyelvet kommunikatív, társadalmi – kulturális szükségleteinek megfelelően (szóban és/vagy írásban, illetőleg jelelt formában) rendszeresen használ, illetőleg rendelkezik a képességgel” (Bartha, 2008, 42. o.). Grosjan François szerint (2004, 39. o.) a kétnyelvű beszélők nagy része élete különböző fázisaiban sajátítja el a két nyelvet és nem minden bilingvis egyformán fluens mindkét nyelvben – szóban, nyelvértésben és írásban stb.

A fentiekből végül kitűnik, hogy az önmagukat „egynyelvűnek” nyilvánító beszélők valójában kétnyelvűek, akikre a kollektív kétnyelvűség a jellemző, mivel „kétnyelvű minden beszélő, aki a mindennapi nyelvi megnyilvánulásaiban két nyelvet használ, függetlenül a nyelvtudás fokától” (Lanstyák, 1996, 148. o.). Bartha Csilla (2008, 43. o.) szerint a kollektív kétnyelvűség „(...) leggyakoribb közösségi megvalósulási formája az aszimmetrikus, kikényszerített kisebbségi kétnyelvűségi elrendezés,” azonban mindkét nyelv alternatív használata folytonosan érvényesül.

A magyar nyelv domináns szerepéről egyértelműen tanúskodnak a 3-5. sz. táblázat adatai. Az összes kérdésnél megközelítőleg azonos eredmények születtek. A szlovák nyelv javára százalékosan enyhén billen a mérleg a 4., érzelmekre ható kérdésnél, azonban az eltérés mértéke itt is elhanyagolható. Több bilingvis egyén esetében (megállapíthatjuk, hogy igaz ez a Békés és Csongrád-Csanád megyében, ill. Magyarország többi régiójában élőkre is) a magyar nyelv az első nyelv szerepét

¹³ A továbbiakban az eredetileg 100 kérdőív helyett 91 releváns és kritériumainknak abszolút (100%-ban) megfelelő kutatási anyaggal dolgoztunk.

tölti be, míg a szlovák nyelv második nyelvként van jelen. Ez a helyzet természetesen befolyásolja a magyar nyelv pozícióját is, amennyiben pragmatikus aspektusokról beszélünk.

3. táblázat. Melyik nyelvet használja gyakrabban az informális beszédhelyzetekben?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
a szlovákot	3	3
a magyart	65	72
mindkettőt egyformán gyakran	23	25

4. táblázat. Melyik nyelvet használja szívesebben az informális beszédhelyzetekben?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
a szlovákot	7	8
a magyart	60	65
szívesen használom mindkét nyelvet	24	27

5. táblázat. Melyik nyelven fejezi ki könnyebben magát?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
szlovák nyelven	3	3
magyar nyelven	75	83
mindkét nyelven	13	14

A fentebb említett magyar nyelvi dominancia a Békés és Csongrád-Csanád megyében élő, vizsgált bilingvis etnikum körében az etnoidentifikációs paraméterek anyanyelv – nemzetiség¹⁴ kontextusában is nyomon követhető. Azonban, mint ahogy azt már az előzőekben felvázoltuk: „Bármely minoritáshoz való kötődés és

¹⁴ Homišinová Mária (2009, 22–23. o.) fontosnak tartja figyelembe venni az etnikai faktorokat: az etnikai tudatot, az etnikai identitás jellegét – a biethnicitást, a nyelv etnoidentifikációs funkcióját – a kétnyelvűséget stb.

a vele való azonosulás deklarálását, ill. az anyanyelv helyzetét az »ideális« kereken belül *anyanyelv + nemzetiség = nemzeti/kisebbségi (etnikai) identitás*¹⁵ alapján elemezni nem egyszerű, mivel ez a keret soha nem teljes és nem is egyértelmű. Nagyon problematikus ugyanis magának az anyanyelvnek a definiálása is” (György, 2017, 22–23. o.).

Amikor az adatközlőinktől arról érdeklődtünk, hogy mit értenek az anyanyelv fogalma alatt (6. sz. táblázat), a kritériumok közül 64% a származást jelölte meg. Ezt a választ feltételeztük, mivel az emberek többsége a nyelvet, melyet kora gyermekkorában elsőként sajátított el édesanyjától, a származással köti össze. A funkcionalitás és a kompetencia százalékosan (18%) azonos szintet képvisel. A jövőbeli kutatásokban tanácsosabb lenne, ha a felkínált lehetőségek között szerepelnének az identifikáció külső/belső kritériumai is, ill. biztosítani kellene több választási lehetőséget, tekintettel arra, hogy az anyanyelv egy dinamikus tényező, mely ki van téve a változásoknak.

6. táblázat. Anyanyelvemnek tartom...

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
azt a nyelvet, melyet elsőként sajátítottam el	59	64
azt a nyelvet, melyet jobban ismerem	16	18
azt a nyelvet, melyet legtöbbet használom	16	18

Szintén megerősítést nyert, hogy hipotézisünk szerint nem minden szlovák-magyar kétnyelvű vallja magát szlovák nemzetiségűnek. Mint ahogy nem minden mindkét nyelvet ismerő bilingvis tartozik szigorúan valamelyik kisebbséghez, ugyanúgy a fordított tendencia is igaz, tehát egy adott kisebbséghez tartozónak vallhatja magát az a beszélő is, aki nem ismeri a kisebbségi nyelvet., ill. nem tartja anyanyelvének. Bizonyítják ezt a 7. és a 8. sz. táblázat adatai is.

¹⁵ Huťková Anita (2016, 88–90. o.) megjegyzi, hogy „A nemzeti identitás definiálásában éppen a nyelv alapvető szerepe jelenik meg az egyén önidentifikációjában és a tágabb értelemben vett különféle identitásaiban, ti. kulcsfontosságúvá válik az egyéb identitások megítélésében és a velük való azonosulásban.” A továbbiakban azonban hozzáfűzi, hogy a legyengült nyelvi kompetencia mint az etnikai identitás elsődleges szempontja következtében az egyénnél megjelennek az önidentifikáció ún. belső aspektusai: a racionális, főleg morális és emocionális szempontok/faktorok.

7. táblázat. Melyik nyelvet tartom anyanyelvemnek?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
a szlovák nyelvet	8	9
a magyar nyelvet	67	73
a szlovák és a magyar nyelvet	16	18

8. táblázat. Milyen nemzetiségűnek tartom magam?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
szlováknak	6	7
magyarnak	47	51
szlováknak és magyarnak is	38	42

A bilingvis válaszolók 51% egyértelműen a magyar nemzetiséghez sorolta magát, miközben közülük 73% jelölte anyanyelvének a magyart. A szlovák anyanyelv-szlovák nemzetiség viszonylatban kapott számok szinte kiegyensúlyozottak (ezt a választást az idősebb generáció tagjai preferálják). Ha viszont a kettős anyanyelv, ill. a kettős nemzeti identitás számait nézzük, feltűnő különbséget észlelünk. Az eredmények a két anyanyelvvel való azonosulással szemben magasabb hajlandóságot jeleznek a kettős identitás javára. A Békés és Csongrád-Csanád megyében élő bilingvis egyének (Magyarországhoz és a magyar nemzethez való – történelmileg megalapozott – szoros kötődése révén) éppen a kettős identitást részesítik előnyben.¹⁶ Az egyének ezekben az esetekben gyakran nem csupán a nyelvi tényező, hanem szélesebb kulturális és társadalmi szempontok hatására azonosulnak egy adott nemzettel (György, 2017, 113. o.).¹⁷

¹⁶A 2011-es magyarországi népszámlálás eredményei is hasonló viszonyokról árulkodnak (természetesen figyelembe véve a reális helyzet torzításának viszonylag magas előfordulási lehetőségét – szerzők megjegyzése). A népszámlálási adatok szerint Békés megye lakosságának száma 367 722 (100%) fő volt, akik közül 7267 (1,97%) személy vallotta magát szlováknak és 2746 (0,75%) egyén jelölte meg a szlovák nyelvet anyanyelvének. Csongrád megyének (2020. június 4. óta Csongrád-Csanád megye) az összlakossága 417 456 (100 %) ember volt, melyből 551 (0,13%) személy vallotta magát szlováknak, míg 263 (0,06%) polgár jelölte meg a szlovák nyelvet anyanyelvének (URL1, URL2).

¹⁷ A származásnál és a nyelvismeretnél főleg a fiatalabb korosztály körében fontosabb konstans változóként mutatkozik a kollektíva és a társadalmi hovatartozás jelenségének kérdése (Tušková, 2016, 58. o.).

Az adatközlők családjukkal történő kommunikációjával kapcsolatban is észleljük a szlovák nyelv – szlovák identitás vonatkozásában az aránytalanságot (lásd 9–12. sz. táblázatot). Míg a magyar nyelv és magyar identitás összefüggésében az eredmények szinte kiegyenlítettek, addig az említett szlovák kontextusban más a helyzet. Válaszadóink mindössze egyharmada jelölte szlovák származásúnak az édesanyját (33%), és az édesapját (34%), azonban csak 3%, ill. 6% beszél szüleivel kizárólag szlovák nyelven. A fenti jelenség azzal a ténnyel magyarázható, hogy a többség vegyes házasságból származik, melyekben logikus, hogy a kommunikáció kétnyelvű, sőt gyakrabban egynyelvű és „kizárólag” magyar nyelven folyik, ill. a nagy többségnél a magyar nyelv anyanyelvként – első nyelvként működik.¹⁸

9. táblázat. Milyen nemzetiségű (volt) az édesanyja?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
szlovák	30	33
magyar	55	60
egyéb	6	7

10. táblázat. Milyen nyelven beszél (beszélt) az édesanyjával?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
Csak szlovákul	3	3
Csak magyarul	58	64
Szlovákul és magyarul is	30	33

11. táblázat. Milyen nemzetiségű (volt) az édesapja?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
szlovák	31	34
magyar	55	60
egyéb	5	6

¹⁸ A generációs nyelvátadás – a nyelvmegőrzés problematikáját lásd Bartha Csilla – Borbély Anna – Erb Maria – Uhrin Erzsébet szociolingvisztikai tanulmányában (2013, 557-576. o.).

12. táblázat. Milyen nyelven beszél (beszélt) az édesapjával?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul	5	6
csak magyarul	60	65
szlovákul és magyarul is	26	29

Szintén a magyar nyelv preferenciájára utalnak a 13–14-es táblázat adatai is. A szlovák nyelvhasználat tendenciája a homogén (szlovák) családból származó és az idősebb beszélők esetében figyelhető meg.

13. táblázat. Milyen nyelven beszél (beszélt) szüleivel?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul	3	3
többször szlovákul	15	16
többször magyarul	35	39
csak magyarul	38	42

14. táblázat. Milyen nyelven beszél (beszélt) a testvéreivel?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul	3	3
többször szlovákul	12	13
többször magyarul	31	34
csak magyarul	45	50

Az egyes adatközlőink közötti informális kommunikáció során használt többségi nyelvet konzekvenciaként értelmezzük a 15. sz. táblázat eredményei alapján is.

15. táblázat. Milyen nyelven beszél kétnyelvű kollégáival/diáktársaival?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
csak szlovákul	3	3
többször szlovákul	17	19
többször magyarul	38	42
csak magyarul	33	36

A kódváltással kapcsolatban megkérdeztük az adatközlőket, hogy mely szituációkban, – miért térnek át leggyakrabban az egyik nyelvről a másikra. Az adatközlők többsége (29%) akkor váltogatja a kódokat (spontán alternációról beszélhetünk ebben az esetben), ha nem ismer egy bizonyos szót/kifejezést. A második helyre került a szó szerinti idézés (26%), a nyelvi tolerancia kontextusa a harmadik (23%) helyen végzett. Speciális téma esetében 13%, míg az egynyelvű személy kommunikációból való kizárásának lehetőségéről (9%) nyilatkozott.

16. táblázat. Mikor tér át leggyakrabban szlovák nyelvről a magyarra vagy fordítva?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
ha olyannal kell beszélnem, aki csak egy nyelvet ismer	22	23
ha valamilyen szót csak egy nyelven ismerek	26	29
ha valakit idézek	23	26
ha olyan témáról beszélek, amelyik csak az egyik nyelvben hangzik jól	12	13
ha nem akarom, hogy az egynyelvű beszélők értsék, amit mondok	8	9

A 17. sz. táblázatban a következő kérdésre kapott válaszokat foglaltuk össze: *Ön szerint miért jó szlovákul tudni?* 37 adatközlő (41%) a szlovák nyelvet erős identifikációs jegynek tartja, mely az egyént összeköti a szlovák identitással a szlovák nemzettel, a magyarországi szlovák közösséggel és Szlovákiával. Ennek a nyelvnek (egyúttal a kultúrának is) az elsajátítása segíti az önidentifikációt és segít választ találni arra a kérdésre, hogy *kik vagyunk, miért vagyunk?* A válaszadók valamivel

kisebbszámú (34%) azt a nézetet deklarálja, amely szerint a szlovák nyelvtudás a világon bárhol élő szlovákokkal való kölcsönös megértést szolgálja. A kérdőíves felmérésben résztvevők közül 17 (19%), főleg a fiatal korosztályhoz tartozó egyén jelölt meg pragmatikus célokat. 6 informátor – elsősorban a szlovák nyelv mindennapi életben való praktikus használatának a hiánya miatt – nem tartja fontosnak a szlovák nyelvtudást.

17. táblázat. Ön szerint miért jó szlovákkul tudni?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
mert a szlovák nyelv az identifikációs jegyünk	37	41
mert a szlovák nyelvtudást használni lehet tanulmányaink során és segíthet jobb munkahelyi pozíció megszerzésében is	17	19
mert meg tudom érteni magam a szlovákokkal Szlovákiában és a világon mindenütt.	31	34
nincs szükségem a szlovák nyelvtudásra	6	6

Szinte kiegyensúlyozott válaszokat kaptunk erre a kérdésre: *Ön elégedett szlovák nyelvtudásával?* Ezzel a témával kapcsolatban az adatközlők 46% gondolkozik inkább pozitívan, 41% inkább negatívan, 13% bizonytalan e kérdés megítélésében. Megállapítható tehát, hogy ez a kérdés szubjektív jellegű, és hogy sok bilingvis beszélő ennek a problémának a megítélésében önmagával szemben kritikus álláspontot képvisel (egyáltalán bármely nyelvtudással és annak megítélésével önmagával kapcsolatban).

18. táblázat. Ön elégedett szlovák nyelvtudásával?

Válaszok	Abszolút értékek	Százalékok
igen	20	22
inkább igen	22	24
nem tudom	12	13
inkább nem	18	20
nem	19	21

A kérdőív végén feltett nyitott kérdésre (lásd a 11. sz. lábjegyzetet) jól értelmezhető válaszokat kaptunk az adatközlőktől (lásd a Függelékben az A1-A12 idézett szövegeket) a szlovák nyelvtudásról és nyelvhasználatról. Tanulmányunk befejező részében közöljük a válaszokból összeállított válogatást. Az adatközlők szlovákul vagy magyarul válaszolhattak. A szlovák nyelven megadott válaszokat minden esetben lefordítottuk magyarra.

Összegzőképpen a kutatás eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy a magyarországi alföldi szlovákok kétnyelvűségére a kollektív kétnyelvűség (vö. Bartha, 2008, 43. o.) a jellemző. Igaz ez abban az esetben is, amikor inkább glottizmusról¹⁹, illetve mesterséges (instrukcionált – kulturális/iskolai), nem pedig természetes kétnyelvűségről beszélünk (a mai szlovák–magyar kétnyelvűek nagy többsége számára Magyarországon a szlovák nyelv nem tölti be az anyanyelvi funkciót, melyet a szülők kora gyermekkorukban használtak volna a kommunikációban).²⁰ Annak ellenére, hogy főként a passzív, receptív kétnyelvűség van túlsúlyban (elsősorban a közép és fiatalabb korosztályokra gondolunk) és a többségi nyelvhez való asszimilálódás magas szintű (a magyar nyelv dominanciája kétségtelen, azt is leszögezhetjük, hogy a kétnyelvűség még mindig élő jelenségként²¹ létezik. Dominánsabb szerepet – a kétnyelvűséggel szemben – a kettős identitás, illetve biculturalitás tölt be.

Irodalom

1. Bartha Csilla 2008. *Od mýtov o monolingvizme k výmene jazyka – niektoré zistenia výskumu z prostredia menšín v Maďarsku*. In: Uhrinová Alžbeta – Tóth Alexander Ján szerk. *Slovenčina v menšinovom prostredí II*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 38–70. o.
2. Bartha Csilla – Borbély Anna – Erb Mária – Uhrin Erszébet 2013. A generációs nyelvátadás mint nyelvmegőrzési univerzálé: egy 21. századi összehasonlító szociolingvisztikai vizsgálat eredményeiből. In: Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs szerk. *A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. Pozsony: Kalligram. 557–576. o.
3. Császári Éva 2012. *Bükkszentkereszt – egy magyarországi szlovák község – lakosainak kétnyelvűsége és a benne rögzült világ nyelvi képe*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (doktori disszertáció)

¹⁹ A bilingvis egyének mindkét nyelvet vagy egyidejűleg (szimultán kétnyelvűség, ti. lingvizmus), vagy fokozatosan (szukcesszív kétnyelvűség, ti. glottizmus) sajátítják el.

²⁰ Lásd György, 2017; Tušková, 2016

²¹ „A kétnyelvűség soha nem statikus. A történelmi, kulturális, politikai faktorokkal összhangban állandóan változik” (Tušková, 2016, 108. o.).

4. Divičanová Anna 1999. *Jazyk, kultúra, spoločenstvo*. Békéscsaba–Budapest: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
5. Fügedi Erik – Gregor Ferenc – Király Péter 1993. *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku*. Budapest: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku.
6. Grosjean François 2004. Individuálny bilingvizmus. In: Štefánik Jozef szerk. *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: Academic Electronic Press. 39–50. o.
7. György Ladislav 2017. *Slovenčina a slovensko-maďarská dvojjazyčnosť*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo UMB – Belianum.
8. Homišinová Mária 2003. *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu (Vybrané výsledky skúmania stavu etnickej identity)*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
9. Homišinová Mária 2009. Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku (empirická analýza konštrukcie etnickej identity). *Človek a spoločnosť* 12/1: 1–22. o.
10. Homišinová Mária 2011. Teoretické východiská a stav skúmania jazykovo-komunikačného správania etnických menšín. In: Homišinová Mária – Slančová Daniela – Výrost Jozef – Ondrejovič Slavomír szerk. *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku*. Košice: Spoločenskovedný ústav. 5–26. o.
11. Homišinová Mária – Slančová Daniela – Výrost Jozef – Ondrejovič Slavomír szerk. 2011. *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV.
12. Homišinová Mária – Uhrinová Alžbeta – Ondrejovič Slavomír 2013. *Poslanci slovenských národnostných samospráv v Maďarsku v reflexii sociolingvistického výskumu (Výsledky dvoch volebných období 2002 – 2010)*. Békéscsaba: Výskumný ústav Celostátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku.
13. Huťková Anita 2016. Jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity. In: Huťková Anita – Šuša Ivan szerk. *Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe: jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum. 86–95. o.
14. Kováčová Anna – Uhrinová Alžbeta szer. 2013. *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí*. Békéscsaba: Výskumný ústav Celostátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku.
15. Lanstyák István 1996. *K niektorým otázkam slovensko-maďarského bilingvizmu*. In: Ondrejovič Slavomír szerk. *Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca* 2. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 147–157. o.
16. Navracsics Judit 2015. A kétnyelvűség fogalma, vizsgálati szempontok. In: Kozmács István szerk. *Kétnyelvűségi szövegyűjtemény*. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF. s. 11–20. o.
17. Ondrejovič Slavomír 2008. *Jazyk, veda o jazyku, societa*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
18. Ondrus Pavel 1956. *Stredoslovenské nárečia v Maďarskej ľudovej republike*. Bratislava: SAV.

19. Pallay Jozef 2005. K terminológii bilingvizmu: dvojjazykovost v slovenskej jazykovede. In: Štefánik Jozef szerk. *Individuálny a spoločenský bilingvizmus*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského. 73–76. o.
20. Štefánik Jozef 2000a. *Bilingvizmus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov (Intenčný bilingvizmus u detí)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
21. Štefánik Jozef 2000b. *Jeden človek, dva jazyky*. Bratislava: Academic Electronic Press.
22. Štefánik Jozef 2004. *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: Academic Electronic Press.
23. Štolc Jozef 1949. *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení.
24. Szabóné Marlok Júlia 2012. *A pilisi szlovák falvak nyelvi sajátosságai*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (doktori disszertáció)
25. Szabó Orsolya 2012. *Kétnyelvűség és kettős identitás a Budapesten élő szlovákok körében*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (doktori disszertáció)
26. Tóth Alexander Ján 2008. Teoretické a metodické východiská výskumu slovenského jazyka v Maďarsku. In: Uhrinová Alžbeta – Žiláková Mária szerk. *Slovenský jazyk v Maďarsku. Bibliografia a štúdie*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 17–30. o.
27. Tušková Tünde 2016. *Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí*. Békéscsaba–Szeged: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Katedra slovenského jazyka a literatúry Segedínskej univerzity.
28. Uhrinová Alžbeta 2004. *Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
29. Uhrinová Alžbeta 2011. *Súčasná slovenská jazyková situácia v Maďarsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
30. Uhrinová Alžbeta 2017. *Slovenské písomníctvo v Maďarsku po roku 1989 (Bibliografia slovenských a dvojjazyčných publikácií)*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
31. Uhrinová Alžbeta – Tóth Alexander Ján szerk. 2008. *Slovenčina v menšinovom prostredí II*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
32. Uhrinová Alžbeta – Žiláková Mária szerk. 2004. *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
33. Uhrinová Alžbeta – Žiláková Mária szerk. 2005. *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
34. Uhrinová Alžbeta – Žiláková Mária szerk. 2008. *Slovenský jazyk v Maďarsku I-II*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku.
35. Žiláková Mária 2004. *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku*. Budapest: ELTE BTK.
36. URL1: Központi Statisztikai Hivatal.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_04_2011.pdf
(letöltés ideje: 2021. január 31.).
37. URL2: Központi Statisztikai Hivatal.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_06_2011.pdf
(letöltés ideje: 2021. január 31.).

References

1. Bartha, Csilla 2008. Od mýtov o monolingvizme k výmene jazyka – niektoré zistenia výskumu z prostredia menšín v Maďarsku [From Myths of Monolingualism to Language Exchange - Selected Research Findings about Minorities in Hungary]. In: Uhrinová, Alžbeta – Tóth, Alexander Ján szerk. *Slovenčina v menšinovom prostredí II [Slovak Language in Minority Environment II]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 38–70. o. (In Slovak).
2. Bartha Csilla – Borbély Anna – Erb Mária – Uhrin Erszébet 2013. A generációs nyelvtadás mint nyelvmegőrzési univerzálé: egy 21. századi összehasonlító szociolingvisztikai vizsgálat eredményeiből [Generational language transfer as a language preservation universal: from the results of a 21st century comparative sociolinguistic study]. In: Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs szerk. *A közép-európaiság dicsérete és kritikája [The praise and criticism of Central Europeanness]*. Pozsony: Kalligram. 557–576. o. (In Hungarian).
3. Császári Éva 2012. *Bükkszentkereszt – egy magyarországi szlovák község – lakosainak kétnyelvűsége és a benne rögzült világ nyelvi képe [The bilingualism of the inhabitants of Bükkszentkereszt – a Slovak village in Hungary – and the linguistic image of the world fixed in it]*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (dissertation – in Hungarian)
4. Divičanová, Anna 1999. *Jazyk, kultúra, spoločnosť [Language, Culture, Society]*. Békéscsaba–Budapest: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
5. Fügedi, Erik – Gregor, Ferenc – Király, Péter 1993. *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku [Maps of Slovak Dialects in Hungary]*. Budapest: Slovenský výskumný ústav Zväzu Slovákov v Maďarsku (In Slovak and German).
6. Grosjean, François 2004. Individuálny bilingvizmus [Individual Bilingualism]. In: Štefánik, Jozef szerk. *Antológia bilingvizmu [Anthology of Bilingualism]*. Bratislava: Academic Electronic Press. 39–50. o. (In Slovak).
7. György, Ladislav 2017. *Slovenčina a slovensko-maďarská dvojjazyčnosť [Slovak Language and Slovak-Hungarian Bilingualism]*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo UMB – Belianum (In Slovak).
8. Homišinová, Mária 2003. *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu (Vybrané výsledky skúmania stavu etnickej identity) [Slovak Intelligentsia in Hungary from the Perspective of Sociological Research (Selected Results of the Research on the State of Ethnic Identity)]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
9. Homišinová, Mária 2009. Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku. Empirická analýza konštrukcie etnickej identity [Slovaks living in Hungary and Hungarians living in Slovakia. Empirical Analysis on the Construction of National Identity]. *Človek a spoločnosť [Individual and Society]* 12/1: 1–22. o. (In Slovak).
10. Homišinová, Mária 2011. Teoretické východiská a stav skúmania jazykovo-komunikačného správania etnických menšín [Theoretical Background and State of the Art in the Study of the Linguistic-Communicative Behaviour of Ethnic Minorities]. In: Homišinová, Mária – Slančová, Daniela – Výrost, Jozef – Ondrejovič,

- Slavomír szerk. *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku* [Research on Spoken Slovak Language among Slovak Youth in Hungary and Slovakia]. Košice: Spoločenskovedný ústav. 5–26. o. (In Slovak).
11. Homišinová, Mária – Slančová, Daniela – Výrost, Jozef – Ondrejovič, Slavomír szerk. 2011. *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku* [Research on Spoken Slovak Language among Slovak Youth in Hungary and Slovakia]. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV (In Slovak).
 12. Homišinová, Mária – Uhrinová, Alžbeta – Ondrejovič, Slavomír 2013. *Poslanci slovenských národnostných samospráv v Maďarsku v reflexii sociolingvistikého výskumu (Výsledky dvoch volebných období 2002 – 2010)* [Representatives of the Slovak National Self-Governments in Hungary in the Context of Sociolinguistic Research (Results of Two Election Periods 2002 - 2010)]. Békéscsaba: Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku (In Slovak).
 13. Huťková, Anita 2016. Jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity [Language as a Tool of Communication and Identity]. In: Huťková, Anita – Šuša, Ivan szerk. *Jazyky krajín V4 v súčasnej Európe: jazyk ako prostriedok na vyjadrenie a formovanie identity* [Languages in V4 Countries of Contemporary Europe: Language as a Means of Expression and Identity Formation]. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum. 86–95. o. (In Slovak).
 14. Kováčová, Anna – Uhrinová, Alžbeta szer. 2013. *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí* [Slovak Language and Culture in Minority Environment]. Békéscsaba: Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku (In Slovak).
 15. Lanstyák, István 1996. K niektorým otázkam slovensko-maďarského bilingvizmu [On Some Issues of Slovak-Hungarian Bilingualism]. In: Ondrejovič, Slavomír szerk. *Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca 2* [Sociolinguistics and Areal Linguistics. Sociolinguistica Slovaca 2]. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 147–157. o. (In Slovak).
 16. Navracsics, Judit 2015. A kétnyelvűség fogalma, vizsgálati szempontok [The Concept of Bilingualism, Considerations for Assessment]. In: Kozmács, István szerk. *Kétnyelvűségi szöveggyűjtemény* [Text Collection on Bilingualism]. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF. s. 11–20. o. (In Hungarian).
 17. Ondrejovič, Slavomír 2008. *Jazyk, veda o jazyku, societa* [Language, Science of Language, Society]. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied (In Slovak).
 18. Ondrus, Pavel 1956. *Stredoslovenské nárečia v Maďarskej ľudovej republike* [Central Slovak Dialects in Hungarian People's Republic]. Bratislava: SAV (In Slovak).
 19. Pally, Jozef 2005. K terminológii bilingvizmu: dvojazykovosť v slovenskej jazykovede. [Terminology of Bilingualism: Bilingualism in Slovak Linguistics]. In: Štefánik, Jozef szerk. *Individuálny a spoločenský bilingvizmus* [Individual and Collective Bilingualism]. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského. 73–76. o. (In Slovak).
 20. Štefánik, Jozef 2000a. *Bilingvizmus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov (Intenčný bilingvizmus u detí)* [Bilingualism in the Context of Two

- Morphologically Distinct Language Types (Intentional Bilingualism among Children)]*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave (In Slovak).
21. Štefánik, Jozef 2000b. *Jeden človek, dva jazyky [One Person, Two Languages]*. Bratislava: Academic Electronic Press (In Slovak).
 22. Štefánik, Jozef 2004. *Antológia bilingvizmu [Anthology of Bilingualism]*. Bratislava: Academic Electronic Press (In Slovak).
 23. Štolc, Jozef 1949. *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku [Dialect of Three Slovak Islands in Hungary]*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení (In Slovak).
 24. Szabóné Marlok Júlia 2012. *A pilisi szlovák falvak nyelvi sajátosságai [Linguistic peculiarities of the Slovak villages of Pilis]*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (dissertation – in Hungarian)
 25. Szabó Orsolya 2012. *Kétnyelvűség és kettős identitás a Budapesten élő szlovákok körében [Bilingualism and dual identity among Slovaks living in Budapest]*. Budapest: Nyelvtudományi Doktori Iskola (dissertation – in Hungarian)
 26. Tóth, Alexander Ján 2008. Teoretické a metodické východiská výskumu slovenského jazyka v Maďarsku [Theoretical and Methodological Bases of Research of Slovak Language in Hungary]. In: Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária szerk. *Slovenský jazyk v Maďarsku [Slovak Language in Hungary]*. Bibliografia a štúdie. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 17–30. o. (In Slovak).
 27. Tušková, Tünde 2016. *Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí [Slovak Language in Academic Bilingual Environment]*. Békéscsaba–Szeged: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Katedra slovenského jazyka a literatúry Segedínskej univerzity (In Slovak).
 28. Uhrinová, Alžbeta 2004. *Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe [Mother Tongue Usage among the Slovak Intelligentsia in Békéscsaba]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
 29. Uhrinová, Alžbeta 2011. *Súčasná slovenská jazyková situácia v Maďarsku [The Current Situation of the Slovak Language in Hungary]*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko (In Slovak).
 30. Uhrinová, Alžbeta 2017. *Slovenské písomníctvo v Maďarsku po roku 1989: Bibliografia slovenských a dvojazyčných publikácií [Slovak Writing in Hungary after 1989: Bibliography of Slovak and Bilingual Publications]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
 31. Uhrinová, Alžbeta – Tóth, Alexander Ján szerk. 2008. *Slovenčina v menšinovom prostredí II [Slovak Language in Minority Environment II]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
 32. Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária szerk. 2004. *Slovenčina v menšinovom prostredí [Slovak Language in Minority Environment]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
 33. Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária szerk. 2005. *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe [Use of Slovak Language in Békés County]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).

34. Uhrinová, Alžbeta – Žiláková, Mária szerk. 2008. *Slovenský jazyk v Maďarsku I-II. [Slovak Language in Hungary]*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku (In Slovak).
35. Žiláková, Mária 2004. *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku [Dynamics of Slovak Language in Hungary]*. Budapest: ELTE BTK (In Slovak).
36. URL1: Központi Statisztikai Hivatal [Hungarian Central Statistic Office].
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_04_2011.pdf
 (Accessed: 31 January 2021).
37. URL2: Központi Statisztikai Hivatal [Hungarian Central Statistic Office].
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_06_2011.pdf
 (Accessed: 31 January 2021).

Függelék

A1 (életkor: 13 – 23 év, férfi, végzettség: általános iskola, diák)

„Ten človek, ktorý má slovenskí príbuzní, je veľmi šťastný, lebo myslím, že ľudia najčastejšie používajú slovenský jazyk príbuzným, alebo inou členou z rodiny.“ [Az az ember, akinek vannak szlovák rokonai, nagyon szerencsés, mert úgy gondolom, hogy az emberek leggyakrabban rokonaikkal használják a szlovák nyelvet vagy a rokonság más tagjával.]

A2 életkor: 41 – 60 év, nő, végzettség: főiskola/egyetem, dolgozó)

„Teraz už nepoužívam slovenčina. Zabudla som všetko. Používam jazyk iba starou mamou.“ [Már nem használom a szlovák nyelvet. Mindent elfelejtettem. A nyelvet csak a nagymamámmal használom.]

A3 (életkor: 61 és több, nő, végzettség: általános iskola, nyugdíjas)

„S mužom len po slovensky zhovárame. S deťom málokedy rozprávame po slovensky.“ [A férjemmel csak szlovákul beszélünk. A gyerekekkel ritkán beszélünk szlovákul.]

A4 (életkor: 41 – 60 év, nő, végzettség: középiskola, nyugdíjas)

„Ja rada pocuvam i hovorim po slovensky. Pevacky kruzski mi szpevame po szlovenszki, igyeme visztupity tu v zsupe... Kde sztretnyeme zo szlovácim tak hovoríme len po szlovenszkim jazike.“ [Én szívesen hallgatom és beszélem a szlovák nyelvet. Az énekarba szlovákul énekelünk, járunk fellépni itt a megyében... Ahol találkozunk szlovákokkal, akkor szlovák nyelven beszélünk.]

A5 (életkor: 24 – 40 év, nő, végzettség: középiskola, dolgozó)

„Habár édesapám tudott szlovákul (tótul), ragaszkodott ahhoz, hogy magyarul beszéljünk otthon, vagy bárhol a faluban. Azt mondta, mi magyarok vagyunk, ezért magyarul kell beszélünk.“

A6 (életkor: 24 – 40 év, nő, végzettség: főiskola/egyetem, dolgozó)

„Mám dve kamarátky, jedna žije v Maďarsku, a druhá na Slovensku, veľa s nimi komunikujem po slovensky.“ [Van két barátnőm, egyik Magyarországon, a másik Szlovákiában él, sokat kommunikálok velük szlovákul.]

A7 (életkor: 61 és több, férfi, végzettség: általános iskola, nyugdíjas)

„So ženou zhovárame len po slovensky. Ale inak po maďarsky rozprávam. Už je málo kto vie po slovensky.“ [A feleségemmel csak szlovákul beszélünk. De egyébként magyarul beszélek. Már kevesen tudnak szlovákul.]

A8 (életkor: 24 – 40 év, nő, végzettség: középiskola, dolgozó)

„Starý rodičia aj mamička sú slováci. Keď idem na návštevu ku starým rodičom tam len po slovensky hovoríme.“ [A nagyszüleim és anyukám szlovákok. Ha megyek meglátogatni a nagyszüleimet, velük csak szlovákul beszélek.]

A9 (életkor: 13 – 23 év, nő, végzettség: főiskola/egyetem, dolgozó)

„Az apai nagyszüleim szlovák származásúak voltak, sok-sok éven keresztül ott is éltek. A szüleim ismerik a nyelvet, de nem használják a mindennapokban. A kultúra, a mentalitás érdekel, viszont engem már nem tanítottak, így a szókincsem nem túl gazdag. A közeljövőben szeretném tanulni, elsajátítani.”

A10 (életkor: 61 és több, nő, végzettség: általános iskola, nyugdíjas)

„Rada používam „slovenčinu“, keď moja susedka príde na kávu. Ne hovorím čistú slovenčinu, ale „tótsky“ jazyk.“ [Örülök, ha hallom a szlovák nyelvet, amikor átjön hozzám a szomszédasszony kávézni. Nem a tiszta szlovák nyelvet beszélem, hanem a „tót” nyelvet.]

A11 (életkor: 41 – 60 év, férfi, végzettség: középiskola, dolgozó)

„Málokedy rozprávam po slovensky. Zriedkavo sa stretávam otcom, vtedy zvyknem.“ [Ritkán beszélek szlovákul. Ritkán találkozom apámmal, vele szoktam.]

A12 (életkor: 24 – 40 év, férfi, végzettség: főiskola/egyetem, dolgozó)

„Emlékszem, családi összejöveteleken hallottam gyerekként, valami „más nyelven” beszéltek az idősebb rokonok. Minket sajnos nem tanítottak meg szlovákul, talán azért, hogy az megmaradhasson az ő „titkos nyelvüknek”.

Nyelv (kétnyelvűség) és (kettős) identitás az alföldi szlovákok körében Magyarországon

György Ladislav, PhD. Szegedi Tudományegyetem, nyelvtanár; ladislav.gyorgy@szte.hu, ORCID: 0000-0002-0511-5603.

Tuska Tünde, PhD. Szegedi Tudományegyetem, főiskolai docens; tuska.tunde@szte.hu, ORCID: 0000-0002-3267-5788.

A tanulmány interdiszciplináris szemléletű kutatásunk megállapításaira és következtetéseire reflektál; részben elméleti, részben analitikus és szintetikus jellegű. Az elméleti és módszertani alapvetések és összefüggések, illetve a kétnyelvű kommunikáció témakörében folytatott szociolingvisztikai irányú kutatások/vizsgálatok eredményeire támaszkodva részleges jellemzést nyújtunk a Magyarország (Alföld) nemzetiségi szempontból vegyes lakosságú területein létező szlovák–magyar kétnyelvűségről, identitásról. Az elméleti részben rövid áttekintést adunk a magyarországi szlovák–magyar kétnyelvűséggel foglalkozó kutatásokról és tudományos publikációkról, tömören értelmezzük a kétnyelvűség fogal-

mát, felvázoljuk az etnikai, illetve kulturális identitás egyes kérdéseit. A szociolingvisztikai kutatást 2018-tól folyamatosan végezzük. A kutatási mintát különböző életkorú, műveltségű és szociális háttérű Csongrád-Csanád és Békés megyei adatközlők alkotják, a kutatási anyagot hangfelvételek és kérdőívek képezik. Tanulmányunk analitikus részében a leíró és az összehasonlító módszer alkalmazása mellett igyekszünk az adott témakört interdiszciplináris kontextusban vizsgálni, figyelembe véve a nyelv és az identitás közötti kölcsönös viszonyt (előtérbe kerül a nyelv/ek kiválasztásának és szintjének problematikája, emellett olyan kérdések is, hogy melyik nyelvet használják a beszélők gyakrabban, szívesebben és kivel; melyik nyelven fejezik ki magukat könnyebben; melyik nyelvet tekintik anyanyelvüknek, vagyis, hogy mit értenek az anyanyelvük alatt; hogyan érzékelik a nyelv és az identitás közötti kapcsolatot; mikor, miért, kivel való kommunikáció során váltanak át egyik nyelvről a másikra stb.). A kutatási anyag elemzéseiből kiindulva kijelenthetjük, hogy a magyarországi alföldi szlovákok kétnyelvűségére a kollektív kétnyelvűség a jellemző. Igaz ez abban az esetben is, amikor inkább szukcesszív, illetve iskolában tanult, nem pedig természetes (otthon a szülőktől elsajátított) kétnyelvűségről beszélünk. Annak ellenére, hogy főként a passzív, receptív kétnyelvűség van túlsúlyban, azt is leszögezhetjük, hogy a szlovák-magyar kétnyelvűség még mindig élő jelenségként létezik. Dominánsabb szerepet – a kétnyelvűséggel szemben – a szlovák-magyar kettős identitás, illetve bikulturalitás tölt be.

Kulcsszavak: nyelv, identitás, szlovák-magyar kétnyelvűség, kettős identitás, bikulturalitás, alföldi szlovákok Magyarországon

Мова (двомовність) і (подвійна) ідентичність у середовищі алфельдських словаків Угорщини

Ладіслав Дьердь, доктор філософії, Сегедський університет, викладач-мовник;
ladislav.gyorgy@szte.hu, ORCID: 0000-0002-0511-5603.

Тюнде Тушка, доктор філософії, Сегедський університет, доцент;
tuska.tunde@szte.hu, ORCID: 0000-0002-3267-5788.

Публікація є спробою інтердисциплінарного дослідження; вона має частково теоретичний, частково аналітичний і синтетичний характер. Спираючись на теоретико-методологічні правила та зв'язки, а також на результати соціолінгвістичних досліджень у сфері двомовної комунікації, ми подаємо детальну характеристику словацько-угорської двомовності та ідентичності на етнічно змішаних територіях Угорщини (рівнина Альфельд). У теоретичній частині дано короткий огляд досліджень і публікацій, присвячених словацько-угорській двомовності в Угорщині; розкрито поняття двомовності, окреслено окремі питання етнічної та культурної ідентичності. Наше соціолінгвістичне дослідження проводиться з 2018 року. Вибірку дослідження становлять респонденти різного віку, рівня освіти та соціального статусу з областей Чонград-Чонад та Бейкеш, матеріалами дослідження стали аудіозаписи та заповнені анкети. В аналітичній частині публікації, поряд із застосуванням описового та порівняльного методів, зроблено спробу аналізу в інтердисциплінарному контексті, із врахуванням взаємовідносин між мовою та

ідентичністю (акцентовано на проблемі вибору мови/мов і їх рівня, на тому, якою мовою мовці послуговуються частіше і більш охоче і з ким; якою мовою їм легше висловлюватися; яку мову респонденти вважають рідною і що вони розуміють під рідною мовою; яким бачать зв'язок між мовою та ідентичністю; коли, чому і з ким під час комунікації переходять з однієї мови на іншу тощо). Аналіз матеріалів дослідження дає підстави стверджувати, що для двомовності алфельдських словаків Угорщини характерною є колективна двомовність. Це підтверджується і в тому випадку, коли йдеться більше про сукцесивну та засвоєну в школі, а не природну (засвоєну вдома від батьків) двомовність. Попри те, що переважає пасивна, рецептивна двомовність, можна відзначити, що словацько-угорська двомовність залишається все ще живим явищем. Домінантну роль – на противагу двомовності – відіграє словацько-угорська подвійна ідентичність, а також бікультурність.

Ключові слова: мова, ідентичність, словацько-угорська двомовність, подвійна ідентичність, бікультурність, альфельдські словаки в Угорщині

Language (Bilingualism) and (Dual) Identity among the Great Plain Slovaks in Hungary

Ladislav György, PhD. University of Szeged, language teacher; ladislav.gyorgy@szte.hu, ORCID: 0000-0002-0511-5603.

Tuska Tünde, PhD. University of Szeged, college associate professor; tuska.tunde@szte.hu, ORCID: 0000-0002-3267-5788.

The paper reflects on the findings and conclusions of our interdisciplinary research; it is partly theoretical, partly analytical and synthetic. Drawing on the theoretical and methodological principles and connections, as well as on the results of previous sociolinguistic research on bilingual communication, we provide a partial characterization of Slovak-Hungarian bilingualism and identity in the ethnically mixed areas of Hungary (the Great Plain). In the theoretical part, we give a brief overview of the research and the academic publications on Slovak-Hungarian bilingualism in Hungary, provide a concise interpretation of the concept of bilingualism, and outline some of the issues of ethnic and cultural identity. The sociolinguistic research is conducted from 2018. The research sample is composed of respondents from Csongrád-Csanád and Békés counties from different age groups, education, and social backgrounds. The research material consists and questionnaires. In the analytical part of our study, we use both descriptive and comparative methods to examine the given topic in an interdisciplinary context, taking into account the interrelationship between language and identity (such as the issues of language choice and competence, questions such as which language speakers use more often; which language they prefer and with whom; in which language they express themselves more easily; which language they consider to be their mother tongue, i.e. what they understand by the concept of mother tongue; how they perceive the link between language and identity; when, why, and with whom they switch from one language to another in communication, etc.). Based on the analysis of the research material, we can conclude that the bilingualism of the

Slovaks of the Hungarian Great Plain is characterized by collective bilingualism. This is also true when we talk about successive or bilingualism learned at school rather than natural bilingualism. Despite the predominance of passive, receptive bilingualism, it can also be stated that Slovak-Hungarian bilingualism still exists as a living phenomenon. A more dominant feature – than bilingualism – is Slovak-Hungarian dual identity and biculturalism.

Keywords: *Language, Identity, Slovak-Hungarian Bilingualism, Dual Identity, Biculturalism, Great Plain Slovaks in Hungary*

Dančo Jakab Veronika

A magyar nyelv oktatása Szlovákiában¹

Egy empirikus kutatás eredményei

1. Bevezetés

Szlovákiában a magyar mint idegen nyelv oktatás elsősorban a felnőttoktatás része, vagyis a nyelvtanítás és a nyelvtanulás fő színtereit az egyetemek és a nyelviskolák jelentik.

A szlovákiai egyetemek közül jelenleg négy² intézményben folyik magyar mint idegen nyelv képzés: 1. a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén, mely a kar levéltár szakos hallgatóinak magyarnyelv-oktatását biztosítja; 2. az Eperjesi Egyetem Magyar Nyelv és Kultúra Intézetében, ahol egyrészt szintén a levéltár szakos hallgatók magyar mint idegen nyelv képzése, másrészt pedig a más szakot látogató diákok magyarnyelv-tanítása valósul meg; 3. a kassai Pavol Jozef Šafárik Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történelem Tanszékén, melyen a kar történelem szakos hallgatói számára tartanak magyarnyelv-órákat, ugyanakkor a magyar mint idegen nyelv kötelezően választható tantárgyként az Anglisztika és Amerikanisztika Tanszék néhány szakjának tantárgy kínálatában is megjelenik; 4. a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karán, ahol a regionális idegenforgalom képzésben részt vevő hallgatók a szintén kötelezően választható magyarnyelv-tantárgy keretein belül tanulhatnak magyarul (Misad, 2008, 136–140 o., 2019, 214 o., URL₁, URL₂, URL₃).

Ami a szlovákiai nyelviskolák által biztosított magyarnyelv-tanfolyamokat illeti, jellemző, hogy az irántuk mutatkozó igény folyamatosan növekszik, hiszen egyre

¹ A tanulmány egyrészt az APVV-17-0254 sz. projekt (JAKOPROS), másrészt a VEGA 1/0106/21 sz. projekt (Kulturális emlékezet, műfordítás és többnyelvűség a magyar irodalom és nyelvészet kontextusában) támogatásával készült.

² Korábban a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen és a komáromi Selye János Egyetemen is lehetőség nyílt a magyar mint idegen nyelv, ill. hungarológia képzésben való részvételre, ez azonban az érdeklődés fokozatos csökkenése, vagy teljes hiánya miatt megszűnt (Misad, 2018, 144. o.)

több intézmény kínál magyar nyelv-kurzusokat (Szilvási, 2010, 91–97. o., Nádor, 2018, 34. o.).

Az említett színtereken kívül a szlovákiai magyar mint idegen nyelv oktatás egy további jelentős helyszíne a Magyarország Pozsonyi Nagykövetségének részeként működő Magyar Kulturális Központ, mely a szlovák fővárosban immár huszonhat éve egyedülként biztosít többszintű magyar nyelv-képzést (URL⁴).

Mivel jelen dolgozat általános célja, hogy rövid betekintést nyújtson a Szlovákiában folyó magyar mint idegen nyelv oktatás mindennapi gyakorlatába, a fentiekben hivatkozott helyszínek közül három intézményben empirikus kutatást végeztem, melynek eredményeire ezen írás érdemi részében reflektálok. A szóban forgó kutatást a pozsonyi Magyar Kulturális Központban, egy kassai nyelviskolában³ és a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén valósítottam meg. Az első két intézményben az adatgyűjtéshez az interjú módszerét alkalmaztam, melynek keretében a magyar nyelv-képzésért felelős oktatókkal egy megközelítőleg 20–25 perces, félig strukturált interjút készítettem. Ezek elemzéséhez elsősorban a kondenzáció és az interpretáció módszerét használtam fel (az interjúelemzés módszereihez bővebben l. Schleicher, 2007, 50–53. o.). Mivel a Comenius Egyetemen jelen tanulmány írója és egy további oktató biztosítja a magyar nyelv-tanítást, ezért az itt folyó nyelvtanítás bemutatásakor saját tapasztalataimból, valamint a másik nyelvtanár nyelvóráin végzett megfigyeléseimből indultam ki, azaz a beszámoló és a megfigyelés módszerének ötvözetére alapoztam megállapításaimat.

A vizsgálat során az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

- mi motiválja az egyes kutatási helyszínek nyelvtanulóit a magyar nyelv tanulására;
- milyen oktatási cél(oka)t tűztek ki a kutatásba bevont intézmények a magyar nyelv-kurzusok megtervezése során, s milyen módszereket/eljárásokat alkalmaznak ezek elérése érdekében;
- részét képezi-e az egyes oktatási műhelyek magyar nyelv-óráinak a célnyelvi, vagyis a magyar kultúrával való megismerkedés.

2. A kutatás eredményeinek bemutatása

Ebben a fejezetben a vizsgált intézmények magyar mint idegen nyelv oktatását a kutatás során megfogalmazott kérdések szemszögéből ismertetem. Egyes esetekben szó szerint is idézek, ennek keretében a DJV jelen tanulmány szerzőjét jelöli, az O1, illetve O2 pedig az oktatók, tehát az interjúalanyok kódjai.

³ Az intézet pontos megnevezését – az üzemeltető kérésére – nem közlöm.

2.1. Magyar Kulturális Központ

Az első alfejezetben a pozsonyi Magyar Kulturális Központban (a továbbiakban: MKK) zajló magyartanítással foglalkozom. Az intézet a 2021/2022-es tanévben hét nyelvi szinten szervezi meg magyarnyelv-kurzusait, mégpedig A1, A1/A2, A2/B1, B1, B1/B2, B2 és C1 szinten. Az oktatás az egyes nyelvi szinteken heti kétszer másfél órában valósul meg (vö. URL⁴). Az interjúban részt vevő oktató⁴ elmondása szerint a magyarnyelv-tanulásra minden egyes érdeklődőnek lehetőséget adnak. A kezdő csoportokban rendszerint 10–12 tanuló, a haladó csoportokban pedig 6–8 személyt helyeznek el. Amennyiben a jelentkezők létszáma megköveteli, több azonos nyelvi szintű oktatást biztosító csoportot is nyitnak. Az intézmény kizárólag felnőttek számára biztosít magyarnyelv-oktatást, az ő nyelvtanulási motivációjukról az 1. interjúrészlet árul el közelebbi információkat:

1. interjúrészlet

DJV: Tapasztalatai alapján mi motiválja a jelentkezőket arra, hogy magyarul tanuljanak?

O1: *Többségük rendelkezik magyar háttérrel. A kezdők gyakran úgy jönnek, hogy a párom magyar, ezért kell a nyelv. A kezdőknél ez a motiváció. Vagy az, hogy Rajkán vagy Hegyeshalomban élnek, tehát az egyik, határhoz közeli magyarországi településen. [...] Kevesebben vannak azok, akik munka miatt jönnek, például levéltárosok, történészek, politikusok, de a legkevesebben tisztán az érdeklődés miatt jelentkeznek be a kurzusokra.*

Az 1. interjúrészletből kiindulva a szlovák anyanyelvű nyelvtanulók legnagyobb részét a magyar nyelv tanulására személyes indíttatás ösztönzi; őket követik azok az érdeklődők, akik azért látogatnak szlovák anyanyelvűként magyarnyelv-órát, mert Magyarország valamely határ menti településére költöztek, például Rajkára, Mosonmagyaróvárra vagy Hegyeshalomba; hasonló azoknak a jelentkezőknek az aránya is, akik munkájukból kifolyólag döntenek a magyarnyelv-tanulás mellett; miközben a legkevesebb azon nyelvtanulóknak a száma, akik a számukra egzotikusnak hangzó magyar nyelv iránti kíváncsiságból iratkoznak be az MKK magyarnyelv-tanfolyamára.

Ami az MKK magyarnyelv-kurzusának elsődleges célját illeti, az interjúalany ezzel kapcsolatosan az alábbi módon fogalmaz: „*A kommunikáció a cél. Az, hogy a diákok kommunikáljanak. Az első pillanattól fogva párbeszédben gondolkodunk*”. Ez arra enged következtetni, hogy az intézmény a kommunikatív nyelvtanítási szemléletből indul ki, melynek tárgya a ténylegesen használt (beszélt és írott) magyar nyelv, s célja az érdeklődők célnyelvi szóbeli kommunikációs készségekkel való felruházása (vö. Dóla, 2020, 30. o.). Mindennek érdekében az MKK oktatója

⁴ Itt köszönöm meg Mgr. Marianna Sitárová Husárikovának az interjúban való közreműködését.

az egyes nyelvtani jelenségek bemutatásakor a deduktív eljárásból indul ki: a kapcsolódó elméleti ismereteket előbb a fokozatosság elvére építve röviden felvázolja, – melyhez a kezdő csoportokban közvetítő nyelvként még a szlovák nyelvet (szükség esetén az angolt) alkalmazza –, majd realisztikus szituációkba ágyazott rövid párbeszéddek, illetve példamondatok segítségével szemlélteti őket, miközben a kontrasztív módszert is felhasználja, vagyis a célszerkezeteket összehasonlítja az adekvát anyanyelvi szerkezetekkel. Ezt követi az újonnan bemutatott nyelvtani jelenség begyakorlása, melyhez az MKK-ban többféle módszert használnak, például szóbeli drilleket, különféle írásbeli gyakorlatokat (szóalakok átalakítása, párbeszéddek újraírása), személyre szabott mondataלקotást stb. Nagy hangsúlyt fektetnek az egyes grammatikai jelenségek alkalmazására is, mely a nyelvtanulók kapcsolódó nyelvi készségeinek valós kommunikációs helyzetekben való fejlesztését jelenti. Ez az eljárás összhangban van a kommunikatív irányzat jól ismert nyelv-oktatási modelljével, melyben a bemutatás, a gyakorlás és az alkalmazás szakaszai követik egymást, s a tanórák fő szakaszai közötti, illetve azok keretén belüli haladás elve a kötöttől a kötetlenebb nyelvhasználat felé való mozgás (vö. Medgyes, 1995, 95–98. o., 2019, 183–187. o.).

Az interjú során a nyelvtanulók célnyelvi szókészletének bővítését is érintettük, ezzel kapcsolatos információkat a 2. interjúrészlet közöl:

2. interjúrészlet

DVJ: Milyen módszerrel fejleszti a nyelvtanulók szókincsét?

O1: *A szótanulás nem a bemagolásról szól. Mindig egy konkrét témához kötjük. [...] Ha van rá lehetőség, akkor az egyes tárgyakat meg kell fogni vagy meg kell mutatni az órán, elvinni képen. Ők [a nyelvtanulók] is felcímkézhetik otthon a lakást: ablak, ajtó. Ez azért fontos, mert mindenki más típus: auditív, vizuális stb.*

A 2. interjúrészletből kiindulva megállapíthatjuk, hogy a lexika tanítása során az oktató mindig a megcélzott beszédszándékokat tartja szem előtt, s az azok kielégítéséhez szükséges lexikai egységeket ismerteti meg a nyelvtanulókkal. Mindemellett arra is felhívja a figyelmet, hogy minden diák más-más tanulási stílussal és technikával rendelkezik, s ebből kifolyólag szókincsük gazdagítása érdekében igyekszik változatos módszereket felhasználni. Az interjúalany a beszélgetés további, fent nem idézett részében megemlítette például a szó-kép és szó-szó párosítás technikáját (amennyiben az egyes lexikai egységek képileg ábrázolhatók, illetve megjeleníthetők), a tematikus alapú csoportosítási technikát, a szó- és mondatláncolatok létrehozását, a fogalmazásírást, a történetmesélést, illetve a különböző versek és dalok megtanítását. (A képek szerepéről a magyar mint idegen nyelv oktatás keretén belül l. Csontos, 2013, 135–138. o.).

Abból kifolyólag, hogy egyes szakemberek az idegennyelv-oktatásban a kommunikációt, a nyelvhasználatot és a kultúrát elválaszthatatlannak tekintik (vö.

Byram, 1997, 49–53. o., Holló, 2008, 243. o., Bajzát, 2015, 7–15. o.), az MKK nyelvtanárával készített interjúban afelől is érdeklődtem, hogy részét képezi-e a nyelvóráknak a magyar kultúra oktatása. A téma kapcsán az interjúalany arra világított rá, hogy szlovák anyanyelvű nyelvtanulói számára a magyar kultúra a magyarokkal közös történelmi háttérnek köszönhetően nem teljesen idegen, s hogy a két nemzet közötti kapcsolatot a Szlovákia területén élő nagyszámú magyar kisebbség még tovább mélyíti. Ebből következőleg a szlovák anyanyelvű érdeklődők interkulturális kompetenciája kevesebb fejlesztést igényel, mint az egy mástól történelmileg és földrajzilag távolabb lévő nemzetek esetében. Mindazonáltal, ahogy azt a 3. interjúrészlet is mutatja, az MKK-ban is fontosnak tartják, hogy a nyelvtanulók maguk is megtapasztalják, hogyan lépjenek kapcsolatba a magyarországi beszélőkkel; hogy megismerjék az egyes történelmi események magyar szempontú értelmezését, mely elősegíti saját kulturális szokásaik és értékeik külső nézőpontú felülvizsgálatát; s hogy a tanulók előtt felvázolják a két ország társadalmi hasonlóságait és különbségeit.

3. interjúrészlet

DJV: A nyelvórákon a magyar kultúrával, annak egyes aspektusaival is foglalkoznak?

O1: *Persze! [...] kirándulni is járunk, ha épp a helyzet megengedi. Visegrádon, Szombathelyen, Sárovaron, Hegyeshalomban is voltunk már. Olyan helyre, ahol meg tudunk nézni valamilyen történelmi emléket is. Ilyenkor mindig elmegyünk ebédelni is, és az étteremben mindenki magának rendel. Magyarul. Itt is a kommunikációról van szó. Persze előre megnézzük az étlapot, és ők [a nyelvtanulók] eldöntik, mit akarnak enni, majd a helyszínen már maguknak rendelnek. [...] Minden nagyobb magyarországi nemzeti ünnepről is beszélünk, például március 15-ről, október 23-ról. Megmutatjuk a kokárdát, elolvassuk hozzá egy rövid szöveget. Bizonyos dátumokat meg is tanulunk. [...] Megbeszéljük, miért nem lehet Magyarországon augusztus 20-án vásárolni...*

2.2. Kassai nyelviskola

A következő alfejezetben egy kassai, azaz Szlovákia második legnagyobb városában megvalósuló magyarnyelv-tanfolyamról (a továbbiakban: KNyí) szólok részletebben. Megállapításaim ezúttal is a szóban forgó nyelviskola magyarnyelv-tanításáért felelős oktatójával készített interjúból indulnak ki.

A beszélgetésből a kurzusszervezési kérdéseket illetően kiderült, hogy a KNyí alap- és mérsékelt haladó szintű csoportok keretében kínál magyarnyelv-képzést, melyek indítása a jelentkezők létszámától függ. A 2021/2022-es tanévben a vonatkozó nyelviskola magyar mint idegen nyelv oktatása csupán tizenhárom fő számára, egy mérsékelt haladó szintű kurzus keretében, heti egyszer másfél órában folyik, ugyanis az újonnan jelentkezők létszáma (összesen két érdeklődő) nem

érte el a kezdő csoport indításához szükséges határt. Az érdeklődők alacsony létszámát az interjúalany a koronavírus-járvány megjelenésével magyarázza, ugyanis annak kitörése előtt évente átlagosan 8–10 fő látogatta az alapszinten folyó magyar nyelv-képzést.

Az oktató a nyelvtanulók motivációja kapcsán megfogalmazza, hogy elsősorban két okból döntenek a magyar mint idegen nyelv tanulása mellett: „*vagy párkapcsolataik, vagy munkahelyi tényezők motiválják őket*”, melyet azzal egészít ki, hogy a jelentkezők megközelítőleg fele már a kurzusra való bejelentkezéskor rendelkezik bizonyos alapfokú előismeretekkel magyar nyelvből.

A KNyí-ban megvalósuló magyar nyelv-tanfolyam célját illetően az interjúalany elmondja, hogy: „*Az általam tartott kurzus célja nemcsak a nyelvtanulás, a kommunikáció, hanem a magyar szokások, hagyományok, történelem és kultúra megismertetése is*”, vagyis a vizsgálatba bevont nyelviskolában a nyelvtanulók magyar nyelvű kommunikációs készségének fejlesztése mellett nagy hangsúlyt fektetnek a magyar kultúra bemutatására is. Annak érdekében, hogy a tanulók használható nyelvtudásra tegyenek szert a nyelvtani szabályokat az oktató kontextualizálva mutatja be nekik, miközben a nyelvtani kérdések tisztázásakor rendszerint a kontrasztív módszert alkalmazza, tehát a magyar nyelv szerkezeti sajátosságait összeveti a szlovák és/vagy az angol nyelvvel: „*a grammatikai szabályokat mindig szövegben mutatom be, de ismétlésként az új szövegben is számonkérem a már ismert szabályokat [...] a nyelvtani problémákat összehasonlítjuk a szlovák, illetve angol nyelvtani jelenségekkel is*”. Adatközlőm továbbá kiemeli, hogy a nyelvórákon a célnyelv minél teljesebb használatára törekszik, a grammatikai szerkezetek vagy az egyes lexikai egységek egyértelműsítéséhez azonban a szlovák közvetítő nyelvet alkalmazza: „*az órákon túlnyomórészt magyarul beszélek, de a nyelvtan tisztázása és az ismeretlen szavak lefordításához a szlovák nyelvet használom*”.

A KNyí-ban a diákok szókincsének bővítésére legtöbbször tipikus helyzetekbe ágyazott párbeszédeket, illetve különböző stílusú és műfajú szövegeket használnak fel, azaz a lexika tanítása a szövegszintű kontextualizáció (vö. Csontos-Dér, 2018, 18–19. o.) keretében történik.

A magyar kultúrával való nyelvórai foglalkozás kérdését illetően az interjúalany elmondja, hogy a nyelvtanulók kulturális kompetenciájának fejlesztése főként a szociokulturális ismereteik bővítésére (vö. Bajzát, 2015, 8. o.), tehát a magyar társadalom és kultúra megismerésére irányul, mely – ahogy azt a 4. interjúrészlet is mutatja – Magyarország történelmének, vívmányainak és a magyarok szokásainak, valamint életstílusának bemutatását jelenti:

4. interjúrésztlet.

DJV: A nyelvórákon a magyar kultúrával, annak egyes aspektusaival is foglalkoznak?

O2: *Foglalkozunk. Mindig felhívom a diákok figyelmét a magyar ünnepekre. Tanulunk történelmi eseményekről, például a nándorfehérvári csatáról, ezzel kapcsolatban a déli harangszóról, vagy történelmi személyiségekről is, Szent Istvánról meg a kereszténység bevezetéséről. Foglalkozunk még a magyar Nobel-díjasokkal, feltalálókkal, híres színészekkel, zeneszerzőkkel, festőkkel, meg egyéb hungarikumokkal is. Gyakran tanultunk magyar dalokat. Volt, hogy egy dal szövegét szétosztottuk és megtanultuk énekelni úgy, hogy közben az egyik hallgatónk fuvalával kísért minket. Máskor csárdást táncoltunk. Iskolán kívüli összevetésekre is járunk, például magyar borokat, illetve ételeket kóstolunk.*

2.3. A pozsonyi Comenius Egyetem

Az alábbiakban a pozsonyi Comenius Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke (a továbbiakban: CE BTK) által biztosított magyar mint idegen nyelv oktatást ismertetem, melynek célcsoportját a kar levéltár szakos hallgatói képezik. Ők az alapképzés első négy félévében és a mesterképzés első két félévében, tehát összesen hat féléven keresztül látogatják – kötelező⁵ jelleggel – a szóban forgó kurzusokat. A heti másfél órában megvalósuló nyelvórákon a hallgatók létszáma négy és nyolc között van. Előfordul, hogy a levéltár szakos hallgatókon kívül más szakot látogató diákok is érdeklődnek a magyar nyelv-tanulás iránt, mivel azonban létszámuk nem éri el az önálló csoport létrehozásához szükséges határt (általában két-három személyről van szó), ők is a levéltár szakos hallgatók nyelvóráit látogatják (Misad, 2019, 216. o.).

A CE BTK-n a 2021/2022-es tanévben összesen tizenkilencen tanulnak magyarul, közülük tizenöten levéltár szakos hallgatók, akiknek döntő része forrásnyelvi környezetből származik, szlovák anyanyelvű, s csupán elenyésző részük rendelkezik magyar kötődéssel, mely általában néhány magyar kifejezés, olykor egy-egy rövidebb vers(sor) ismeretében mutatkozik meg.

A pozsonyi egyetemen folyó magyar nyelv-kurzus kapcsán megállapíthatjuk, hogy célja a levéltár szakos hallgatók olyan nyelvi és fordítási kompetenciákkal való ellátása, hogy a szlovákiai levéltárak 1918 előtti magyar nyelvű anyagát képesek legyenek feldolgozni és szlovákra fordítani (Szabó Mihály, 1990, 104. o., Misad, 2009, 181. o.), ebből a szempontból a magyar nyelv számukra az eszközjellegű nyelv (Nádor, 2018, 48. o.) szerepét tölti be, miközben elsajátításához kötődő

⁵ Ez a 2022/2023-as tanévtől előreláthatólag megváltozik, ugyanis a Szlovákiában jelenleg is folyó (intézményi) akkreditációs eljárás következtében a levéltár és a muzeológia szakos hallgatók (szakösszevonás miatt immár közös) tanrendjében is megjelenik a magyar nyelv-kurzus, viszont nem kötelező, hanem csupán kötelezően választható tantárgyként.

motivációjuk szakmai indíttatású, azaz instrumentális irányú (vö. Éder, 1991, 191. o., Szilvási, 2011, 94–97. o).

A magyarnyelv-órák céljával összhangban a levéltár szakos hallgatók nyelv- oktatása két részre tagolódik: az első négy félévben a diákok a magyar nyelv alapvető nyelvtani jelenségeivel ismerkednek meg, az oktatók az alapszókincsüket a leggyakoribb magyar szavak és kifejezések figyelembevételével fejlesztik, melyhez a magyar levéltári terminológia tanítása következetesen kapcsolódik (Misad, 2019, 216. o.). A nyelvórák módszertanát illetően kijelenthetjük, hogy míg a célnyelvi nyelvtani jelenségek bemutatása elsősorban a deduktív megközelítés alkalmazásával és kontrasztív alapon történik, melyhez a tananyag szintjétől függően induktív elemek is társulnak; addig az alapvető lexikai egységek tanítása az éppen aktuális tematikához igazodik, s az új kifejezések ismertetése a megfelelő kontextualizáció, illetve szematizálás technikájával, változatos módszerek alkalmazásával valósul meg. A hallgatók a levéltári szakkifejezésekkel rövid, az aktuális grammatikai tananyagrészhöz kapcsolódó mesterséges szövegek segítségével ismerkednek meg, melyekre, ahogyan azt Misad (2018, 146. o.) is kiemeli, azért van szükség, mert *„a jelenlegi magyar–szlovák/szlovák–magyar szótárak csupán középszótárak [...] a levéltári szakkifejezések csak elvétve vagy egyáltalán nem szerepelnek bennük”*.

A képzés második szakasza két félévből áll, mely során a magyarnyelv-kurzusok céljával összhangban a hallgatók már magyar nyelvű levéltári szövegeket fordítanak. Az első félévben a 19.–20. századi levéltári anyagokon van a hangsúly, a második és egyben utolsó félévben viszont már az ettől korábban keletkezett oklevelek, krónikák, regeszták, jegyzőkönyvek és egyéb feljegyzések tanulmányozásával és szlovákra fordításával foglalkoznak a nyelvtanulók. A szövegek említett időbeli beosztása elősegíti, hogy a diákok előbb olyan irattári, papírra írt/nyomtatott dokumentumokba nyerjenek betekintést, melyek nyelvezete és helyesírása közelebb áll a mai magyar nyelvhez, s ezáltal alkalmasabbak a már ismert nyelvtani jelenségek és lexikai egységek átismétlésére, azonosítására, illetve elmélyítésére; s csupán ezt követően térjenek át a korábban keletkezett levéltári iratok tanulmányozására, melyek esetében előfordul, hogy a magyar nyelv különféle nyelvi szintjein végbement nyelvtörténeti változások rövid felvázolása is szükséges (vö. Oszkó 2019, H. Varga, 2020). A hallgatók minden egyes dokumentum szlovákra fordítása során – azok keletkezési idejétől függetlenül – elkészítik a számukra még ismeretlen magyar szavak és levéltári kifejezések szójegyzékét, melyhez elsősorban kétnyelvű magyar–szlovák szótárt hívnak segítségül, ugyanakkor a szakszókészlet kapcsán – a fentebb említett oknál fogva – magyar nyelvű levéltári szakszótárt is (például: Ember, 1982) igénybe vesznek, mely kapcsán a szócikkek fordítását önállóan végzik el.

Általánosságban véve megállapíthatjuk, hogy a levéltár szakos hallgatók magyarnyelv-oktatása célját tekintve nagyrészt eredményes, ugyanis az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a diákok a magyar nyelv aktív használatát ugyan nem sajátítják el, de a jövőbeli szakmai pályájuk ellátásához szükséges fordítási készséget kellő mértékben magukévá teszik (Misad, 2019, 217.o.).

Ami a levéltár szakos diákok interkulturális kompetenciájának kérdését illeti, ez esetben abból célszerű kiindulnunk, hogy a túlnyomórészt homogén forrásnyelvi környezetből származó tanulók képzés előtti magyarságképét, személyes tapasztalatok híján elsősorban a történelemkönyvek és a média alakítja, melyből kifolyólag a magyarokkal kapcsolatos nemzet-, illetve országképük gyakran politikai-ideológiai alapokon áll. Éppen ezért a CE BTK-án megvalósuló magyarnyelv-kurzusokon – a magyar nemzethez kapcsolódó szimbólumok és szimbolikus narratívák megfelelő értelmezése érdekében – a diákok nyelvi kompetenciájának fejlesztése mellett kultúráközvetítés is folyik, mely során az oktatók a két nemzet narratíváját igyekeznek egymás mellé helyezni és ily módon elősegíteni egyrészt a hallgatók magyar nemzet iránti empátiáját, másrészt a magyar nyelvvel szembeni pozitív viszony kialakítását (vö. Kiss, 2000, 183. o., Szili, 2005, 45–53. o., Hizsnay Tóth, 2011, 110. o.).

Összegzés

A dolgozat egy empirikus kutatás eredményeire alapozva a pozsonyi Magyar Kulturális Központban (MKK), egy kassai nyelviskolában (KNyi) és a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán (CE BTK) folyó magyar mint idegen nyelv oktatás néhány aspektusát ismerteti.

A vizsgálat előkészítésekor megfogalmazott kérdésekre reflektálva megállapíthatjuk, hogy míg az MKK és a KNyi által biztosított magyarnyelv-kurzusok résztvevőinek legnagyobb részét a magyarnyelv-tanulásra személyes indíttatás, kisebb részét pedig egy konkrét szakmai cél elérése ösztönzi; addig a CE BTK-án kötelezően magyarul tanuló, levéltár szakos hallgatók döntő többsége eszközjellegű nyelvként tekint a magyarra, azaz instrumentális motiváció vezérli őket, hiszen a magyar nyelv bizonyos fokú ismerete jövőbeli foglalkozásuk megfelelő ellátásához nélkülözhetetlen (vö. Éder, 1991, 191. o., Giay-Lengyel-Nádor, 1998, 446–458. o., Szépe, 2001, 180. o., Vozáriková, 2007, 15. o., Misad, 2008, 136–140. o., Vrabec, 2009, 6–9. o., Szilvási, 2011, 94–97.o.).

A dolgozatban vizsgált második kérdés a kutatásba bevont intézmények oktatási céljára és választott oktatási módszereikre összpontosított, melyhez kapcsolódóan az interjúk során felgyűjtött információk arról tanúskodnak, hogy az MKK-ban és a KNyi-ban folyó magyarnyelv-oktatás egyértelműen kommunikatív irányultságú, tehát az ezen intézményekben megvalósuló nyelvtanfolyamok célja a

nyelvtanulók célnyelven való hatékony kommunikációjának kialakítása. Mindezzel összhangban mindkét helyszínen oktatói a nyelvtani jelenségek és a lexika tanítása terén is olyan változatos módszereket és eljárásokat alkalmaznak, melyek a nyelv kontextualizációját szolgálják. Ezzel szemben a CE BTK-nak magyarnyelv-képzése a nyelvórák oktatási céljából kifolyólag – mely alatt a kar levéltár szakos hallgatóinak fordítási készségekkel való felruházását értjük – a kommunikációt elősegítő módszerektől halad a hagyományos grammatizáló-fordító eljárások felé.

A harmadik kérdés kapcsán, mely a nyelvórák és a kultúraismeret viszonyát vizsgálta, megállapíthatjuk, hogy a nyelvtanulók interkulturális kompetenciájának fejlesztésével mind az MKK-ban, mind a KNYi-ban foglalkoznak, miközben az előbb említett intézmény oktatója szerint a magyar–szlovák közös történelmi múlt okán a szlovák anyanyelvű érdeklődők interkulturális kompetenciája kevesebb fejlesztést igényel, mint az egymástól történelmileg és földrajzilag távolabb lévő nemzetek esetében. Ezzel szemben a CE BTK-n, ahol a levéltár szakos hallgatók magyarnyelv-oktatása kötelező jelleggel folyik, az oktatók kiemelt hangsúlyt fektetnek arra, hogy a szlovák nyelvi közegből érkező tanulók esetlegesen politikai-ideológiai alapokon álló magyarságképét, illetve a magyar nyelv iránti viszonyát – a két nemzet narratívájának egymás mellé helyezésével – pozitív irányba fejlesszék.

Irodalom

1. Bajzát Tünde 2015. A kultúra oktatásának kérdései a nyelvoktatásban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 10/2: 7–15. o. https://matarka.hu/koz/ISSN_1788-9979/vol_10_no_2_2015/ISSN_1788-9979_vol_10_no_2_2015_007-015.pdf
2. Byram, Michael 1997. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
3. Csontos Nóra 2013. A kép mint narratíva. A kép szerepe a MID-tankönyvekben. In: Tóth Szergej szerk. *Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében*. Budapest–Szeged: MANYE–Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 135–144. o. <https://mek.oszk.hu/11700/11730/11730.pdf>
4. Csontos Nóra – Dér Csilla Ilona 2018. *Pragmatika a magyar mint idegen nyelv oktatásában*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. http://www.kre.hu/ebook/images/CsontosNora_DerCsilla_web.pdf
5. Dóla Mónika 2020. *Módszertani útmutató a magyar nyelv tanításához*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. https://btk.kre.hu/nyelveszet/images/Dola_Monika_modszertani_utmutato.pdf
6. Éder Zoltán 1991. A magyar mint idegen nyelv diszciplináris helye. In: Giay Béla szerk. *A magyar mint idegen nyelv fogalma*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ. 185–212. o.
7. Ember Győző 1982. *Levéltári terminológiai lexikon*. Budapest: Akadémia Kiadó.

8. Giay Béla – Lengyel Zsolt – Nádor Orsolya 1998. A magyar mint idegen nyelv és a hungarológia rendszerváltozatai a nyolcvanas években. In: Giay Béla és Nádor Orsolya szerk. *A magyar mint idegen nyelv/hungarológia*. Pécs–Budapest: Janus – Osiris Kiadó. 446–458. o. <http://mek.niif.hu/01700/01702/01702.pdf>
9. Hizsnay Tóth Ildikó 2011. A magyar mint idegen nyelv esete a levéltár szakos hallgatók képzésével a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán (2000–2010). In: Misad Katalin és Csehy Zoltán szerk. *Nova Posoniensia. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület – Kalligram Kiadó. 100–113. o. https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kmj/Nova_Posoniensia_1.pdf
10. Holló Dorottya 2008. *Értsünk szót! Kultúra, nyelvhasználat, nyelvtanítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
11. Kiss Gy. Csaba 2000. Hungarológia, nemzetkép, Közép-Európa. *Hungarológia* 2/1–2. 180–184. o. http://epa.oszk.hu/02400/02472/00013/pdf/EPA02472_Hungarologia_2000_2_1-2.pdf
12. Medgyes Péter 1995. *A kommunikatív nyelvoktatás*. Budapest: Eötvös Kiadó.
13. Medgyes Péter 2019. A kommunikatív irányzat gyöngye és erős értelmezése. In: Nádor Orsolya szerk. *Régebbi és újabb nyelvoktatási módszerek*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. 183–187. o. http://www.kre.hu/nyelveszet/images/nador_orsolya_2019.pdf
14. Misad Katalin 2008. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának gyakorlati kérdései a pozsonyi Comenius Egyetemen. In: Fazekas József szerk. *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum. 136–146. o.
15. Misad Katalin 2009. *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
16. Misad Katalin 2018. A magyar mint idegen nyelv oktatásának módszertani kérdései a pozsonyi Comenius Egyetemen. In: Lőrincz Gábor, Lőrincz Julianna és Simon Szabolcs szerk. *A magyar mint anyanyelv, kisebbségi és idegen nyelv oktatási kérdései és oktatási segédletei. A Variológiai Kutatócsoport 8. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai*. Komárom: Selye János Egyetem Tanárképző Kar. 142–157. o. http://pf.ujs.sk/documents/books/04_2018_Lorincz_G_et_al_A_magyar_mint.pdf
17. Misad Katalin 2019. *Nyelvhasználat kétnyelvű környezetben*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda.
18. Nádor Orsolya 2018. *Tanított (anya)nyelvünk*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. https://btk.kre.hu/nyelveszet/images/nador_orsolya_tanított_anyanyelvunk.pdf
19. Oszkó Beatrix 2019. *Nyelvtörténet dióhéjban – magyar mint idegen nyelv tanároknak*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. https://btk.kre.hu/nyelveszet/images/oszko_beatrix_web_2019.pdf
20. Schleicher Nóra 2007. *Kvalitatív kutatási módszerek a társadalomtudományokban*. BKF jegyzet. Budapest: Századvég.
21. Szabó Mihály Gizella 1990. A magyar nyelv oktatása szlovák levéltáros hallgatók részére. In: Giay Béla szerk. *A hungarológia oktatása*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ. 104–106. o.

22. Szépe György 2001. *Nyelvpolitika: múlt és jövő*. Pécs: Iskolakultúra.
<https://mek.oszk.hu/01700/01737/>
23. Szili Katalin 2005. A múlt tanításairól és a jelen kihívásairól a nyelv és a kultúra tanításának kapcsán. *THL2. A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata*. 1/1: 45–53. o. <https://epa.oszk.hu/01400/01467/00005/pdf/044-053kep.pdf>
24. Szilvási Andrea 2010. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia műhelyei Szlovákiában. *THL2. A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata* 6/1–2: 16–23. o. http://epa.oszk.hu/01400/01467/00007/pdf/EPA01467_THL2_2010_1-2_016-023.pdf
25. Szilvási Andrea 2011. A magyar mint idegen nyelv Szlovákiában. Szlovák anyanyelvű magyar nyelv-tanulók. In: Misad Katalin és Csehy Zoltán szerk. *Nova Posoniensia. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület – Kalligram Kiadó. 91–99. o.
https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kmj/Nova_Posoniensia_1.pdf
26. H. Varga Márta 2020. *Rendhagyó nyelvtörténet. A MID oktatói és diákjai számára*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
https://btk.kre.hu/nyelveszet/images/H_Varga_Marta_Rendhagyó_Nyelvtortenet.pdf
27. Vozáriková Judita 2007. *Motiváció és attitűdök a magyar mint idegen nyelv oktatásában Pozsonyban*. Szakdolgozat. Pozsony: Comenius Egyetem.
28. Vrabec Mária 2009. Szlovákiában magyarul? *Vasárnap* 42/13: 6–9. o.
29. URL1: Eperjesi Egyetem. Magyar Nyelv és Kultúra Intézete. Eperjes.
<https://www.unipo.sk/pracoviska/umjk/uvod/> (letöltés ideje: 2022. szeptember 8.).
30. URL2: Pavol Jozef Šafárik Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Kassa. <https://studijne-programy.upjs.sk/ucitel/csilla.nagy> (letöltés ideje: 2022. szeptember 8.).
31. URL3: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. Nyitra.
https://www.fss.ukf.sk/images/dokumenty/2021/09/13/Sprievodca_studiom/SP_RIEVODCA_FSS_2021_22.pdf (letöltés ideje: 2022. szeptember 8.).
32. URL4: Liszt Intézet. Magyar Kulturális Központ. Pozsony.
<https://culture.hu/hu/bratislava/nyelvikepzesek> (letöltés ideje: 2022. szeptember 8.).

References

- Bajzát Tünde 2015. A kultúra oktatásának kérdései a nyelvoktatásban [The aspects of teaching culture in the foreign language classroom]. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények [Publications in applied linguistics]* 10/2: 7–15. o.
https://matarka.hu/koz/ISSN_1788-9979/vol_10_no_2_2015/ISSN_1788-9979_vol_10_no_2_2015_007-015.pdf (In Hungarian).
2. Byram, Michael 1997. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters: Clevedon.
3. Csontos Nóra 2013. A kép mint narratíva. A kép szerepe a MID-tankönyvekben [The picture as a narrative. The role of the picture in the language books for Hungarian]. In: Tóth Szergej szerk. *Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében [Applied linguistic researches in the Carpathian Basin]*. Budapest–Szeged: MANYE–

- Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 135–144. o. <https://mek.oszk.hu/11700/11730/11730.pdf> (In Hungarian).
4. Csontos Nóra – Dér Csilla Ilona 2018. *Pragmatika a magyar mint idegen nyelv oktatásában [Pragmatics in the teaching of Hungarian as a foreign language]*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. http://www.kre.hu/ebook/images/CsontosNora_DerCsilla_web.pdf (In Hungarian).
 5. Dóla Mónika 2020. *Módszertani útmutató a magyar nyelv tanításához [Methodological guidance for the teaching of Hungarian]*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. https://btk.kre.hu/nyelveszet/images/Dola_Monika_modszertani_utmutato.pdf (In Hungarian).
 6. Éder Zoltán 1991. A magyar mint idegen nyelv diszciplináris helye [Disciplinary place of Hungarian as a foreign language]. In: Giay Béla szerk. *A magyar mint idegen nyelv fogalma [The concept of the Hungarian as a foreign language]*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ. 185–212. o. (In Hungarian).
 7. Ember Győző 1982. *Levéltári terminológiai lexikon [Lexicon of archives terminology]*. Budapest: Akadémia Kiadó. (In Hungarian).
 8. Giay Béla – Lengyel Zsolt – Nádor Orsolya 1998. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia rendszerváltozatai a nyolcvanas években [Versions of the Hungarian as a foreign language/Hungarian studies in the eighties]. In: Giay Béla és Nádor Orsolya szerk. *A magyar mint idegen nyelv. Hungarológia. [Hungarian as a foreign language. Hungarian studies]*. Pécs–Budapest: Janus – Osiris Kiadó. 446–458. o. <http://mek.niif.hu/01700/01702/01702.pdf> (In Hungarian).
 9. Hizsnayai Tóth Ildikó 2011. A magyar mint idegen nyelv esete a levéltár szakos hallgatók képzésével a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán (2000–2010) [The case of Hungarian as a foreign language with the education of archivists students at the Faculty of Arts of Comenius University (2000–2010)]. In: Misad Katalin és Csehy Zoltán szerk. *Nova Posoniensia. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve [Nova Posoniensia. Yearbook of the Department of Hungarian Language and Literature in Bratislava]*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület – Kalligram Kiadó. 100–113. o. https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kmj1/Nova_Posoniensia_1.pdf (In Hungarian).
 10. Holló Dorottya 2008. *Értsünk szót! Kultúra, nyelvhasználat, nyelvtanítás [Let's talk! Culture, language use, language teaching]*. Budapest: Akadémiai Kiadó. (In Hungarian).
 11. Kiss Gy. Csaba 2000. Hungarológia, nemzetkép, Közép-Európa [Hungarian studies, national image, Central Europe]. *Hungarológia [Hungarian Studies]* 2/1–2. 180–184. o. https://epa.oszk.hu/02400/02472/00014/pdf/EPA02472_Hungarologia_2000_2_3_180-184.pdf (In Hungarian).
 12. Medgyes Péter 1995. *A kommunikatív nyelvoktatás [The communicative language teaching]*. Budapest: Eötvös Kiadó. (In Hungarian).
 13. Medgyes Péter 2019. A kommunikatív irányzat gyöngé és erős értelmezése [The strong and the weak interpretation of the communicative branch]. In: Nádor Orsolya

- szerk. *Régebbi és újabb nyelvoktatási módszerek [Older and further methods of language teaching]*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. 183–187. o. http://www.kre.hu/nyelveszet/images/nador_orsolya_2019.pdf (In Hungarian).
14. Misad Katalin 2008. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának gyakorlati kérdései a pozsonyi Comenius Egyetemen [Practical questions of the teaching Hungarian as a foreign language/Hungarian studies at the Comenius University in Bratislava]. In: Fazekas József szerk. *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára [Memory book for László Zeman's 80th birthday]*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum. 136–146. o. (In Hungarian).
15. Misad Katalin 2009. *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok [Language contacts. Applied linguistics studies related to Hungarian in Slovakia]*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum. (In Hungarian).
16. Misad Katalin 2018. A magyar mint idegen nyelv oktatásának módszertani kérdései a pozsonyi Comenius Egyetemen [Methodological questions of the teaching Hungarian as a foreign language at the Comenius University in Bratislava]. In: Lőrincz Gábor, Lőrincz Julianna és Simon Szabolcs szerk. *A magyar mint anyanyelv, kisebbségi és idegen nyelv. [Hungarian as a first, as a minority and as a foreign language]*. Komárom: Selye János Egyetem Tanárképző Kar. 142–157. o. http://pf.uj.sk/documents/books/o4_2018_Lorincz_G_et_al_A_magyar_mint.pdf (In Hungarian).
17. Misad Katalin 2019. *Nyelvhasználat kétnyelvű környezetben [Language use in bilingual context]*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda. (In Hungarian).
18. Nádor Orsolya 2018. *Tanított (anya)nyelvünk [Our taught (first) language]*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. https://btk.kre.hu/nyelveszet/images/nador_orsolya_tanított_anyanyelvunk.pdf (In Hungarian).
19. Oszkó Beatrix 2019. *Nyelvtörténet dióhéjban – magyar mint idegen nyelv tanároknak [A brief history of language – for teachers of Hungarian as a foreign language]*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. https://btk.kre.hu/nyelveszet/images/oszko_beatrix_web_2019.pdf (In Hungarian).
20. Schleicher Nóra 2007. *Kvalitatív kutatási módszerek a társadalomtudományokban [Qualitative research methods in social sciences]*. BKF jegyzet. Budapest: Századvég. (In Hungarian).
21. Szabómihály Gizella 1990. A magyar nyelv oktatása szlovák levéltáros hallgatók részére [Teaching Hungarian for Slovak archivists students]. In: Giay Béla szerk. *A hungarológia oktatása [Teaching of Hungarian studies]*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ. 104–106. o. (In Hungarian).
22. Szépe György 2001. *Nyelvpolitika: múlt és jövő [Language policy: past and future]*. Pécs: Iskolakultúra. <https://mek.oszk.hu/01700/01737/> (In Hungarian).
23. Szili Katalin 2005. A múlt tanításairól és a jelen kihívásairól a nyelv és a kultúra tanításának kapcsán [About the teachings of the past and the challenges of the present in connection with the teaching language and culture]. *THL2. A magyar nyelv és*

- kultúra tanításának szakfolyóirata [Journal for Hungarian as foreign language teachers]. 1/1: 45–53. o. <https://epa.oszk.hu/01400/01467/00005/pdf/044-053kep.pdf> (In Hungarian).
24. Szilvási Andrea 2010. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia műhelyei Szlovákiában [Places of teaching Hungarian as a foreign language/Hungarian studies in Slovakia]. *THL2. A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata [Journal for Hungarian as foreign language teachers]* 6/1–2: 16–23. o. http://epa.oszk.hu/01400/01467/00007/pdf/EPA01467_THL2_2010_1-2_016-023.pdf (In Hungarian).
 25. Szilvási Andrea 2011. A magyar mint idegen nyelv Szlovákiában. Szlovák anyanyelvű magyar nyelv-tanulók [Hungarian as a foreign language. Hungarian language learners with Slovak native language]. In: Misad Katalin és Csehy Zoltán szerk. *Nova Posoniensia. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve [Nova Posoniensia. Yearbook of the Department of Hungarian Language and Literature in Bratislava]*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület – Kalligram Kiadó. 91–99. o. https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kmj1/Nova_Posoniensia_1.pdf (In Hungarian).
 26. H. Varga Márta 2020. *Rendhagyó nyelvtörténet. A MID oktatói és diákjai számára [Irregular history of language. For teachers and students of Hungarian as a foreign language]*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. https://btk.kre.hu/nyelveszet/images/H_Varga_Marta_Rendhagyonyelvtortenet.pdf (In Hungarian).
 27. Vozáriková Judita 2007. *Motiváció és attitűdök a magyar mint idegen nyelv oktatásában Pozsonyban [Motivation and attitudes in teaching of Hungarian as a foreign language in Bratislava]*. Szakdolgozat [Master's thesis]. Pozsony: Comenius Egyetem. (In Hungarian).
 28. Vrabec Mária 2009. Szlovákiában magyarul? [In Hungarian in Slovakia?] *Vasárnap [Sunday]* 42/13: 6–9. o. (In Hungarian).
 29. URL1: Eperjesi Egyetem. Magyar Nyelv és Kultúra Intézete. Eperjes. [University of Presov. Institute of Hungarian Language and Culture. Presov.] <https://www.unipo.sk/pracoviska/umjk/uvod/> (Accessed 8 September 2022)
 30. URL2: Pavol Jozef Šafárik Egyetem. Bölcsészettudományi Kar. Kassa. [Pavol Jozef Šafárik University. Faculty of Arts. Kosice] <https://studijne-programy.upjs.sk/ucitel/csilla.nagy> (Accessed 8 September 2022)
 31. URL3: Konstantin Filozófus Egyetem. Közép-európai Tanulmányok Kara. Nyitra. [Constantine the Philosopher University. Faculty of Central European Studies. Nitra.] https://www.fss.ukf.sk/images/dokumenty/2021/09/13/Sprievodca_studiom/SP_RIEVODCA_FSS_2021_22.pdf (Accessed 8 September 2022.)
 32. URL4: Liszt Intézet. Magyar Kulturális Központ. Pozsony. [Liszt Institute. Hungarian Cultural Centre. Bratislava.] <https://culture.hu/hu/bratislava/nyelvekpezesek> (Accessed 8 September 2022).

A magyar nyelv oktatása Szlovákiában***Egy empirikus kutatás eredményei***

Dančo Jakab Veronika, mesteri fokozat, Mgr., Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, doktorandusz; jakabova23@uniba.sk, ORCID: 0000-0002-2290-3281.

A magyar nyelv szervezett keretek közötti, idegen nyelvként való oktatása nemcsak Magyarországon, de számos országban, köztük Szlovákiában is megvalósul. Az itteni magyar nyelv-tanítás több aspektusban is különbözik az magyarországitól, mely elsősorban az eltérő (szlovák) nyelvi környezettel és a nyelvtanulók motivációjának változatosságával magyarázható. E tények figyelembevételével jelen dolgozatban a szlovákiai magyar mint idegen nyelv oktatással foglalkozom, s fő célom, hogy általános betekintést nyújtsak annak mindennapi gyakorlatába. Az ehhez szükséges információkat egy empirikus kutatás keretében gyűjtöttem fel, melynek helyszíneiül a pozsonyi Magyar Kulturális Központ, egy kassai nyelviskola és a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke szolgáltak. Míg az előbb említett két intézmény esetében kutatási módszerként az oktatókkal készített, félig strukturált interjút alkalmaztam; addig a Comenius Egyetem esetében, ahol a magyar nyelv-tanítást jelen tanulmány írója és egy további oktató biztosítja, saját tapasztalatok, valamint a másik nyelvtanár nyelvóráin végzett megfigyelések alapján mutattam be, vagyis a beszámoló és a megfigyelés módszerének ötvözetére alapoztam megállapításaimat. A vizsgálat előkészítése során kutatási kérdéseket fogalmaztam meg, melyek az egyes intézmények magyar nyelv-tanulóinak jellegzetes motivációját, az egyes műhelyek oktatási céljait, illetve oktatási módszereit és eljárásait igyekeztek feltérképezni; miközben abból kiindulva, hogy vannak szakemberek, akik az idegen nyelv oktatásban a kommunikációt, a nyelvhasználatot és a kultúrát elválaszthatatlannak tekintik, azt a kérdést is érintettem, figyelmet fordítanak-e a megkérdezett oktatók a célnyelvi, azaz a magyar kultúra tanulókkal való megismertetésére. A felvetett kérdésekre a kutatás során összegyűjtött információk bemutatásával, konkrét interjú-részletek szó szerinti idézésével igyekeztem adekvát választ adni. Mindemellett következetesen foglalkoztam azzal is, hogy a vizsgálat felvázolt aspektusainak szemszögéből miben hasonlít és miben különbözik egymástól a Magyar Kulturális Központ, a kassai nyelviskola és a Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke által biztosított magyar nyelv-képzés.

Kulcsszavak: magyar mint idegen nyelv, a magyar mint idegen nyelv oktatása Szlovákiában, szlovák anyanyelvű magyar nyelv-tanulók, magyar nyelv-tanfolyamok, félig strukturált interjú, felnőttoktatás, Pozsony, Kassa.

Викладання угорської мови в Словаччині.***Результати емпіричного дослідження.***

Вероніка Данчо Якаб, магістр, магістр кафедри угорської мови та літератури Університету Коменського, аспірантка; jakabova23@uniba.sk, ORCID: 0000-0002-2290-3281.

Викладання угорської мови як іноземної відбувається не тільки в Угорщині, але й у багатьох сусідських країнах, зокрема і в Словаччині. Тут воно багатьма аспектами відрізняється від викладання в Угорщині, що пояснюється насамперед іншим (словацьким) мовним середовищем та змінністю мотивацій тих, хто опановує мову. Враховуючи ці обставини, у статті ми зробили спробу дослідити питання викладання угорської мови як іноземної у Словаччині. Мета дослідження – дати загальний огляд щоденної практики такого навчання. Необхідну для цього інформацію ми зібрали шляхом емпіричного дослідження, проведеного в Центрі угорської культури (Братислава), мовній школі в Кошице та на кафедрі угорської мови та літератури факультету гуманітарних наук Університету «Коменіус» (Братислава). У перших двох закладах нами було застосовано такий метод дослідження, як напів структуроване інтерв'ю з викладачами, а у випадку Університету «Comenius», де я працюю викладачем, використано власний досвід, а також спостереження на заняттях іншого викладача мови, тобто йдеться про сплав методів звіту та спостереження. У ході підготовки дослідження було сформульовано питання, які мали на меті розкрити основні мотивації осіб, що вивчають угорську мову в кожному із закладів, освітню мету кожного закладу, їх методику та прийоми викладання. Виходячи з гіпотези, що існують фахівці, які невіддільним від викладання іноземної мови вважають комунікацію, мововживання і культуру, ми сформулювали й таке питання, чи звертають увагу викладачі-респонденти на знайомство студентів із культурою цільової мови, тобто угорською. На сформульовані питання ми спробували дати адекватні відповіді, представивши зібрану в ході дослідження інформацію, процитувавши частини конкретних інтерв'ю. Крім цього, ми спробували з'ясувати, що спільного і чим відрізняються з точки зору аналізованих аспектів викладання угорської мови Центр угорської культури, Мовна школа в Кошице та кафедра угорської мови та літератури факультету гуманітарних наук Університету «Коменіус».

Ключові слова: угорська мова як іноземна, викладання угорської мови як іноземної мови в Словаччині, студенти-словаки, які вивчають угорську мову; напів структуроване інтерв'ю, післядипломна освіта, Братислава, Кошице.

Hungarian language education in Slovakia

Results of an empirical study

Veronika Dančo Jakab, Master's degree, Mgr., Department of Hungarian Language and Literature, Comenius University, PhD student; jakabova23@uniba.sk, ORCID: 0000-0002-2290-3281.

The teaching of Hungarian as a foreign language in an organised setting is not only practised in Hungary, but also in many countries, including Slovakia. Teaching Hungarian language in Slovakia differs from that in Hungary in several aspects, mainly due to the different (Slovak) language environment and the diversity of motivation of language learners. Taking these facts into account, the present paper deals with the teaching of

Hungarian as a foreign language in Slovakia, and my main aim is to provide a general insight into its everyday practice. The necessary information is gathered through empirical research conducted in the Hungarian Cultural Centre in Bratislava, a language school in Košice and the Department of Hungarian Language and Literature of the Faculty of Arts of the Comenius University in Bratislava. In the case of the aforementioned two institutions, I used semi-structured interviews with teachers as a research method, while in the case of the Comenius University I based my findings on a combination of observation and reportage methods. In preparation for the study, I formulated research questions that sought to explore the typical motivations of Hungarian language learners at each institution, the educational goals of each workshop, and the teaching methods and procedures of each institution; while starting from the fact that some professionals consider communication, language use and culture to be inseparable in foreign language teaching, I also addressed the question of whether the interviewed teachers pay attention to the teaching of the culture of the target language, i.e. Hungarian, to their students. I will try to give an adequate answer to the questions raised by presenting the information gathered during the research and by quoting verbatim from specific interviews. In addition, I will also consistently address the similarities and differences between the Hungarian Cultural Centre, the language school in Košice and the Department of Hungarian Language and Literature of the Faculty of Arts of the Comenius University in terms of the aspects of the study outlined above.

Keywords: *Hungarian as a foreign language, teaching Hungarian as a foreign language in Slovakia, native speakers of Slovak learning Hungarian, Hungarian language courses, semi-structured interview, adult education, Bratislava, Košice.*

Szabó Gergely

„Mér nem mondom magyarul?”¹

Diaszporizáció és nyelvi ideológiák

1. Bevezetés

Ebben a tanulmányban azt vizsgálom, hogy milyen nyelvi ideológiák hatják át a diaszporizáció folyamatát és gyakorlatait. Ehhez a Katalóniában élő magyarok körében végzett etnográfiailag megalapozott kritikai szociolingvisztikai tárgyú doktori kutatásomra és annak terepmunka-tapasztalataira támaszkodom. Az ideológiákra és az identitásokra (így a diaszpórikus identitásokra is) társas konstruktivisták kiindulópontból tekintek, vagyis azok eleve adott jellemzői helyett arra irányítom a figyelmet, hogy ezek miképpen válnak relevánssá és szembetűnővé egy adott interakció során, és ezek a beszélők perspektíváiban milyen többletjelentésekkel ruházódnak föl.

A tanulmányban először a nyelvi ideológiák kutatását mutatom be röviden, majd pedig kitérek a diaszpóra, illetve a diaszporizáció szociolingvisztikai kutatásának lehetséges útjaira. Ezt követően a katalóniai helyi kontextust tárgyalom külön kitérve a kasztíliai spanyol és a katalán nyelv sajátos ideológiai viszonyaira, majd pedig a kutatás megvalósulásának módszertani kérdéseit. Az elemző fejezetben egy társalgásrészletet vizsgállok az ideológiák és a diaszpórikus identitások konstruálása szempontjából. Az összegzésben pedig amellet érvelek, hogy a beszélőket egyszerre többféle nyelvi ideológia veszi körül, amelyek pedig különböző mértékben válnak reflektálttá, a társadalmi működésekre is érzékeny nyelvi elemzés azonban nem hagyhatja ezeket figyelmen kívül.

2. Elméleti keret

Jelen tanulmány elméleti keretének egyik fontos alkotóelemét a nyelvi ideológiák vizsgálata adja. Ez a kutatási terület elsősorban az amerikai nyelvészeti antropológiai hagyományra vezethető vissza, amelynek jeles képviselője, Michael

¹ „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium, valamint a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap ÚNKP-22-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.”

Silverstein 1979-ben így definiálta a fogalmat: „nyelvről alkotott gondolatok halma, melyeket annak használói fogalmaznak meg az észlelt nyelvi szerkezetek és nyelvhasználatok racionalizálása és igazolása érdekében” (Silverstein, 1979, 193. o.; fordítás tőlem – Sz. G., l. még Szabó G., 2015, 344. o.). Míg Silverstein definíciójából úgy tűnhet, hogy a nyelvi ideológiák szükségszerűen explicitté tett metanyelvi értékítéletek, Susan Gal ezzel szemben gondolatokként értelmezi őket „arról, hogy mire jó a nyelv, mit jeleznek az egyes nyelvi formák azokról az emberekről, akik ezeket használják, illetve egyáltalában miért vannak nyelvi különbségek” (Gal, 2002, 197. o., fordítás: Laihonen, 2011, 20). Egy harmadik neves kutató, Judith Irvine pedig épp amellet érvel, hogy implicit és explicit jelentések leválaszt-hatatlanok egymásról, nem bináris kategóriákként kezelendők (Irvine, 2022).

Több mint negyvenéves kutatási területről van tehát szó, amelynek jelentőségét az adja, hogy a társas létformák és a beszélés formái közötti közvetítő kapcsolra képes rámutatni (Woolard, 1998). Ekképpen a nyelvről alkotott állítások nemcsak a nyelvről szólnak, és nemcsak állítások, hanem társas és ideológiai pozíciók is egyben (Gal-Irvine, 2019), sőt, egyes kutatók szerint egyáltalán nem a nyelvről magáról szólnak, hanem a társas kapcsolatokról (Rosa-Burdick 2016). Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a nyelvideológia-kutatás a társadalmi különbségekről alkotott egyéni vélekedések általánossá válásának diszkurzív folyamatait helyezi előtérbe (Bodó, 2016). A hegemon ideológiák deficitnézeteket alakítanak ki a társas-társadalmi észlelésben (Cameron, 2003). Az ideológia tehát nyelvi rezsím, ami egy társadalmi vagy kulturális csoport érdekeit szolgálja (Kroskrity, 2000). Ugyanakkor a rezsím is folyamatszerűen működik, ezért Costa (2019) a regimentáció terminust javasolja ennek leírására. Ezen hatások – ti. a deficitnézetek és a regimentáció – a különbségtétel folyamatos újbóli kimondását eredményezik (Gal, 2016).

A nyelvi ideológiák kutatása nem előzmények nélküli a magyar nyelvtudomány területén, noha a honi kutatásban lényegesen később, a 2000-es évek közepétől vert gyökeret (előzményként l. Bartha 2005), amikor két Élőnyelvi Konferenciának is témáját adta (l. Borbély-Vančoné Kremmer-Hattyár szerk., 2009, Hires-László-Karmacsi-Márku szerk., 2011). Az azóta eltelt időszakban magyar nyelvű monográfiák is jelentek meg a témában (Szabó T. P., 2012, Bodó, 2016, Sebők, 2017). Kontra Miklós a magyar szociolingvisztikai kutatásokat áttekintő tanulmányában a nyelvi ideológiákat azon témák között említi, „ami van”, szemben azzal, ami „van, de nem elég” és „ami hiányzik” (Kontra, 2020). E tanulmány mégis ezek sorát bővíti, mert az viszont elmondható, hogy a nyelvi ideológiák eddig nem képezték kutatás tárgyát a diaszpóra és a diaszporizáció egyéni és kollektív nyelvi tapasztalataival összefüggésben külföldre költözött magyarok körében.

Az elméleti keret másik fontos eleme tehát a diaszpóra szociolingvisztikája (Márquez Reiter-Martín Rojo eds., 2015; Tseng-Hinrichs, 2021). Diaszpórák alatt leggyakrabban olyan emigráns közösségeket ért a vonatkozó társadalomtudo-

mányi szakirodalom, amelyeket a földrajzi szétszóródás (és így a „szétszórtsági tudat”; Ludányi, 2015), a szülőföld irányába mutatott orientáció és a befogadó társadalommal szembeni határfenntartás jellemez (Brubaker, 2005). Ha viszont ilyen a priori kritériumok mentén értelmezzük a kortárs diaszpórákat, akkor abba a hibába eshetünk, hogy a fogalom elveszti magyarázó jellegét (Tsagarousianou–Retis, 2019). Ahogyan erről Werbner fogalmaz, „a diaszpóráknak vannak határai, de azok a határok szituációhoz kötöttek, dialektikusan, időben meghatározott módon, cselekvés közben, performanciák és időszakos mobilizációk által határozódnak meg” (Werbner, 2015, 51. o.; fordítás tőlem – Sz. G.).

Erre az episztemológiai problémára nyújthat megoldást az a fajta szociolingvisztika, amely megkérdőjelezi az esszencialista előfeltevéseket; jelen esetben ennek a jelentősége abban van, hogy nem előzetesen jelöli ki a diaszpóráközösséget és a diaszpórikus egyéneket, hanem dinamikusan kezeli a kategóriákat, és arra a folyamatra helyezi a hangsúlyt, amelyben az identitások létrejönnek, vagyis a diaszporizációra, és arra, hogy ebben milyen szerepet játszik a nyelv és a kommunikáció, valamint a nyelvi ideológiák. Másképp a szociolingvisztika nem a határok fenntartásában érdekelt, hanem abban, hogy megértse, mik azok a nyelvi gyakorlatok, amelyek értelemmel töltik meg ezeket a határokat a beszélők számára. Rosa és Trivedi (2017) például a diaszpóra „alulról” történő megközelítését ajánlja, vagyis amellet érvelnek, hogy a diaszpóra szociolingvisztikai kutatásának azokat a dinamikus és lokális folyamatokat kell nyomon követnie, amelyeken keresztül a diaszpórikus identitások fölépülnek, érvényre jutnak, és akár még át is alakulhatnak.

Ez a megközelítés egyrészt magában foglalhatja a médiagyakorlatok kutatását is annak érdekében, hogy fényt derítsen a diaszpórikus összekapcsolódás kommunikációs mintáira (Androutsopoulos–Lexander, 2021; Theodoropoulou, 2021). Másrészt – és jelen tanulmányban ez kerül előtérbe – a szociolingvisztika azt is képes megmutatni, hogy a diaszpóraidentitások és a nyelvi gyakorlatok hogyan alakítják egymást, és milyen új nyelvi ideológiák alakulnak ki dinamikus kölcsönhatásuk révén (Sankaran, 2020). Módszertani eszköztárának köszönhetően a szociolingvisztika lehetővé teszi, hogy etnográfiailag megalapozott vizsgálatokat folytassunk annak megfigyelésére, hogy „a diaszpóra hogyan valósul meg a helyileg beágyazott gyakorlatok kialakulásán keresztül” (Paz, 2015, 153. o.; fordítás tőlem – Sz. G.). A társas konstruktivista nézőpontokat is megjelenítő szociolingvisztikai kutatás pedig segít abban is, hogy megfigyeljük a „hazáról”, a „befogadó országról” és más társadalmi kategóriákról alkotott képek diszkurzív konstruálódását (Karimzad–Catedral, 2018; Catedral, 2021).

3. Terep és módszertan

Ebben az alfejezetben először a kutatás helyszínét adó Katalónia kontextusát mutatom be, majd a külföldön, Spanyolországban élő magyarságról szólok, végül pedig a tanulmány kereteit adó doktori kutatás módszertani sajátosságait részletezem.

Katalónia ma Spanyolország egyik autonóm közössége, amely az ország észak-keleti csücskében található. A négy évtizedig tartó Franco-diktatúrát követően 1979-ben került elfogadásra a katalán autonómiastatútum. Hosszú elnyomást követően ez a dokumentum a katalánt nemzetiségként, a katalán nyelvet pedig hivatalos nyelvként ismerte el a kasztíliai spanyol (és az Aran-völgyben az aráni) mellett. Az 1983-ban pedig új nyelvtörvényt fogadtak el, amely a nyelvi normalizáció (katalánul: *normalització lingüística*) nevet viseli. A régiót egészen az 1980-as évekig szigorú etnolingvisztikai differenciálódás jellemezte, amelyet az autoritás ideológiái, pontosabban a kasztíliai spanyol nyelv naturalizációja és anonimitása, valamint a katalán nyelv autentikussága támogatott (Woolard, 1989, 2016). Másképp megfogalmazva: a kasztíliai spanyol volt „mindenkié”, a kód, amelyen nyilvánosan meg lehet szólalni bárkivel szemben, a katalán pedig az a hiteles hang, amely kizárólag a katalán emberekhez kapcsolódott. Az autonómiában eltöltött évtizedekből fakadóan azonban egyes, kvalitatív és kvantitatív adatokra egyaránt támaszkodó tanulmányok szerint Katalónia szociolingvisztikai helyzete a deetnicizálódás folyamatán ment keresztül (l. Woolard–Frekko, 2013; Pujolar–González, 2013), vagyis a fenti etnolingvisztikai szembeállítás föloldódni látszik a katalán és a spanyol etnicitás tekintetében. Mások Katalóniába érkező külföldiekkel végzett nyelvészeti etnográfiai vizsgálatai azonban nem számolnak be a Katalóniában tapasztalható nyelvi ideológiák változásáról (Codó, 2018; Patiño-Santos, 2018; Sabaté-Dalmau, 2018).

Így jutunk el a Katalóniában élő magyarok vizsgálatához. Ez a populáció ugyanis pont abból a szempontból mutat egyediséget a magyar emigráns közösségek korábbi szociolingvisztikai vizsgálataihoz képest (l. Fenyvesi ed., 2015; Hatoss, 2020, Szabó-Törpényi, 2013), hogy a Katalóniába érkezők a fentiekben tárgyalt szövevényes többnyelvű nyelvpolitikai kontextus közepette kénytelenek boldogulni, ahol kicsit sem magától értetődő, hogy milyen nyelvideológiai elvárásokat fogalmaznak meg a helyiek a bevándorlókkal szemben. További sajátosság az Egyesült Államokhoz, Ausztráliához vagy Franciaországhoz képest, hogy nincs komoly történetisége se a tágabban értelmezve Spanyolországba, se a Katalóniába történő magyar vándorlásnak. Ez a helyszín csak Magyarország Európai Unióhoz és a schengeni övezethez való csatlakozása után vált népszerűvé, olyannyira, hogy mára Spanyolország a 6. leggyakoribb európai célország a Magyarországról kivándorlók körében (Csányi, 2018).

Doktori kutatásom egy etnográfiailag megalapozott kritikai szociolingvisztikai vizsgálat (Heller et al., 2018), amelynek tágan vett kiinduló kérdései azok voltak, hogy hogyan jön(nek) létre külhoni magyar közösség(ek), milyen nyelvi ideológiák mentén szerveződnek, és milyen nyelvi gyakorlatok jellemzik. Módszertanát tekintve az adatgyűjtés résztvevői megfigyeléseken, egyéni életút-interjúkon és egyéb dokumentációkon alapult. Ennek a klasszikusnak nevezhető metodológiának fő szakaszát egy 2020 tavasza és 2021 nyara közötti másféléves többszinterű terepmunka jelentette volna, azonban az eredeti tervek és az ütemezést fölülírták a COVID-19 világjárvány okozta korlátozások. Az első hullám idején online fókuszcsoportos beszélgetéseket rögzítettem. Ezek egyfajta kollaboratív fordulatát eredményezték a kutatásnak, mert lehetőséget adtak arra, hogy öt érdeklődő és érdekelt kulcsrésztvevővel a lezárások közepette is (vagy éppen azok hatására) kialakuljon az igény a hosszabb távú együttműködésre, a rendszeres közös eszmecserére és a kutatás egyes kérdéseinek átbeszélésére – a mindenkori aktuális járványügyi szabályozásoknak eleget téve jelenléti vagy online formában.

Jelen tanulmány egy ezen hosszútávú együttműködés egyik előzménybeszélgetéséből vett részletet elemez részletesebben, amelyben két későbbi kulcsrésztvevő először találkoztak egymással – a digitális térben. A továbbiakban aszerint értelmezem ezt a társalgást, hogy milyen ideológiákat konstruálnak a beszélők, és hogy milyen határvonalak húzódnak beszélők és beszédmódok között. Ebből következik, hogy a nyelvi ideológiákat fölcímkező és csoportosító megoldás (Lanstyák, 2017) helyett interakciós megközelítést alkalmazok. Ez a megközelítés a terepmunkára nem a külső valóság föltárásának forrásaként, hanem a társas valóság egy részeként tekint, ezért alapvetése az, hogy az interjú során is közösen alkotnak tudást a kutatás résztvevői és a kutató (Laihonen, 2008). A hangsúly tehát arra kerül, hogy az adott interakcióban hogyan valósulnak meg ideológiák, hogyan jelennek meg szerepek és azokhoz kapcsolódó elvárások (I. Szabó T. P., 2012; Szabó G., 2015). Ez a megközelítés az identitásokat, így a diaszpórikus identitásokat is olyan szociokulturális jelenségként fogja föl, amely a helyi kontextusban jön létre, és így a beszédpartnerek nyelvi interakcióiban konstituálódik (Bucholtz–Hall 2005).

4. Elemzés

A tanulmányban elemzésre kerülő társalgás egy 2020 tavaszán készült online páros interjúból származik, amely során először találkozott a két beszélgetőpartner, akik egyben később a teljes kutatás kulcsrésztvevői is lettek. Gyuri ekkor egy 70 éves nyugdíjas mérnök volt, Detti pedig egy 28 éves angoltanár (az itt használt megnevezések álnevek). Ez a videókonferenciás találkozó bevezető jellegű volt, ahol a résztvevők megismerkedhettek egymással, és az irányított beszélgetés során számos témát érintettek, főként a karanténban töltött életükkel és tevékeny-

ségeikkel kapcsolatban. A résztvevők ekkor még kevésbé tudtak kilépni a hagyományos kutatási keretkből: tőlem, mint terepmunkástól várták azt, hogy föltegyem azokat a kérdéseket, amik engem érdekelnek. A kulcsrésztvevőkkel eltöltött közel másfél évig tartó rendszeres találkozások már lehetőséget adtak az ebből a keretből való kilépésre, és ők is megértették azt, hogy számomra a prekoncepciók lebontása (vagy legalább tudatosítása) érdekében annak megismerése is fontos, hogy ők magukat milyen kérdésekkel állnak elő akkor, amikor más katalóniai magyarokkal találkoznak.

Az itt idézett interakcióra egy közel kétórás beszélgetés utolsó részében került sor. Ekkora már fölszakadozni látszottak azok a határok, amelyek hagyományosan meghúzódnak a kutató és a „kutatottak” között, így Gyuri már megengedte magának, hogy maga is kérdéseket intézzon akár felém is. A kutatás pontos tárgyáról való érdeklődésére megemlítettem a nyelveket témaként, ami kapcsán monológba kezdett a nyelvekhez és a helyi társadalmi közeghez való hozzáállásáról.

(1)

Gyuri: *beilleszkedtem teljesen, beilleszkedtem, szóval integrálódtam az itteni világba, meg úgy a családon keresztül ez nem volt neh- nem volt könny- (fejtérázza) nehéz, bocsánat. de- de mindig is egy olyan magyarnak ér- éreztem magam, aki itt él. tudod? s ezér megpróbálok például- például te ugye azt mondtad, hogy „én egy <centro cívico>ban ö dolgozom”*

Detti: *igen*

Gyuri: *mér? (nevetve: mér nem mondd magyarul?) ugye? ez egy- egy érdekes/*

Detti: */(mosolyogva: szerintem erre nincs jó magyar szó, azér)*

Gyuri: *hát hogy egy ilyen | [kultúrházban]*

Detti: *[ha azt mondom], hogy egy közösségi ház, az sem ugyanaz, meg a kultúrház sem [ugyanaz]*

Gyuri: *[de- de-] de az- pontosan a közösségi ház talán azt takarja, nem? az ez az ottani, mert [ugye]*

Detti: *[hát de pont] ilyen közösségi házak szerintem nincsenek otthon*

Gyuri: *úgy nevezik, hogy polgári központ, mer [ugye ez van]*

Detti: *[igen polgári] központ, jó*

A beszélgetőpartnerek számos olyan diszkurzív formációt hoztak működésbe a megnyilatkozásaikon keresztül, amelyek aztán kiemelten relevánsak bizonyultak a kutatás egészére nézve. Az első ilyen az integráció diskurzusa. Gyuri a beilleszkedést magától értetődő erkölcsi kötelességként kezelte, bár azt is kijelentette, hogy a családjának köszönhetően ez nem volt nehéz megvalósítania – a beszélgetés egy korábbi részében ugyanis elmondta Dettinek, hogy az 1980-as években a katalán származású házastársával érkezett egy Lleida provinciabeli kisvárosba. Az, ahogyan az integráció megemlítődött, abba az ideológiai keretbe illeszkedett,

amely az integrációt egyszerre a bevándorlók által vágyott célként és felénk megfogalmazott elvárásként tételezi (Horner, 2009).

Ezt követően aztán egy másik jelentős téma, a magyarság mibenléte került elő, ráadásul úgy, hogy elkezdtek föltöredezni azok a hagyományos interakcionális szerepek, amelyek az elicitációs kutatási technikákhoz kötődnek (vagyis a kutató vagy terepmunkás, és az interjú- vagy kutatási alanyok szerepei). Ritka az, amikor egy ilyen helyzetben a kutatás résztvevői egymásra tesznek terhelő kérdéseket, megjegyzéseket – ezek sokkal jellemzőbbek azokra a megfigyeléseken alapuló, főleg etnográfiai kutatási helyzetekre, amelyeket ebben az időszakban a kijárási tilalom miatt nem lehetett folytatni.

Gyuri rosszallásának kifejezéséhez azzal indított, hogy tisztázta, ő még mindig magyarként tekint magára, és implicit módon utalt arra is, hogy e identitás performálásának módja a *magyarul* való beszéd. Ellenpontként Detti egyik korábbi megszólalását idézte és annak megőrzésével sajátos regimentációs ideológiát konstruált meg az adott interakcióban. Számára az „*egy <centro cívico>ban dolgozom*” fogalmazás jelöltté vált, és ezt a megnyilatkozást nevetve tette kritika tárgyává. Detti nyugodtan válaszolt, és rámutatott arra, hogy szerinte a *centro cívico*-nak nincs megfelelője Magyarországon (amire az *otthon* deiktikus kifejezéssel hivatkozott). Detti mondatai kiszélesítették a Gyuri által javasolt ideológiát a legitim beszédmódokra vonatkozóan, rámutatva a nyelv referenciális és poétikus funkcióira. Detti különbségtétele szándékos volt, ő ugyanis – mint ahogy későbbi beszélgetésekből kiderült – célzatosan támaszkodott olykor hibrid, egyes nyelvek határain átnyúló transzlingváló (Heltai, 2020) beszédmódokra. Ezzel a gyakorlattal azt kívánta kifejezni, hogy Barcelonában olyan tevékenységet folytat, amit korábban nem csinált, és Budapesten nem is lehetett volna – vagyis hogy olyan embereknek és olyan környezetben tanít angolt, amely Magyarországon nem megszokott. Másképp fogalmazva, ezzel a transzlingválással egyben egy olyan hibrid társas gyakorlatot (vagyis a szokatlan környezetben történő nyelvtanítást) kommunikált, amelyet a „tisztán” magyar mondatra támaszkodva nem tartott elbeszélhetőnek. Ugyanakkor az idézett részlet végén elfogadta a Gyuri által javasolt fordítást annak ellenére, hogy az csak egy tükörfordítás volt, amely a magyar kontextusban nem működhet igazán.

Detti jóváhagyása után Gyuri belekezdett a magyar *polgári* szó lehetséges jelentéseinek magyarázatába.

(2)

Gyuri: *mer a polgári szónak, mer ugye a- a- polgári magyarul az a <cívico>t is jelenti meg a <civil>t is. ugye?*

Detti: *mhm*

Gyuri: *meg a burzsoát is*

Detti: *igen*

Gyuri: *tehát három jelentése van (nevet), de itt nem derül ki a- szóval érted magyarul nem- nem mondanák, hogy polgári központ, hanem- bár kitaláltak egy időben olyat, hogy polgári kör, ugye?*

Gergely: *na az egy más- másik [téma]*

Gyuri: *[tudom], viccből mondom (nevet)*

Amikor Gyuri a nyelvről és a jelentésekről beszélt, mindig általánosított hivatkozási pontokat említett, mint például *nem mondanák* vagy *úgy nevezik*, még akkor is, amikor saját maga által kreált nyelvi erőforrásokat vett alkalmazásba. Az általa itt rekonstruált nyelvi ideológia a nyelveket a beszélőktől és egymástól elválaszthatóan kezeli (Blommaert–Rampton, 2016). Ez a személytelen megfogalmazás nagyon is megszokott a hétköznapi metanyelvi diskurzusokban, de Detti megnyilatkozásaival szemben mégis szembetűnővé vált, aki a terepmunka egésze során gyakran támaszkodott hibrid nyelvi gyakorlatokra önkifejezés céljából. Ez a fajta hibriditás a kulturális és nyelvi határokon túli diaszpórikus identitás performálásaként szolgált. Detti itt, az első találkozáskor azonban még inkább csendben maradt, és hagyta, hogy Gyuri befejezze a gondolatmenetét.

Helyette én voltam az terepmunkásként, aki egy ponton megszakítottam. E sor jól mutatja, hogy mennyire félrevezető volna ezeket a társalgásokat úgy kezelni, mint amik a terepmunkás jelenlététől függetlenül jöhettek létre (Borbély–Bartha, 2021). Valójában a terepmunka egyben egy folyamat is, amelyet az állandóan alakuló és újraértelmeződő interperszonális viszonyok, valamint a beszélői szerepek mentén megkonstruálódó ideológiák összjátéka jellemez (Goebel, 2020). Közbeszólásomat az motiválta, hogy a *polgári körök* nyelvi erőforráshoz beszélőként magam is politikailag terhelte jelentéseket társítok, így egyszerűen nem gondoltam helyénvalónak, hogy Detti és Gyuri első találkozásakor ilyen témákat feszegezzünk. Mondhatni implicit módon hatottak a saját prekonceptióim és forogatókönyvelvárásaim arra, ahogyan visszajelezttem Gyuri témajavaslatára. Ebből fakadó hirtelen reakcióm azonban okafogyottnak, indokolatlannak bizonyult. Egyrészt a másfél évig tartó terepmunka során bebizonyosodott, hogy nemcsak lehet, szabad politikai ügyekről megszólalni akár egyéni szimpátiákat is fölfedve, hanem ezek (főként ellenzéki nézőpontból történő) megvitatása éppen hogy a diaszpórikus identitás megképzésének egyik tipikus performanciája a katalóniai magyarok körében. Másrészt pedig Gyurit nem akasztotta meg a közbeszólás, azonnal visszakanyarodott eredeti gondolatmenetéhez.

(3)

Gyuri: *na de én, aki nagyon régóta itt élek, megpróbálok mindig szóval ő tehát megtartani a- a magyar tudásomat, olvasok, levelezek, ímélezek ő magyarokkal, és ő és hát megpróbálok ezt megtartani ő annak ellenére, hogy- hogy itt élek, és és hát de továbbra is ugye a- magyarnak tartom magam. persze itteninek is, tehát- tehát ilyen kétlaki, vagy két ő |*

Detti: *hát fogalmaztál úgy az előbb nem olyan rég, hogy- hogy „minket nem szeretnek-” vagy nem is tudom hogy, de hogy ő „minket katalánokat”*

Gyuri: *ja igen, igen, igen*

Detti: *hm*

Gyuri: *hát van egy katalán identitásom, persze, persze. sőt, sőt hát ő ha úgy vesszük, még spanyol is, ugye, mer ha az ember Indonéziában van, akkor (nevet) ha regionális ő ő csetepaték hátrébb kerülnek, és akkor- illetve hát (nevet) attól függ. de akkor- akkor meg ugye spanyolnak vesznek, és spanyolul- én ott spanyolként működtem, ugye, spanyol céggel voltam egyébként*

Detti: *igen*

Gyuri: *egy spanyol cég- nak voltam ilyen <free lance> öm szakértője*

Amikor Gyuri visszatért a magyarságáról szóló szálhoz, egy másik, ebben a kutatásban fontossá vált témát reprodukált, a nyelvmegtartással kapcsolatos ideológiai diskurzust vagy más megfogalmazással a „veszteség metaforáját” (Block, 2008), amelyben az általa említett magyar nyelvhez kapcsolódó gyakorlatok ismételten egyfajta erkölcsi kötelességgént tételeződnek. Ebben a metaforában a nyelv olyan tárgyként jelenik meg, amelyet el lehet veszíteni, megváltoztatni, megtartani, továbbadni, fenntartani, megőrizni és így tovább. Gyuri implicit módon a magyar identitás megvalósulásának erkölcsileg elfogadható módjaként kezelte azokat a törekvéseit, melyek a többi magyarral magyar nyelven való kapcsolat fenntartására irányulnak. Ezt a magatartását állította szembe Detti transzlingváló megnyilatkozásával. Ha azonban másfajta identitások szempontjából is vizsgáljuk ezt a részletet, nem elhanyagolandó, hogy ebben a beszélgetésben egy idős férfi beszélget két fiatalal, köztük egy fiatal nővel, így a Gyuri által megfogalmazott ideológiai elvárások a nemi és életkori hierarchia szempontjából is értelmezhetők. Hiszen bár, ahogy fent utaltam rá, a hagyományos (kutatáshoz kapcsolódó) szituációs szerepelvárásokból bár elkezdtek kilépni a beszélgetőtársak, a makrotársadalmi szerepfelfogások játékban maradtak.

Detti azonban eme impliciten megbúvó hierarchiák ellenére is meg tudta védeni magát azzal, hogy Gyuri érvelésében egy általa gyengének tartott részre mutatott rá. Megismételte Gyuri egyik korábbi, számára furcsa megszólalását is, amelyben Gyuri metonimikusan a katalán nemzet tagjaként hivatkozott önmagára. Ezután Gyuri arról vallott, hogy több identitással is rendelkezik, köztük egy katalánnal és még egy spanyollal is. Azt azonban fontos kiemelni, hogy narratívája a magyar és a katalán identitást önmaga által választottként írja le, míg a spanyolt olyanként, amelyek mások észlelésében van jelen – ez pedig bizonyos módon azt az ideológiai berendezkedést rekonstruálja, amely a kasztíliai spanyolt anonim, a katalánt viszont autentikus hangként kezeli. Ironikus módon, miközben Gyuri korábbi, rövidtávú indonéziai megbízatását írta körül, egy olyan nyelvi tevékenységet is végrehajtott, amelyet elemzői szempontból akár transzlingválóként is értelmez-

hetnénk („<free lance> szakértő”) – ezt azonban egyik beszélgetőtárs sem tette már reflektálttá.

A két beszélgetőtárs mondatai mögött megbúvó ideológiák egyaránt szóltak arról is, hogy egyáltalán mi a nyelv, és milyen kapcsolat van nyelv és identitások között. Gyuri úgy hivatkozott magára, mint aki többféle nemzeti identitással bír – az ő elbeszélésében egy identitás performálása együtt járt az ahhoz az identitáshoz társított nyelv beszélésével a Dettiéhez hasonló hibrid nyelvi gyakorlatok nélkül. Detti viszont, aki nem utalt arra, hogy több nemzethez tartozóként gondolna magára, ezzel szemben mégis élt a nyelvi erőforrások hibrid fölhasználásával. Kettejük példája arra mutat rá, hogy a diaszpórikus tapasztalatok összetettek és sokfélék lehetnek az ideológiai meghatározottságuk függvényében. Míg a Gyuri által megtestesített diaszpórikus én a földrajzi és egyéb lélektani határokon könnyedén átlép, a nyelveken nem tud – a Detti által megtestesített pedig épp ellenkezőleg működik.

5. Összegzés

Jelen tanulmányban a nyelvi ideológiák kutatásának és a diaszporizáció szociolingvisztikai vizsgálatának lehetséges kapcsolódási pontjait vázoltam föl. Ehhez egy olyan etnográfiailag megalapozott kritikai szociolingvisztikai terepmunka tapasztalatait használtam föl, amely során Katalóniában élő magyarok nyelvi gyakorlatait és ideológiáit vizsgáltam. Az elemzésben egy olyan társalgás interakciós példájára támaszkodtam, amelyben a kutatási résztvevők először találkoztak egymással, de a későbbiekben egyaránt hosszabb távon is együttműködtek a kutatás során. Ebben a részletben a beszédpartnerek egymás és saját nyelvi gyakorlataikhoz is explicit metanyelvi megjegyzéseket fűztek.

Elméleti szinten összegző gondolatként azt lehet megfogalmazni, hogy a beszélőket különböző nyelvi regimentációs ideológiák és gyakorlatok veszik körül, amelyek különböző mértékben válnak reflektálttá. Ezek különböző skálákon lehetnek jelen, így vonatkozhatnak a nemzetállami keretekre (pl. spanyol–katalán viszonylatban), regisztrált nyelvi határookra („mér nem mondod magyarul?”), a beszélők egyéb tulajdonságaira (így pl. nem és kor), de akár az adott interakcióban elfoglalt szerepekre is (pl. terepmunkás, adatközlő). És különböző jelentőséggel is bírhatnak: az adott interakcióban történő relevánssá váláshoz ezekre valamilyen formában utalni is kell. Tehát azt mondhatjuk, hogy az ideológiák a beszélők interakciós gyakorlatai által reprodukálódnak.

Már inkább kutatómódszertanhoz kapcsolódik a fölvetés, de fontos azt is tisztázni, hogy ezeknek az interakcióknak az elemzésekor nem kizárható a kutató szerepe. Nemcsak azért, mert tematikailag ő irányítja a beszélgetést vagy mert befolyásolják annak a menetét (ahogyan arra a 2. idézetben láttunk példát), hanem

mert a társalgás résztvevőjeként akarva-akaratlanul is hatással vannak a többi beszélőre. A beszélők ugyanis nyelvideológiák által meghatározott módon viszonyulásokat fejeznek ki a jelenlévő személyek irányába. E tekintetben a megfigyelői paradoxon feloldásához nem a résztvevők figyelmének a kiközlentése vezet, sokkal inkább a kutatói jelenlét reflektált megjelenítése, amely tisztázza, hogy ő miképpen járult hozzá az adott társalgáshoz, milyen szerep(ek)ben jelent meg a kutatás résztvevői előtt. Jelen kutatásban például húszas éveiben járó férfiként magamnak is (legalább ideiglenesen) katalóniai magyarrá kellett válnom a kutatás lefolytatásához, ami bizonyosan járt különböző implikációkkal a résztvevők oldaláról.

E kutatásra vonatkozóan elmondható az elemzett társalgásról, hogy a kutatás e pontján már megjelent számos olyan diskurzus, amely a kutatás egészében fontos szerepet töltött be, vissza-visszatérő elemként tematizálta a kulcsrésztvevőkkel való hosszabb távú együttműködést. Ilyen volt például az integráció és beilleszkedés kérdése, az egynyelvű és többnyelvű gyakorlatok, a „nyelvmegtartásra” tett kísérletek vagy a többféle módon alakuló diaszpórikus identitások. A társalgásban különböző határok jelentek meg, jöttek létre vagy bizonyos esetekben dekonstruálódtak, és voltak olyanok is, amelyeket már az általam a teljes terepmunka tapasztalataival felvértezve megvalósított elemzés tett láthatóvá. Ilyen volt a nemzeti (és a diaszpórikus) identitások között húzódó határértelmezések, a regionális határok, a nyelvek és a legitimnek vagy illegitimnek ítélt beszédmódok közötti határvonalak, valamint a nemek és korosztályok között húzódóak. Ezek mind-mind olyan határkonstrukciók, amelyeket a nyelvi ideológiák és a diaszpórizáció szociolingvisztikai kutatásának szem előtt kell tartania.

Irodalom

1. Androutsopoulos, Jannis – Lexander, Kristin Vold 2021. Digital polycentricity and diasporic connectivity: A Norwegian-Senegalese case study. *Journal of Sociolinguistics* 25/5: pp. 720–736. DOI: <https://doi.org/10.1111/josl.12518>.
2. Bartha, Csilla 2005. Constructing different ethnic identities: Symbolic values, linguistic ideologies and language maintenance in a Hungarian American immigrant community (New Brunswick, NJ). In: Cabeza Pereiro, Carman – Lorenzo Suárez, Anxo M. – Rodríguez-Yáñez, Xoán Paulo eds. *Bilingual Communities and Individuals: Proceedings from the First International Symposium on Bilingualism*. Vigo: Universidade de Vigo. pp. 21–33.
3. Bodó Csanád 2016. *Nyelvi ideológiák és különbségek*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
4. Borbély Anna – Bartha Csilla 2021. Interjú, lejegyzés és kódolás a BUSZI-2-ben. In: Kontra Miklós – Borbély Anna szerk. *Tanulmányok a budapesti beszédről: A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján*. Budapest: Gondolat. 108–142.

5. Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga szerk. 2009. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák: 15. Élőnyelvi Konferencia*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
6. Block, David 2008. On the appropriateness of the metaphor of LOSS. In: Rubdy, Rani – Tan, Peter eds. *Language as Commodity: Global Structures, Local Marketplaces*. London: Continuum. pp. 187– 203.
7. Blommaert, Jan – Rampton, Ben 2016. Language and Superdiversity. In: Arnaut, Karel – Blommaert, Jan – Rampton, Ben – Spotti, Massimiliano eds. *Language and Superdiversity*. New York: Routledge. pp. 21–48.
8. Brubaker, Rogers 2005. The “diaspora” diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 28/1: pp. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1080/0141987042000289997>.
9. Bucholtz, Mary – Hall, Kira 2005. Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7/4–5: pp. 585–614. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461445605054407>.
10. Cameron, Deborah 2003. Gender and Language Ideologies. In: Holmes, Janet – Meyerhoff, Miriam eds. *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell. pp. 447–467. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470756942.ch19>.
11. Catedral, Lydia 2021. The (im)possibility of sociolinguistic hybridity: Power and scaling in post-soviet, transnational life. *Journal of Sociolinguistics* 25/3: pp. 324–349. <https://doi.org/10.1111/josl.12461>.
12. Codó, Eva 2018. Lifestyle residents in Barcelona: A biographical perspective on linguistic repertoires, identity narrative and transnational mobility. *International Journal of the Sociology of Language* 250: pp. 11–34. DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2017-0053>.
13. Costa, James 2019. Regimes of language and the social, hierarchized organization of languages. *Language & Communication* 66: pp. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2018.10.002>.
14. Csányi, Zoltán 2018. Exploring the behavioural aspects of migration decisions in the biography of a returner. *Análise Europeia* 3: pp. 58–90.
15. Fenyvesi, Anna ed. 2005. *Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a Minority Language*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
16. Gal, Susan 2002. Language ideologies and linguistic diversity: Where culture meets power. In: Keresztes László – Maticsák Sándor szerk. *A magyar nyelv idegenben*. Debrecen: Debreceni Egyetem. 197–204. o.
17. Gal, Susan 2016. Sociolinguistic differentiation. In: Coupland, Nikolas ed. *Sociolinguistics: Theoretical Debates*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 113–136. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107449787.006>.
18. Gal, Susan – Irvine, Judith 2019. *Signs of Difference: Language and Ideology in Social Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Goebel, Zane 2020. Rapport and the discursive co-construction of social relations in fieldwork settings. In: Zane Goebel ed. *Rapport and the Discursive Co-Construction of Social Relations in Fieldwork Settings*. Berlin: de Gruyter. pp. 1–16.

20. Hatoss, Anikó 2020. Agency and ideology in language maintenance: Hungarian immigrants' narratives on assimilationist post-war Australia. *International Journal of Multilingualism* 17/4: pp. 411–429.
DOI: <https://doi.org/10.1080/14790718.2018.1504950>.
21. Heller, Monica – Pietikäinen, Sari – Pujolar, Joan 2018. *Critical Sociolinguistic Research Methods: Studying Language Issues That Matter*. New York – London: Routledge.
22. Heltai János Imre 2020. *Transzlingválás – elmélet és gyakorlat*. Budapest: Gondolat.
23. Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita szerk. 2011. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban: A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
24. Horner, Kristine 2009. Language, citizenship and Europeanization: Unpacking the discourse of integration. In: Hogan-Brun, Gabrielle – Mar-Molinero, Clare – Stevenson, Patrick eds. *Discourses on Language and Integration*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins. pp. 109–129.
25. Irvine, Judith 2022. *Revisiting theory and method in language ideology research*. *Journal of Linguistic Anthropology*. Online közzétéve: 2022. január 17.
DOI: <https://doi.org/10.1111/jola.12335>.
26. Karimzad, Farzad – Catedral, Lydia 2018. Mobile (dis)connection: New technology and rechronotopized images of the homeland. *Journal of Linguistic Anthropology* 28/3: pp. 293–312. DOI: <https://doi.org/10.1111/jola.12198>.
27. Kontra Miklós 2020. Mi hiányzik a magyar szociolingvisztikából? In: Heltai János Imre – Oszkó Beatrix szerk. *Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül: Válogatás a 20. Élőnyelvi Konferencia (Budapest, 2018. augusztus 30. – szeptember 1.) előadásából*. Budapest: Nyelvtudományi Intézet. 20–43. o.
28. Kroskrity, Paul V. 2000. Regimenting languages: language ideological perspectives. In: Kroskrity, Paul V. ed. *Regimes of Language: Ideologies, Politics & Identities*. Oxford: James Currey. pp. 1–34.
29. Laihonen, Petteri 2008. Language ideologies in interviews: A conversation analysis approach. *Journal of Sociolinguistics* 12/5: pp. 668–693.
DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00387.x>.
30. Laihonen, Petteri 2011. A nyelvvideológiák elmélete és használhatósága a magyar nyelvvel kapcsolatos kutatásokban. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban: A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 20–27. o.
31. Lanstyák István 2017. *Nyelvi ideológiák: Általános tudnivalók és fogalomtár*. http://dragon.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf (utolsó elérés: 2020. március 10.)
32. Ludányi András 2015. A szétszórtsági tudat létrejötte magyar Amerikában. *Korunk* 26/3: 4–13. o.
33. Márquez Reiter, Rosina – Martín Rojo, Luisa eds. 2015. *A Sociolinguistics of Diaspora: Latino Practices, Identities, and Ideologies*. New York: Routledge.

34. Patiño-Santos, Adriana 2018. “No-one told me it would all be in Catalan!”: Narratives and language ideologies in the Latin American community at school. *International Journal of the Sociology of Language* 250: pp. 59–86.
DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2017-0055>.
35. Paz, Alejandro I. 2015. The deterritorialization of latino *educación*: Noncitizen latinos in Israel and the everyday diasporic subject. In: Márquez Reiter – Martín Rojo eds. *A Sociolinguistics of Diaspora: Latino Practices, Identities, and Ideologies*. New York: Routledge. pp. 151–167.
36. Pujolar, Joan – González, Isaac 2013. Linguistic ‘mudes’ and the de-ethnicization of language choice in Catalonia. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16/2: pp. 138–152.
DOI: <https://doi.org/10.1080/13670050.2012.720664>.
37. Rosa, Jonathan – Burdick, Christa 2016. Language ideologies. In: García, Ofelia – Flores, Nelson – Spotti, Massimiliano eds. *The Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford: Oxford University Press. pp. 103–123.
DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212896.013.15>.
38. Rosa, Jonathan – Trivedi, Sunny 2017. Diaspora and language. In: Canagarajah, Suresh ed. *The Routledge Handbook of Migration and Language*. London – New York: Routledge. pp. 330–346.
39. Sabaté i Dalmau, Maria 2018. Exploring the interplay of narrative and ethnography: A critical sociolinguistic approach to migrant stories of dis/emplacement. *International Journal of the Sociology of Language* 250: pp. 35–58.
DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2017-0054>.
40. Sebők Szilárd 2017. *Meta és nyelv: Kísérletek a nyelvéírás nyelvének leírására*. Pozsony: Comenius Egyetem
41. Silverstein, Michael 1979. Language structure and linguistic ideology. In: Clyne, Paul R. – Hanks, William F. – Hofbauer, Carol L. eds. *The Elements: A Parasession of Linguistic Units and Levels*. Chicago: Chicago Linguistic Society. pp. 193–247.
42. Szabó Gergely 2015. „Hogy fejezzem ki magam szépen?": Nyelvi ideológiák az obszcenitások mögött. *Magyar Nyelvőr* 139/3: 334–347. o.
43. Szabó Tamás Péter 2012. „Kirakunk táblákat, hogy csúnyán beszélni tilos”: A javítás mint gyakorlat és mint téma diákok és tanáraik metanyelvében. Dunaszerdahely: Gramma.
44. Szabó-Törpényi Annamária Ulla 2013. *Szociolingvisztikai vizsgálatok franciaországi magyarok körében*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
45. Theodoropoulou, Irene 2021. Nostalgic diaspora or diasporic nostalgia? Discursive and identity constructions of Greeks in Qatar. *Lingua* 263.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.05.007>.
46. Tsagarousianou, Roza – Retis, Jessica 2019. Diasporas, media, and culture: Exploring dimensions of human mobility and connectivity in the era of global interdependency. In: Retis, Jessica – Tsagarousianou, Roza eds. *The Handbook of Diasporas, Media, and Culture*. New Jersey: Wiley-Blackwell. pp. 1–20.

47. Tseng, Amelia – Hinrichs, Lars 2021. Introduction: Mobility, polylingualism, and change: Toward an updated sociolinguistics of diaspora. *Journal of Sociolinguistics* 25/5: pp. 649–661. DOI: <https://doi.org/10.1111/josl.12532>.
48. Werbner, Pnina 2015. The boundaries of diaspora: A critical response to Brubaker. In: Klager, Florian – Stierstorfer, Klaus eds. *Diasporic Constructions of Home and Belonging*. Berlin: De Gruyter. pp. 35 – 51.
49. Woolard, Kathryn A. 1989a. *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.
50. Woolard, Kathryn A. 1998. Language ideology as a field of inquiry. In: Schieffelin, Bambi B. – Woolard, Kathryn A. – Kroskrity, Paul V. eds. *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York – Oxford: Oxford University Press. pp. 3–50.
51. Woolard, Kathryn A. 2016. *Singular and Plural: Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Oxford – New York: Oxford University Press.
52. Woolard, Kathryn A. – Frekko, Susan 2013. Catalan in the twenty-first century: Romantic publics and cosmopolitan communities. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16/2: pp. 129–137.
DOI: <https://doi.org/10.1080/13670050.2012.720663>.

References

1. Androutsopoulos, Jannis – Lexander, Kristin Vold 2021. Digital polycentricity and diasporic connectivity: A Norwegian-Senegalese case study. *Journal of Sociolinguistics* 25/5: pp. 720–736. DOI: <https://doi.org/10.1111/josl.12518>.
2. Bartha, Csilla 2005. Constructing different ethnic identities: Symbolic values, linguistic ideologies and language maintenance in a Hungarian American immigrant community (New Brunswick, NJ). In: Cabeza Pereiro, Carman – Lorenzo Suárez, Anxo M. – Rodríguez-Yáñez, Xoán Paulo eds. *Bilingual Communities and Individuals: Proceedings from the First International Symposium on Bilingualism*. Vigo: Universidade de Vigo. pp. 21–33.
3. Bodó Csanád 2016. *Nyelvi ideológiák és különbségek [Language ideologies and differences]*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. (In Hungarian).
4. Borbély Anna – Bartha Csilla 2021. Interjú, lejegyzés és kódolás a BUSZI-2-ben [Interview, transcription, and coding in BUSZI-2]. In: Kontra Miklós – Borbély Anna szerk. *Tanulmányok a budapesti beszédéről: A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján [Studies on Budapest talk according to the Budapest Sociolinguistics Interview]*. Budapest: Gondolat. 108–142. (In Hungarian)
5. Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga szerk. 2009. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák: 15. Élőnyelvi Konferencia [Language ideologies, attitudes, and stereotypes: 15th Hungarian Sociolinguistics Conference]*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (In Hungarian).
6. Block, David 2008. On the appropriateness of the metaphor of LOSS. In: Rubdy, Rani – Tan, Peter eds. *Language as Commodity: Global Structures, Local Marketplaces*. London: Continuum. pp. 187–203.

7. Blommaert, Jan – Rampton, Ben 2016. Language and Superdiversity. In: Arnaut, Karel – Blommaert, Jan – Rampton, Ben – Spotti, Massimiliano eds. *Language and Superdiversity*. New York: Routledge. pp. 21–48.
8. Brubaker, Rogers 2005. The “diaspora” diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 28/1: pp. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1080/0141987042000289997>.
9. Bucholtz, Mary – Hall, Kira 2005. Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7/4–5: pp. 585–614. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461445605054407>.
10. Cameron, Deborah 2003. Gender and Language Ideologies. In: Holmes, Janet – Meyerhoff, Miriam eds. *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell. pp. 447–467. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470756942.ch19>.
11. Catedral, Lydia 2021. The (im)possibility of sociolinguistic hybridity: Power and scaling in post-soviet, transnational life. *Journal of Sociolinguistics* 25/3: pp. 324–349. DOI: <https://doi.org/10.1111/josl.12461>.
12. Codó, Eva 2018. Lifestyle residents in Barcelona: A biographical perspective on linguistic repertoires, identity narrative and transnational mobility. *International Journal of the Sociology of Language* 250: pp. 11–34. DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2017-0053>.
13. Costa, James 2019. Regimes of language and the social, hierarchized organization of languages. *Language & Communication* 66: pp. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2018.10.002>.
14. Csányi, Zoltán 2018. Exploring the behavioural aspects of migration decisions in the biography of a returner. *Análise Europeia* 3: pp. 58–90.
15. Fenyvesi, Anna ed. 2005. *Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a Minority Language*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
16. Gal, Susan 2002. Language ideologies and linguistic diversity: Where culture meets power. In: Keresztes László – Maticsák Sándor szerk. *A magyar nyelv idegenben [The Hungarian Language Abroad]*. Debrecen: Debreceni Egyetem. 197–204. o.
17. Gal, Susan 2016. Sociolinguistic differentiation. In: Coupland, Nikolas ed. *Sociolinguistics: Theoretical Debates*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 113–136. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107449787.006>.
18. Gal, Susan – Irvine, Judith 2019. *Signs of Difference: Language and Ideology in Social Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Goebel, Zane 2020. Rapport and the discursive co-construction of social relations in fieldwork settings. In: Zane Goebel ed. *Rapport and the Discursive Co-Construction of Social Relations in Fieldwork Settings*. Berlin: de Gruyter. pp. 1–16.
20. Hatoss, Anikó 2020. Agency and ideology in language maintenance: Hungarian immigrants’ narratives on assimilationist post-war Australia. *International Journal of Multilingualism* 17/4: pp. 411–429. DOI: <https://doi.org/10.1080/14790718.2018.1504950>.
21. Heller, Monica – Pietikäinen, Sari – Pujolar, Joan 2018. *Critical Sociolinguistic Research Methods: Studying Language Issues That Matter*. New York – London: Routledge.
22. Heltai János Imre 2020. *Transzlingválás – elmélet és gyakorlat [Translanguaging – theory and practice]*. Budapest: Gondolat. (In Hungarian).

23. Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita szerk. 2011. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban: A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai [Language myths, ideologies, language policy and linguistic human rights in Central Europe in theory and practice: the talks of the 16th Hungarian Sociolinguistics Conference]*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (In Hungarian)
24. Horner, Kristine 2009. Language, citizenship and Europeanization: Unpacking the discourse of integration. In: Hogan-Brun, Gabrielle – Mar-Molinero, Clare – Stevenson, Patrick eds. *Discourses on Language and Integration*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins. pp. 109–129.
25. Irvine, Judith 2022. Revisiting theory and method in language ideology research. *Journal of Linguistic Anthropology*. Online közzétéve: 2022. január 17.
DOI: <https://doi.org/10.1111/jola.12335>.
26. Karimzad, Farzad – Catedral, Lydia 2018. Mobile (dis)connection: New technology and rechronotopized images of the homeland. *Journal of Linguistic Anthropology* 28/3: pp. 293–312. DOI: <https://doi.org/10.1111/jola.12198>.
27. Kontra Miklós 2020. Mi hiányzik a magyar szociolingvisztikából? [What is missing from Hungarian Sociolinguistics]. In: Heltai János Imre – Oszkó Beatrix szerk. *Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül: Válogatás a 20. Élőnyelvi Konferencia (Budapest, 2018. augusztus 30. – szeptember 1.) előadásaiból [Linguistic repertoires in the Carpathian basin and beyond: Selected volume of the 20th Hungarian Sociolinguistic conference (Budapest, 30 August 2018 – 1 September)]*. Budapest: Nyelvtudományi Intézet. 20–43. o. (In Hungarian).
28. Kroskrity, Paul V. 2000. Regimenting languages: language ideological perspectives. In: Kroskrity, Paul V. ed. *Regimes of Language: Ideologies, Politics & Identities*. Oxford: James Currey. pp. 1–34.
29. Laihonen, Petteri 2008. Language ideologies in interviews: A conversation analysis approach. *Journal of Sociolinguistics* 12/5: pp. 668–693. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2008.00387.x>.
30. Laihonen, Petteri 2011. A nyelvvideológiák elmélete és használhatósága a magyar nyelvvel kapcsolatos kutatásokban [The theory and utility of language ideologies in research in connection with the Hungarian language]. In: Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban: A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai [Language myths, ideologies, language policy and linguistic human rights in Central Europe in theory and practice: the talks of the 16th Hungarian Sociolinguistics Conference]*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 20–27. o. (In Hungarian).
31. Lanstyák István 2017. *Nyelvi ideológiák: Általános tudnivalók és fogalomtár [Language ideologies: General information and glossary]*. http://dragon.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf (Accessed: 10 March 2020). (In Hungarian).

32. Ludányi András 2015. A szétszórtsági tudat létrejötte magyar Amerikában [The sense of dispersion in Hungarian America]. *Korunk [Our age]* 26/3: 4–13. o. (In Hungarian).
33. Márquez Reiter, Rosina – Martín Rojo, Luisa eds. 2015. *A Sociolinguistics of Diaspora: Latino Practices, Identities, and Ideologies*. New York: Routledge.
34. Patiño-Santos, Adriana 2018. “No-one told me it would all be in Catalan!”: Narratives and language ideologies in the Latin American community at school. *International Journal of the Sociology of Language* 250: pp. 59–86.
DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2017-0055>.
35. Paz, Alejandro I. 2015. The deterritorialization of latino *educación*: Noncitizen latinos in Israel and the everyday diasporic subject. In: Márquez Reiter – Martín Rojo eds. *A Sociolinguistics of Diaspora: Latino Practices, Identities, and Ideologies*. New York: Routledge. pp. 151–167.
36. Pujolar, Joan – González, Isaac 2013. Linguistic ‘mudes’ and the de-ethnicization of language choice in Catalonia. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16/2: pp. 138–152.
DOI: <https://doi.org/10.1080/13670050.2012.720664>.
37. Rosa, Jonathan – Burdick, Christa 2016. Language ideologies. In: García, Ofelia – Flores, Nelson – Spotti, Massimiliano eds. *The Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford: Oxford University Press. pp. 103–123.
DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212896.013.15>.
38. Rosa, Jonathan – Trivedi, Sunny 2017. Diaspora and language. In: Canagarajah, Suresh ed. *The Routledge Handbook of Migration and Language*. London – New York: Routledge. pp. 330–346.
39. Sabaté i Dalmau, Maria 2018. Exploring the interplay of narrative and ethnography: A critical sociolinguistic approach to migrant stories of dis/emplacement. *International Journal of the Sociology of Language* 250: pp. 35–58.
DOI: <https://doi.org/10.1515/ijsl-2017-0054>.
40. Sebők Szilárd 2017. *Meta és nyelv: Kísérletek a nyelvreírás nyelvének leírására [Meta and language: Experiments on the description of the language of language description]*. Pozsony: Comenius Egyetem. (In Hungarian).
41. Silverstein, Michael 1979. Language structure and linguistic ideology. In: Clyne, Paul R. – Hanks, William F. – Hofbauer, Carol L. eds. *The Elements: A Parasession of Linguistic Units and Levels*. Chicago: Chicago Linguistic Society. pp. 193–247.
42. Szabó Gergely 2015. „Hogy fejezzem ki magam szépen?”: Nyelvi ideológiák az obszcenitások mögött [‘How to put it nicely?’: Language ideologies behind obscenities]. *Magyar Nyelvőr [Hungarian Language Guard]* 139/3: 334–347. o. (In Hungarian).
43. Szabó Tamás Péter 2012. „Kirakunk táblákat, hogy csúnyán beszélni tilos”: A javítás mint gyakorlat és mint téma diákok és tanáraik metanyelvében [‘We put signs on no bad language’: Repair as practice and as a subject in the meta-language of students and their teachers]. Dunaszerdahely: Gramma. (In Hungarian).
44. Szabó-Törpényi Annamária Ulla 2013. *Szociolingvisztikai vizsgálatok franciaországi magyarok körében [‘Sociolinguistic studies among Hungarians in France’]*. PhD thesis. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. (In Hungarian).

45. Theodoropoulou, Irene 2021: Nostalgic diaspora or diasporic nostalgia? Discursive and identity constructions of Greeks in Qatar. *Lingua* 263.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.05.007>.
46. Tsagarousianou, Roza – Retis, Jessica 2019. Diasporas, media, and culture: Exploring dimensions of human mobility and connectivity in the era of global interdependency. In: Retis, Jessica – Tsagarousianou, Roza eds. *The Handbook of Diasporas, Media, and Culture*. New Jersey: Wiley-Blackwell. pp. 1–20.
47. Tseng, Amelia – Hinrichs, Lars 2021. Introduction: Mobility, polylingualism, and change: Toward an updated sociolinguistics of diaspora. *Journal of Sociolinguistics* 25/5: pp. 649–661. DOI: <https://doi.org/10.1111/josl.12532>.
48. Werbner, Pnina 2015. The boundaries of diaspora: A critical response to Brubaker. In: Klager, Florian – Stierstorfer, Klaus eds. *Diasporic Constructions of Home and Belonging*. Berlin: De Gruyter. pp. 35 – 51.
49. Woolard, Kathryn A. 1989a. *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.
50. Woolard, Kathryn A. 1998. Language ideology as a field of inquiry. In: Schieffelin, Bambi B. – Woolard, Kathryn A. – Kroskrity, Paul V. eds. *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York – Oxford: Oxford University Press. pp. 3–50.
51. Woolard, Kathryn A. 2016. *Singular and Plural: Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Oxford – New York: Oxford University Press.
52. Woolard, Kathryn A. – Frekko, Susan 2013. Catalan in the twenty-first century: Romantic publics and cosmopolitan communities. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16/2: pp. 129–137.
DOI: <https://doi.org/10.1080/13670050.2012.720663>.

„Mér nem mondod magyarul?”

Diaszporizáció és nyelvi ideológiák

Szabó Gergely, Eötvös Loránd Tudományegyetem és Univeritat Oberta de Catalunya, doktorjelölt. MTA-ELTE Kollaboratív Írás Kutatócsoport, tudományos segédmunkatárs; szabo.gergely@btk.elte.hu, ORCID: 0000-0002-8553-1227.

A nyelvi ideológiák kutatási területe már több, mint négy évtizedes múltat tekint vissza. A társas létformák és a beszélés formái közötti közvetítő kapcsolatra rámutató nyelvideológia-kutatások mégis csak újabban kezdtek a diaszporizáció kérdésére is figyelmet fordítani. Az általam végzett etnográfiailag megalapozott kritikai szociolingvisztikai kutatás e két kutatási témát ötvözi. Ebben a tanulmányban tehát azt vizsgálom, hogy milyen nyelvi ideológiák hatják át a diaszporizáció folyamatát és gyakorlatait. Ehhez a Katalóniában élő magyarok körében végzett doktori kutatásomra és annak terepmunka-tapasztalataira támaszkodok. A migráció és a diaszpórizáció szociolingvisztikai kutatása azokat a dinamikus és lokális folyamatokat követi nyomon, amelyeken keresztül a diaszpórikus identitások fölépülnek, érvényre jutnak, és akár még át is alakulhatnak az adott interakciókban. Tehát az ideológiákra és az identitásokra (így a diaszpórikus identitásokra is) társas konstruktivista kiindulópontból tekintek, vagyis azok eleve adott jellemzői helyett arra irányítom a fi-

gyelmet, hogy ezek miképpen válnak relevánssá és szembetűnővé egy adott interakció során, és ezek a beszélők perspektíváiban milyen többletjelentésekkel ruházódnak föl. A tanulmányban egy társalgásrészletet elemzek, amelyben a résztvevők különböző ideológiai pozíciókat és identitásokat konstruálnak a nemzeti hovatartozás, a regionalitás, a nyelvek, valamint az életkori és nemi határok mentén. Ebben a társalgásban a két kutatási résztvevő először találkoztak egymással, az ilyen interakciók pedig azt segítik, hogy a kutató el tudjon igazodni abban, hogy mik azok a nyelvi problémák, amelyek valóban számítnak a beszélők számára, hiszen itt a résztvevők különböző egyeztetéseket folytatnak a beszélői szerepek kialakítása és fenntartása végett. Az elemzés alapján azt állítom, hogy a beszélőket egyszerre többféle nyelvi ideológia veszi körül, amelyek különböző mértékben válnak reflektálttá, a társadalmi működésekre is érzékeny nyelvi elemzés azonban nem hagyhatja ezeket figyelmen kívül. Ehhez pedig az is szükséges, hogy a kutató-terepmunkás számot vessen a saját szerepével az adatok létrehozásában.

Kulcsszavak: diaszporizáció, diaszpóra, etnográfia, identitás, Katalónia, kritikai szociolingvisztika, migráció, nyelvi ideológiák.

„Чому не кажеш угорською?”

Діаспоризація і мовні ідеології

Гергель Сабов, Науковий університет ім. Лоранда Етвеша та Університет Оберта де Каталонії, аспірант. Дослідницька група колаборативного письма (Угорська академія наук – Науковий університет ім. Лоранда Етвеша), науковий співробітник; szabo.gergely@btk.elte.hu, ORCID: 0000-0002-8553-1227.

Дослідження мовних ідеологій налічує вже чотири десятиліття. Проте такі дослідження, які розкривають зв'язок між формами суспільного існування та формами мовлення, тільки нещодавно почали звертати увагу на питання діаспоризації. Здійснене нами соціолінгвістичне дослідження на етнографічному ґрунті об'єднує ці дві дослідницькі теми. Таким чином, у публікації зроблено спробу аналізу того, які мовні ідеології впливають на процеси і практику діаспоризації. Для цього використано результати та досвід нашого докторського дослідження, проведеного в середовищі угорців Каталонії. Соціолінгвістичне вивчення явищ міграції та діаспоризації відстежує динамічні та локальні процеси, через які формується діаспорна ідентичність, яка згодом утверджується і навіть може змінитися в конкретній інтеракції. Тобто ідеології та ідентичності (в тому числі й діаспорну ідентичність) ми розглядаємо з точки зору соціального конструктивізму, тобто замість опису їх характеристик ми звертаємо увагу на те, яким чином вони стають релевантними і помітними в ході певної інтеракції, і яких значень вони набувають у перспективі мовців. У публікації проаналізовано частину спілкування, в якому учасники конструюють різні ідеологічні позиції та ідентичності у питаннях національної приналежності, регіональної приналежності, мов, віку та статі. У цьому спілкуванні два учасники дослідження зустрілися вперше. Такі інтеракції сприяють тому, щоби дослідник міг зорієнтуватися в тому, якими є ті мовні проблеми, що дійсно

важливі для мовців, оскільки тут учасники здійснюють різні узгодження для формування й підтримування розмовних ролей. Висновано, що мовців одночасно оточують різні мовні ідеології, які рефлектуються різною мірою, проте лінгвістичний аналіз, чутливий до діяльності суспільства, не може залишити їх поза увагою. А для цього необхідним є створення відповідних баз шляхом польових досліджень.

Ключові слова: діаспоризація, діаспора, етнографія, ідентичність, Каталонія, критична соціолінгвістика, міграція, мовні ідеології.

„Why don't you say it in Hungarian?”

Diasporization and language ideologies

Gergely Szabó, ELTE Eötvös Loránd University and Open University of Catalonia, PhD Candidate. MTA–ELTE Collaborative Writing Research Group, research fellow; szabo.gergely@btk.elte.hu, ORCID: 0000-0002-8553-1227.

The field of research on linguistic ideologies goes back more than four decades. However, research on language ideologies, which has pointed to the mediating link between forms of social existence and forms of speech, has only recently begun to address the issue of diasporization. My ethnographically informed critical sociolinguistic research combines these two research themes. In this paper, therefore, I explore the linguistic ideologies that permeate the processes and practices of diasporization. To do so, I draw on my doctoral research among Hungarians in Catalonia and its fieldwork experiences. Sociolinguistic research on migration and diasporization traces the dynamic and local processes through which diasporic identities are constructed, asserted and even transformed in particular interactions. Thus, I look at ideologies and identities (including diasporic identities) from a social constructivist perspective, i.e. I focus on how they become relevant and salient in a given interaction, and how they are endowed with additional meanings in the perspectives of speakers, rather than on their given characteristics. In this paper, I analyze an excerpt from a conversation in which participants construct different ideological positions and identities along the lines of nationality, regionality, language, age and gender. In this conversation, the two research participants met each other for the first time, and such interactions help the researcher to adjust to what are the language issues that really matter to the speakers, as here the participants engage in different negotiations to construct and maintain their speaker roles. On the basis of this analysis, I argue that speakers are simultaneously surrounded by multiple linguistic ideologies that become reflected to different degrees, but a linguistic analysis that is sensitive to social functions cannot ignore these. This also requires the researchers-fieldworkers to take account of their own role in the data generation processes.

Keywords: *diaspora, diasporization, Catalonia, critical sociolinguistics, ethnography, identity, language ideologies, migration.*

Рецензія

Review

Szemle

István Csernicskó, Kornélia Hires-László, Zoltán Karmacsi, Anita Márku, Réka Máté and Enikő Tóth-Orosz: Ukrainian Language Policy Gone Astray

The Law of Ukraine “On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language”

Törökbálint: Termini Egyesület, 2020, 100 p.

The book deals with current language policy issues, analysing the Law of Ukraine “On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language” adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine in 2019 (URL¹). The volume, written by Transcarpathian Hungarian linguists, begins with a foreword by Petteri Laihonen, in which he notes that language policy in Ukraine is largely charged with emotions and passions, and that while the language legislation was being drafted, news of fist fights in the Kyiv parliament's chamber were spreading around the world.

The new law makes the use of the state language compulsory in all areas of social life and restricts minority language rights, including the use of minority languages as languages of instruction. The law does not resolve the social tensions around the language issue, but is a source of further conflict.

The book contains five chapters, and provide a detailed analysis of the 2019 Ukrainian State Language Law. The introduction provides to the language situation in Ukraine. The language issue in Ukraine is highly politicised, as has been pointed out by researchers and experts from international organisations (including the Venice Commission). Linguistic conflicts have also been used as a pretext for the outbreak of the Russo-Ukrainian war, the annex of Crimea and the armed conflict in the eastern regions of Ukraine, which has claimed thousands of lives. During the Soviet Union's existence, the Russian language was more strongly supported in Ukraine, which was part of the USSR, than Ukrainian and other languages. After the collapse of the Soviet Union, the Russian community became a minority in the Ukrainian state, which became independent in 1991. In Ukraine, Ukrainian is the only state language, the minority issue is almost identical to that of the Russian community, and the proportion of other ethnic or linguistic groups besides Ukrainians and Russians is not significant. The breakdown by mother tongue in Ukraine according to the 2001 census data was as follows: Ukrainian (67.53%), Russian (29.59%), other (2.88%). The language policy in Ukraine

considers the strengthening of the position of the Ukrainian language as one of its main goals, which leads to conflicts.

The second chapter deals with the language laws that were adopted before 2019 and regulated language use: The Law “On the Languages of the Ukrainian Soviet Socialist Republic” (1989), “On the Ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages” (2003), “On Principles of the State Language Policy” (2012). The scope of each law is examined in terms of the languages and administrative level covered, the proportion of the country's population affected, and the demographic threshold for the use of minority languages in official situations. For example, according to the 2012 law, minority languages were allowed to be used in oral and written administration in offices and local self-governments if the proportion of native speakers reached 10% in the territory of an administrative unit. Local governments had to publish their resolutions in minority languages in addition to Ukrainian. However, the law was repealed by the Constitutional Court of Ukraine in 2018 (for formal reasons).

The most extensive part of the publication deals with the analysis of the law of Ukraine „On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language”. The subchapters interpret the circumstances of the adoption of the law, the preamble, the status of the Ukrainian language; describe the use of languages in the public sphere, education, justice, public administration, mass media, culture and sports; and discuss the sanctions and penalties for violating the law on the state language.

The representatives of the authorities did not consult the representatives of national minorities on the text of the law. The 2019 law represents a step backwards from the previously mentioned laws, as it makes the use of the state language compulsory in all public arenas, and relegates minority languages to private life and church services. The law requires geographical names to be transcribed (transliterated) from Ukrainian into other languages, thus excluding the traditional use of place names in minority languages. Measures to promote the state language restrict the language use rights of persons belonging to minorities. The law promotes the hierarchical supremacy of the Ukrainian language, which leads to linguistic discrimination and inequality between citizens.

The fourth chapter discusses Ukraine's international commitments and the incompatibility of the State Language Law. The authors present the independent assessment of the Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages 2017, which deals with Ukraine's commitments to minority languages in the context of the ratification of the Charter. The assessment by the independent international body shows that Ukraine had already failed to meet its international obligations to enforce minority language rights in 2017 (i.e. before the adoption of the new law). The Law on the State Language further restricts the

linguistic rights of minorities, as the Venice Commission has pointed out (URL2). The opinion states that the law should be revised and brought into line with Ukraine's international commitments.

Chapter five contains the summary and conclusions, followed by a list of sources. The authors note that since 2014, Ukraine's language policy has undergone a fundamental change. The direction of change is clearly unfavourable for speakers of regional or minority languages, as Kyiv has significantly restricted the rights to use regional or minority languages. Since 2014, the Ukrainian government has adopted a number of new laws that significantly restrict the rights and possibilities to use minority languages. The book demonstrates that, although the legislator claims that the new law only contains norms on the use of the state language, in fact it is a law that other languages used in Ukraine, by restricting their use.

The publication, which is also available online in four languages (English (URL3), Ukrainian, Hungarian, and Russian), offers a wealth of lessons for different disciplines (linguistics, history, political science, law). The authors provide a professional analysis of the links between language policy and language use. It is hoped that the volume will have an impact on the development of Ukrainian minority language policy and on the increased promotion of minority language rights in Ukraine.

References

1. URL1. Non-official English translation of the law:
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF\(2019\)036-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-REF(2019)036-e)
2. URL2. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)032-e)
3. URL3. <https://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2020/04/Ukrainian-language-policy-gone-astray.pdf>

Beáta Dobsa, PhD Candidate of the Multilingualism Doctoral School, University of Pannonia. Head of the Mathias Corvinus Collegium Transcarpathia Foundation; Dobsa.Beata@mcc.hu, ORCID: 0000-0003-1742-7775.

Беата Добша, аспірант в Університеті Паннон в Угорщині, Президент Закарпатського благодійного фонду «Академія Талановитої Молоді Маріас Корвінус Коллегіум Закарпаття»; Dobsa.Beata@mcc.hu, ORCID: 0000-0003-1742-7775.

Редколегія

Головний редактор:

Аніко Берегсасі,

доктор габілітований з галузі мовознавства, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Заступник головного редактора:

Єлизавета Барань,

доктор філософії з галузі мовознавства, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Відповідальні секретарі редколегії:

Вільмош Газдаг,

доктор філософії з галузі мовознавства, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Андрея Певсе,

кандидат педагогічних наук (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Технічні редактори:

Еніке Товт-Орос,

молодший науковий співробітник (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Рейка Матей,

молодший науковий співробітник (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Наталка Лібак,

доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Редакційна колегія:

Наталія Баняс, кандидат філологічних наук (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Адальберт Барань, кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Чілла Барта, кандидат філологічних наук (Науковий університет імені Етвеша Лоранда, м. Будапешт, Угорщина)

Сільвія Баті, доктор філософії з галузі мовознавства (Університет Паннонія, м. Веспрем, Угорщина та Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

- Аттила Бене**, доктор габілітований з галузі мовознавства, професор (Університет імені Бабеша-Бойяї, м. Клуж, Румунія)
- Ана Борбель**, кандидат філологічних наук (Інститут мовознавства Науково-дослідного центру ім. Етвеша Лоранда, Угорщина)
- Ільдико Ванчо**, доктор габілітований з галузі мовознавства, професор (Університет Костянтина Філософа в Нїтрі, Словаччина)
- Томаш Врбель**, кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Каталін Гнатик**, доктор філософії з галузі педагогіки (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Ілона Густі**, доктор філософії з галузі педагогіки (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Катерина Дудич**, доктор філософії з галузі мовознавства (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Маргаріта Кейс**, кандидат історичних наук (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Іштван Козмач**, доктор габілітований з галузі мовознавства, доцент (Реформатський університет імені Каролі Гашпара, м. Будапешт, Угорщина)
- Анна Коллат**, доктор філософії з галузі мовознавства, доцент (Університет в Маріборі, Словенія)
- Міклош Контра**, доктор наук з галузі мовознавства, професор (Реформатський університет імені Каролі Гашпара, м. Будапешт, Угорщина)
- Олександр Кордонец**, кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Золтан Кормочі**, доктор філософії з галузі мовознавства (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Іштван Ладані**, доктор філософії з галузі літературознавства (Університет Паннонія, м. Веспрем, Угорщина)
- Маріанна Леврінц**, доктор педагогічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Ілона Лехнер**, доктор філософії з галузі мовознавства (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Ана Лехоцькі-Самаржжич**, доктор філософії з галузі мовознавства, професор (Університет Осієк, Хорватія)
- Катерина Маргітич**, кандидат педагогічних наук (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)
- Аніта Марку**, доктор філософії з галузі мовознавства (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна та Католицький університет імені імені Кароля Естергазі, м. Егер, Угорщина)
- Юдіт Наврачіч**, доктор наук з галузі філології, професор (Університет Паннонія, м. Веспрем, Угорщина)
- Василь Сіладі**, доктор філософії з галузі педагогіки (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Сільвія Сотак, доктор філософії з галузі мовознавства (Науково-дослідний інститут з галузі мовознавства імені Імре Шаму, м. Відень, Австрія)

Еріка Марія Тодор, доктор філософії з галузі мовознавства, професор (Науковий університет імені Сапієнція, м. Клуж, Румунія)

Вікторія Ференц, доктор філософії з галузі мовознавства (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Катерина Фодор, доктор філософії з галузі педагогіки (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Степан Черничко, доктор гуманітарних наук з галузі філології, професор (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Тетяна Чонка, кандидат філологічних наук (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Василь Чордаш, доктор філософії з галузі літературознавства (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна)

Editorial Team

Editor-in-Chief:

Anikó Beregszászi,

PhD in Linguistics, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief:

Erzsébet Bárány,

PhD in Linguistics, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Executive secretaries of the editorial board:

Vilmos Gazdag,

PhD in Linguistics, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Andrea Pósz,

Candidate of Pedagogical Sciences (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Technical editors:

Enikő Tóth-Orosz,

Junior Researcher (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Réka Máté,

Junior Researcher (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Natália Libák,

Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Editorial Board:

Natália Bányász, PhD in Philology (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Béla Bárány, PhD in Philology, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Csilla Bartha, PhD in Philology (Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary)

Szilvia Bányi, PhD in Linguistics (University of Pannonia, Veszprém, Hungary and Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Attila Benő, Habilitation Doctor in Linguistics, Professor (Babeş-Bolyai University, Cluj, Romania)

- Anna Borbély**, PhD in Philology (Hungarian Research Centre for Linguistics, Hungary)
- István Csernicskó**, Doctor of Humanities in Philology, Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Tetyána Csonka**, PhD in Philology (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- László Csordás**, Doctor of Philosophy in Literary Studies (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Katalin Dudics**, Doctor of Philosophy in Linguistics (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Viktória Ferenc**, Doctor of Philosophy in Linguistics (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Katalin Fodor**, Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Katalin Hnatik**, Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Ilona Huszti**, Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Zoltán Karmacs**, Doctor of Philosophy in Linguistics (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Margit Kész**, PhD in History (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Anna Kolláth**, PhD in Linguistics, Associate Professor (University of Maribor, Maribor, Slovenia)
- Miklós Kontra**, Doctor of Sciences in Linguistics, Professor (Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Budapest, Hungary)
- Olekszandr Kordonec**, PhD in Philology, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- István Kozmács**, Habilitated Doctor in Linguistics, Associate Professor (Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia)
- István Ladányi**, PhD in Literary Studies (University of Pannonia, Veszprém, Hungary)
- Ilona Lechner**, Doctor of Philosophy in Linguistics (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Anna Lehocki-Samardžić**, Doctor of Philosophy in Linguistics, Professor (Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Croatia)
- Marianna Lőrinc**, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Katalin Margitics**, Candidate of Pedagogical Sciences (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)
- Anita Márku**, Doctor of Philosophy in Linguistics (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine and Eszterházy Károly Catholic University, Eger, Hungary)
- Judit Navracsics**, Doctor of Philology, Professor (University of Pannonia, Veszprém, Hungary)

László Szilágyi, Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Szilvia Szoták, Doctor of Philosophy in Linguistics (Imre Samu Research Institute for Linguistics, Vienna, Austria)

Erika Mária Tódor, Doctor of Philosophy in Linguistics, Professor (Sapientia Hungarian University of Transylvania, Cluj, Romania)

Ildikó Vančo, Habilitated Doctor in Linguistics, Professor (Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia)

Tamás Vrabely, PhD in Philology, Associate Professor (Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine)

Szerkesztőbizottság

Főszerkesztő:

Beregszászi Anikó,

habilitált nyelvészdoktor, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Főszerkesztő-helyettes:

Bárány Erzsébet,

PhD nyelvész, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Felelős szerkesztők:

Gazdag Vilmos,

PhD nyelvész, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Pósze Andrea,

a pedagógiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Technikai szerkesztők:

Tóth-Orosz Enikő,

tudományos munkatárs (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Máté Réka,

tudományos munkatárs (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Libák Natália,

főiskolai docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Szerkesztőbizottság:

Bányász Natália, a filológiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Bárány Béla, a filológiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Bartha Csilla, a filológiai tudományok kandidátusa (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország)

Bátyi Szilvia, PhD nyelvész (Pannon Egyetem, Veszprém, Magyarország, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

Benő Attila, habilitált nyelvészdoktor, professzor (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Románia)

Borbély Anna, a filológiai tudományok kandidátusa (Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Kutatóközpontja, Budapest, Magyarország)

Csernicskó István, a bölcsészettudományok doktora, professzor (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

- Csonka Tetyána**, a filológiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Csordás László**, PhD irodalmár, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Dudics Katalin**, PhD nyelvész, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Ferenc Viktória**, PhD nyelvész, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Fodor Katalin**, PhD pedagógus, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Hnatik Katalin**, PhD pedagógus, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Huszi Ilona**, PhD pedagógus, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Karmacs Zoltán**, PhD nyelvész, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Kész Margit**, a történelemtudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Kolláth Anna**, PhD nyelvész, docens (Maribori Egyetem, Maribor, Szlovénia)
- Kontra Miklós**, a nyelvtudományok doktora, professzor (Károly Gáspár Református Egyetem, Budapest, Magyarország)
- Kordonec Olekszandr**, a filológiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Kozmács István**, habilitált nyelvészdoktor, docens (Nyitrai Konstantin Filozofus Egyetem, Nyitra, Szlovákia)
- Ladányi István**, PhD irodalmár (Pannon Egyetem, Veszprém, Magyarország)
- Lechner Ilona**, PhD nyelvész, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Lehocki-Samardžić Anna**, PhD nyelvész, professzor (Iļosip Juraj Strossmayer Egyetem, Eszék, Horvátország)
- Lőrinc Marianna**, a pedagógiai tudományok doktora, docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Margitics Katalin**, a pedagógiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Márku Anita**, PhD nyelvész, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger, Magyarország)
- Navracsics Judit**, a filológiai tudományok doktora, professzor (Pannon Egyetem, Veszprém, Magyarország)
- Szilágyi László**, PhD pedagógus, (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)
- Szoták Szilvia**, PhD nyelvész, (Imre Samu Nyelvi Intézet, Bécs, Ausztria)
- Tódor Erika Mária**, PhD nyelvész, professzor (Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvár, Románia)
- Vančo Ildikó**, habilitált nyelvészdoktor, professzor (Nyitrai Konstantin Filozofus Egyetem, Nyitra, Szlovákia)
- Vrábely Tamás**, a filológiai tudományok kandidátusa (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna)

УДК 001.891:81'(05)

Acta Academiae Beregsiensis, Philologica: наук. журн. Вип. 1, №1 (2022) / редкол.:
А. Берегсасі, Є. Барань, В. Газдаг та ін.: Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці ІІ. - Берегове :
ЗУІ, 2022. - 196 с. - Текст укр., англ., угор.

ISSN 2786-6726 (online)

ISSN 2786-6718 (print)

«Acta Academiae Beregsiensis, Philologica» – це науковий журнал, заснований у 2021 році ЗВО «Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ». Мета видання – висвітлювати та популяризувати сучасні наукові студії в царині української, угорської та іноземної філології, пропагувати наукові досягнення країни в галузі мовознавства та літературознавства.

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається на авторів. Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії.

Відповідальний за випуск:

Аніко Берегсасі

Бібліотечно-інформаційний центр «Опацої Черє Янош» при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ.

Свідоцтво про державну реєстрацію:

КВ № 25090-15030Р від 08.11.2021 р.

Контактні дані редакції

90202, Закарпатська обл., м. Берегове, вул. І. Франка, буд. 14, корпус 2

Офіційний сайт журналу

<https://aab-philologica.kmf.uz.ua/>

Гарнітура *Sitka Display*. Папір офсетний.

Формат видання 70х100/16.

Умовн. друк. арк. 15,2.

Видавництво Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ

90200, м.Берегове, пл. Кошута, буд.6.

Електронна пошта: aab-philologica@kmf.org.ua